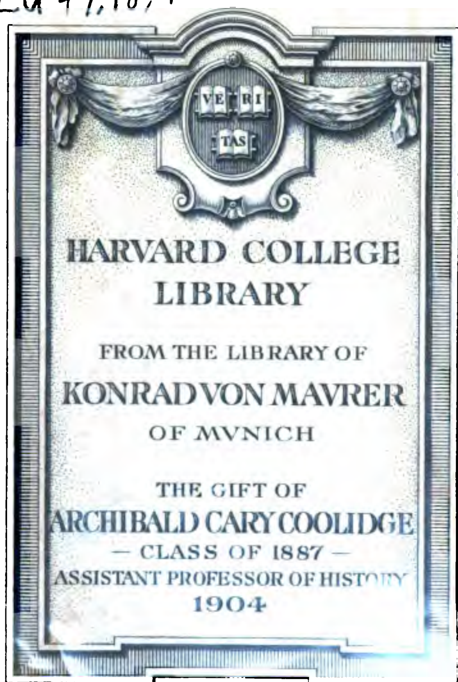

WIDENER LIBRARY
HX IJBZ /

VE RI
TAS
HARVARD COLLEGE
LIBRARY
FROM THE LIBRARY OF
KONRAD VON MAVRER
OF MVNICH
THE GIFT OF
ARCHIBALD CARY COOLIDGE
— CLASS OF 1887 —
ASSISTANT PROFESSOR OF HISTORY
1904

6579

Inserviit musis
Lud: Hen. Hameren
1749

PECTVS

BLICAE

CONSPECTUS REIPUBLICAE LITERARIAE SIVE VIA AD HISTORIAM LITERARIAM IUVENTUTI STUDIOSAE APERTA

A

CHRISTOPHORO AUGUSTO HEUMANNO, D.

EDITIO QUARTA LOCUPLETIOR.

HANOVERAE

APUD HEREDES NICOLAI FOERSTERI ET FI

M DCC XXXV.

VIRO
AMPLISSIMO, CONSVLTISSIMO,
EXCELLENTISSIMO,
IO. BVRCHARDO
MENCKENIO,
I. V. D. REGIS POLONIAE
CONSILIARIO AVLICO ET HI-
STORIOGRAPHO, SOCIETATIS
REG. BRIT. COLLEGAE, IN
ACAD. LIPS. HIST. PROF.
PVBL.
REIP. LITERARIAE SENATORI
PRAESTANTISSIMO,

LIBELLVM HVNC

DICAT

C. A. HEVMANNVS.

DVo elapſi ſunt anni, *Excellentiſſime* MENCKENI, cum iuuentutem fidei meae commitiam hiſtoriae literariae notitia impertiendam duxi. Inuitabat me ad aperiendas huius generis ſcholas cum manifeſta iſtius tractationis vtilitas, tum etiam argumenti ſuauitas, qua velut inueſcanda videbantur illa quoque ingenia, quae alioquin valde mediocri afficiuntur literarum amore. Iamdudum enim perſpexeram, maximam fugientium literarum culpam eſſe in iis doctoribus, qui ne adultioribus quidem diſcipulis quicquam, niſi dapes memoriae ſummo cum faſtidio inferciendas, apponunt, adeoque ludum literarium in piſtrinum conuertunt. Hinc ad philoſophiae ſacra viam ipſis praeibam, ac ſtatim deprehen-

prehendebam, literas hasce, licet seueriores, non sine voluptate tractari ab erectioris ingenii discipulis, hosque me duce horas linguis addiscendis destinatas libentissime distinguere cultura realium, quas vocant, disciplinarum. Nimirum ea vis est sapientiae, vt sua pulcritudine rapiat ad se quosuis non plane sanae mentis expertes, maxime iuuenes, quos tantum abest, vt discere pudeat, (hoc enim seniorum est vitium,) vt potius impense laetentur, se pristinis erroribus exui et in veritatis adytum admitti. Nec vero satis iam fecisse videbar muneri meo, quod in formandis versatur adolescentum ingeniis. Restabat enim historia, cuius ignoratio dedecori est, notitia non honorem solum, verum etiam fructum permagnum affert. Emetiebar itaque primum vna cum auditoribus meis patentissimum illum historiae ciuilis campum, eiusque tria interualla, doctissimo illo *Cellario* facem praeferente, perlustrabam. Inde filum secutus *Buddei*, viri

πολυμαθεϛατȣ, philoſophorum decurrebam hiſtoriam, ac modo cum Ariſtotele deambulabam, modo Epicuri hortos ingrediebar, nunc cum Democrito ridebam, nunc gemitus edebam cum Heraclito, etiam cum Copernico ſolem ſiſtere gradum iubebam. Cumque haec hiſtoria pars ſit, eaque non poſtrema, hiſtoriae literariae, deinceps longius progrediebar, et vniuerſae reip. literariae faciem diſcipulis meis repraeſentare conabar. Quod conſilium exſecuturo mihi cum nullus ſuppeteret liber, quem ſequerer ducem, (quae enim exſtant Introductiones ingenii induſtriaeque ſingularis laude haud fraudandae, *Struuiana* et *Reimmanniana*, hiſtoriam literariam vniuerſalem, *capite quarto* a me deſcriptam, prorſus omiſerant,) cogebar ipſe ſynopſin literariae hiſtoriae conficere. Ita enatus eſt hic, quem TIBI offero, libellus, exiguus ille quidem, at ea tamen, niſi fallor, complexus, quae qui a doctore paucis illuſtrata recte perceperit

memo-

memoriaque comprehenderit, tantos habere videtur in historia literaria profectus, quanti sufficere possunt ei, qui non totum se excolendae huic historiae dedere constituit. Vt autem scias, VIR Honoratissime, quam secutus sim rationem libellum hunc in auditorio meo pertractans, primo libros, de quibus disserendum erat, quorum quidem copia mihi erat, oculis discentium subiiciebam et perlustrandos dabam. Hinc delatus ad mentionem viri cuiusque ingenio clari, de eius aetate ac libris, item de persona fatisque eius, proferebam, non quae dici poterant, sed quae maxime memoratu erant digna. Incluseram enim pertractationem huius libelli spatio sex mensium: adeoque, si magis vanam multarum rerum librorumque cognitionem iactare, quam auditorum meorum vtilitati consulere voluissem, vbique potuissem esse longior. Huius breuitatis studio etiam sola nomina eruditorum, qui adhuc in vivis sunt, adduxi, reciso titulorum praeconiorum-

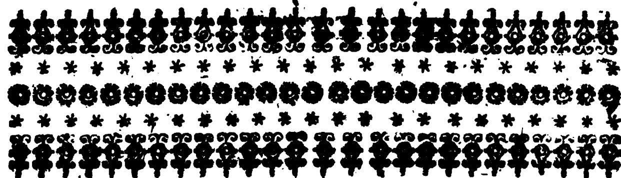
que symmate: qua in re aliorum non ignobilium scriptorum secutus sum exemplum, qui veriti fuisse videntur, ne ea res adulationis suspicionem moueat, ac legentibus taedium afferat. Nominare magnos viros est eos laudare. Ad minorum autem gentium deos quod attinet, eos mea quidem mediocritas magnos facere non valet, licet vocarem Aristotele eruditiores, Platone celebriores, Argo oculatiores, excellentia denique ipsa excellentiores. Forsitan desiderabit quispiam vberiorem deductionem capitis quinti, ratus, ibi exponenda dilucidius fuisse fata disciplinarum singularum. Mihi vero videbatur id alienum a proposito meo, quippe cum historiam literariam vniuersalem tractare contentus specialiora iure meo missa fecerim. Accedit, quod singularum disciplinarum historia rectius ipsis disciplinis vtiliusque annectitur, vt v. g. pertractata Logica doceantur auditores, a quibus initiis profecta haec disciplina, quam impeditos subinde

inde cursus habuerit, donec ad eum splendorem, quo nunc quidem gaudet, fuerit deducta. Atque hunc ego quoque morem sequi meis in scholis philosophicis consueui.

Caeterum Tibi, *VIR consultissime excellentissimeque*, TIBI potissimum hunc dedicare librum volui, non propterea solum, quod idoneus eiusmodi librorum iudex es, sed quod tanta TVA exstant in rem literariam merita, vt grati animi officio tibi deuincti sint, quotquot non perfunctorie colunt literas. Vt enim caetera taceam, TVIS auspiciis editum est *Lexicon historico-literarium*: Tuis auspiciis publicantur *Nouellae literariae*: TVIS auspiciis Germania habet *Acta eruditorum* patrio sermone conscripta: TVIS denique auspiciis coepta a patre TVO *Acta eruditorum* adhuc strenue proferuntur in lucem singulis mensibus, ac totum literarium orbem perambulant, serenaque fronte excipiuntur vbique terrarum ac gentium. Vix poterat vlla re *Menckenianum* nomen

magis nobilitari reddique illustrius, quam isto opere, cui perpetuitatem apprecatur, quisquis sanum habet sinciput. Nec iniuria mihi gratulor, quod nouem abhinc annis abs TE receptus in collegium eorum, quorum opera describuntur *acta eruditorum*, nonnihil prodesse coepi reip. literariae, quodque iam centum quadraginta recensiones meae in praeclaro isto opere exstant. Nec in posterum TIBI deerit studium meum, vel potius reip. literariae, cuius rationibus non parum consulere videntur, qui praestantiorum librorum recensiones concinnant, atque ita fontes aperiunt, vnde explere sitim possint, qui longius in literario stadio progrediendi cupiditate flagrant. Sed redeo ad libellum meum, eumque vt excipias beneuole, TVVMque mihi conserues amorem fauoremque, maiorem in modum rogito. Vale, *VIR Excellentissime*, diuque fruere gloria, quam tot tantaque in rem literariam merita TIBI conciliarunt. Gottingae, d. XXX. Sept. cIɔ Iɔcc XVIII.

PRAE-

PRAEFATIO
SECUNDAE EDITIONIS,
SCRIPTA A. cIↄ Iↄcc XXVI. M. IAN.

SEptem circumacti sunt anni, et menses aliquot praeterea, ex quo libellum hunc studiosae iuuentuti dicatum exire passus sum in publicum. Non ita longo temporis spatio diuendita sunt exempla eius omnia, atque iterum (*a*) is fuit typis exscribendus: quibus exemplis et ipsis consumtis, bibliopolae, viro honestissimo et iamdudum bene merenti de literis, necesse fuit, nouam me rogare editionem, eamque, si opus videretur, locupletiorem. Noli vero credere, LECTOR, singularem eruditionem tot emtores conciliasse libellulo. Neces-

(*a*) Haec altera editio a prima duntaxat forma literarum *cursiuarum*, quas vocant, differt, quippe quae in secunda editione grandiores sunt, quam in prima. Caeterum omnia, exceptis paucis typographi peccatis, (vt cum p. 41. *Heldela* pro *Heidelb.* et p. 90. *Genuenses* pro *Geneuenses*,) adeo inter se sunt similia, vt has duas editiones pro vna putem habendas.

lecessitas fuit, qua permoti plures iuuentutis
teratae doctores cum in Gymnasiis, tum in
cademiis, istum libellum auditoribus com-
endarunt suis, eumque et interpretati sunt,
: luculentissime in scholis suis illustrarunt.
cilicet quod iam obseruare me memini in
rimae editionis praefatione illustri viro,
IENCKENIO, inscripta, nullum exstabat
ompendium Historiae literariae: ac proinde,
ui Historiam literariam exponere erectiori-
us ingeniis pulchrum ducebant, cupide am-
lexabantur qualemcunque meam Synopsin.
uerant quidem, qui bene mereri studerent
: illa Historia, eosque laudaui in secundo
apite: ast nemo horum concinnarat ipsam
istoriam literariam, et, cum ciuilis historiae
ope innumera habeamus Compendia, lite-
iae in toto orbe literato ne vnum quidem
periebatur. Ac ne quis dicat, me eo, quem
minaui, loco laudasse *Reimmanni*, viri sum-
: reuerendi, Antistitis nunc Hildesiensis,
mductionem ad Historiam literariam; ma-
ductio quidem haec est, eademque elegans,
non est suo ordine contextum *Historiae
rariae Compendium*. Id quo minus dubi-
, scias, constare eam tribus partibus, qua-
ı in prima ac tertia exhibentur scriptores,
certos Historiae literariae articulos tracta-
t, in suas percommode diuisi classes; in
secunda

secunda vtilitates explicantur Historiae literariae. Quod igitur vir optimus et de his literis optime prometitus in praefatione illius *Manuductionis* questus est, non exstare vllum Compendium Historiae literariae, id omnino verum fuit vsque ad annum 1718. quo primus ego tale Compendium publicaui. Ac eodem anno STOLLIVS, celeberrimus Academiae Ienensis Professor, suam edidit *Historiam literariam*, synthetica contextam methodo, etsi nondum ad finem perductam. Qui quidem liber maximo suo merito lectus fuit et laudatus a quamplurimis; sed plerique simul iudicarunt, Historiam literariam aeque, ac ciuilem et ecclesiasticam, eam proprie dici, quae, quoad longissime potest mens nostra respicere spatium praeteriti temporis, inde vsque repetens, per singula saecula describat vniuersim statum studii literarum, et, si qua forte separatim videantur exponenda, certis tradat in Capitibus. Eam igitur laudem facile concedet quilibet Stolliano operi, vt censeatur et copiosius meo et eruditius: at titulus *Compendii Historiae literariae vniuersalis* meo facilius adiudicabitur opusculo; cum ille magis particularem pertractet historiam, cuius demum partes in vnum corpus connexae dici possunt certo sensu Historia vniuersalis; quem in modum *Pufendorfii Historia*

ſtoria ciuilis, quae per ſingula regna decurrit, non minus vere particularis appellatur, quam vniuerſalis. Sed ad meum redeo libellum, quem primum eſſe huius generis, non alio conſilio lectores admoneo, quam vt magnae eius imperfectioni facilius ignoſcant, et vel conatui meo nonnihil gratiae tribuant. Ipſemet ſatis illam imperfectionem agnoui, cum ſemel iterumque eum expoſui auditoribus meis: et hac occaſione obſeruaui, permulta Hiſtoriae literariae argumenta mihi fuiſſe ſilentio praeterita. Hinc igitur ad ſecundam hanc me accingens editionem, ſtatui quidem, intra limites Compendii conſiſtere, verum tamen efficiendum duxi, vt ne nimis id eſſet aridum, veque nulla facile materia maneret intacta. Quod quidem eo facilius mihi factu fuit, quod ſeptem his octoue annis, quibus exſtat libellus meus, tam multis tamque bonis reſpublica literaria aucta fuit libris ad Hiſtoriam literariam pertinentibus, vt vix credam, vllum vnquam ſeptennium tam laetum vidiſſe huius generis librorum prouentum. Quae igitur talibus in libris plene eruditeque elaborata deprehendi, ea duntaxat tribus attingo verbis, lectoresque ablego ad fontes, vnde hauriri queat, quantum ſatis eſt. Cumque ipſe alibi non pauca argumenta huius Hiſtoriae tractarim haud indiligenter, non dubitaui, illos quoque fontes monſtrare

digito,

digito, nec veritus sum, ne id mihi futurum sit obtrectationi. Caeterum fuerunt amici, iique eruditissimi, (quorum vnus (*b*) haud pauca mecum communicauit e suis in hunc libellum praelectionibus,) qui censerent, quintum Caput esse oportere elaboratius, singularumque disciplinarum historiam compendiose mihi describendam fuisse. Iidem quarto in Capite desiderarunt descriptionem virorum ibi laudatorum, qualem Celeb. *Weismannus* dedit in praestantissimo suo Historiae ecclesiasticae Compendio. At hi sciant, ne nunc quidem dare me velle Compendium Historiae literariae, sed Compendiolum duntaxat: priorisque rei desiderium expleuisse abunde laudatissimum illum *Stollium*; ad alterum vero quod attinet, sufficere tironibus posse *Lexicon literario-biographicum*, quod Menckenianis auspiciis nuper iterum prodiit. Caeterum quia per aetatem sperare mihi licet, (sperare vero, non confidere,) fore, vt post aliquot aristas denuo recognoscere iubear hunc meum libellum, promitto, me tum vtrique desiderio satisfacturum pro virili, et tunc demum daturum esse librum pro libello, Compendium pro Compendiolo. Ad hunc igitur me conuerto in exitu praefationis, eumque sic Virgiliana voce alloquor: *Nunc*

(*b*) *Bierlingius*, Rinteliensis Academiae magnum decus, A. 1728. rebus humanis ereptus in ipso senectutis limine.

Nunc te marmoreum pro tempore fecimus;
at tu,
Si foetura gregem suppleuerit, aureus esto.

erum poëtice hoc dictum sit ac praefi-
ini. Valete, LECTORES, ei, quem
ties ab amicis ac patronis rogatus, sisto
earum lucubrationum catalogum, neque be-
euole accipite, ac Celeb. *Langii* catalogum
orum suorum excepistis, ipsius *Institutioni-*
s Theologiae literariis praefixum, et *Labbei*
nilem suorum librorum indicem, subiectum
us *Bibliothecae Bibliothecarum.* Ante tamen,
iam vestrum do in conspectum scriptiuncu-
s meas, duo mihi praefanda videntur. Primo
licet ea tantummodo scripta profero, in qui-
s vtile aliquod argumentum elaboratum est,
fines fundi literarii longius promouendos
latius. Vnde non solum carmina mea
nisi siue Latina siue Germanica, inscriptio-
s item et epistolas, honori patronorum ami-
rumue dicatas ac separatim emissas; verum
um programmata illa, quae duntaxat honori
nortui cuiuspiam vel alii subitae occasioni
ita, ea continent, quae si extra muros illa-
proferantur, facile reiici possint addito
epiphonemate: Quid hoc ad nos? Quid
ad orbem literatum? Deinde sciatis velim,
itas libellorum meorum editiones pleras-
omnes auctas esse curis posterioribus.

Vti

Vti enim me haudquaquam pudet, quotidie in literis proficere, sic nec libellos pudet meos prodire meliores et cultiores, et, vt ita dicam, viriliores. Iterum valete, LECTORES, et, quae composui inde ab anno aetatis meae vigesimo primo vsque ad hunc quadragesimum quintum, haec esse, si vultis, scitote:

I. DISPVTATIONES.

1. *De duellis Principum.* Ienae 1702.
2. *De vita et Philosophia Epicteti.* Ienae 1703.
3. *De αὐτοχειρίᾳ Philosophorum.* Ibid. 1703. Eodem anno ibidem recusa in 8.
4. *De fato vxoris Loti.* Ienae 1706. Recusa auctior ibid. 1708. ac rursus auctior recusa in *Poeciles* T. II. lib. II.
5. *De miraculis Imp. Vespasiani.* Ienae 1707. Recusa in *Poeciles* T. II. lib. III.
6. *De Chresto Suetonii.* Ienae 1709.
7. *De origine dominii.* Ienae 1709. Recusa in *Poeciles* T. I. lib. I.
8. *Ad 1. Corinth. XI. 10. de angelis.* Isenaci 1709. Recusa in *Poeciles* T. III. lib. I.
9. *Disp. exhibens analysin exegeticam et paraphrasin Capitis noni Epistolae Pauli ad Romanos datae.* Isenaci 1709. Recusa in *Poeciles* T. I. lib. III.

10. *De Friderico Barbarossa a Papa non calcato.* Isenaci 1710.
Recusa in *Poeciles* T. III. lib. I.

11. *De baptizatis super mortuos 1. Corinth. XV. 29.* Isenaci 1710.
Recusa in *Poeciles* T. III. lib. I.

12. *De vera Deitate Christi ex 1. Ioan. V. 20.* Isenaci 1711.
Recusa est emendatior, et *Parergis criticis* annexa.

13. *De externis candidati sacri ad 1. Tim. III. et Tit. I.* Isenaci 1712.
Recusa in *Poeciles* T. I. lib. II.

14. *Hebdomas Salomonaea, siue Explicatio septem locorum in gnomis Salomonaeis.* Isenaci 1714.
Recusa in *Biblioth. Brem.* T. IV. p. 108. sqq.

15. *Par fabularum ex Historia ecclesiastica exterminatum, (1) de Ioanne Apostolo in feruens oleum coniecto, (2) de columba e Polycarpi rogo euolanti.* Isenaci 1715.
Vtraque Dissertatio recusa est in *Biblioth. Brem.* T. III. p. 316. sqq. et p. 429. sqq.

16. *Hebdomas Paulina, hoc est, Explicatio septem locorum Epistolae ad Romanos.* Isenaci 1716.
Recusa in *Bibl. Brem.* T. IV. p. 281. sqq.

17. *Theses anno Iubilaeo secundo Ecclesiae Lutheranae publicae disputationi subiectae.* Gottingae 1717.

18. *Disp.*

18. *Disp. aretologica prima de natura virtutis.* Gottingae 1718.

19. *De summo bono.* Ibid. 1719.
Recusa in *Poeciles* T. III. lib. IV.

20. *Disp. aretologica secunda de humilitate.* Ibid. 1719.

21. *Disp. aretologica tertia de fortitudine.* 1720.

22. *De docta ignorantia.* 1721.
Recusa in *Biblioth. Brem.* T. V. p. 187. sqq.

23. *Disp. aretologica quarta de mansuetudine.* 1721.

24. *Disp. aretologica quinta de beneficentia.* 1722.

25. *Prolegomena historica,* siue *Introductio in studium historicum.* 1723.
Recusa in *Poeciles* T. III. lib. III.

26. *Disp. aretologica sexta de simplicitate.* 1723.

27. *Disp. prima ad Grotium de veritate religionis Christianae.* 1724.

28. *Disp. aretologica septima de gratitudine.* 1724.

29. *Disp. secunda ad Grotium de veritate religionis Christianae.* 1725.

30. Vorschlag zu einem gütlichen Vergleich zwischen dem Herrn Verfasser der Neuen Bibliotheck zu Halle (*Gundlingio*) und dem Insp. Heumannen. Worbey zugleich das *Nil admirari* Horatianum ausführlich erkläret wird. Eisenach 1712. in 8.

31. Versio Germanica *Disputationis Sam. Werenfelsii polemicae aduersus securitatem.* Allendorfii 1724.

II. PROGRAMMATA.

1. *De temperamento in disputando.* Ienae 1708.
2. Von der Theologischen *Seminariorum* Nutzbarkeit und Nothwendigkeit. Eisenach 1717. Caetera quatuor Programmata, Isenaci A. 1713. 1714. 1715. 1716. edita, recusa sunt in *Luthero Apocalyptico.*
3. *De Bohuslao Hassensteinio.* Gottingae 1717.
4. *De beneficiis Principum aeternis.* 1717.
5. *De ecstasi Hieronymi anti-Ciceroniana.* 1717.
   Haec superiora tria Programmata recusa fuerunt cum Oratione mea inaugurali Gottingensi, Halae 1717. Bibliopolae libuit praefigere faciem meam, vel potius non meam. Nam et pictor et fictor errauerat.
6. Jubel-Fest-Programma von den guten Wercken Lutheri. 1717.
7. *De Abrahami visione Christi, Ioan. VIII. 56.* 1718.
   Recusum est hoc Programma in *Biblioth. Brem.* T. I. p. 473.
8. *Supplementum primum ad Boecleri Historiam literariam saeculi XVI.* 1718.

Recu-

Recusum in *Halensi Biblioth. Acad.* A. 1718. p. 339.

9. Erörterung der Frage: Was einen König zum grossen Könige mache? 1718.

10. *De ciuitate Latina Vtopica.* 1718.
Recusum in *Poeciles* T. I. lib. I.

11. *De vaticiniis casu veris.* 1718.

12. *De metamorphosi Filii DEI, Phil. II. 6. 7.* 1719.
Recusum in *Bibl. Brem.* T. III. p. 580.

13. *De Germanis literarum secreta ignorantibus, ad Taciti Germ. cap. 3.* 1719.
Recusum in *Poeciles* T. I. lib. IV.

14. *Supplementum secundum ad Boeclerum.* 1719.

15. *De somnio poëtico, non prophetico, Petri Lotichii.* 1719.
Recusum in *Poeciles* T. II. lib. III.

16. *De bibliotheca selecta primum.* 1720. Hoc vna cum secutis duobus recusum est in *Poeciles* T. III. lib. IV.

17. *De optima secta philosophorum.* 1720.
Recusum in *Poeciles* T. I. lib. I.

18. *De caecis videntibus.* 1720.
Recusum in *Poeciles* T. I. lib. I.

19. *Supplementum tertium ad Boeclerum.* 1720.

20. *De Theophilo, cui Lucas historiam suam sacram inscripsit.* 1720.
Recusum in *Biblioth. Brem.* T. IV. p. 483. sqq.

21. *De pansophia Christiana ad 1. Ioan. II. 20.* 1721.
Recusum in *Biblioth. Brem.* T. IV. p. 991. sqq.
22. *Supplementum quartum ad Boeclerum.* 1721.
23. *De titulo Patris patriae.* 1721.
Recusum in *Poeciles* T. I. lib. I.
24. *De fulminibus politicis.* 1721.
Recusum in *Poeciles* T. I. lib. IV.
25. Von dem alten Weyhnacht-Liede: In dulci jubilo. 1721.
26. *Supplementum quintum ad Boeclerum.* 1722.
27. *De sanctitate Regum.* 1722.
Recusum in *Poeciles* T. II. lib. I.
28. *De Paulo Apostolo insaniae reo, Actor. XXVI. v. 24.* 1722.
Recusum in *Poeciles* T. I. lib. IV.
29. *De Christo, sapiente perfecto, siue demonstratio diuinitatis religionis Christianae.* 1722.
Recusum in *Poeciles* T. III. Lib. IV.
30. *De bibliotheca selecta secundum.* 1723.
31. *Supplementum sextum ad Boeclerum.* 1723.
32. *De macromicris, siue magnis non magnis.* 1723.
Recusum in *Poeciles* T. II. lib. IV.
33. *De stella Magis praelucenti. Matth. II.* 1723.
Recusum in *Poeciles* T. II. lib. I.
34. *De vita et scriptis Henr. Petrei primum.* 1724.
35. *De Dea Fortuna Reduce.* 1724.

36. De

36. *De Paulo Atheniensium religiositatem Actor. XVII. 22. quodammodo laudanti.* 1724.
Recusum in *Poeciles* T. II. lib. IV.

37. *De sectis siue haeresibus Grammaticorum.* 1724.
Recusum in *Poeciles* T. III. lib. IV.

38. *De nomine Christophori.* 1724.
Recusum in *Poeciles* T. II. lib. II.

39. *De vita et scriptis Henr. Petrei secundum.* 1725.

40. *De angelo Spirensi* 1725.
Recusum in *Poeciles* T. III. lib. III.

41. *De Christo in scholis formando, Galat. IV. 19.* 1725.

Addatur 42. *Acclamatio ad D. Gudenium, nouum Sup. Gener. Gottingensem.* 1722.
Recusa in *Poeciles* T. I. lib. II.

III. DISSERTATIVNCVLAE,

Actis eruditorum insertae, aliisque Ephemeridibus literariis.

1. *Emendatio critica aliquot locorum Augustini.* In *Actis erud.* A. 1709. p. 539. sqq.
2. *Coniectura Critica* de Philosophumenis, *quae sub Origenis nomine a Gronouio edita sunt.* Ibidem A. 1710. p. 165. sqq.

3. *Diss. de distinctione Iuris naturalis in absolutum et hypotheticum, item de discrimine* Iusti, Honesti, Aequi *et* Decori. Ibid. Supplem. T. IV. p. 410. sqq.

4. 5. *De Commentario MS. in Iobum, quem Hieronymo tribuit Meibomius: adiectis ex eo excerptis, horumque emendationibus criticis.* Ibidem A. 1711. p. 269. sqq. et p. 513. sqq.

6. Ἐπίμετρον *in Specimen Commentarii MS. in Iobum, Hieronymo tributi.* Ibid. An. 1712. p. 21. sqq.

7. 8. *Ad Matth. XXIV. 51.* de voce διχοτομεῖν. Ibidem A. 1712. p. 26. sqq. et Suppl. T. V. p. 202. sqq.

9. *Fabula de Hippocrate, Democriti insaniae medicinam adhibere iusso, ex historia veterum philosophorum eliminata.* Ibid. A. 1713. p. 458. sqq.
Recusa auctior in *Actis Philos.* T. I. p. 670. sqq.

10. *Notae criticae ad Psalterium Salomonis, et ad Petri Cluniacensis carmen de Missa.* Ibid. A. 1713. p. 539. sqq.

11. *Meditatio de modo, quo visuri sumus DEUM in vita aeterna.* Ibidem A. 1714. p. 108. sqq.

12. *Meditatio orthographica ad dissertationem Fabricianam.* Ibid. A. 1715. p. 16. sqq.

13. 14. *Emendatio libri Tertulliani* de praescript. aduersus haereticos. Ibid. A. 1715. p. 299. sqq. et Suppl. T. VI. p. 196. sqq.

15. *Retractatio et correctio duarum emendationum minus feliciter susceptarum in Epistolis Ouidianis.* Ibid. A. 1716. p. 456. sqq.

16. *Emendationes Ouidianae.* Ibidem Supplem. T. VI. p. 77. sqq.

17. *Diss. de titulo* Theologi, *Ioanni prophetae in titulo Apocalypseos tributo.* Ibid. Suppl. T. VI. p. 170. sqq.

18. *Emendationes ad Senecae ἀποκολοκύντωσιν.* Ibidem Suppl. T. VI. p. 296. sqq.

19. *Epistola critica ad Celeb. I. G. Walchium, in qua aliquot loca Lactantii emendantur.* Im neuen Bücher-Saale. P. XLV. p. 670. sqq.

20. Gedancken von etlicher Teutschen Wörter und Sprüch-Wörter Lateinischen Ursprunge. In der Neuen Bibliotheck P. XLI. p. 72. sqq.

21. *Idea Commentarii mei in Epistolam Pauli ad Romanos.* Ibidem p. 69. sqq.

22. Beantwortung der Frage, zu welcher Zeit und warum man die Universitäten *Academien* tituliret habe. Ibidem P. XLV. p. 363. sqq.

23. *De Societate fabulosa Abbreuiatorum.* In *Miscell. Lips.* T. III. p. 1. sqq.

24. *Quatuor emendationes Horatii.* Ibidem T. IV. p. 137. ſqq.

25. Von dem Nahmen der Welt-Weisheit. In der Neuen Bibliotheck P. XXVII. p. 598. ſqq.

26. *Emendatio aliquot locorum Phaedri, adiecta diſſertatione de Philoſophia Aeſopi.* Ibidem p. 603. ſqq.

27. Antwort auf Plinii ſieben und zwantzigſte Epiſtel in dem ſiebenden Buche. Ibidem P. XXXIV. p. 276. ſqq.

28. *Diſſ. de particula* nequicquam. In *Miſcellaneis Lipſ.* T. V. p. 161. ſqq.

29. *Emendatio ſingularium locorum Martiani Capellae et Ciceronis.* Ibid. T. VIII. p. 82. ſq.

30. *Notae ad tria Cantica ſacra Germanica.* Ibid. p. 89. ſqq.

31. *Reſolutio aenigmatis Apocalyptici Cap. XIII. 18.* In *Bibl. Brem.* T. I. p. 864. ſqq.

32. *Specimen artis criticae, nouae editioni Q. Curtii praemiſſum.* In *Actis Erud.* Suppl. T. VII. p. 54. ſqq.

33. *Relatio de codice MS. operis Poggiani nondum editi* de varietate fortunae. In *Nouis literariis* Lipſienſibus Latinis A. 1720. p. 84. ſqq. Hac relatione me effeciſſe, vt deſideratiſſimum illud opus *Poggii* e tenebris ſuis extraheretur in lucem publicam, relatum leges in *Actis erud.* 1730. p. 548.

34. Ex-

34. *Explicatio Sympoſiaci aenigmatis.* Ibidem p. 114. ſqq.

35. *Diſſ. de Eurydice Plutarchi.* In *Miſcell. Lipſ.* T. IX. p. 157. ſqq.

36. *Notae ad Muſaei et Ouidii carmina de Hero et Leandro.* In *Muſaei* editione *Kromayeriana.* A. 1721.

37. *Relatio de Colloquio Goslarienſi cum Oſtorodo, Sociniano.* In *Bibl. Brem.* T. V. p. 948. ſqq.

38. *Interpretatio loci Iacobi IV. 5. et 6.* In *Miſcell. Lipſ.* T. XII. p. 172. ſqq.

39. *Emendatio carminis Seueri Sancti* de mortibus boum. In *Actis Erud.* Suppl. T. VIII. p. 218.

40. *Emendationes libri primi Poggii* de varietate fortunae. Ibid. A. 1725. p. 223. ſqq.

41. *Diſſ. de Nicolaitis e catalogo haereticorum expungendis.* Ibid. A. 1712. p. 179. ſqq.

42. *Diſſ. de Simone Mago ex haereticorum catalogo exterminando.* Ibid. p. 181. ſqq.

43. *Diſſ. de auctore Epiſtolarum Ignatii.* Ibidem A. 1710. p. 197.

44. *Emendationes et illuſtrationes Ouidianarum Epiſtolarum Heroidum.* Ibid. A. 1716. p. 452. ſqq.

45. *Notae ad Gennadium de ſcript. eccl.* Ibidem Supplem. T. VI. p. 295. ſq.

46. *Diss. de monumento Bononiensi:* Aelia, Laelia, Crispis. Ibid. A. 1720. p. 7. sq.
47. *Epinicia de Celeb. Weismanni Hist. eccl. N. T.* Ibid. p. 413. sqq.
48. *Emendationes Velleii Paterculi.* Ibid. A. 1721. p. 116. sqq.
49. *Diss. de ceto Ionam in ore tenenti.* In *Nouis literariis* Lips. Latinis A. 1720. p. 116. sq. et in *Actis Erud.* A. 1723. p. 269. sq.
50. *Epistola de circulatoria literatorum vanitate,* subiecta Celeb. *Menckenii* Orationibus *de Charlataneria eruditorum,* edit. Amstel. 1716. et 1727. Eodem anno 1716. prodiit Germanica eius versio in 8. in qua quidem haec verba: *scriptis suis praefigunt compendia scribendi Rabbinica,* non debebant ita reddi: und daher ihren Büchern kurze Anleitungen, Rabbinisch zu schreiben, beyfügen, sed hoc modo: Und daher ihren Schrifften Rabbinische Abbreviaturen fürsetzen.
51. *Excerpta ex Epistolis Boineburgii et Pruefchenckii.* In *Struuii Actis literariis* T. I. fascic. VIII. p. 29. sqq. et p. 67. sqq.

IV. LIBRI.

1. *De Anonymis et Pseudonymis libri duo.* Ienae 1711. 8.
2. *Parerga critica.* Ienae 1712. 8.

Ex-

Excerptas hinc notas meas ad *Curtium* nouae eius editioni inseruit nuper An. 1724. *Snakeburgius.*

3. *Vita Ernesti Stockmanni, Superint. Alstad.* Isenaci 1712. fol.

4. Der Politische Philosophus. Franckfurth und Leipzig, 1714. Auctior editio 1724.

5. *Acta Philosophorum.* Tom. I. Erstes Stück. Halle 1715. 8.
   Zweytes Stück. 1715.
   Drittes Stück. 1715.
   Vierdtes Stück. 1716.
   Fünfftes Stück. 1716
   Sechstes Stück cum Indice 1716.

6. *Acta Philosophorum.* Tomus II. Siebendes Stück. 1716.
   Achtes Stück. 1717.
   Neundtes Stück. 1718.
   Zehendes Stück. 1719.
   Eilfftes Stück. 1720.
   Zwölfftes Stück cum Indice 1721.

7. *Acta Philosophorum.* Tomus III. Dreyzehendes Stück. 1723.
   Vierzehendes Stück. 1723.
   Funffzehendes Stück. 1724.
   Sechzehendes Stück. 1725.

8. *Sapientia scenae Romanae.* Isenaci 1716. 12.

9. *Lutherus Apocalypticus. Adiectae sunt quin-*

que

que aliae dissertationes, historiam Reformationis Lutheri illustrantes. Hanouerae 1717.

10. *Conspectus reip. literariae, siue Via ad historiam literariam.* Hanouerae 1718.

Editio secunda locupletior. 1726.

11. *Quintiliani Dialogus de caussis corruptae eloquentiae, recognitus, emendatus, et illustratus. Adiecta est Epistola critica de iure Latinam linguam augendi nouis vocabulis.* Gottingae 1719. 8.

12. *Anthologia Latina, hoc est, Epigrammata selecta, cum Praef. de natura et virtutibus epigrammatis.* Hanouerae 1721. 8.

13. *Lactantii Symposium cum notis variorum. Adiecta est Diss. contra Nurrium, librum de* mortibus persecutorum *Lactantio abiudicantem, itemque Symbola critica ad Lactantium.* Hanouerae 1721. 8.

14. *Scaeuolae Sammarthani Elogia Gallorum saeculo XVI. doctrina illustrium, cum notis. Accedit Wilh. Wottoni Elogium Thomae Stanleii.* Isenaci 1722. 8.

15. *Poeciles* Tomi primi Liber primus. Halae 1722. 8.

Liber secundus. 1723.

Liber tertius. 1724.

Liber quartus. 1725.

16. *Poeciles* Tomi secundi liber primus. Halae 1725. 8.

V. ORA-

V. ORATIONES.

1. *Oratio panegyrica in excessum Christoph. Henr. Loeberi, Superint. Orlam. qua theologi comparantur cum medicis.* Ienae 1705. 4.
2. *Oratio de tribus Scholae finibus. Adiecta sunt tria Programmata Gottingensia.* Francof. et Lipſ. 1717. 8.
3. *Parentatio Germanica in exequiis I. D. Butemeisteri, Gen. Superint. Gottingensis.* Gottingae 1722. 4.

VI. PRAEFATIONES,

aliorum libris praemiſſae.

1. *Georgii Dieterici Bohmii Commentario de particulis Latinae linguae.* Francof. 1718. 8.
2. *Christoph. Cellarii Latinitatis libro memoriali,* quem contractiorem edidi Gottingae 1718. 8.
3. *Adami Tribbechouii libro de doctoribus Scholasticis.* Ienae 1719. 8.
4. *Io. Lud. Iunckeri* Hiſtoriſcher Erzehlung von dem *Anno 1717.* zu Eiſenach gehaltenen Lutheriſchen *Iubilaeo.* Eiſenach 1722. 8.
5. *Phrasibus Latinis* in vſum ſcholae Gottingensis editis 1729.

Hic eſt librorum ac libellorum meorum catalogus, quem hocce concludo carmine:

Te-

Te, VERVM, in magnis rebus pariterque minutis

Nocte dieque mihi quaerere dulce fuit.

Inuentum non dedecuit mandare libellis,

Qui cito, quo domino non licet ire, volant.

Displicui, placui. Facile sed mens mea veri

Conscia dissensus et maledicta tulit.

Tandem tu, VERVM, vinces, tenebrisque fugatis

Aetas te certe postera rite colet.

Queis placui, non his alia volo lege placere,

Quam si, quod verum, dixero, quodque bonum.

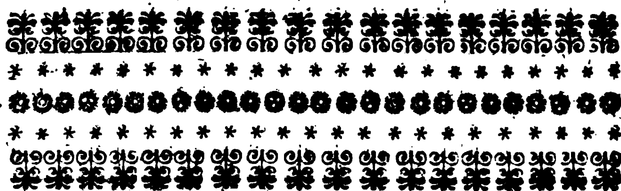
Quod si mundicolis fuero per plura superstes

Tempora, sique licet scribere plura mibi,

Tu, veri fons atque boni, DEVS alme PATERque,

Fac, verum nunquam non sequar atque bonum!

PRAE-

PRAEFATIO
TERTIAE EDITIONIS,
SCRIPTA A. CIↃ IↃCC. XXXII. M. FEBRVAR.

BOna tua venia, LECTOR, edi a me spero tertiam huius libri formam. Nolim enim, te vnum esse de iis, qui indignantur, quoties nouam vident, eandemque meliorem libri cuiuspiam editionem. Imo vero facile agnosces, non turpe solum, sed prorsus inhumanum esse, aliis inuidere, siue tempora iis, quibus vsus ipse sis, meliora, siue libros iis, quibus tibi licuit vti, meliores ornatioresque. Augendi vero huius libelli necessitatem mihi imposuit partim aliorum laudabilis industria, partim mea ipsius negligentia. Ad me quod attinet, quaedam exposueram breuius, quae vberius tractari oportebat; alia plane omiseram, quae iure

 in

in hoc libro quaeri poterant. Deinde et illarum nunc rerum facere debui mentionem, quae ex eo tempore, quo priorem a me accepisti editionem, gestae sunt in orbe literario, eorumque librorum, in quibus ex illo tempore illustrata fuit literaria haec historia. Vtrumque igitur quod feci, non sum laude dignus: sed, si non fecissem, iustam incurrissem bonorum reprehensionem. Gratum proinde hac editione fecisse mihi videor iis, qui siue discenda, siue docenda historia literaria temporis nonnihil consumere voluerint. Hi vero praeterea rogandi mihi sunt, vt exspectare a me desinant perfectius et instructius illud *Compendium Historiae literariae*, quod in secundae editionis praefatione promisi. Scilicet considerata spatii illius, quod ad viuendum mihi restat, angustia, constitui finem huic labori imponere, et reliquum vitae tempus relictumque a publico munere otium dicare aliis argumentis, ac praecipue sacro Codici, cuius et verbis et historiae rectius percipiendae non irritam me tam diu dedisse operam confido. Ac sum iam in eo, vt *Historiam Apostolicam* a *Luca* descriptam, quam percursam verius fuisse a commentatoribus deprehendi, quam pertractatam, debitis prosequar commentationibus,

ac

ac tibi, LECTOR, lucidiorem (adſis, quaeſo, mihi; lux illa coeleſtis!) exhibeam. Ad vltimum precor, vt bene tibi eueniat prima haec hiſtoriae literariae concoctio; vtque vere dicere poſſis, non ineptum tibi me ducem fuiſſe viae ad hiſtoriam literarum literatorumque ferentis. Illud tamen adiicio, me poſthac emiſſurum exiguis voluminibus comprehenſa *Fragmenta hiſtoriae literariae*, hoc eſt, diſſertatiunculas, aliquam eius hiſtoriae partem illuſtrantes: quarum alias iam edidi, ſed paucis viſas ob exemplarium paucitatem; ad alias fabricandas materiam in ſcriniis habeo; alias denique a viris eruditis ad me miſſas libenter interſeram. Si quis igitur quicquam huius generis elaborauerit, quod interitu videatur indignum, niſi alia ſuppetit id euulgandi via, ad me deleget, velim.

Poſtremo cum ſuperiori in Praefatione exhibuerim titulos lucubrationum mearum ad illud vsque tempus editarum, nunc, quae ex illo tempore typographis deſcribenda dederim, haud illibenter, credo, cognoſces. Non enim id a me fit eo conſilio, vt digito monſtrer inter polygraphos, (multa enim illa, quae ſcripſi, ſunt perpauca, ſi numerum paginarum ineas,) ſed vt appareat, me haud ſegniter laboraſſe in

vinea mihi diuinitus demandata, vtque, quae ad amplificandam eum ſacram, tum caeteram ſcientiam protuli, examini ſubiiciantur, eaque, quae ſatis luculenter demonſtraui, priſtinorum errorum in locum beneuole recipiantur. Vale, LECTOR, et mecum precare a DEO, Patre optimo maximo, vt futuri temporis hiſtoriae literariae ſuppeditet materiam ex omni parte laetiſſimam. En, quem modo dixi, indicem!

I. LIBRI.

1. *Acta Philoſophorum.* Tomi III. Siebenzehendes Stück. 1726.
   Achtzehendes Stück. 1727.
2. *Poeciles* Tomi ſecundi liber ſecundus. 1726.
   Liber tertius. 1727.
   Liber quartus. 1727.
3. *Poeciles* Tomi tertii liber primus. 1729.
   Liber ſecundus. 1729.
   Liber tertius. 1730.
   Liber quartus. 1731.
4. *Auguſta Concilii Nicaeni II. cenſura, hoc eſt, CAROLI M. de impio imaginum cultu libri IV. cum praefatione et notis C. A. H.* Hanouerae. 1731.

II. DISPV-

II. DISPVTATIONES.

1. *Diſp. tertia ad Grotium de veritate religionis Chriſtianae.* 1726.
2. *De ſuperſtitione verae fidei innocue admixta.* 1728.
3. *De peccatis clamantibus.* 1729.
4. *De paupertate.* 1730.
5. *De lenitate Confeſſionis Auguſtanae. Accedunt Epiſtolae* Lutheri *et* Melanchthonis, *Gottingam miſſae.* 1730.
6. *De Pilatiſmo literario.* 1730.
   Recuſa nonnihil auctior. 1731.
7. *De perſecutione Chriſtianorum Pliniana.* 1731.

III. PROGRAMMATA.

1. *De Minerua Muſica,* ſiue de eruditis *Cantoribus.* 1726.
   Pars eius recuſa eſt in *Poeciles* T. II. lib. 3. p. 389. ſq. Totum vero *Academicis* ſuis *opuſculis* inſerere dignatus eſt vir doctiſſimus, *Henr. Iac. Siuerſius.*
2. *De orationis Latinae idiotiſmis, ſiue de Latinitate plebeia aeui Ciceroniani.* 1726.
   Recuſum in *Poeciles* T. III. lib. 2.
3. *De vita et ſcriptis Henr. Petrei tertium.* 1726.

4. *De titulo SERENISSIMI.* 1726.
Recusum in *Poeciles* T. III. lib. 3.
5. *De Cyria, S. Ioannis amica.* 1726.
Recusum in *Poeciles* T. II. lib. 3.
6. *De bibliotheca selecta tertium.* 1726.
7. *De Christologia Paulina 1. Timoth. III. 16.* 1726.
Recusum in *Poeciles* T. III. lib. 3.
8. *De vita et scriptis Ge. Andr. Fabricii primum.* 1727.
9. *De horis asceticis.* 1727.
Recusum in *Poeciles* T. III. lib. 1.
10. *De titulo DEFENSORIS FIDEI.* 1727.
Recusum in *Poeciles* T. III. lib. 2.
11. *In mortem Regis GEORGII I.* 1727.
Recusum in *Poeciles* T. III. lib. 2.
12. *De differentia consolationis Ciceronianae a* Christiana. 1727.
13. *In coronationem Regis GEORGII II.* 1727.
14. *De titulo DEI GRATIA.* 1727.
15. *De Virgilio iniuste laudato inter praecones aduentus Christi in orbem.* 1728.
16. *De secta Paulinorum.* 1728.
17. *De vita et scriptis G. A. Fabricii secundum.* 1728.
18. *De puluere scholastico.* 1728.

19. De

19. *De aurora Musis amica, Constantinopoli nuper orta*. 1728.
Recusum in *Poeciles* T. III. lib. 2.
20. *De titulo PACIFICI*. 1728.
21. *De Sela*, Hebraeorum interiectione Musica, 1728.
Recusum in *Poeciles* T. III. lib. 3.
22. *De vita et scriptis G. A. Fabricii tertium*. 1729.
23. *De Musa pietaticultrice*. 1729.
24. *De amicitia literata*. 1729.
25. **Etliche Fabeln** Phaedri **in Deutsche Verse gebracht**. 1729.
26. *De aduentu Regis GEORGII II. in vrbem Gottingam*. 1729.
27. *De CHRISTI humilitate, eamque secuto regno eius amplissimo, ad Ezech. XVII. 22. 23. 24.* 1730.
28. *De Paschatis Christiani celebratione vera et falsa*. 1730.
29. *De vita et scriptis Hippolyti Hubmeieri*. 1730.
30. **Warum die Lehre der Augspurgischen Confeßion in Spanien nicht Wurtzel gefasset**. 1730.
31. *De prouidentia CHRISTI, Regis Ecclesiae, Electoratum Germanicum coniungentis cum regno Britanniae*. 1730.
32. *De pia impii Herodis praeceptione de officiis erga manifestatum CHRISTVM Matth. II. 8.* 1731.

Von der rechten Gesellschafft des Heiligen Geistes. 1731.
De S. Vitale. 1731.
De eloquentia Medici. 1731.
De Theocratia mundi perpetua. 1731.
De censu antequiriano Lucae II. 2. 1732.

IV. EPISTOLAE.

Epistola ad S. R. BOEHMERVM de florenti fructiferoque scipione Aaronis. 1726. Recusa est in Poeciles T. III. lib. 2.

3. Duae epistolae ad THOMASIVM, in quibus aliquot loca Ciceronis illustrantur. 1723. 1724. Insertae sunt eius Appendici der gemischten Händel, p. 26. sqq. et p. 48. sqq.

Epistola ad M. R. COLERVM de Iubilaeis, ab Evangelica Ecclesia quinquagesimo quoque anno iustius celebrandis. 1730.

V. NOTAE.

Ad Lipsii Orationes Ienenses in editione Kronayeriana 1726.

Ad Grotii de veritate religionis Christianae libros in editione Koecheriana. 1727.

Ad Eutropium in editione Hauercampiana. 1728.

PRAE-

PRAEFATIO
QVARTAE EDITIONIS
SCRIPTA A. cIↄ Iↄccxxxv.
M. FEBR.

VEnditis superioris editionis exemplaribus rogatum me voluit bibliopola, nouam vt adornarem, hoc est, vt superiori adiicerem nec pauca, nec proletaria. Ego vero publici mei promissi memor tam pauca inserui, (etsi, quae insererentur, dignissima,) vt perparum haec editio differat a priori. Ac pergratum mihi fuit, cognoscere ex doctissimo editore Gundlingianorum sermonum in *Conspectum* meum habitorum, ipsum constituisse pertexere telam Historiae literariae, et, quae postea gesta sunt, geranturque in orbe literato, publice describere. Agnosco enim viri industriam et peritiam, quippe cuius ad *Gundlingii* sermones accessio-

 nes

2. *De geographia Christum tentantis diaboli, Matth. IV. 8.* 1734.

3. *Disputatio prima Theologica Academiae Gottingensis, Commentatio de passione Christi maiestatica.* 1735.

IV. PROGRAMMATA.

1. *De reluctatione Dei aduersus Iacobum Genes. XXXII. 24. - 29.* 1732.

   Recusum in Coleri *Biblioth. Theol. T. VI, p. 236. sqq.*

2. *De vita et scriptis D. Ioach. Meieri.* 1732.

3. *Programma* (Inscriptio Germanica) *in funere Subconrectoris, Car. Ge. Stillii.* 1732.

4. *De Paulo Orosio, cui nomen tertium* Hormisdae *restituitur.* 1732.

   Recusum in *Actis eruditorum, Suppl. T. X. p. 263. sqq.*

5. *De coniuge Paulino Phil. IV. 3.*

6. Von dem Hertzoglichen Braunschweig-Lüneburgischen Wapen-Rosse. 1732.

7. De

7. *De praeconio Angelico Lucae II. 14.* 1733.

8. *De initio ac fine Lucae Historiae Apostolicae.* 1733.

9. Von dem Nutzen der Ubersetzungen in den Schulen der Beredtsamkeit. 1733.

10. *De Caianorum secta, Gottingae quoque nunc efflorescenti.* 1733.

Recusum in Coleri *Supplemento XVI. Bibliothecae Theologicae p. 321. sqq.*

11. *Ad Actor. XIII. 48.* 1733.

12. *De Felicitate Regia.* 1733.

13. *De primis Apostolis, iisdemque Evangelistis, pastoribus Bethlehemiticis.* 1734.

14. *Programma, quo Musis Gottingensibus exilium indicit, simulque splendidissimum reditum praedicit, adiecta inuitatione ad Gymnasii huius actum vltimum C. A. H.* 1734.

15. *Historia gladii Academici.* 1734.

16. *Idea Theologi Iacobaea, ex Iac. III. 17.* 1734.

17. *De primo, eodemque vltimo CHRISTI nomine prophetico, ad Gen. XLIX. 10. et Mal. III. 1.* 1734.

V. EPI-

V. EPISTOLAE.

1. *Ad M. Io. Georgium Raphelium, in qua Dionysius, Siciliae Rex, segregatur a numero magistrorum.* 1732.

2. *Ad Io. Petrum Kohlium, in qua aliquot loca Horatii emendantur illustranturque.* Inserta est eius *Nouis literariis* (Hamburgischen Berichten) anni 1733. p. 835. sq.

3. *Ad eundem, in qua aliquot loca* Artis poeticae *Horatianae emendantur.* Inserta est iisdem *Nouis literariis* anni 1734. p. 505. sqq.

4. *Ad D. Henr. Phil. Gudenium de fabuloso Pontificatu maximo Ioannis Apostoli.* 1734.

VI. ORATIO.

Oratio exauguralis in Gymnasio Gottingensi, maiori scholae cedere iusso, d. 20. April. 1734. habita. Praemissa est ad audiendam eam inuitatio. Gottingae, 1735.

VII. DISSERTATIVNCVLAE.

1. *Emendatio vnius loci* Taciti, *et duorum* Velleii Paterculi. Inserta est *Actis eruditorum*, A. 1733. p. 431.

2. Kurtze

2. Kurtze Nachricht von denen durch das Göttingische Fürstenthum gekommenen Saltzburgischen Religions - Exulanten. Göttingen. 1732.

Non commemorassem hanc extemporalem scriptiunculam, nisi eam dignam iudicasset celeb. *Colerus*, cuius mentionem faceret in *Suppl. XV. Bibliothecae suae Theologicae, p. 239.*

VIII. RECENSIONES NOVORVM LIBRORVM.

Harum magnus numerus exstat in *Actis eruditorum* inde ab anno 1710. vsque ad annum 1735.

INDEX

V. EPISTOLAE.

1. *Ad M. Io. Georgium Raphelium, in qua Dionysius, Siciliae Rex, segregatur a numero magistrorum.* 1732.

2. *Ad Io. Petrum Kohlium, in qua aliquot loca Horatii emendantur illustranturque.* Inserta est eius *Nouis literariis* (Hamburgischen Berichten) anni 1733. p. 835. sq.

3. *Ad eundem, in qua aliquot loca* Artis poëticae *Horatianae emendantur.* Inserta est iisdem *Nouis literariis* anni 1734. p. 505. sqq.

4. *Ad D. Henr. Phil. Gudenium de fabuloso Pontificatu maximo Ioannis Apostoli.* 1734.

VI. ORATIO.

Oratio exauguralis in Gymnasio Gottingensi, maiori scholae cedere iusso, d. 20. April. 1734. habita. Praemissa est ad audiendam eam inuitatio. Gottingae, 1735.

VII. DISSERTATIVNCVLAE.

1. *Emendatio vnius loci* Taciti, *et duorum* Velleii Paterculi. Inserta est *Actis eruditorum*, A. 1733. p. 431.

2. Kurtze

CAPVT I.

DE NATVRA ET PARTIBVS HISTORIAE LITERARIAE.

Σύνοψις.

Historiae literariae definitio, I. *Eius vitia*, II. *Eiusdem vtilitas*, III. IV. *Eius abusus*, V. *Eius partes*, VI. *Eius partitiones*, VII. VIII.

I.

H*Istoria literaria* est Historia (*a*) literarum et literatorum; siue Narratio de ortu et progressu studiorum literariorum ad nostram vsque aetatem.

II.

(*a*) Eodem modo *Historia ciuilis* est historia imperiorum et imperantium, ac *Historia ecclesiastica* est historia theologiae (siue religionis) et theologorum.

INDEX CAPITVM.

CAP.

CAPVT I.

DE NATVRA ET PARTIBVS HISTORIAE LITERARIAE.

Σύνοψις.

Historiae literariae definitio, I. *Eius vitia*, II. *Eiusdem vtilitas*, III. IV. *Eius abusus*, V. *Eius partes*, VI. *Eius partitiones*, VII. VIII.

I.

HIstoria literaria est Historia (a) literarum et literatorum; siue Narratio de ortu et progressu studiorum literariorum ad nostram vsque aetatem.

II.

(a) Eodem modo *Historia ciuilis* est historia imperiorum et imperantium, ac *Historia ecclesiastica* est historia theologiae (siue religionis) et theologorum.

II.

Haec historia ob (*b*) monumentorum penuriam est admodum imperfecta, et propter varia praeiudicia multis mixta (*c*) fabulis.

III.

(*b*) Haec *monumentorum penuria* est duplex. Alii enim libri, quos scribi oportebat, non fuerunt conscripti: alii, qui exstiterunt, periere. Olim quippe historiae literariae nemo erat incuriosior literatis ipsis, ac vix quicquam eius prodebatur literis. Vnde de veterum scholis, de viris doctis, de bibliothecis, de caeteris historiae literariae partibus, quantum est, quod nescimus! Ne aetatem quidem omnium compertam habemus. *Palaephatus*, *Curtius*, *Petronius*, *Aphthonius*, quorum libros habemus et libenter legimus, quo quisque tempore vixerit, philologi certant, et adhuc sub iudice lis est. Quod autem ad eos libros attinet, qui scripti quidem fuere de historia literaria, sed interciderunt, praeclarissimum de illis naufragiis testem habemus *Ionsium* in opere (ita enim inscribendum erat,) *de scriptoribus historiae literariae*. Omnium vero locupletissimus testis est rex *Salomo*, *Eccles.* XII. 12. inquiens: *Faciendi libros multos nullus est finis.* Bone Deus! vbi sunt innumeri illi libri Hebraice scripti? Videtur exitium iis attulisse captiuitas Babylonica. Vid. de his Salomonis verbis *Reimmanni* Praef. ad *Hist. lit. antedil.* cuius tamen interpretationi Geierianam praefero.

(*c*) Exstat *Gothofredi Vockerodii Historia societatum et rei literariae mundi primi* siue antediluuiani. Multas ea exhibet fabulas, quas tamen auctor non omnes suo dignatus est suffragio. Scilicet cupiditas explendi hiatus historiae literariae effecit, vt alii veris historiis

III.

Caeterum quia non contemnendi ex ea fructus (*d*) capi possunt, merito damus operam, vt eam, vtcunque licet, ex probatae fidei auctoribus eruamus, et simul a fabulis repurgemus.

IV.

Vt enim omittam, literatis esse turpitudini, literariam adeoque domesticam (*e*) ignorare historiam, in eaque errores (*f*) committere; ex ea (1) notitiam haurimus bonorum malorumue librorum; (2) methodum addiscimus, expeditiore breuioreque via perueniendi ad eruditionem; (3) quae in studiis sequenda vel fugienda, cognoscimus,

riis assuerent pannos fabularum, alii hosce pannos cupide amplexarentur pro purpura.

(*d*) Vid. Diss. mea de fructibus ex historia philosophica capiendis, quae exstat in *Actis Philosophorum* P. I. cap. I.

(*e*) Historiam literariam acrius a literatis excolendam esse, quam historiam ciuilem, ex vero iudicat praeclareque docet *Moshemius* in Praef. ad *Halesii* Hist. Conc. Dordr. §. 36. p. 118. sq.

(*f*) Horum satis amplam segetem exhibet *Reimmannus* Hist. lit. T. I. p. 131. - - 142. In primis dulce est, ex historia literaria discere origines rerum literariarum. Quam putide, quaeso, ille peccabat, qui in praefatione libri sui Catechetici docebat, iam tempore prophetae Iesaiae Catechismos e typographeis prodiisse, *im Drucke heraus gekommen!*

mus, et prudentiam addiſcimus (*g*) literarum; (4) vitas virorum ingenio doctrinaque illuſtrium oculis animoque luſtrantes, non ſolum praeiudicium auctoritatis (*h*) et antiquitatis ſenſim exuimus, verum etiam (5) cognoſcentes, quanti viri ope literarum euaſerint, ad aemulationem (*i*) incitamur.

V.

(*g*) Exempli cauſſa vnam hanc obſeruationem affero. Hiſtoriam intuentes literariam diſcimus, omnes nouas veritates, firmiſſimo licet fundamento nixas, habuiſſe aduerſarios grauiſſimos, at poſtremo feliciter triumphaſſe de hoſtibus ſuis; ac doctores illos melius feciſſe, qui tacuerint, iis, qui diu multumque reſpondendo ſibi multum moleſtiae arceſſierunt, ſimulque prodiderunt poſteritati, ſe ſuccubuiſſe prauis affectibus, nec ſatis magno animo fuiſſe praeditos. Vtriusque rei exemplum in *Harueo* habemus et *Pufendorfio*. Hic, vt *Senecae* verbis e lib. II. *de ira* cap. 32. vtar, *ille magnus et nobilis eſt, qui more magnae ferae latratus minutorum canum ſecurus exaudit*. Eſt enim *veritas* lux quaedam. Quae eam circumuolant auiculae et inuolant, ipſi nihil nocent, ſibi vero damnum, aliis riſum, pariunt.

(*h*) Obſeruatu haud indignum, ſuperioribus ſaeculis, quibus frigebat ſtudium hiſtoriae literariae, philoſophos caeca fide ſuum Ariſtotelem, ICtos ſuum Bartolum, theologos ſuum Thomam, ouium ritu eſſe ſecutos; hodie, perculta hiſtoria literaria, non ſolum philoſophos, ſed etiam iureconſultos, hiſtoricos, medicos, philologos, imo et theologos, factos eſſe eclecticos et ex ſol[illegible]o eruditos. Eſt ergo hiſtoria literaria lux veritatis et mater libertatis ingeniorum. Vid. *Poecile* mea T. III. p. 297.

(*i*) Singulare huius aemulationis exemplum eſt LVDOVI-

V.

Illud vero cauendum sedulo, ne totos (*k*) nos dedamus historiae literariae, sed reputemus nobiscum, eam esse historiam eruditionis, non eruditionem ipsam, adeoque, qui in historia hac versatissimus nullam praeterea disciplinam excoluit, eum vix ac ne vix quidem in eruditorum hominum numerum referri debere. Qui enim ita totum se dat (*l*) historiae literariae, nullam vt ipse

DOVICVS, Elector Palatinus, quem *Altingius* Hist. eccl. Palat. p. 244. scribit haec aliquando verba edidisse: *Quoties GEORGII, Principis Anhaltini, scripta lego, adeo afficior, et tanta cum admiratione insignia eius dona suspicio, vt, si a Deo mihi integra optio daretur, non Romanum Imperium magis, quam simile docendi et scribendi donum, eligerem.*

(*k*) Vid. meum Schediasma *de Anonymis* P. I. Cap. IV. §. 3. et 4. *Miscell. Lips.* T. VI. p. 63. sqq.

(*l*) Maxime curiositas omnes noscendi libros de quocunque argumento scriptos, siue bonae siue deterioris notae, omnesque illorum librorum editiones, sufflaminat profectus in eruditione solida, efficitque, vt eiusmodi homines corticis literarii plurimum habeant, nuclei perparum. Interest tamen reip. literariae, habere viros, qui et huius rei notitiam exhibeant. Verum tales *Vossios*, *Morhofios*, *Fabricios* qui caeco imitantur impetu et sola ducti voluptate literaria, meminerint, Herculis cothurnos non esse omnibus pedibus aptos. Triumuiri illi, quos dixi, ita praepollebant ingenio, vt minutiora ista studia non essent fraudi eruditioni ipsorum solidae, vtque cura corti-

ipſe fundi literarii partem propria aret vitula, ſimilis eſt agricolae, qui neglecto ſuo agro tantummodo inueſtigat nomina caeterorum agricolarum, et, quantam quisque meſſem fecerit, quantumque ceperit laboris ſui fructum, curioſe cognoſcit, ipſe vero tempore meſſis nihil ab agro ſuo accipit, atque adeo, cum ſui agri fructus oſtendere iubetur, aliorum inuadit horrea, dicendus cum poëta *congeſto alieno pauper in auro.* Similis item eſt peregrinatoribus literariis, qui domum reduces multa auditu iucunda narrant de literatorum, quos videre ipſis contigit et conuenire, faciebus, veſtitu, moribus, domibus, vxoribus, liberis, paupertate vel diuitiis, muneribus, bibliothecis, ſcriptis, ipſi interea per plures diſcurſionis ſuæ vel menſes vel annos ne teruncium quidem adiecerunt illi eruditionis qualicunque theſauro, quem iam poſſidebant, cum iter ſuum literarium ingrediebantur. Admonendi itaque ſunt eruditionis candidati, ne hiſtoriae ſcriptores literariae ſibi faciant *fures temporis* ingenio diſciplinisque excolendis merito dicandi.

VI.

cis non abſtraheret eos ab eſu et vſu nuclei. Contra videmus hodie multos in hiſtoria literarum multum, in literis parum proficere. Vid. *Clerici* Biblioth. anc. et mod. T. XVI. p. 423. Scilicet hiſtoriam literariam tractare et facile et iucundum eſt, cum ipſum diſciplinarum agrum colere res ſit admodum laborioſa tardiorisque ſucceſſus.

VI.

Quinque conſtitui commode poſſunt iſtius hiſtoriae partes, vt in *prima* agatur de arte ſcribendi, in *ſecunda* de ortu ſtudiorum literariorum, et, quomodo ea ſint diſſeminata, per totque viciſſitudines ad noſtram vsque aetatem propagata, demonſtretur; in *tertia* de diſciplinis earumque et incrementis et decrementis diſſeratur; in *quarta* de libris omnis generis; in *quinta* denique de auctoribus. Cuius diſtributionis hanc reddo rationem. Cum hiſtoria literaria ſupponat *artem ſcribendi*, de hac omnium primo diſſeri debet et eius exponi memorabilia. Hinc ſtatim ſecundum ordinem ſaeculorum deſcribenda omnis hiſtoria literaria. Tertio loco hiſtoria iſta duce confici oportet ſingularem cuiusque diſciplinae hiſtoriam. Sed cum generales obſeruationes permultae occurrant cum de libris, tum de ipſorum auctoribus, quae tribus praecedentibus in capitibus commodum haud inueniunt locum, in quarto capite *de libris*, in quinto *de auctoribus* exhiberi par eſt obſeruationes illas generales. Ac mihi quidem nihil quicquam occurrit in tota hiſtoria literaria, quod non ſuum haberet locum in quinque illis capitibus.

VII.

Eſt haec hiſtoria literaria *vniuerſalis*; cui opponitur *particularis*, quae vel *geographi-*

ca, cum certae (*m*) gentis vel prouinciae; vel *topographica*, cum certae (*n*) Academiae vel (*o*) vrbis; vel *chronologica*, cum certi (*p*) temporis; vel *technologica*, cum certae artis (*q*) vel disciplinae (*r*) historia literaria exponitur; vel *anthropologica* siue *biographica*,

(*m*) E. g. *Historia literaria Germaniae*, quam edidit *Reimmannus*. Sic *Albertus Thura* A. 1723. edidit *Historiam literariam Daniae*, et *Hyacinthus Gimma Historiam literariam Italiae*. Ac *Bailletus* Iudiciorum T. I. p. 287. - 359. exhibet compendiosam historiam studiorum in Gallia florentium inde ab initio vsque ad haec tempora, simulque nominatim laudat Gallorum eruditissimos. Speciatim *Claud. Sorellus* in sua *Bibliotheca Gallica*, patrio scripta sermone, copiose ostendit, Gallos sua lingua omnes scientias et artes excoluisse, ac veterum quoque libros in eam transtulisse.

(*n*) E. g. *Historia Academiae Parisiensis*.

(*o*) E. g. *Brema literata*. A. 1729. *Ios. Ant. Saxius* emisit *Prodromum ad historiam literario-topographicam Mediolanensem*, et A. 1728. Pater *de Colonia Historiam literariam ciuitatis Lugdunensis* edere coepit, eiusque posteriorem Partem a. 1730. publicauit.

(*p*) E. g. *Historia antediluuiana*.

(*q*) E. g. *Historia Poëseos*.

(*r*) E. g. *Historia philosophica*, *Historia Medicinae*. A. 1720. *Pfaffius* edidit *Introductionem in Historiam Theologiae literariam*, magno applausu exceptam. Eam cum vberrimis annotationibus iterum edidit A. 1724. et sequentibus. Vid. iudicium de hoc Opere in *Actis erud.* A. 1724. p. 526. et 527. Etiam *Ioach. Langius* A. 1724. emisit *Institutiones literarias studii theologici*. Verum non est haec historia Theologiae literaria, sed tantum continet hic liber bibliothecam theologicam, praemissa

ide

phica, cum vitae clarorum certi generis virorum describuntur; vel *bibliographica*, cum libri alicuius disciplinae recensentur.

VIII.

Addi debet historia literaria *specialissima*, vt cum *Io. Petrus Titius* libellum scripsit de fatis operum *Thuani*; *Launoius de fortuna Aristotelis in Academia Parisiensi*; *Kettnerus historiam dicti Ioannei* (1. Ioh. V, 7.) *de Trinitate*; *Kingius Historiam Symboli Apostolici*, a *G. Oleario* Latine redditam; *Io. Alb. Fabricius* (in *Centifolio* suo *Lutherano* p. 106.-144) et *Saligius* (in toto libro IV. suae *Aug. Conf. Historiae*) *historiam literariam Augustanae Confessionis.* Sic facile esset, conscribere historiam (*s*) libri *de imitatione Christi*, qui vulgo idque summo iure *Thomae Kempensi* tribuitur; aut libri *Grotiani de veritate religionis Christianae.* Omnium maxime huc pertinet *historia literaria codicis sacri*, tractata a *Ioan. Gottlob*

de methodo studii theologici, de studio historiae literariae, de comparanda notitia librorum et bibliothecarum, denique de historia artis typographicae, tractatione satis perfunctoria. Conf. *Acta erud. Germ.* P. XCV. p. 801. sqq.

(*s*) Sic plures scripserunt *historiam versionis Bibliorum Germanicae* a Luthero confectae. Historiam libri Masiani *de Interesse Principum circa religionem* exhibuit *Thomasius in den gemischten Händeln* T. II. cap. 3. Ipse historiam *Symposii Lactantiani* composui, et sub titulo Praefationis ad illud *Symposium* edidi.

Carpzouio in *Introductione ad libros histori-cos veteris Testamenti*, in cuius praefatione suos in hoc scribendi genere antecessores adducit; a *Rich. Simonio* in *Recensione critica commentatorum Biblicorum*; a *Io. Frid. Mayero* in *Bibliotheca Biblica*, quam locupletauit *Carolus Arndius*; a *Iac. Longo* in *Bibliotheca sacra* A. 1723. auctius recusa; a *Io. Georgio Pritio* in *Introduct. in lectionem N. T.* A. 1722. locupletius edita. Quid? Datur etiam *historia literaria singulorum versuum sacri codicis*; quam exhibere solent Exegetae, omnes omnium saeculorum interpretationes alicuius dicti proferentes. Hoc saepissime fecit *Suicerus* in *Thesauro ecclesiastico*, e. g. de vxore Loti *T. 1. p. 179. sq.* Mihi quidem talis historiae literariae vix pulchrius exemplum occurrit, quam *Henr. Walth. Gerdesii* Dissertatio inauguralis, Giessa A. 1723. habita ad locum Pauli *Galat. III, 20.*

CAPVT II.

DE SCRIPTORIBVS HISTORIAE LITERARIAE VNIVERSALIS.

Σύνοψις.

Systema historiae literariae *frustra exspectatur*, I. *Duplex methodus componendi Historiam*

storiam literariam. Iudicium de Stollii Historia literaria, II. *et* Paschii, III. *Historia literaria analytica methodo scripta desideratur*, IV. *Iudicium de* Frisii Bibliotheca, V. *De* Ionsii *opere literario*, VI. *De* Lambecii Prodromo, VII. *De* Conringii Antiquitatibus Academicis, VIII. *De eiusdem* Commentario de scriptoribus XVI. saeculorum, IX. *De* Morhofii Polyhistore, X. *De* Struuii Introductione, XI. *De* Gundlingii Sciagraphia Historiae literariae, XII. *De* Reimmanni historia literaria, XIII. *De* Caroli Arndii Systemate, *et de* Pseudo-Graeuii Cohorte Musarum, XIV. *De iis, qui in suo* ciuilis, *vel* ecclesiasticae historiae Compendio *attigerunt historiam literariam*, XV. *De* Krausii Nouellis literariis, *deque similibus* Nouellis *Hamburgensibus*, XVI. *De* Schmeizelii *et* Bertrami Historia literaria, XVII. *Meum consilium in hoc opusculo*, XVIII.

I.

Historiam literariam plures describendam suscepere, vel potius eius compendium. Omnem enim historiam literariam plene ac perfecte exponere, non est vnius hominis, nec vnius quantumuis magni voluminis. Solius *Graeciae* historiam literariam, imo ne hanc quidem vniuersam, sed duntaxat librariam, persequitur *Fabricius* in *Bibliotheca Graeca*, multorum volu-

minum

minum opere. *Germaniae* solius historiam literariam aliquot voluminibus exposuit *Reimmannus.* Intelligi hinc potest, historiae literariae vniuersalis perfectum corpus siue Systema (in quo πάντα περὶ πάντων,) aeque imperite exspectari, ac Systema ciuilis historiae vniuersalis. Pluribus hoc edisserit in Praefatione sua ad *Lambecii Prodromum historiae literariae* is, quem modo laudaui, *Fabricius.*

II.

Caeterum duplex est methodus (*a*) componendi historiam literariam, *analytica* et *synthetica.* Syntheticam voco, qua historia literaria sub certa capita redigitur, et secundum ordinem disciplinarum aliarumque huc pertinentium rerum describitur, atque hac occasione cum de scriptoribus, tum de scriptis traduntur potiora. Secutus istam methodum est *Gottlieb Stollius* in sua *Historia eruditionis,* quam A. 1718. primum, deinde supplementis hic illic insertis A. 1724. (*b*) edidit. Feliciter ei successit hic labor, et summa, quam adhibuit, diligentia, rectum item et erectum modo de libris, modo de auctoribus iudicium, magnum viro non a doctri-

(*a*) Idem monui de *historia philosophica* in *Actis Philos.* T. I. p. 462.

(*b*) Separatim quoque alia edidit *Supplementa* A. 1727. Ac Latinam totius huius operis versionem A. 1728. emisit *Car. Henr. Langius.*

doctrina ſolum, verum etiam a virtute laudando attulit operae (c) pretium. Eſt autem iſtud opus nondum abſolutum, quippe Philologiae tantum ac Philoſophiae repraeſentans hiſtoriam. Sperare autem nos iuſſit vir clariſſimus pari filo contextam *Theologiae*, *Iurisprudentiae* ac *Medicinae* (*) *hiſtoriam*. Sed nec tum perfecta cenſeri poterit hiſtoria literaria ſynthetice deſcripta, niſi, quod in votis mihi eſt, ſingularibus libellis expoſitam adiungat *hiſtoriam* (1) *Maecenatum*, (2) *Academiarum*, (3) *Gymnaſiorum*, (4) *Societatum literariarum*, (5) *Bibliothecarum*.

III.

Non eſt hic ſilentio praetereundus *Georgius Paſchius*, qui et ipſe ſynthetica methodo hiſtoriam diſciplinarum perſequi coepit in libro *de inuentis nouis*, cuius editio ſecunda Lipſiae prodiit A. 1700. Capite ſcilicet in *ſecundo* (nam primum et breue et leue eſt,) perſequitur hiſtoriam Logicae, Metaphyſicae, Phyſicae, Grammaticae, Rhetoricae, et Poëſeos. Multa hic collegit

(c) *Hoc libro nemo eruditionis elegantioris cupidus carere poteſt.* Ita *Bierlingius* de Stolliano iſto opere exiſtimat lib. *de Pyrrhoniſmo hiſt.* cap. 3. p. 198. Mihi cum maxima laude digna videatur iſta *Hiſtoria literaria*, tamen ſingula Capita inter ſe comparanti viſa eſt *Hiſtoria Poëſeos* ſupremum laudis tenere locum, *Hiſtoria Criticae* vltimum.

(*) Haec non ita pridem in lucem prodiit.

git lectu haud iniucunda, sed nec argumento suo satisfaciens nec lectoris eruditi (*d*) desiderio. In *tertio* historiam enarrat Cartesii: in *quarto* historiam doctrinae moralis: in *quinto* historiam Iurisprudentiae ciuilis: in *sexto* historiam Medicinae recentiorem: in *septimo* denique, quod longissimum est et optimum, historiam recentioris Physicae et Matheseos. Ad supplendum *Caput quartum* postea A. 1707. edidit opus *de variis modis moralia tradendi*, adiuncta *Introductione in rem literariam moralem veterum sapientiae antistitum*. Verum et hic descriptorem verius, quam scriptorem, se praebet, mera exhibens collectanea, nullo proprii vel iudicii vel ingenii lumine distincta.

IV.

Analytica methodus est, cum inde ab orbe condito vsque ad nostram aetatem per singula saecula describitur status rei literariae. Huius generis opus animo conceperat *Lambecius*, sed praeter *Prodromum* expromsit nihil. Habet igitur, qui ingenio pollet ac doctrina, nec otio librisque destituitur, in quo suam industriam exerceat: nec dubium est, quin gratiam doctissimi cuiusque sit initurus, qui ea methodo confectum historiae literariae volumen publicae luci exposuerit.

V.

(*d*) Nec ideo magnifice de eo existimat *Niceronius* in Tomo VII. *Vitarum eruditorum*.

V.

Quam solliciti de accurata methodo fuerint scriptores historiae literariae, quos ante *Stollium* habemus, patebit ex iis, quae mox dicenda veniunt. Inter primos est *Io. Iacobus Frisius*, de cuius *Bibliotheca chronologica* quid existimandum sit, alibi (*d*) exposui.

VI.

Secutus est *Ioannes Ionsius*, cuius opus *de scriptoribus historiae literariae*, (minus enim recte inscripsit *philosophicae*,) anno 1659. editum, A. 1716. *Io. Christophorus Dornius* non contemnendis auctum supplementis in lucem reduxit. Sed de hoc quoque syntagmate quid sentiendum sit, in *Actis Philosophorum* (*e*) docere me memini.

VII.

Eodem anno 1659. *Petrus Lambecius*, *Frisii* exemplo ad maiora incitatus, *Prodromum* (*f*) *histo-*

(*d*) *Act. Philos.* P. IV. cap. 5.

(*e*) P. I. cap. 7. et P. VIII. cap. 7.

(*f*) Primus omnium, quod sciam, *Lambecius* in scholis suis exposuit tradiditque *Historiam literariam:* quod facere aggresso cum deesset Compendium historiae illius, filum sequi coactus est *Frisii* modo memorati. Cum vero in eius libro naeuorum deprehenderet plurimum, in animum induxit componere Historiam literariam, eoque fine edidit *Prodromum Historiae literariae.* Qui titulus vel ideo dignus est animaduersione, quod antea nunquam in vllius libri titulo nomen occurrit *Historiae literariae.*

historiae literariae emisit, *Fabricio* obstetricante A. 1710. recusum. Verum is historiam literariam inde a condito mundo vsque ad Mosem emensus, adeoque solam scriptorum subdititiorum notitiam tradens, in caeteris meras exhibet sciagraphias, satis quidem bonas, sed quibus ita, vt par est, elaborandis ne decem quidem *Lambecii* sufficerint.

VIII.

Non omittenda hic est mentio *Hermanni Conringii*, qui suscepta *Academicarum antiquitatum* descriptione, cum A. 1674. alteram (g) earum editionem emitteret, tot tantaque subiunxit supplementa, vt in titulo libri docere auderet, *hoc libro reipublicae literariae omnis aeui statum illustrari*. Persequitur scilicet hoc opere non solum Academiarum, sed in vniuersum scholarum historiam, adeoque, dum de domiciliis Musarum et ingeniorum officinis more suo, hoc est, perdocte disputat, vtique non mediocriter historiam literariam, cui se a teneris fuisse deditissimum in Praefatione refert, illustrat. Caeterum cum *historia scholarum* membrum duntaxat aliquod sit literariae historiae, facile apparet, Conringianum illud opus non haberi posse pro compendioso Historiae literariae corpore.

IX.

(g) Prima editio prodierat A. 1651.

IX.

Magis huc loci pertinet (b) *Conringii Commentarius de scriptoribus XVI. post Christum natum saeculorum*, quem priuatos intra parietes discipulis suis exhibuit, daturus haud dubie meliorem, si eum eruditorum conspectui subiicere induxisset in animum. Edidit eum A. 1703. iterumque A. 1727. *Gottleb. Kranzius*, non solum praemittens *Historiam eruditionis ante Christum natum* apud Hebraeos, (quo tamen in Capite pro historia exhibet traditiones vulgares,) Barbaros, Graecos et Italos; sed etiam textui Conringiano subiiciens notas, in quibus laudat eos, qui de vnoquoque scriptore egerunt fusius: imo et *Supplementa* doctissima annectens de saeculi XVI. et XVII. scriptoribus. Habemus igitur hic vnam partem historiae literariae vniuersalis, sed tantummodo vnam, eamque descriptam perfunctorie.

X.

Felicioribus (i) auspiciis ad contexendam hanc

(b) De hoc Opere vid. *Struuii* Introductio cap. I. §. XI. p. 34. sqq.

(i) *Morhofiano* enim *Polybistori* potissimum debetur cultura feruentior historiae literariae in Germania nostra. Ex eo certe tempore hoc literarum genus acerrime tractarunt populares nostri: vt pro duce tam numerosi nunc gregis iure habeatur Morhofius, perpaucis antea nantibus in uasto hoc gurgite.

hanc hiſtoriam ſeſe accinxit *Morhofius*, cuius *Polyhiſtor* A. 1689. edi coeptus, a *Mollero* A. 1708. iterumque A. 1714. integer publicatus eſt, ac tertium A. 1732. a FABRICIO. Sed et hic vir vni duntaxat hiſtoriae literariae parti praecipuam impendit curam, non omnem eius ambitum, *lib. I. cap. 2.* §. *1.* recte ab ipſo definitum, pari complexus induſtria. Scilicet conſtituerat is, facto hiſtoriae literariae et literariae prudentiae connubio viam lectoribus pandere ad πολυμάθειαν, hoc eſt, ad ampliſſimam eruditionem; et conſilia dare, quae qui ſequatur, *Polyhiſtoris* famam conſequi ac tueri poſſit. Hunc in finem non ſolum, quid in literarum ſtudio ſequendum fugiendumue ſit, edocet; ſed etiam ſingula ſtudiorum literariorum genera perſequens, libros in quouis genere conſcriptos diligenter recenſet, ſuam de plerisque adiungens ἐπίκρισιν. Caetera hiſtoriae literariae capita etſi non aequa perfundit luce, ita tamen illuſtrat propemodum ſingula, vt pauciſſima ſint, qui prorſus intacta praetermiſerit. Quamquam igitur non poteſt hoc opus pro ſyſtemate hiſtoriae literariae haberi, ſuo tamen in genere eximium eſt, meritoque (*k*) commendatur accuratioris eruditionis candidatis.

XI.

(*k*) *Morhofium illuſtratum* ſiue Commentarium in Polyhiſtorem Morhofii promiſit *Chriſtianus Matthaeus Kneſebeck* in *Prodromo ſuo Iuris publici vniuerſalis*. Sed promiſſo non ſtetit.

XI.

Morhofianis vestigiis insistens *Struuius* A. 1704. publicae luci exposuit doctissimam (*l*) *Introductionem ad notitiam rei literariae et vsum bibliothecarum*, adiecta Dissertatione *de doctis impostoribus*; qui (*m*) liber vna cum amplissimis *supplementis* iterum A. 1706. ac tertium A. 1710. recusus est. Anno vero 1729. idem prodiit vna cum *Io. Christoph. Coleri*, *Mich. Lilienthalii*, et *Io. Christ. Koecheri* annotationibus. Verum nec hic liber haberi potest pro synopsi historiae literariae: ad quam tamen prope accedit. Namque doctissimus auctor duntaxat aliquot eius historiae capita exhibet, praetereaque scriptores recenset de historia literaria eiusque partibus bene meritos. Vnde quas postea edidit *Bibliothecas*, *philosophicam*, *historicam*, *iuridicam*, (adde iamdudum editam *numismaticam*,) pro continuatione istius laboris haberi

(*l*) Occasionem editioni huius libri praebuerunt octo Studiosi, *Struuium* rogitantes, vt ipsis exponeret in priuatis scholis notitiam rei literariae. Annuit is, et, Morhofio potissimum duce, aliquid elaborauit, posteaque ipsis dictauit excipiendum calamo. Veritus deinceps, ne imperfecta haec elaboratio typis exscriberetur, emendatiorem et auctiorem ipse edidit hunc librum. Ac magno statim applausu is exceptus est.

(*m*) A. 1723. prodierunt *Io. Christoph. Coleri Analecta ad Struuii Introductionem*, in quibus non solum illustratur et adaugetur *Struuii* liber, sed nec paucis ab erroribus liberatur.

haberi debent: vt adeo non potuiſſet veriorem *Struuius* titulum indere *Introductioni* ſuae, quam ſi eam inſcripſiſſet *Bibliothecam hiſtoriae literariae*. Verum videtur imitatus eſſe titulum libri Sagittariani, qui inſcribitur *Introductio in Hiſtoriam eccleſiaſticam*, cum inſcribi debuiſſet *Bibliotheca hiſtoriae eccleſiaſticae*, exhibens quippe, quod ipſe titulus profitetur, *notitiam ſcriptorum veterum et recentium, qui hiſtoriam eccleſiaſticam ſiue vniuerſalem ſiue particularem illuſtrant.*

XII.

Paulo ante *Struuium* A. 1703. menſe Maio *Nic. Hieron. Gundlingius* Halae ediderat lingua patria *Sciagraphiam* (*Entwurff*) *hiſtoriae literariae*, ſuis in ſcholis illuſtrandam viua voce. Hic ſola capita nominat doctiſſimus ille vir, de quibus agendum putabat et ipſe verba facturus erat in ſuo illo, quod vocant, *collegio hiſtoriae literariae*. Eſt igitur hic merus index materiarum ſuis diſcipulis expoſitarum: ex quo diſcimus, eum in ſex penſa ſiue *Capita* diuiſiſſe ſuum illum laborem, diſſeruiſſeque in *primo* de hiſtoria typographiae et typographorum, ſimulque de polygraphia Germanorum et eorum ingenio; in *ſecundo* de hiſtoria bibliothecarum, de varietate ingeniorum pro diuerſitate aetatum ac nationum, de libris MSS. de criteriis boni libri, de ſcriptoribus anonymis; in *tertio* de ſcriptoribus notitiam

aucto-

auctorum et librorum exhibentibus, de *Actis eruditorum* similibusque nouorum librorum recensionibus, de libris in *Ana*, de scriptoribus epistolarum literariarum, de scriptoribus vitarum eruditorum, de indicibus librorum expurgatoriis et prohibitoriis; in *quarto* de historia literaria iuris ciuilis; in *quinto* de historia literaria *Lutheri* et eminentiorum nostrae Ecclesiae Theologorum; in *sexto* denique de historia literaria clariorum recentioris aeui philosophorum. Facile apparet, de hoc labore idem, quod de *Struuiano*, ferendum esse iudicium.

XIII.

Ex eo tempore *Verulamianam* historiae literariae (*n*) delineationem secutus, Morhofianisque ac Struuianis instructus copiis, *Reimmannus* perquam elegantem ad historiam literariam vniuersalem (*o*) Manuductionem methodo dialogica adornatam A. 1708. emisit: annisque secutis *Historiam literariam Germanorum* quinque tomis separatim editis

(*n*) Lib. II. de augm. scient. cap. 4. Idem *Verulamii* de conscribenda historia literaria consilium diductius exposuit, et ad vnam aliquam gentem restrinxit *Lilienthalius* in *Consultatione de historia literaria certae cuiusdam gentis scribenda*, A. 1710. edita: qui quidem conatus cũ satis feliciter successit.

(*o*) Nec tamen haec *Manuductio* haberi debet pro veri nominis *Compendio historiae literariae*: vti supra iam monui in Praefatione editionis secundae.

editis exposuit, non mediocrem consecutus eruditorum (*p*) applausum.

XIV.

Hinc *Carolus Arndius* A. 1714. publicauit (*q*) *Systema literarium* siue *scientiae literariae*. Ac A. 1715. accurante *Wolpherdo* quodam *van Bueren*, Traiecti ad Rhenum prodiit in publicum *Io. Georgii Graeuii Cohors Musarum, siue historia rei literariae*. At satis constat, huius libri auctorem non esse *Graeuium*, valdeque indignatur *Burmannus* in praefatione, *Orationibus Graeuii* A. 1717. praemissa, Graeuianum nomen inscriptum esse *paedagogici ingenii libro*. Equidem ex libelli huius pagina 301. disco, *Ludolphum Kusterum* eius esse auctorem, cuius et *Historia Librorum nouorum* saepius ibi laudatur. Cum vero *Kusterus* haec congesserit in vsum priuati auditorii, omnino editor male de eo meruisse censendus est. Neque enim ita com-

(*p*) Non immerito tamen *pia*, quae vocat *Reimmannus*, *desideria historiae literariae* notauit *Michael Richey* in programmate quodam, cuius argumentum exhibetur in *Nouis literariis Germaniae* A. 1709. p. 106. Lege tamen et responsionem *Reimmanni* T. V. Hist. liter. p. 788.

(*q*) Hic auctor iam A. 1709. ediderat *Rudem delineationem Systematis selecti scientiae literariae historico-pragmatici*, haud honorifice exceptam in *Noua Bibliotheca* Halensi T. I. p. 135. et 405. sqq. Conf. Unpartheyische Gedancken von den Iournalen p. 260. seq.

comparatus est liber ille, vt eruditorum (r) ferre possit oculos. Caeterum an de *Arndiano Systemate literario* (s) idem ferendum sit iudicium, quod de *Pseudo-Graeuiana Historia literaria* tulit *Burmannus*, *alii* viderint.

XV.

A. 1726. *Io. Laur. Moshemius Institutionibus* suis *Historiae ecclesiasticae* per singula saecula post Christum natum decursa breuiter quidem, sed erudite et concinne descriptam inseruit historiam literariam, exhibens eam in cuiusque *Saeculi Partis secundae capite primo*. Qua occasione recordor, etiam in *Historiae ciuilis Compendiis* nonnullos attingendam duxisse Historiam literariam. Inde a quarto post Christum natum saeculo id fecit (t) *Christoph. Cellarius*: quanquam nomina duntaxat virorum doctorum et ortum singularum Academiarum exhibet, imo in *Historia noua* eos tantum (u) nominat, quos appellare solemus polyhisto-

(r) Vid. *Acta eruditorum* A. 1716. p. 522. seqq.

(s) Ridiculum sane est, quod p. 4. §. 3. *Adamo*, primo mortalium, tribuit scientiam historiae literariae. Cur non et historiae Romanae? Recordor hac occasione me aliquando vidisse Catalogum iocularem bibliothecae *Caini*, in quo potissimum memorabantur *Itineraria*.

(t) Vid. eius Praef. ad *Historiam medii aeui*.

(u) Vid. Praefatio eius ad *Historiam nouam*.

res. Vberior est *Eberhardus Rudolphus Rothius* in *Historia* sua *vniuersali ciuili, ecclesiastica et literaria*, ab orbe condito vsque ad A. C. 1706. deducta. Etiam *Gottfridus Ludouicus* in sua *Historia vniuersali* (x) Germanice scripta, duosque in tomos diuisa, non solum natales Academiarum annos indicat, sed etiam de viris cuiusque saeculi ingenio clarioribus copiose diligenterque agit, alia quoque multa ad Historiam literariam pertinentia commemorans. Denique *Hieronymus Freyerus* in duabus suis *Historiae vniuersalis* (*) Epitomis, et quidem in singularum periodorum historicarum quarta parte, historiam literariam pro eo, ac satis videbatur tironibus, attingit. Quid? Etiam in *Schraderianis* atque *Tappianis Historiae vniuersalis Tabulis* nomina virorum doctorum, sed sola nomina cum diebus emortualibus, in conspectum prodeunt legentium.

XVI.

Non est hic silentio praetereundum *Io. Gottlieb Krausii* institutum, qui A. 1715. *Nouellas* (y) *literarias* conscribere, ac singulis hebdo-

(x) Habeo in manibus illam editionem, quae A. 1716. et 1717. prodiit.

(*) Prior inscripta est Erste Vorbereitung, posterior Nähere Einleitung zur Universal-Historie.

(y) Imitatione *Krausii* edita deinceps sunt *Noua literaria Westphaliae*, *Acta literaria Sueciae*; *Noua literaria* Fran-

hebdomadibus Lipsiae publicare coepit. Hoc enim modo, quicquid in toto orbe literario geritur, ad nos perfertur, simulque inde existimari potest, quae singulis literarum generibus per singulos annos fiant accessiones, itemque quae studia acrius remissiusue excolantur, et id genus plura. Optandum omnino est, vt coepta haec tela per omnes, qui ad finem vsque mundi sequentur, annos pari industria pertexatur. Aemulatus hanc industriam *Christoph. Frider. Leisnerus* A. 1729. et 1730. Hamburgi similes edidit *Nouellas*, quas A. 1731. pertexuit (z) *Io. Petrus Koblius*, qui postea singulari in folio exspectare nos iussit huius laboris perpetuitatem. Ac sane vterque per proximos annos suas emiserunt *Nouellas*,

Franconiae, *Acta erudita Franconiae*, *Prussia literata*. Imo et Noua literaria singularum Academiarum ex eo tempore edi coepere, *Altdorfinae* a *Koehlero*, *Ienensis* a *Strubbergio*, *Wittebergensis* a *Colero*, *Helmstadiensis* a *Kochio*, *Rostochiensis* ab ignoto. Adde *Lutetiam literatam* anni 1721. et 1722. de quo libro vid. *Acta erud.* A. 1722. p. 570. Tantum valet aemulatio, affectus reip. literariae vtilissimus. Ipse vero *Krausius*, vir eximia eruditione, etiam antecessores habuit eos, qui multis annis ante Hamburgi ediderant *Noua literaria Germaniae aliorumque Europae regnorum*. Inspice, quaeso, Kohlianas *Nouellas literarias*, et quidem A. 1732. p. 686. sq. vbi commemorantur Nouellarum literariarum scriptores inde ab anno 1682. vsque ad annum 1731.

(z) Ipse id indicat p. 695.

et adhuc emittunt: quanquam alterum materiae inopia breui videtur ab hoc labore auocatura.

XVII.

Duo superſunt *hiſtoriae literariae* ſcriptores patrio vſi ſermone, *Martinus* (*a*) *Schmeizelius* et (*b*) *Io. Frid. Bertramus*, vir vterque eruditiſſimus. Ac *ille* quidem in vniuerſum contemplatus eruditionem, commentatusque de natura, fontibus, vſibus et abuſibus, cauſis, gradibus, et adiumentis eruditionis, tum demum ſingulas diſciplinas perſequitur pragmatice, adiuncto catalogo meliorum de ſingulis librorum, optime merens non ſolum de Gymnaſiorum Studioſis, quibus in titulo ſuam dicat operam, ſed de omnibus ſapienter ac prudenter tractaturis literas. Quanquam, vt verum fatear, maiori iure hic liber inſcriptus fuiſſet *Introductio in eruditionem*, quam *Hiſtoria literaria*: id quod vel ex vltimo eius capite apparet. *Hic* vero currenti calamo libellum ſuum compoſuit, hac vſus (*c*) excuſatione, quod ſolis ſuae ſcholae alumnis ſuam commodarit operam.

XVIII.

a) *Verſuch zu einer Hiſtorie der Gelehrheit.* Iena 1728. Recenſio huius libri exſtat in *Actis erud.* 1729. p. 139. ſq.

b) *Anfangs-Lehren zur Hiſtorie der Gelehrſamkeit. Braunſchweig* 1730.

c) p. 241. Ibidem et fatetur, inter fontes ſui libri praecipue etiam eſſe meum *Conſpectum reip. lit.* id quod nec antea celauit p. 66. 98. 115.

XVIII.

Ad me quod attinet, rudimenta ac primas lineas historiae literariae criticae ac pragmaticae describendas hic suscepi, in singulis huius historiae partibus praecipua enarraturus, deque auctoribus et eorum libris, iis quidem, quos ipse satis noui, laturis iudicium, ac viam tironibus praeiturus ad maiora enitentibus, nec vulgari et perfunctoria quadam eruditione contentis. Quod bene vertat!

CAPVT III.

DE

ARTE SCRIBENDI.

Σύνοψις.

Ars scribendi vel chirographica vel typographica, I. *De literarum ortu*, II. *Scripta ante-Mosaica sunt omnia supposititia*, III. *De occasione inueniendae artis scriptoriae*, IV. V. VI. *De litteris antiquissimis*, VII. *De origine scripturae a dextra versus sinistrum ductae*, VIII. *De antiquitatibus scriptoriis*, IX. *De variis antiquorum scribis*, X. *De abbreviaturis*, XI. *De interpunctionibus*, XII. *De accentibus Graecorum*, XIII. *Hebraeorum*, XIV. *De diuisione librorum in capita et versus*, XV. XVI. *De adiurationibus librariorum*, XVII. XVIII. *De arcana scriptura*, XIX.

XIX. *Prius ligato sermone libros composuerunt Graeci, quam soluto*, XX. *De antiquissimo scriptore, qui superest, in oratione prosa et ligata*. XXI. *De veterum bibliothecis*, XXII. *De ortu artis typographicae*, XXIII.

I.

STudia literaria a *literis*, quarum adminiculo propagantur et amplificantur, cum nomen gerant, merito primordia literariae historiae capimus ab historia literarum artisque scriptoriae. Quae cum duplex sit, *chirographica* atque *typographica*, de illa, quae hanc vetustate longe antecedit, prius vtique agendum est.

II.

Variae autem sunt de origine literarum sententiae, aliis ad Adamum, aliis ad Mosem, aliis ad alios transferentibus inuentionis gloriam. Scilicet cum testibus fide dignis hac in re careamus, res redit ad coniecturam, quae, quantum fieri potest, ad liquidum perduci, non lubrico fundamento superstrui debet. Ipse non ita pridem mentis aciem intendi ad vestigandam literarum originem, mihique demonstrasse (*a*) videor, scri-

(*a*) In *Actis philos.* P. V. Cap. I. §. 23-34. Addatur *Io. Henr. Vrsinus* lib. *de Zoroastre* Exercit. III. Sect. 3. p. 203. sqq. Contendunt quidem *Vitringa Obs. sacr.* lib.

scribendi artem inuentam esse eo interuallo temporis, quo Iacobi patriarchae posteri in Aegypto sunt versati: adeoque initium historiae

lib. I. Cap. 4. §. 3. & *Loescherus* lib. II. *de caussis ling. Hebr.* Cap. 1. §. 17. vsum artis scriptoriae diluuio esse antiquiorem: sed non satis validis vtuntur argumentis. Plus speciei habet argumentum *Iac. Basnagii, Hist. Iud.* lib. VI. Cap. 5. §. 1. statuentis, *Kiriath-Sepher*, quae vrbs *Iosuae XV. 15.* memoratur, esse *vrbem librorum*, in qua regionis bibliotheca publica esset. Ac sanae LXX. Interpretes id nominis reddiderunt *πόλις γραμμάτων*, et Latinus vetus interpres *ciuitas literarum.* Verum si quis dicat, *Sepher* fuisse nomen conditoris, quo sensu et occurrit *Kiriath-Arba*, (Vid. *Relandi Palaestina* lib. III. p. 725.) nihil habebit, quo eum refutet, Basnagius. Certe *Buddeus Hist. eccl. Vet. Test.* T. I. p. 942. agnoscit, *non satis euictum esse, quod vrbs* Kiriath-Sepher *a libris denominationem suam acceperit.* Nec illud contemno, quod quidam vrgent, Mosem genealogias suas et antiquissimorum temporum historias (quas eum aeque, ac Lucam, non e sola DEI reuelatione perscripsisse, veri simillimum est,) non potuisse aliunde haurire, quam e scriptis maiorum suorum. Vid. *Clericus* ad Genes. XXXVI. 21. & 40. itemque *Funccius* lib. *de pueritia ling. Lat.* Cap. 1. §. 9. Sed fieri potuit, vt veteres Hebraei, quod et priscos Germanos fecisse, docet Tacitus, historias versibus comprehensas mandarent memoriae crebra concentione. Idque facilius credo, cum mecum reputo, Mosem, quae suo aeuo sunt propiora, descripsisse copiosius, (vt historiam Iacobi a Cap. 27. *Geneseos* vsque ad Cap. 50.) cum contra longinquiora partim omiserit, partim paucissimis attigerit.

storiae literariae a Mose (*b*) demum eiusque libris capi debere.

III.

Efficitur hinc, vniuersa scripta auctoribus Mose antiquioribus tributa supposititii generis esse, e. g. Oracula Sibyllina et Zoroastris, libros Henochi et Abrahami, Testamenta XII. patriarcharum: de quibus *Lambecius* libro supra memorato copiose disseerit, idemque *Fabricius* in *Codice pseudepigrapho V. T. et Bbiliothecae Graecae libro primo.*

IV.

Occasionem inueniendae arti scriptoriae dedisse videtur (*c*) *pictura*, quam scribendi arte propterea antiquiorem iudico, quod facilius (*d*) hominibus in mentem venit, reprae-

(*b*) Valeant igitur *Maderi* bibliothecae antediluuianae. Valeant et *columnae Sethi*, de quibus egi *Act. Philos.* T. I. p. 941. sqq.

(*c*) Sic ars typographica fuit inuenta occasione artis (non inciforiae, *der Kupferstecher* - *Kunst*, quippe cui inueniendae occasionem demum dedisse typographiam, *Paschius* docet in *Nouis inuentis* Cap. 7. §. 67. p. 793. sed) caelatoriae et sculptoriae, de qua vid. *Plinius* lib. XXXIII. Cap. 12. ac *Virgilius* ecl. III. 37. sqq. Scilicet *pictura* nihil aliud est, quam scriptura obiectorum in oculos incurrentium; et *scriptura* est pictura obiectorum in aures incurrentium.

(*d*) Vnde relatum legimus, homines omni literarum notitia vsquequaque carentes repraesentatas habere res a maioribus

repraesentare imagines rerum oculis subiectarum; quam rerum auditu vel etiam solo intellectu perceptarum. Sic homo *se in littore videns, cum placidum ventis staret mare*, facile permotus est, vt naturam imitans exprimere conaretur imaginem solis, lunae, hominis, animantium, arboris, domus, etc.

V.

Postea vrgente necessitate mortales constituisse videntur certa signa numerorum. Vnde et illorum antiquissima signa, quae Latini retinuerunt, (nam ceterae gentes adsciuerunt postea pro numerorum signis literas,) sunt naturalia, et a digitorum (*e*) forma desumta. Numerus quoque horum signorum respondet numero (*f*) digitorum, quibus in numerando vtebantur. Ac certae

ribus suis gestas per signa et imagines. Testis de Canadensibus est *Labontanus* Itinerarii Gallice scripti P. II. p. 193. edit. Germ. p. 560. sqq.

(*e*) Sic *I* est figura vnius digiti, totius manus *U*, quae figura transiit in *V* et *quinque* significat. Haec duo *V* in fundamento elegantiae studio connexae, *X*, sunt *decem*. Vid. *Ehrenbergeri* elegans Disp. Ienae A. 1705. edita *de origine numeri denarii*.

(*f*) *Plutarchus* lib. I. *de placitis philosophorum: Ad decem vsque numerando progrediuntur omnes et Graeci et barbari, et hinc rursus ad vnitatem regrediuntur.* Huic rei originem dedisse numerum digitorum, docet etiam *Io. Clericus* annot. ad *Seldeni* Cap. III. *de decimis* §. I. p. 636.

tae leges inuentae sunt, digitorum variato positu innumeros exprimendi numeros: quas leges singularibus opusculis proposuerunt *Nicolaus Smyrnaeus* et *Beda*, illustrati a *Possino* in *Spicilegio euangelico* §. 75.

VI.

Postea vero quam signa numerorum praesto erant, quae parieti vel insculpere vel materia cretae simili inscribere potuerunt; necessario homines in eam ingressi sunt curam, vt et rerum signa inuenirent. Nam signa numerorum per se posita nihil significant, sed signis rerum adiuncta. Caeterum cum antiquissima quaeque sint simplicissima, haud dubie primum singulae res singulis signis fuerunt expressae: id quod hodienum vsitatum Chinensibus, et olim Aegyptiis, quorum hieroglyphica scriptura adhuc in pluribus monumentis superstes est. Cum vero ea res maximas pareret difficultates tot signis memoriae imprimendis, tandem solertia hominum certa vniuscuiusque soni statuit signa, quae antiquitus figurae oris (*g*) quam simillima fuisse videntur. Facile tamen intelligitur, quia vocales separatim pronuntiari possunt, earum signa (*h*) prius excogitata

(*g*) E. g. ב,ה,O.

(*h*) Vnde facile concedo, antiquissimos Hebraeos non caruisse vocalibus. At non ea habebant signa vocalium,

tata fuisse, quam consonantium. Ad nomina literarum quod attinet, nec haec dubito olim fuisse simplicissima, atque adeo illa esse vetustissima censeo, quae Latini retinuerunt, *a*, *be*, *ce*, etc. ista vero, *aleph*, *alpha*, *beth*, *betha*, *daleth*, *delta*, originem debere suam scholis grammaticorum Hebraeorum. Ac his quidem placuit, nomina literis quibusdam imponere ab illa re, quam repraesentare videbantur. Quia e. g. ב figuram *domus*, ד figuram *ianuae*, videbatur exhibere, hinc illi *beth*, id est, *domus*, huic *daleth*, id est, *ianua*, appellari contigit.

VII.

Antiquissimas omnium literas adhuc superesse, easque esse Hebraicas, non dubito. Si enim vel maxime lingua Hebraeorum non sit omnium prima, tamen literas Hebraicas omnium esse antiquissimas ideo credo, quia, vt supra dixi, perpaulo ante Mosis tempora literae fuerunt inuentae. Cum igitur Moses haud dubie sit vsus literis tum inuentis et vsitatis, sequitur, literas Mosaicas siue Hebraicas esse illas ipsas, quas primum inuenit solertia mortalium. Quanquam haud aegre concedo, eas primo tempore rudiori scriptura expressas fuisse, quam hodie

um, quae a grammaticis diu postea inuenta hodie quoque vsurpantur, sed א erat *a* et *e*, י *i*, ו *o* et *u*. Vid. *Vitringa* Obs. sacr. lib. I. Diss. II. Cap. 2. 3. 4. et 6.

hodie. Facile etiam intelligo, ab Aegyptiis literas accepisse per commercia Phoenices, ab his (i) Graecos, a Graecis Latinos, a Latinis (k) Germanos.

VIII.

Qua re inducti initio a dextra scripserint homines versus sinistram, altioris est indaginis. Mihi haec videtur fuisse eius moris origo. Ante scripturam literarum cum in vsu esset scriptura numerorum, vt §. V. monui, eum in modum scribebant numeros, vt maioris numeri notam ponerent loco dextro, tanquam digniore, minorem loco sinistro tanquam inferiore. Superest haec scribendi

(i) *Cadmum* literas e Phoenice detulisse ad Graecos, constans apud veteres fama fuit. Vid. *Diogenes Laërtius* VII. 30. Vid. *Bouhierii* Diss. *de ortu literarum Graecarum et Latinarum*, quae subnexa est *Montefalconii Palaeographiae*. Adde tabulam literarum harmonicam, in *Loescheri* opere *de causis linguae Hebr.* exstantem p. 224.

(k) Germani sero scribendi artem didicerunt et exercuerunt, similes priscis Thracibus, de quorum ἀγραμματίᾳ, hoc est, scribendi imperitia, *Aelianus Var. Hist.* lib. VIII. cap. 6. De Germanis vid. *Conringius* lib. *de orig. iur. Germ.* cap. 1. p. 1. et cap. 2. p. 3. itemque *Poecile* mea T. I. p. 637. Contrarium quidem sibi probare videtur *Wachterus* in *Glossario Germ.* p. 260. ex literis duorum principum Germanorum ad Imp. Tiberium missis. Sed vt taceam, eos vel sacerdotis alicuius sui vel Romanorum hominum ministerio ea in re vti potuisse, facile concedo, illo ipso tempore a Romanis ad maiores nostros transiisse scribendi artem.

bendi ratio apud Hebraeos, e. g. יא *vndecim*. Hac igitur consuetudine recepta, primi literarum inuentores eodem ordine scribendas censuerunt literas. Potest et haec fuisse eius rei occasio et caussa. Cum ars pictoria dederit ansam inueniendae arti scriptoriae, pictores vero a dextra sinistrorsum pingere soleant, hinc facillime factum, vt etiam literarum pictura initio fieret sinistram versus. Cum vero expeditius esset, a sinistra literas ducere versus dextram, Graeci, gens peracuta, hanc scribendi (*l*) rationem veteri praetulerunt: quos secutae sunt vniuersae nationes occidentis, ad quas quippe a Graecis scribendi ars peruenerat.

IX.

Inuentas iam literas vetustissimi mortalium inscripserunt foliis (*m*) palmarum, cor-

 ticibus

(*l*) Nam et Graeci antiquitus scribebant sinistrorsum. Vid. *Marshamus Can. chron.* saec: IX. p. 124. Huc pertinet vetustissimorum Graecorum scriptura βυστροφηδὸν dicta, de qua vid. *Acta erud.* 1722. p. 58. et *Fabricius* Biblioth. Graecae lib. I. cap. 27. §. 3. et 4.

(*m*) Vid. *Fabricius* lib. cit. cap. 30. §. 1. et *Ios. Scaliger* Var. opusc. p. 13. Nostri quoque aeui Indos e *palma* petere materiam librorum; testis est *Tursellinus* in *Vita Xauerii* lib. II. cap. 1. p. 101. *Thevenotus Itin.* P. III. lib. 2. cap. 1. et *Bericht der Daenischen Missionarien* T. I. p. 126 sq.

ticibus (n) arborum, (o) saxis: hinc linteo, (p) papyro, membranis (q) Pergamenis, (r) chartae: quas antiquitates persequuntur *Hermannus Hugo*, Iesuita, in libro *de prima scribendi origine et omni literaria antiquitate*, *Mabillonius* (s) in opere *de re diplomatica*, *Mon-*

(n) Vnde nomen mansit *librorum*. Vid. *Hieronymus* Epist. 42. *Curtius* VIII. 9. 15. Vid. et *Labontanus Itin.* p. 399.

(o) Notatu dignum, ab ipso Deo decalogum inscriptum fuisse tabulis lapideis. Huc pertinent priscis memoratae columnae inscriptae, e. g. *Beli* apud *AElianum* XIII. 3.

(p) Credere par est, ipsum Mosem suum *Pentateuchum* inscripsisse papyro AEgyptiacae. Ipse enim scribere didicerat puer in Aegypto, vsus illius regionis papyro. De hac papyro vid. *Acta erud.* 1727. p. 534. *Montefalconii* Disputatio accurata de omnibus papyri generibus exstat in Tomo VI. *Commentariorum Academiae Parisiensis Inscriptionum et elegantiorum literarum*. Doctam quoque *de papyro frutice* Dissertationem Lipsiae nuper edidit *Io. Godofr. Vngerus*.

(q) Vid. *Hieronymus* Epist. 43. *Sidonii Apollinaris* et *Symmachi* aeuo inscriptum fuisse *membranae*, disces ex illius lib. VIII. epist. 16. et lib. 9. epist. 11. huius vero ex lib. IV. epist. 28. et 33. et 34.

(r) De antiquitate hodiernae chartae, ex detritis pannis confectae, vid. *Montefalconius* Palaeogr. lib. I. cap. 2. p. 17. 18. sq. et lib. IV. cap. 3. p. 278. Docet, iam decimo post Christum natum seculo eam in vsu fuisse, an et antea, ignorari. Conf. *Acta Erud.* A. 1724. p. 102.; *Fabri* Lexicon v. *charta*; *Valesius* ad Eusebii Hist. eccl. lib. VIII. cap. 5. De *Sinensium* papyro vid. *Iournal des Sçavans* Berolini A. 1697. p. 15.

(s) Et ex eo *Struuius* Act. liter. Fascic. I. cap. I.

Montefalconius in Palaeographia Graeca, aliique a *Fabricio* (t) producti *Bibliogr. antiquariae* Cap. XXI. §. 7. et. 9. vbi et scriptores *de atramentis* (u) nominat: quibus adde Regiomonti 1713. editam *Io. Iac. Quandtii* Dissertationem *de atramento Hebraeorum*. Maxime memoratu digna est Romanorum scribendi ratio, qui in cera literas fingebant *stylo* (x) ferreo, osseo vel eburneo, eoque inuerso scripta rursus delebant. Vid *Plautus Bacchid. IV. 4. 64. sqq.* et, qui hunc Plauti locum diligenter explanat, *Ianus Dousa* in *Centurionatu lib. II. cap. 24.* Iidem tamen et in membrana scribebant, ac scripturam delebant (y) spongia.

X.

De variis veterum modis scribendi scriptores laudat *Holmium* et *Salzmannum* loc. cit. *Fabricius* §. 9: quibus addo *Struuium Act. liter.* Fasc. I. cap. 1. ipsumque *Fabricium Biblioth. Graec.* lib. I. cap. 27. §. 3. et 4. Ad-

(t) His addendus *Prideaux* Hist. Vet. Test. T. I. lib. VII. p. 627. sqq. (edit. Germ.) qui breuis est, sed accuratus.

(u) De atramento quodam sympathetico et eius conficiendi modo vid. *Fellerus* in *Vita Leibnitii* p. 7. sqq. Perbene quoque de scriptoriis antiquitatibus est meritus *G. G. Schwarzius*, Prof. Altorfinus, in aliquot Dissertationibus.

(x) Vid. *Schefferus* de stylo Cap. I. §. 1. *Lipsius* Instit. epist. Cap. I. et 4.; *Lactantius* Symposii sui aenigmate primo, et a me ibi annotata.

(y) *Suetonius* in Augusto cap. 85.

de, qui de *encausto* Imperatorum agunt, *Pancirollum* lib. I. *de reb. deperd.* cap. 2. et *Borremansium Var. lect.* cap. 4. De *tachygraphis* (z) eorumque (*) notis (vnde (**) *notarii* dicti,) agit *Lipsius Cent. I. ad Belgas epist.* 27; *Sixtus Senensis Bibliothecae sanctae* lib. III. p. 171. sqq. Qui describendis libris nauabant operam, quique eos vendebant, *librarii* (a) vocabantur, de quibus *Mon-*

(z) Singulare exemplum tachygraphi est *Caspar Cruciger*, Wittebergensis theologus. Is tantum valebat scribendi velocitate, vt ne vnum quidem verbulum concionatoris rapidam at rapacem eius manum effugeret. Testis huius rei *Myconius* est Hist. Reform. Cap. 12. p. 47. his verbis: *Er kunte so behende schreiben, dass wenn er Luthern in der Predigt oder Lection nachschrieb, er kein Wort versahe.*

(*) De *notis* Tyronis et Senecae vid. *Morhofius* Polyhist. lit. lib. IV. cap. 2. §. 4. et *Fabricius* Bibl. Lat. lib. II. cap. 9. §. 7. p. 363. sq. *Senecam* non esse auctorem istarum notarum, nec patrem ipsius, ipse nos docet Epist. 90.: *Quid verborum notas*, inquiens, *quibus quamuis citata excipitur oratio? Vilissimorum mancipiorum ista commenta sunt.* Addo e *Diogene Laertio lib. II. 48.* iam ante Socratis tempora Athenis fuisse vsum harum notarum tachygraphicarum siue huius *ὑποσημειώσεως.*

(**) Teste *Augustino* lib. II. *de doctr. Christ.* cap. 26. De *notariis* veteris Ecclesiae agit *Quenstedius* Antiquit. Bibl. et eccles. Cap. 2. num. 8. §. 6. p. 189. sqq. et *Suicerus* Thes. eccl. T. II. p. 431. et *Io. Christoph. Colerus* Anthol. p. 87. sq.

(a) Medio aeuo etiam, qui monachorum sui monasterii bibliothecae praeerat, vocabatur *librarius*.

Montefalconius Palaeogr. lib. I. cap. 5. sqq. Lectu quoque digna est *Schoetgenii* Dissertatio (b) *de librariis et bibliopolis veterum*, et *Eschenbachii* Disputatio (c) *de scribis Romanorum*. Hebraicorum librariorum Catalogum exhibet *Wolfius Bibliothec. Hebr.* T. II. lib. III. cap. 3. §. 2. Librariorum quoddam genus erant *antiquarii*, qui antiquos describebant codices in bibliothecis, de quibus vid. *Struuius* Differt. *de iure bibliothecae* cap. I. §. 22. 23. 24. Adde, fuisse etiam *librarias*, hoc est, mulieres libris describendis operam nauantes. Certe *Eusebius* earum meminit *Lib. VI. Hist. eccl. cap. 23.*

XI.

Vtebantur etiam prisci compendiis quibusdam scripturae. Ac de Hebraeorum quidem abbreuiaturis *Buxtorfii* liber exstat: cui supplementa nuper adiecit *Wolfius* in *Bibliotheca* (d) *Hebraea*. De Romanorum

(b) Lips. 1710. Idem eam auctiorem edidit sermone patrio A. 1723. quae editio recensetur in *Actis erud.* Suppl. T. VIII. p. 508. Adiicio de librariorum veterum diligentia locum Sidonii Apollinaris, lib. V. epist. 15. memoriae prodentis, libros nouiter descriptos consuesse ab erudito quopiam relegi et retractari, et quidem altero contra legente illum codicem, e quo nouus erat descriptus.

(c) Exstat in Fasciculo Dissertationum Roterodamensi P. II. p. 253. sqq.

(d) Tomo II. lib. III. cap. 3. §. 8. p. 575. sqq.

notis (*e*) egit *Valerius Probus*, itemque *Sertorius Vrsatus*, cuius opus Patauii anno 1672. in forma folii prodiit. De Graecorum librariorum abbreuiaturis et figlis exponit *Montefalconius Palaeogr. Graecae* libro quinto toto. Exstat etiam *Ioannis Nicolai* liber *de figlis veterum*, anno 1703. Lugduni in Batauia editus. De *veterum criticorum notis* singularis *Eschenbachii* Dissertatio (*f*) inserta est Fasciculo (*g*) Roterodamensi.

XII.

De *distinctionibus*, siue *interpunctionibus* veterum docte disputat *Clericus* *artis Criticae* P. III. Sect. I. Cap. 10; *Stolbergius* in *Exercitationibus de distinctionibus*, cumprimis *N. T.* et *Montefalconius* lib. I. *Palaeogr.* cap. 4. p. 30. sqq. Est vero magnopere dolendum, veteres grammaticos non etiam excogitasse *notam pronuntiationis emphaticae*, vt cognosceret lector, cui verbo accentus imponi debeat. Saepe enim fit, vt oratio fit obscura, quando pronuntiatur perperam; simul ac vero verbo emphatico suus imprimitur accentus, euadat lucidissima. E. g. horum Christi verborum *Ioan.*

(*e*) Conf. *Struuii* Biblioth. numism. Cap. V. p. 217. sq.

(*f*) Addatur *Rich. Simonius* Bibl. crit. T. I. c. 13. *Fabricius*. Bibl. Graec. lib. II. cap. 2. §. 18. p. 274. *Acta erud.* Suppl. T. V. p. 154. sqq.

(*g*) P. II. p. 283. sqq.

Ioan. X, 11. Ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός, falsa pronuntiatio hanc peperit versionem: *Ich bin ein guter Hirte.* Debebat vero τῷ *ich* imponi accentus: *ICH, ich, sage ich, bin der von den Propheten verkündigte grosse Hirte Israëls: ICH bins, und kein anderer.* Similis locus est 2. *Paralip.* XXXIII. 4: *zu Ierusalem soll Mein (und keines andern GOttes) Nahme seyn ewiglich.* In *mein* enim debet acui pronuntiatio: quod idem fieri oportet in *v.* 7. *meinen Nahmen.* Ita si *Matth.* XXVI. 10. colloces accentum, quod vulgo fit, in *patrauit*, a vero sensu aberres necesse est. Sic igitur legito: *Nam opus bonum patrauit erga ME.* Sensus enim hic est: Si opus bonum erga pauperes patratum censetis laude dignum, quanto laudabilius erit opus in ME, in ipsum Dei Filium, patratum! Pari modo in tertia *Ciceronis* contra Catilinam oratione, eiusque capite primo, haec verba: *laboribus, consiliis, periculis meis*, accentum debent nancisci in verbo vltimo; Est enim hic *Cicero* orator gloriosus, exultatque et triumphat ob insidias Catilinae patefactas. Si igitur non intendatur et veluti acuatur pronuntiatio in verbo *meis*, oratio fit languida simul et obscura. Intelligere hinc licet caussam, cur interdum ea oratio, quam admirabundi accepimus nostris auribus, non habeat parem vim in animo alterius, qui

eandem legit. Verbis scilicet suus accentus *) deest et sua quasi vita. Ac laetatus sum, cum nuper vidi, *Zeltnerum* in editione sua Bibliorum Germanicorum primam literam verborum *der* et *ein*, vbi accentus in ea incidere debet, maiuscula forma scriptam voluisse, atque ita initium quoddam fecisse signandi veram et non cuiuis lectori obuiam pronuntiationem emphaticam.

XIII.

Vti olim nullis vtebantur in scribendo distin-

(*) Aliud pronuntiationis emphaticae exemplum est in *Orat. Ciceronis pro Archia cap. 3.* Si enim haec verba: *non negligebantur*, ita fuerunt ab oratore pronuntiata, vt τὸ *non* proferretur voce elatiori grauiorique, fuit *litotes*, significauitque Cicero, Romae tum vehementissime culta fuisse literarum studia. Sin ea verba simplici pronuntiatione effudit, contrarium significauit, Romae videlicet non aeque acriter, ac in caeteris Latii oppidis, cultas tum fuisse literas. Posterior haec interpretatio placet Manutio, prior illa mihi. Neutra tamen est satis certa: adeoque certissima Ciceronis sententia ignoratur ab eius posteritate. Sic certant Critici, verum Liuius, Polybium *lib. XXX. cap. 45.* appellans *auctorem haudquaquam spernendum*, laude eum an contemtu affectum voluerit. Mihi quidem videtur honoris caussa eum ita nominasse. Nam et alibi (*lib. X. cap. 30. et 40.*) honorifico sensu dixit *haudquaquam spernendus*, et *lib. XXXIII. cap. 10.* haud dubie laudat Polybium, cum eum vocat *non incertum auctorem cum omnium Romanarum rerum, tum praecipue in Graecia gestarum.* Aequum igitur est credere, eandem fuisse Liuio mentem, quae Ciceroni fuit, *lib. III. de officiis cap. 32.* appellanti Polybium *bonum auctorem in primis.*

distinctionibus, ita nec accentibus: cuius vtriusque moris specimen videre est in *Actis Apostolorum* ex mille annorum codice, in bibliotheca Bodleiana asseruato, anno 1715. Oxonii a *Thoma Hearnio* editis. De Graecorum accentuum origine et vsu exstant *Henninii* ac *Moioris* Dissertationes paradoxae: quarum argumentum exhibetur in *Actis* (*b*) *eruditorum*. Mea quidem haec est sententia. Antiquissimis temporibus Graeci scribebant secundum pronuntiationem, et e. g. quod *o* pronuntiabatur producte, scribebant *ω*, quod vero breuiter, *o*. Hinc sequitur, eos et scripsisse et pronuntiasse e. g. ἀνθρώπος media syllaba longa. Postea vero vulgus in plurimis vocibus pronunciationem vitiabat, dicens e. g. ἄνθρωπος media breui. Tandem vsus fiebat pronuntiationis tyrannus; et eruditi quoque plebeiam sequebantur pronuntiationem. Soli poëtae seruabant pronuntiationem Homericam, id est, vetustissimam. Grammatici igitur nouam pronuntiationem sequebantur collocandis accentibus, id vnum prouidentes, ne rursus alia inueheretur pronuntiatio, sed vt in pronuntiatione tandem esset aliquid certi.

XIV.

(*b*) A. 1685. p. 147. ed. A. 1686. p. 991. Vid. ibidem A. 1730. p. 431.

XIV.

Ad Hebraeorum puncta et accentus quod attinet, vulgatior sententia pro eorum vltima antiquitate propugnat accerrime. Sed cordatiores sententiam hanc inter Rabbinorum referunt mendacia, atque cum *Luthero* (*i*) statuunt, *puncta recens inuenta esse, quibus non vbique possimus tuto niti.* Etsi igitur *Buxtorfius* et *Wasmuthius* vulgarem opinionem summis viribus defenderunt, hodie tamen doctissimus (*k*) quisque *Cappello*

(*i*) Comment. in Genes. cap. 36. fol. 540. b. Atqui hac de causa *Zeltnerus* in Disp. ad 2. *Sam. V*, 8. A. 1729. edita §. vlt. iudicat, *Lutheranos decere, ita sentire*, hoc est, punctorum iuniorem aetatem agnoscere. *Loescherus*, qui lib. II. *de caus. ling. Hebr.* cap. 3. & 5. recentissimus est vulgatis opinionis patronus, p. 276. scribit, *Lutherum, cum a Criticis quibusdam exacerbatus paulo durius contra antiquitatem vocalium punctorum pugnasset, in posterioribus curis, praesertim Commentario in Genesin, rectius disputasse.* Sed falsam commenticiamque esse hanc narrationem, non solum is, quem modo memoraui, locus manifestum facit, sed et alius eiusdem Commentarii f. 700. b, et f. 701. a, vbi vltimum Capitis XLVII. versum illustrans Lutherus acriter punctorum nouitatem propugnat. Non igitur *Lueschero* fidem habere debebat *Wolfius* Bibl. Hebr. T. II. p. 483.

(*k*) *Tanta enim rationum euidentia id adstructum est a praestantissimis saeculi nostri viris, vt vel ignorantiam vel contumaciam prodat, quisquis contrarium opinatur*, inquit *Vitringa* Obss. sacr. lib. I. Diss. III. cap. 2. §. 4. p. 185.

pello, victo tandem praeiudicio, assentitur. Duas (*l*) tantummodo laudare libet hanc in rem Dissertationes. Altera, *Andream Sennertum* habens auctorem, inscripta est *de punctorum vocalium Hebraeorum neque cum literis, neque cum verbo DEI scripto coaeuitate*, Wittebergae A. 1680. recusa. Altera (*m*) *Io. Brunsmannus* ostendit, *accentuationem Hebraicam esse rem ineptam, et nulla auctoritate dignam*. Addatur *Iablonskii* praefatio ad Biblia Hebraica, itemque *Prideauxii Historia Vet. Test.* T. I. p. 438.-458. et *Io.*

p. 185. Addo verba *Ios. Scaligeri*, asperius ita pronunciantis in *Opusculis* p. 342.: *Delirant, qui puncta vocalia simul cum lingua nata esse putant; quos ratio, vetustas, et ὀφθαλμοφάνεια ipsa insanire vincit.* Cum quo concinit *Cunaeus*, lib. I. de rep. Hebr. cap. 19. indicans, *nugacissimis uti argumentis, qui negent, esse hoc Masoritarum inuentum.* *Zeltnerus* quoque in *Disp. de nomine Iehoua* A. 1712. emissa §. 4. ait, puncta literis in S. codice adiecta esse *peregrina, tanta argumentorum vi atque robore demonstratum esse, ut, cetera.* Eadem est *Relandi* sententia in praef. ad *Dissert. de pronunciatione nominis Iehoua.* Ac nuper in ipsa Wittebergensium Academia id profiteri sustinuit *M. E. F. Kobius* in Disp. *de mingente in parietem*, A. 1725. edita, p. 4. Conf. *Weismannus* Sched. Acad. p. 441. sq.

(*l*) Plenissimam hac de controuersia tractationem reperies in *Wolfii* Biblioth. Hebr. T. II. lib. III. cap. 2. §. 4. sqq. p. 476. sqq. Adde *Acta erud.* Suppl. T. VII. p. 72. et A. 1725. p. 345, sq. et *Carpzouii* Crit. S. cap. V. Sect. 7.

(*m*) Hafniae 1708.

Io. Frid. Cottae A. 1726. editus et *Clerico* in postremo *Bibliothecae* suae *antiquae et nouae* tomo valde laudatus liber *de origine Masorae punctorumque Hebraicorum.*

XV.

Olim quoque codices vna serie contexebantur, donec vtilitati communi melius consultum est distinctione librorum in capita, capitum in versus: quem morem inconsulto antiquitatis amore victus damnat *Salmasius.* Totum sacrum codicem primus omnium *Stephanus Langtonus*, Anglus, saeculo XIII. in hodierna *capita* diuisisse dicitur *Pitseo* apud (*n*) *Bluntium.* Habet tamen (*o*) *Heideggerus*, cur diuisionem illam contendat esse antiquiorem. *Capita* illa in Vet. Test. primus in (*p*) *versiculos* diuisit *Santes Pagninus*, testibus *Sixto Senensi* et *Sca-*

(*n*) Censf. aut. p. 403.

(*o*) Enchir. Bibl. lib. I. cap. 1. §. 6. et lib. III. cap. 1. §. 7. Vid. etiam *Fritius* Introd. in lectionem N. T. cap. 26. §. 1.

(*p*) *Aliam* Codicis V. T. in *versus* diuisionem fecerunt iam olim Origenes et Hieronymus. vid. *Valesius* ad Eusebii Hist. eccl. lib. VI. cap. 16. Etiam *Carolus M.* lib. I. *de imaginibus* cap. 30. et lib. II. cap. 1. 2. 3. & 11. memorat *versiculos* Psalmorum, quos et *commata* vocat itemque *capitula.* Imo ipsi Hebraei suam habent sacri codicis in versus diuisionem, de qua vid. *Wolfius* Bibl. Hebr. T. II. p. 44. sq. De alia librorum Biblicorum in versus distinctione versionis Graecae veteris Testa- menti,

Scaligero apud (*q*) eundem *Bluntium*. Noui Testamenti in versiculos partitionem debemus (*r*) *Roberto Stephano*, teste ipsius filio *Henrico* in praefatione ad *Concordantias N. T.* et hinc *Heideggero Enchir. Bibl.* lib. III. cap. 1. §. 9. itemque *Pritio Introd. in lectionem N. T.* cap. 26. §. 2. Hanc *Henrici Stephani* narrationem inspicientes, non sine summa admiratione legere possumus, quae scripta reliquit in *Chronographia* (*s*) sua *Genebrardus*. *Augustinus Iustinianus*, inquit, *Episcopus Nebiensis, A. 1516. Nouum Testamentum*

menti, saeculo XIII. facta, vid. *Montefalconius* Palaeogr. lib. IV. cap. 8. p. 316. sq. Hodiernam vero versuum numerationem debemus *Pagnimo*.

(q) Lib. cit. p. 536. et 598. Dolendum vero, versus Veteris Testamenti haud raro male diuisos esse, malamque illam diuisionem tenebras offundere interpretibus, connectentibus cum priori oratione, quae cum posteriori erant coniungenda. Statim secundus ac tertius *Geneseos* versus ita diuidendi erant: 2. *Et terra* -- *abyssi*. 3. *Et Spiritus Dei motum faciebat super aquis, dixitque DEus: Fiat lux. Et facta est lux.* Rursus cap. II. versus 20. haec deberet continere verba: *Et vocauit homo* -- *bestiae agri*; versus autem 21. ista: *Cum vero homini non inueniretur adiutorium, immisit Deus homini soporem*, caetera. Ita et cap. XXXII. haec verba: *Et remansit Iacob solus*, deberent esse finis versus 23. non initium versus 24.

(r) De alia *Euthalii* distinctione N. T. in capita et versus vid. *Fabricius* Bibl. Graec. lib. V. cap. 24. p. 367. Addatur eiusdem lib. IV. cap. 5. §. 21. p. 221. sqq.

(s) Lib. IV. p. 713.

tum per versiculos distinguit, numerorumque notis diuidit: quam versuum distinctionem deinceps nostri secuti sunt. Hinc cum manifestum sit, aut *Stephanum* mentiri aut *Genebrardum*, iustius huic tribuerim mendacium, quippe qui pro acerrimo suo in haereticos odio ea narratione cauere studuisse videtur, ne vel leuissimum quippiam esset in Catholicorum sacris codicibus, quod auctorem haberet hominem haereticum.

XVI.

Ad caeteros auctores siue profanos siue ecclesiasticos quod attinet, docemur a (*t*) *Trithemio*, primo *Ioanni de Lapide*, saeculi XV. Scholastico in mentem venisse, ad facilius indicanda et inuenienda eorum loca facere illam librorum diuisionem in *Capita*, sine qua vix vllus veterum scriptorum hodie typis exscribitur. Ea vero versuum dinume-

(*t*) De scriptor. Eccles. cap. 894. Scias tamen, lector, non omnino olim incognitam fuisse librorum in capita diuisionem. Tractabantur enim quibusdam in libris diuersa argumenta: vnde per se nascebatur eorum librorum in certa capita partitio. Exemplo est *Theophrasti* liber *de characteribus morum*. Huius generis sunt *Gellii Noctes atticae*, qui et ipse vltimis earum verbis fatetur, se ipsum libros suos in capita diuisisse. Sic et *Ouidii* libros *Tristium* in Capita siue Elegias diuidi res ipsa iubebat. Alios vero libros, e. g. *Ciceronis Orationes* et *Officia*, *Liuii Historiam*, veteres habebant indiuisos.

numeratio, qua non pauci classici auctores hodie gaudent, recentissimae aetatis est, primumque auctorem habet *Matthiam* (u) *Berneggerum*, quem secutus est gener ipsius, *Ioannes* (x) *Freinshemius*, vir non minus praeclare de literis promeritus.

XVII.

Notandus quoque mos veterum est, ad comprimendam impostorum librariorum audaciam librorum conclusionibus adiiciendi adiurationes. Qua de re singulares exstant dissertationes *Fabricii* et *Lilienthalii*, illius in *Bibl. Graeca* lib. V. cap. 1. p. 74. sqq. huius in *Selectis historico-literariis*, loco primo. Mihi vnam adiicere libet, quae nuper occurrit legenti duorum Benedictinorum *Iter literarium* A. 1724. Lutetiae editum. Ibi enim *p. 65.* librarius ita finit suam subscriptionem:

Quem

(u) *Freinshemius* in Praef. *ad Florum: Berneggerus omnes auctores commodioris vsus gratia in versiculos distribuit.* Ipse quidem Berneggerus Praef. in *Florum* scribit, *Robertinum* quendam, discipulum suum, quem Borussum natione fuisse, aliunde cognitum haben, *Florum dissecuisse in tmematia seu versiculos.* Sed a *Robertino* id factum esse iussu et auspiciis Berneggeri, vix est, quod dubitemus.

(x) Ita enim scribit in Dedicatione sui *Taciti*: *Indicis necessitas hanc quoque curam secum traxit, vt singula capita in versus partienda, versuumque numerus in margine paginarum adscribendus esset.*

Quem (librum) *si quis tollat, tellus huic ima dehiscat,*
Viuus et infernum petat amplis ignibus atrum.
Fiat, Fiat.

XVIII.

Caeterum cum hodie quoque tot tantaeque occurrant eruditorum querelae de vitiosa librorum suorum descriptione typographica, non male facturi videntur auctores, si adiurent bibliopolas, vt edendis suis libris adhibeant correctorem quam religiosissimum. Nec iniuste fecerint iidem, si tali adiuratione arceant posteros ab editione scriptorum suorum publicae luci non destinatorum. Idque iam fecit *Lipsius*, testamenti tabulis (*y*) vetans quicquam suorum scriptorum a morte euulgari, adiecta hac formula: *Si quis aliter, sacer atque intestabilis esto, et Deus vindicato in ipso posterisque.*

XIX.

(*y*) Testis *Miraeus* in Vita *Lipsii* p. 129. Quid igitur fiet *Burmanno*, qui nuper non sibi duxit religioni, publicare plurimas nondum antea editas *Lipsii* epistolas? An forte vir optimus credidit, vanam hanc fuisse *Lipsii* iram, maluitque commoda augere reip. literatae, quam parere edicto praetoris vitio creati? Scilicet hac vna in re voluntati illi vltimae eruditorum morem geri non debere arbitror; si scriptis eorum posthumis insint, quae historiam partim emendent, partim confirment, partim augeant. Talia enim perire pati, piaculum esse videtur.

XIX.

Excogitata quoque fuit arcana ſcribendi (*) ratio, quam *ſteganographiam* vocant, cui opponitur ars *decifratoria*, quam noſtris temporibus excellentiſſime (z) calluit *Ioannes Walliſius*, mathematicus Oxonienſis. Commendandi hic mihi ſequentes libri ſunt: *Crellii* Diſp. *de Scytala Loconica*, Lipſ. 1697. *Lud. Henr. Hilleri Myſterium artis ſteganographicae nouiſſimum*, Vlmae 1682. 8. *Io. Bapt. Portae de furtiuis literarum notis libri V*, Neapoli 1602. fol. *Io. Seſtri Methodus breuiſſima in omni lingua occulte ſcribendi*, Romae 1711. 4. Addatur *Verulamius* lib. VI. *de augm. ſcient.* cap. 1. p. 279. ſqq. Nec omittenda, quae de Hebraeorum cryptographia tradit *Buxtorfius* lib. *de abbreuiat.* p. 26. ſq. et 20. deque Graecorum cryptographia librariorum *Montefalconius* Palaeogr. lib. IV. cap. 4.

(*) Libet hic proferre, quod ad me ſcripſit doctiſſimus vir, *M. Io. Andreas Fabricius*, Ienae a. 1733: *Memini arcani ſteganographici imperſcrutabilis, quod paucis tecum communicabo. Conueniant duo amici inter ſe de libelli cuiusdam editione. Scribant deinde ita, vt loco literae ſcribendae paginam et lineam, in qua litera illa prima eſt, ponant. Sic nemo ſcriptionem hanc detegere poterit. E. g. 85. 7; 14. 8; 15. 1; 15. 13; 16. 1; 17. 9; 17. 5; 8. 2; 9. 4; 5. 2; 6. 2; 54. 2; 40. 1; 64. 1; 71. 3; 16. 2; 3. 8; 6. 6; id eſt*, Hic eſt eruditiſſimus, *euolutis ſcilicet paginis* Conſpectus *tui* reip. lit. *editionis anni* 1733.

(z) Vid. *Acta erud.* 1713. p. 398. et 1729. p. 38. & 255.

XX.

Perfecta ita scribendi arte ab antiquissimis inde temporibus praestantissima quaeque ingenia libris conscribendis dederunt operam. Ac initio quidem, quicquid librorum componeretur, versibus contextum fuisse, *Strabo* tradit libro primo, isque est vniuersae consensus Graeciae. Vnde etiam (a) *Lactantius: Poetae sunt multo antiquiores*, inquit, *quam historici et oratores, et caetera genera scriptorum.* Scilicet etsi simplicius est ac facilius, oratione vti soluta, tamen, quia ne prosa quidem oratio eum temporis exculta erat, ne nimis vulgare videretur, quod ab iis scribebatur, qui vulgo videri volebant doctiores, vti placuit (b) versibus. Et haec causa est, cur nomen (c) ποιητȣ͂, quod proprie significat *auctorem factoremque libri*, solis carminum scriptoribus aetate secuta adhaeserit. Tandem primus *Pherecydes prosam orationem condidisse* dicitur. Testis eius rei his ipsis verbis est *Plinius* libro

(a) Lib. VII. cap. 22. n. 2. Adeatur et *Vauassor* lib. de epigr. cap. 9.; *Ioan. Strauchius* Diss. I. in Taciti Germ. cap. 3. §. 3; *Menagius* in Laërtii l. 119.

(b) Sic *Ioannis Saxonis*, Noribergensis illius, libri Germanici a vulgo auide fuerunt lecti, quia numeris et rhytmis constabant. Eosdem nemo typographus vendere potuisset, si profluxissent verbis solutis.

(c) Conf. *Fabricius* Bibl. Graec. lib. I. cap. 1. §. 1. et 2.

libro (*d*) septimo. Audiamus et *Apuleium*. Is in (*e*) *Floridis* Pherecydem scribit *primum*, *versuum nexu repudiato*, *conscribere ausum esse passiuis verbis*, *soluto locutu*, *libera oratione*. At alio (*f*) loco *Cadmum* Milesium huius rei auctorem facit *Plinius*, vt adeo a semetipso dissentire contrariaque tradere videatur. Quae res sollicitauit (*g*) Criticos, parum perspicientes, quo pacto in concordiam redigi queant diuersae *Plinii* narrationes. Mihi vero ex voto res videtur succedere, si dicas, *Cadmum* historici, *Pherecydem* philosophici argumenti libros composuisse, primum oratione libere profluenti, eamque ipsam esse *Plinii* sententiam.

XXI.

Etsi vero cum ligato, tum soluto sermone scripta fuerant volumina quamplurima, tamen partim temporis iniuria, partim vilitatis suae culpa, librorum maxima pars periit, ac, si ab Hebraeis discesserimus, vetustissimus scriptor ligati sermonis, quem habemus, *Homerus* (*h*) est; soluti, *Herodotus*.

(*d*) Cap. 56.

(*e*) P. m. 351. sq.

(*f*) Lib. V. cap. 29.

(*g*) Vnum nomino *Ptolemaeum Flauium*, eiusque *Centuriae criticae* caput vltimum, quod in *Gruteri Thesauro critico* exstat T. I. p. 994. sq.

(*h*) Hinc *princeps literarum* recte appellatur a *Plinio* lib. II. cap.

Nam quae *Homero* antiquiora iactantur poëmata, consentientibus eruditis spuria sunt. Vid. *Fabricius Bibliothecae Graecae libro primo*. Pari modo quae scripta soluta oratione feruntur ante *Herodotum*, qui CCCCL. annis ante natum Christum floruit, ab eruditissimo quoque agnoscuntur supposititia, e. g. *Aesopi fabulae*, *Phalaridis* ac *Themistoclis Epistolae*, etc.

XXII.

Librorum multitudo iam olim (*) occasionem dedit colligendis bibliothecis; quarum hodie non nisi fama superest. De celebrioribus antiqui orbis bibliothecis singulari syntagmate egit *Lipsius*, in quo potissimum fata describit bibliothecae Alexandrinae, Pisistrateae, Aristoteleae, Attalicae, octauiae, Capitolinae. Quem librum dolendum est non prodiisse denuo annotationibus *Georgii Hieronymi Welschii* auctum, qui et adiunxerat catalogum bibliothecarum, ac pinothecarum praestantiorum. Testis enim est in eius *Vita Lucas Schraeckius*, laborem illum iam perfectum reliquisse publicaeque

cap. 6. qui et *primum doctrinarum et antiquitatis parentem* eum vocat lib. XXV. cap. 2. *Herodotus* vero, antiquissimus historicorum Graecorum, qui supersunt, a *Cicerone* vocatus est *historiae parens*.

(*) De *Euthydemi* cuiusdam copiosa bibliotheca tempore *Socratis* vid. *Xenophon* Memorab. Socr. lib. IV. p. 791. et 793.

caeque editioni maturum *Welschium*. Adeatur et *Struuius Introd. in rem lit.* cap. 2. et *Hottingerus*, qui alphabeticum exhibet catalogum bibliothecarum tum veterum, tum hodieque exstantium in *Bibliothecaria* suo (*i*) *quadripartito*.

XXIII.

Tandem ars typographica, (cuius beneficio bibliothecarum plena facta sunt omnia, vt hodie vix vlla sit praeclare eruditi viri bibliotheca, quae non praeferri mereatur celeberrimae illi Alexandrinae,) saeculo XV. inuenta est, de auctore eius certantibus Harlemo, Moguntia, et Argentina. Id nemo dubitat, patriae nostrae deberi vtilissimae artis inuentionem, *Beroaldo* (*k*) ita canente:

O Germania, muneris repertrix,
Quo nil vtilius dedit vetustas,
Libros scribere quae doces premendo.

Caeterum Moguntiae artis huius incunabula tribuere non dubito, permotus auctoritate *Hartmanni Schedelii* et *Io. Trithemii*, scriptorum fide dignorum. Ille in *Chronico* suo (*l*) testis est, *artem imprimendi libros*

(*i*) Cap. II. §. 5. p. 12. - 33.
(*k*) Opusc. f. 123. a.
(*l*) f. 252. b. Etiam *Wernerus Rolesink* in *Fasciculo temporum* pagina vltima scribit, *impressiones librorum artium suas*

apud Maguntiam, Rheni urbem, A. 1440, inuentam esse. Hinc in Epistola quadam, teste *Rich.* (m) *Simonio: Impressoria,* inquit, *arte NOSTRIS DIEBVS apud Moguntiacum inuenta,* caetera. Ars haec a rudibus (n) profecta initiis tanta cepit (o) incrementa, vt

suae artis habuisse in Maguntia. Alia certae fidei testimonia de inuentione artis typographicae Moguntina pete sis ex *Appendice* Tomi secundi *Bibliothecae Vffenbachianae vniuersalis* p. 12. 16. 24. 51. 80. 84. 99. 110. 111. 112.

(m) Bibl. crit. T. IV. Epist. 20. p. 159. Simillimum locum alium Trithemii exhibet *Schelhornius* Amoen. T. VII. p. 283. qui et videatur p. 285. in nota.

(n) Conf. *Melch. Adamus* Vit. philos. p. 1. sq. *Struuius* Introd. Cap. XI. quo historiam typographicae artis curate persequitur; *Oudinus* T. III. de script. Eccl. p. 2741. sqq. *Fabricius* Bibliogr. antiq. Cap. XXI. §. 11; *Ioach. Langius* Instit. studii theol. liter. p. 152. sqq. De primitiis typographiae Harlemensibus legi debet *Vffenbachii* epistola in *Schelhornii* Amoenit. liter. T. IX. p. 969. sqq. Imprimis laudandi sunt *Maittairii* et *Orlandi Annales typographici*, quos recensent *Acta erud.* A. 1719. p. 478. et A. 1724. p. 101. et Suppl. T. VIII. p. 104. *Maittairio* doctissima supplementa adiecerunt *Loescherus* Stromat. p. 134. sqq. et p. 238. sqq. *Schelhornius* Miscell. Lips. T. XII. p. 66. sqq. et in Amoenitatibus suis *literariis*, itemque *Seelenius* in *Selectis* suis *literariis*. Hebraicorum typographeorum et typographorum notitiam suppeditat *Wolfius* Biblioth. Hebr. T. II. lib. IV. cap. 5. §. 8. sqq.

(o) Dignus lectu est *Pauli Patris* liber *de Germaniae miraculo optimo maximo, typis literarum*, A. 1710. Lipsiae editus, in quo vniuersam rationem atque pulchritudinem artis typographicae explicat, atque omnia typo-

rum

vt hodie, quo progrediatur, non (*p*) habeat.

CAPVT IV.

DE ORTV ET PROGRESSV STVDIORVM LITERARIORVM.

Σύνοψις.

Literarum cultura antiquissimis temporibus in Aegypto et Chaldaea, itemque in gente Hebraeorum, I. *De Hebraeorum scholis propheticis*, II. *De occasionibus et incitamentis excolendarum disciplinarum*,

 III.

rum genera exhibet, simul cap. 1. de inuentoribus huius artis differens, quibus quidem perperam adscribit socium *Ioannem Regiomontanum*, fauore scilicet impulsus erga Mathesin, cuius Professor erat; et cap. 2. multorum doctissimorum virorum laudes producens artis typographicae. Adde *Erh. Reuschii Nachricht von den ersten, insonderheit Nürnbergischen Buchdruckern*: quo de libro vid. *Arbeiten der Gelehrten im Reiche p. 236. sqq.*

(*p*) Fuit, qui typographicas literas magis assimilare studeret chirographicis. Certe enim eae literae, quibus in scribendo vtimur, non omnino aequant figuras typographicarum. Sed merito caruit consilium illud successu. In manibus habeo librum quendam nouis illis typis expressum, cuius ecce titulum: *Lettres missives du Sr. de Rangouze. Imprimé à Paris, de l'Imprimerie des nouveaux Caracteres, inventéz par P. Moreau, Escrivain juré à Paris, et Imprimeur ordinaire du Roy*, 1648. in 8. Scio, etiam Lipsiae huius generis typos haberi, et iis interdum excudi carmina epistolica.

III. *Diuisio Historiae literariae in* antiquam, mediam *et* nouam, IV. *De sapientia veterum Aegyptiorum*, V. *De Graecorum in Aegyptum peregrinationibus literariis*. VI. *Quod et cur Graeci caeteris gentibus eruditione antecelluerint*, VII. *Catalogus praecipuorum Graeciae scriptorum*, VIII. *Athenarum gloria literaria*, IX. *itemque Alexandriae*, X. *Occasio literaturae a Graecis communicatae cum aliis gentibus*, XI. *Propagatio Graecae literaturae ad Asiae gentes*, XII. *ad Romanos*, XIII. *Catalogus praecipuorum scriptorum classicorum Latinorum*, XIV. *De literarum cultura inter Christianos priorum saeculorum*. XV. XVI. *Catalogus Patrum Ecclesiae*, XVII. *De quantitate eruditionis Patrum Ecclesiae*, XVIII. XIX. XX. *De Principibus Patrum Ecclesiae*, XXI. *De Patribus Ecclesiae sectandanis*, XXII. *De cultura iuris ciuilis sub Impp. Constantinopolitanis*, XXIII. *Catalogus Scriptorum ethnicorum, adulta iam religione Christiana florentium*, XXIV. *De barbarie per orbem Christianum medio aeuo regnante, eiusque caussis*, XXV. *De statu rei literariae saeculo sexto, septimo, et octauo*, XXVI. *Quo tempore desierit vsus Latinae linguae vulgaris*, XXVII. *De statu rei literariae saeculo nono*, XXVIII. XXIX. XXX. *saeculo decimo*, XXXI. *De caussis collapsae rei literariae*, XXXII. *De statu rei literariae saeculo vndecimo et duodecimo*, XXXIII. *De Schola Parisiensi*, XXXIV. *De Iudaeorum hoc aeuo studio literarum*, XXXV. *De origine Academiarum*, XXXVI. *De studiis literariis Arabum medio aeuo*, XXXVII. *De praecipuis Scholasticis*, XXXVIII. *De primo Academiarum statu*, XXXIX. *De vtilitate Academiarum ad perpetuitatem studiorum literariorum*, XL. *De statu rei literariae saeculo decimo tertio*, XLI.

Scripto-

Scriptores huius saeculi, XLII. *De rei literariae statu saeculo decimo quarto*, XLIII. *Huius saeculi Scriptores*, XLIV. *De* Petrarcha, *sapientiae literatae instauratore*, XLV. *De caussis prosperi progressus literarum saeculo decimo quinto*, XLVI. *Huius saeculi scriptis clari Graeci et Itali*, XLVII. *et Germani*, XLVIII. *De huius saeculi statu rei literariae*, XLIX. *De testibus veritatis deque Academiis huius saeculi*, L. *De statu rei literariae saeculo decimo sexto*, LI. *De Maecenatibus huius saeculi*, LII. *Scriptores huius saeculi*, LIII. *Academiae et bibliothecae hoc saeculo conditae*, LIV. *De saeculi decimi septimi Maecenatibus et Academiis*, LV. *De statu Gymnasiorum huius saeculi*, LVI. *De Regiis scientiarum Societatibus*, LVII. *De philosophiae nouis ducibus hoc saeculo*, LVIII. *De restituta philosophis hoc saeculo libertate*, LIX. *Scriptores huius saeculi celebriores*, LX. *De bibliothecarum aliarum interitu, aliarum ortu*, LXI. *De statu rei literariae apud Pontificios hoc saeculo*, LXII. LXIII. *De fontibus historiae literariae saeculi nostri*, LXIV. *De Maecenatibus huius saeculi*, LXV. *De hodierno statu in Italia*, LXVI. *et Hispania*, LXVII. *De Attalis huius saeculi literariis*, LXVIII. *Scriptores saeculi huius nostri*, LXIX. LXX. LXXI. LXXII. *De literatura hodierna Ecclesiae Graecae, itemque Iudaeorum*, LXXIII. *Sinensium*, LXXIV. *Muhammedanorum*, LXXV. *Malabarum*, LXXVI.

I.

ETsi non est dubium, iam ante inuentam scribendi artem variis modis exercitasse ingenia sua homines; (nam et nostros maiores, cum nondum literas nossent,

qua-

qualescunque poëtas ac musicos habuisse, *Tacitus* (*a*) testis est:) tamen post Mosem primi omnium Aegyptii, a quibus inuentas literas supra diximus, monumenta confecisse videntur literaria. Vnde quamuis *Diogeni Laërtio* (*b*) assentiamur, Chaldaeos (*c*) priores Aegyptiis ingeniorum culturae se dedisse; illi tamen his rursus vsi sunt magistris, ab eisque et scribendi artem acceperunt et alia literarum adminiculo vel primum inuenta, vel solertius exculta. Confirmatur id sacri codicis auctoritate, in quo (*d*) quippe et Chaldaeorum et Aegyptiorum σοφία, id (*e*) est, *eruditio* celebratur, simulque indicatur studiorum literariorum conditio in gente Hebraeorum, vberius a me exposita in *Actis* (*f*) *Philosophorum*. Inter Hebraeos vero quam laete floruerint literae, ex eo apparet, quod, vt Salomo *Eccles. XII.* 12. refert, ingens erat apud eos prouentus librorum.

II.

Ibi vero cum omiserim mentionem *scholarum*

(*a*) De mor. Germ. Cap. 3. Conf. *Strauchius* Diss. I. in Taciti Germ. Cap. 3. §. 2. sqq.

(*b*) Prooem. §. 8.

(*c*) Nam Chaldaea prius habitata est, quam Aegyptus.

(*d*) I. Regum IV, 30. Actor. VII, 22.

(*e*) Vid. *Acta Philos.* P. I. Cap. 2. §. 7. et 8.

(*f*) P. VII. Cap. I. §. 33. 34. 35.

larum Propheticarum, nunc addere debeo, Prophetas Hebraeos, ſapientiae diuinae antiſtites, ſolitos eſſe theologiam docere (g) iuuenes poſtea futuros theologiae doctores in ſancto illo populo. Erant igitur hi iuuenes noſtris Theologiae Studioſis ſimiles, ac vocabantur *prophetae* ſenſu latiore; quo ſenſu et *1. Corinth. XIV. prophetae* appellantur omnes ſacrarum literarum interpretes. Talium *prophetarum*, h. e. theologorum non immediate θεοπνεύστων, centum memorantur, *1. Reg. XVIII, 4.* et quadringenti *cap. XXII. 6.* Vere *officinae Spiritus Sancti* erant hae ſcholae, qui et e piiſſimis diſcipulis vnum alterumque ſubinde eligebat, quem ad populum mitteret modo miraculis, modo rerum futurarum praedictione conſpicuum. Tales ſcholae memorantur *1. Sam. X. 5.* et *XIX. 18. ſqq. 2. Regum II. 3.* et *IV. 38.* Nec inepta concludit (h) Witſius, e Samuelis ſchola prodiiſſe Nathanem, Gadum, Hemanem, Aſaphum, Iedulhunum. Iure et hoc inde concludo, fuiſſe etiam minores ſcholas in populo Hebraico

(g) Talis poſtea fuit ſchola ipſius prophetarum principis, CHRISTI, qui in praeparatos per aliquod tempus diſcipulos poſt adſcenſionem ſuam largiſſima menſura ſuum effundebat Spiritum.

(h) Lib. *de prophetis* cap. 10. §. 4. quo toto capite de illis *Prophetarum ſcholis* diſſerit. Vid. et *Baſnagius* Hiſt. Iud. lib. VI. cap. 5. §. 3. itemque *Buddeus* Hiſt. Vet. Teſt. T. II. p. 276. ſqq.

braico, in quibus legendi scribendique artem, arithmeticam, fundamenta religionis prima, et huiusmodi alia edocti pueri, tum demum recipiebantur in scholas suas a Prophetis. Nec specie veri caret *Io. Clerici* sententia ex 1. *Paralip. XII. 32.* discere nos iubentis, illi Hebraeorum nationi, quae ab *Isaschero* nomen gerebat, potissimum curae cordique fuisse astronomiae scientiam.

III.

Caeterum tres fuisse studiorum literariorum et genitrices et nutrices, alibi (*i*) iam pluribus docui, necessitatem (*k*) videlicet, voluptatem, et superstitionem. Harum prima ortum dedit arti historicae, geometriae, astronomiae, arti epistolicae; altera musicae et poësi; tertia astrologiae.

IV.

Tres quoque aetates rei literariae non incommode statuimus, exemplum eorum sequentes, qui ciuilem tractant historiam. Libet igitur historiam literariam dispescere in *antiquam*, *mediam*, et *nouam*. *Antiquam* dico, quae inde a Mosis aeuo perducitur ad literarum in Graecia et Italia interitum,

Hanc

(*i*) Vid. *Acta Philos.* P. II. Cap. 3. §. 15. sqq.

(*k*) Hinc barbaris etiam in saeculis viguisse studia mathematica, obseruat *Rob. Marsus* lib. II. epist. 47. p. 485.

Hanc rurſus haud inepte diuiſeris tres in periodos, quarum prima complectatur tempora philoſophiam Ionicam praecedentia, ſecunda hinc procedat ad Auguſti Imp. aetatem, tertia decurrat vsque ad religionis ethnicae interitum et Chriſtianae παμβασιλείαν. *Media* igitur eſt, quae a Conſtantino M. profluit vsque ad imperii Chriſtianorum Conſtantinopolitani exitum, et artis typographicae exortum. *Noua* denique ab eo tempore, quo Graecorum exulum inſtinctu rediit in praecordia Italorum virtus Auguſtaei aeui, ad hanc noſtram aetatem progreditur.

V.

In antiquo illo orbe literarum ſtudio maximam et nobiliſſimam ſibi peperit famam Aegyptus. Verum et hinc verum eſſe illud Plinii: *Alia clariora ſunt, alia maiora*, praeclare docuit *Conringius* priori *de Hermetica medicina* libro, quippe quo omnem veterum Aegyptiorum (*l*) ſapientiam eruditiſſime perſequitur. Cuius operis cum epitomen

(*l*) Dolendum eſt, impeditum fuiſſe *Conringium*, quo minus etiam perficeret opus, quod iam componere ſe aggreſſum eſſe fatetur in *Antiq. Acad.* p. 214. *de ſapientia Chaldaeorum veterum.* Imo in *Conringianis epiſtolicis* edit. A. 1719. p. 67. legimus, confectum iam fuiſſe librum illum a *Conringio*: qui ſi ſupereſt ac in lucem a quoquam protrahetur, magna inde lux profecto acceſſura eſt Hiſtoriae antiquae literariae.

tomen exhibuerim in *Actis* (*m*) *philosophorum*, adiectisque nonnullis id argumenti illustrarim vberius, lectores meos illuc volo delegatos. Addatur *Reimmanni Idea Systematis antiquitatis literariae Aegyptiacae*, A. 1718. edita.

VI.

Ex Aegypto studia literarum deriuata sunt in Graeciam, cuius incolae peregrinationes susceperunt docendarum ab Aegyptiis literariarum artium gratia. Legimus enim, Pythagoram, Thaletem, Democritum, Platonem, aliosque, eo consilio in Aegyptum profectos esse.

VII.

Graecis vero ea laus debetur, quod acceptam ab Aegyptiis scientiam diligentius excoluerunt, ac primi studia literaria, philosophicum maxime, in systematicum redegerunt ordinem: id quod statuentem *Laërtium* defendi in *actis* (*n*) *Philosophorum*, simulque (*o*) ostendi causam, cur Graeci phi-

(*m*) Tomo II. p. 659. sqq. Nuper etiam *Schuckfordus Harm. hist.* T. II. p. 242. sqq. disseruit de antiquissimorum Aegyptiorum eruditione.

(*n*) P. II. Cap. III. §. 25-28. De singulis scientiis vere dixeris, quod de medicina scribit *Corn. Celsus* in sua praefatione, *eam apud Graecos aliquanto magis, quam in caeteris nationibus, excultam esse*, primumque Aesculapium *scientiam illam adhuc rudem paulo subtilius excoluisse.*

(*o*) Ibid. Cap. I. §. 22. 23. 24.

philosophiam prae caeteris gentibus ad non mediocre perduxerint fastigium. In Graecia longo satis interuallo laetissime floruerunt studia, eoque magis, quod magno in honore habebantur, qui eruditione praestabant. Nam, cum verissimum sit *Suillii* cuiusdam (*p*) vaticinium, *sublatis studiorum pretiis etiam studia peritura esse*; e contrario, quae *Ciceronis* (*q*) verba sunt, ab *Augustino* quoque (*r*) repetita, *honos alit artes, omnesque accenduntur ad studia gloriâ, iacentque ea semper, quae apud quosque improbantur*. Scilicet non solum praestantiora Graeci (*rr*) a natura acceperant ingenia, sed cum in liberis ipsorum rebuspublicis eloquentiam sequeretur honor et potentia, ciuium filii rhetorum scholas frequentabant

(*p*) Apud *Tacitum* Annal. XI. 7. 4.

(*q*) Lib. I. Tuscul. cap. 2.

(*r*) Lib. V. de ciuit. Dei cap. 13. *Quis enim virtutem amplectitur ipsam, praemia si tollas?* inquit *Iuuenalis* Sat. X. 141. Possent hic laudari clariores Graeciae Maecenates, inter quos praeter *Pisistratum* etiam ipsius filium referimus, *Hipparchum*, auctore *Aeliano* lib. VIII. Var. Hist. cap. 2.

(*rr*) Graecos et ingeniis et moribus hodiernae Gallicae genti fuisse simillimos, facilis edocebit comparatio. Ac vrbem Lutetiam iure nominaueris *Athenas*, priscis illis Athenis multo literatiores. Gallorum etiam linguae idem accidit, quod Graecae, vt eius vsus non contineatur patriae finibus, sed omnium prope Europae incolarum communis sit.

bant, vnaque cum dicendi arte addiscebant omne literarum genus. Eadem reipublicae libertas facilem ipsis faciebat philosophiae culturam, sub iugo gementis monarchico in Chaldaea, Perside, et Aegypto. Denique cum, qui reipublicae praeerant, literas didicissent adolescentes, fieri non poterat, quin patronis abundarent et literae et literati.

VIII.

Hinc tantus ibi prouentus fuit philosophorum, oratorum, poëtarum, historicorum, geometrarum, astronomorum, medicorum, musicorum: inter quos clarissima ante natum Christum sunt nomina (s) *Thaletis*, (t) *Pythagorae*, *Socratis*, *Platonis*, (u) *Aristotelis*, *Theophrasti*, *Democriti*, *Heracliti*, *Epicuri*, *Gorgiae*, *Isocratis*, *Demosthenis*, *Lysiae*,

(s) *Thales* vnus est de *septem* illis priscae Graeciae *Sapientibus*, hic quoque loci noscendis. Egi de iis in *Actis Philos.* T. II. p. 494. sqq. *Aesopi* quoque mentio hic facienda, de quo vid. eadem *Acta* T. I. p. 944. sqq. et T. II. p. 253. sqq. et p. 275. sqq. De *Thalete* vero vid. eadem *Acta* T. III. p. 160. sqq.

(t) *Pythagoras* fuit primus ludi literarii moderatore e Graecis, qui ad formam Aegyptiorum scholam condidit, non quidem in Graecia, sed in Italia. Primum philosophicae scholae in Graecia conditorem fuisse *Anaximandrum*, in *Actis Philos.* docui T. III. p. 181.

(u) *Aristoteles* maior factus est rex, quam discipulus suus, *Alexander Magnus*. Hic enim sub imperium

suum

Lysiae, *Aeschinis*, *Homeri*, *Hesiodi*, *Pindari*, *Aeschyli*, *Sophoclis*, *Euripidis*, *Aristophanis*, *Lycophronis*, *Theocriti*, *Callimachi*, *Apollonii Rhodii*, *Euclidis*, *Archimedis*, *Eudoxi*, *Hippocratis*, *Aristoxeni*, *Herodoti*, *Thucydidis*, *Xenophontis*, *Apollodori*, *Polybii*, *Diodori Siculi*, *Dionysii Halicarnassensis*: quorum vberior notitia petenda est e secundo tertioque libris *Bibliothecae Graecae Fabricianae*. Eiusdem liber quartus de luminibus Graeciam Graecasque literas post natum Christum vsque ad Constantini M. tempora illustrantibus, *Strabone*, *Philone*, *Iosepho*, (u) *Arriano*, *Dione Chrysostomo*, *Dione Cassio*, *Plutarcho*, *Appiano*, *Claudio Ptolemaeo*, *Pausania*, *Polyaeno*, *Luciano*, *Galeno*, *Sexto Empirico*, *Diogene Laërtio*, *Oppiano*, *Athenaeo*, *Aeliano*, *M. Aur. Antonino*, *Maximo Tyrio*, *Philostratis*, *Alexandro Aphrodisiensi*, *Plotino*, *Porphyrio*, *Iamblicho*, *Aristide*, *Hermogene*, *Longino*, *Aphthonio*, *Iulio Polluce*, *Hesychio*, aliisque, copiose agit ac erudite; ideoque hanc in rem consulendus est. IX.

suum redegit nationes quidem plurimas, sed barbaras illas, easque vnius aetatis. Illum coluerunt, & quidem immenso cultu, nec solum externe, sed etiam interne, maxima ingenia gentium cultissimarum, idque per plura saecula.

(u) Hic fuit *Epicteti* discipulus, et *Enchiridion*, quod eius nomen praescriptum habet, edidit. Quare non *Epicteti Enchiridion*, sed *Arriani Enchiridion Epicteteum* vocandum censet *Menagius* annot. ad *Laërtii* lib. X. §. 135.

IX.

In Graecia Attica maxime regio (*x*) ingeniorum fertilis fuit, et Athenis tam strenuam cuiuis literarum generi nauarunt operam praestantissimi viri, vt *Cicero* (*y* Athenas appellare non dubitet *omnium doctrinarum inuentrices*, alioque (*z*) loco iudicet, *ex hac vrbe doctrinam in omnes terras distributam esse.* Insignis eius vrbis laus est apud *Athenaeum*, vbi vocatur (*a*) *museum Graeciae*, et *Helladis Hellas.* De *Lyceo*, *Academia*, et aliis locis doctrinarum professioni destinatis legendus est *Ioannes Meursius*, vir de Graeciae historia omnium optime promeritus.

X.

(*x*) *Cicero* lib. II. *de nat. deor.* *propterea* iudicat *Atticos fuisse acutiores, quia Athenis tenue coelum et aër purior.* In regione Attica purissimum et saluberrimum se obseruasse aërem, scribit etiam in *Itinerario* suo lib. V. p. 24. *Iacobus Sponius*, addens, hodiernos eius regionis incolas, etsi non excolant ingenia literarum studio, tamen ingenio et prudentia superiores esse nationibus circumiacentibus.

(*y*) Lib. I. de Oratore cap. 4.

(*z*) Orat. pro Flacco cap. 36. Idem *Offic.* lib. III. cap. 2. missum Athenas filium suum se misisse ait *ad mercaturam* (*Messe*) *bonarum artium.* *Athenaea* quoque nominari ex eo coepti sunt omnes ludi literarii. Vid. *Hieronymus* epist. 26. p. 107.

(*a*) Lib. V. p. 187. Conf. *Isocrates* in Panegyrico p. 112. et 116. *Io. Henr. Maius* in Biblioth. MS. Vffenbach. P. II. p. 646.

X.

Secundum Athenas praecipuam gloriam habet Alexandria, Aegypti vrbs regia, in qua sub patrocinio Ptolemaeorum (*b*) feruldissime culta fuere vniuersa humanitatis studia. De bibliotheca (*c*) Alexandrina iam superiori capite feci mentionem. De museo (*cc*) Alexandrino, id est, hodierno Italorum stylo, de Academia Alexandrina scriptores memorat *Fabricius Bibliogr. antiq. cap. XXI.* §. *3.* quibus adiungi oportet *Conringium Antiqu. Acad. p. 11.* et *236.* itemque *Acta Acad. Witteberg.* A. 1723. *p. 38. sqq.*

(*b*) Vid. *Athenaeus* lib. IV. p. 184. *Gregorius Nazianzenus* in oratione, qua Caesarium fratrem laudauit, *Alexandriam* appellat *παντοίας παιδεύσεως καὶ τότε καὶ νῦν οὖσαν καὶ δοκοῦσαν ἐργαστήριον.* Catalogum doctorum hominum, quos Alexandria dedit, exhibet *Reimmannus in Antiquitatibus literariis Aegyptiacis* §. 46. et 47. itemque in conclusione §. 48. p. 127. De schola Alexandrina adi *Conringii Antiquit. Acad.* p. 23. sqq. 237. sq. et 242. sq. Aliorum Aegyptiorum ingenio celebrium catalogum exhibet *V. E. Loescherus* Lect. Co-luth. Cap. II. §. 2.

(*c*) Fata huius bibliothecae describit breuiter et accurate *Prideaux* Hist. Vet. Test. T. II. lib. I. p. 20. 21. & 22.

(*cc*) *Μουσεῖον* proprie significat *templum Musis dicatum*, eoque sensu occurrit apud *Diogenem Laërtium* IV. 1. et V. 51. et VIII. 15. qui et eiusdem libri §. 40. clare vocat *τὸ ἱερὸν τῶν Μουσῶν.* Romae quoque fuisse *Musarum delubra*, *Cicero* testis est Orat. pro Archia cap. XI.

XI.

Post Asiam in Graecorum potestatem redactam lingua quoque et doctrina Graeca eo commigrauit, suaque aetate testatus est (*d*) *Cicero, Graeca* (*e*) *legi in omnibus fere gentibus.* Adi sis *Brerewodum Scrutinii linguarum cap. I.* Vnde hodieque tot monumenta

(*d*) Orat. pro Archia, cap. 10. qui et lib. de claris orat. cap. 13. scribit, *eloquentiam e Piraeeo euectam omnes peragrasse insulas, atque ita peregrinatam esse tota Asia.* Iam Hannibalis tempore Graecam linguam etiam Carthagine fuisse linguam literatorum, e *Corn. Nepote* discimus in *Vita Hannibalis* cap. vlt. quem et libros aliquot confecisse scribit sermone Graeco. Habuit vero et alios scriptores Carthago, *Magonem*, laudatum *Varroni* lib. I. *de re rust.* cap. 1; *Hannonem*, de quo *Fabricius* Biblioth. Gr. I. 6. 8; alios. Persas quoque et caeteros barbaros, quos vocabant Graeci, iam Alexandri M. aeuo *expetiisse linguae Graecae commercium*, hoc est, Graecam linguam addidicisse, testis est *Curtius* V. 5. 19. qui et eiusdem libri cap. XI, 5. nos docet, Darium, Persarum regem, Graecam calluisse linguam. Imo Romulum iam Graeco sermone vsum fuisse in describendis rebus a se contra Camerinos gestis, memoriae prodidit *Dionysius Halic.* lib. II. p. 116.

(*e*) Hac occasione obseruandus est scopus diuinae prouidentiae, quem intuitus DEVS Alexandro Macedoni dedit potestatem, suae ditionis faciendi omnem Asiam. Hoc enim facto victrix lingua per totam Asiam, ac deinceps per vniuersum propemodum orbem vulgata fuit, vt postea communis huius linguae beneficio doctrina Christi, hoc est, vera et aeternae felicitatis effectrix sapientia, communicari posset cum omnibus mundi incolis.

ta Graeca a non Graecis, Iudaeis, Romanis, Asiaticis, conscripta (*f*) supersunt.

XII.

Cum lingua literas quoque Graecorum recepisse Asiae gentes, plurimis constat documentis. Certe *Antiochiam*, Syriae (*g*) regiam, Cicero (*h*) vocat *vrbem eruditissimis hominibus liberalissimisque studiis affluentem*, simulque laudat eius vrbis ciuem *Archiam*, poëtam illo temporis tractu celeberrimum. De *Tarsensium* scholis olim excelsissime florentibus testimonium *Strabonis* habemus, quod illustraui in *Actis* (*i*) *Philosophorum*. *Pergamenorum* quoque regum summum exstitit in literas studium, eorumque bibliotheca (*k*) toti orbi fuit admirationi. Omitto *Rhodum*, *Ephesum*, aliasque *Asiae* vrbes ingeniorum cultura clarissimas, et commendo *Kriegkii* Dissertationem *de peregri-*

(*f*) E. g. Codex noui Testamenti, Iosephus, Philo, Galenus, M. Antonius Imp. Aelianus.

(*g*) Quam felix prouentus literatorum in *Syria* etiam post natum Christum fuerit, singulari Capite demonstrat *Hottingerus*, quod secundum est Partis tertiae *Bibliothecarii quadripartiti*. Singularis etiam est de *Syrorum* ingeniis obseruatio *Strunzii* in *Historia Bardesanis* §. 4. p. 18, itemque *Dempsteri* in notis ad *Accolti Bellum sacrum* p. 348. sqq.

(*h*) Orat. pro Archia cap. 3.

(*i*) T. III. p. 141. sqq.

(*k*) De Bibliotheca Pergamena *Lipsius* agit lib. de Bibliothecis cap. 4. et *Baelius* Diction. v. *Pergame* not. C.,

nationibus Romanorum Academicis, in qua colonias Atticae sapientiae, hoc est, vrbes Graecis literis florentes, perdiligenter recensuit.

XIII.

Ad Romanos vt veniamus: bellorum ab iis cum Graecis gestorum gentibus is praecipuus fuit fructus, quod hac occasione Graecorum literae Romam reliquamque in Italiam (cuius inferior pars iam ante a Pythagoreis lucem nonnullam acceperat,) transmigrarunt. *Graecia capta*, inquit (*l*) *Horatius*, *ferum victorem* (Romanos) *cepit, et artes intulit agresti Latio.* Nec pudet *Liuium* (*m*) idem fateri: *Artes*, inquientem, *multas ad animorum corporumque cultum nobis eruditissima omnium gens* (significat Graecos) *inuexit.* Quanto amore cultuque literatos Graecos prosecuti sint principes Romae viri, *Cicero* docet in oratione pro Archia. Primum literas Romam detulisse *Ennium*, testis est *Corn. Nepos* in capite primo *Vitae Catonis*, itemque *Lucretius*, ita (*n*) canens:

Ennius

(*l*) Lib. II. epist. 1. v. 156.
(*m*) Lib. XXXIX. cap. 8.
(*n*) Lib. I. 118. sq. Caue vero putes, priscos Romanos vsque adeo fuisse barbaros, vt ne scholas quidem pueriles haberent. Imo vero iam olim sub decemuiris *ludos literarum* Romae fuisse, docet *Liuius* lib. III. cap. 44. quia et alia Italiae oppida tum habuisse magi-

Ennius ut noster cecinit, qui primus amoeno
Detulit ex Helicone perenni fronte coronam,
Per gentes Italas hominum quae clara clueret.

Sub Ennii vitae finem primum in vrbe grammaticam scholam aperuisse Cratetem Malloten, testem habemus (*o*) *Suetonium*. Asinium Pollionem primum Romae bibliothecam instruxisse publicam, discimus a (*p*) *Plinio*. Augustus Caesar quantus fuerit literarum fautor ac patronus vna cum Maecenate suo, (*q*) neminem ignorare puto. Ac Vespasianum Imp. primum salaria e fisco constituisse professoribus, memoriae prodidit (*r*) *Suetonius*. Singularis vero fuit Maecenatis (*s*) felicitas, cuius

stros puerorum publicos tradidit lib. V. cap. 27. et lib. VI. cap. 25.

(*o*) Lib. de illustr. gramm. cap. 2.

(*p*) Lib. VII. cap. 30. et lib. XXXV. cap. 2.

(*q*) Hoc tempore, quod propterea *aureum* appellitarunt *saeculum*, euenit, quod de se *Phaedrus* cecinit in *Epilogo* libri sui secundi v. 8. et 9.: *Quod si labori fauerit Latium meo*, et aliorum quoque doctis laboribus, *plures habebit*, *quos opponat Graeciae*.

(*r*) In vita eius cap. 18.

(*s*) *De vita et moribus Maecenatis* exstat liber *Io. Henr. Meibomii.* Adde *nouam bibliothecam Rengerianam*, Germanice editam l. T. IV. p. 797. sqq. Alios de Maecenate scriptores commemorat *Fabricius* Bibl. Lat. T. III. p. 964.

quippe nomen commune factum est Musagetarum (t) omnium. Adi *Christiani Falsteri Ideam historiae literariae Romanorum*, A. 1718. editam. Nec inspexisse non iuuabit *Cellarii* Dissertationem *de studiis Romanorum literariis in vrbe et prouinciis*; *Kriegkii Diatriben de peregrinationibus* (u) *Romanorum Academicis*; *Paganini Gaudentii* (x) Opus *de philosophiae apud Romanos initio et progressu*; *Walchii* Disputationem *de variis modis literas colendi apud* (y) *Romanos*, *Io. Ge. Frickii* Disp. A. 1728. editam *de initiis eruditionis apud Romanos*.

XIV.

Non mirum itaque, omnis generis disciplinas Latinis (z) quoque libris excultas fuisse,

(t) De hoc nomine vid. *Maius* in Biblioth. MS. Vffenbach. P. II. p. 645.

(u) Adiicio omissum ibi locum *Ouidii* Trist. I. 2, 77: *Non peto, quas quondam petii studiosus Athenas*.

(x) Iudicium de hoc opere tuli in *Actis Philos*, T. III, p. 631. sqq.

(y) Exstat haec Disp. in eius *Parergis Academicis* p. 51. sqq.

(z) Vt olim Graeca lingua erat literatorum communis, sic hodie Latina est eruditionis omnis per omnem Europam vehiculum, est totius orbis literati vinculum, est communis quasi per Heliconias prouincias Mercurius. Quapropter merito eius vsum studiosissime conseruant literati, et ad vltimam posteritatem propagatum eunt. Vid. *Moshemii* Praef. ad *Folietae* de vsu et praestantia Lat. linguae libros §. XVI.

fuisse, quorum etsi quamplurimi perierunt, non pauci tamen ad nostras peruenerunt manus: quorum recensum *Fabricius* dedit in *Bibliotheca* (a) *Latina*. Cui enim sunt ignota nomina poëtarum, *Plauti*, *Terentii*, *Lucretii*, *Catulli*, (aa) *Virgilii*, *Horatii*, *Tibulli*, *Propertii*, *Ouidii*, *Manilii*, *Phaedri*, vtriusque *Senecae*, *Lucani*, *Persii*, *Iuuenalis*, *Silii Italici*, *Statii*, *Valerii Flacci*, *Martialis*, *Claudiani*? historicorum, *Cornelii Nepotis*, *Sallustii*, *Iulii Caesaris*, *Liuii*, *Pomponii Melae*, *Velleii Paterculi*, *Valerii Maximi*, *Curtii*, *Taciti*, *Flori*, *Suetonii*, *Iustini*? quam celebrata sunt nomina et monumenta *Catonis*, *Varronis*, *M. Tullii* (*) *Ciceronis*, *Plinii* vtriusque, *Petronii*, *Gellii*, *Quintiliani*, *Apuleii*, *Vitruuii*, *Columellae*, *Cornelii Celsi*! ac tertio (b) saeculo

(a) Huic pro supplemento esse potest doctissimus *Falsteri* liber, quem inscripsit *Memorias obscuras*, ac iterum edidit, idque auctiorem, Hamburgi A. 1722.

(aa) Hic vocari potest *phoenix anni magni*, rarior quippe phoenice post quingentos annos in vitam redeunti. Est enim *Virgilius* poëta sine exceptione incomparabilis; hoc est, qualem quantumque nec sua aetas habuit, nec antegressa, nec secuta omnis.

(*) Hunc nemo magis laudauit, quam qui eum laudare recusauit, *Liuius*, his verbis (quae seruauit in *suasoria sexta* Seneca pater,) vsus: *Ad Ciceronis laudes persequendas Cicerone laudatore opus fuerit.*

(b) Vel ex horum et superioris seculi ICtorum iurisprudentia perspicue apparet, Romanis fuisse ingenia prae-

culo ICtorum, *Papiniani*, *Vlpiani*, *Iulii Pauli*, *Sex. Pomponii*, *Herennii*, *Modestini*. Sciamus vero ac gaudeamus, habere nos veterum illorum libros *omnium optimos*. Cum enim optima quaeque veterum scripta sequeretur peritorum admiratio, hi neglectis libris deterioris notae conseruare studuerunt optimos. Quorum etsi ipsorum nonnullis iniuria temporis attulit interitum, id tamen euenit, vt e prisco illo aeuo nonnisi optimi scriptores superfint. Ecquis, quaeso, nostrum desideret e. g. *orationes Hortensii*, (quas prorsus contemnit Quintilianus *lib. XI. cap. 3.*) cum in manibus sint nostris perfectissimae illae *Ciceronis*? Quis *Bauii* doleat et *Maeuii* interiisse carmina, cum *Virgilius* praesto sit et *Ouidius* et *Horatius*? Imo quis moleste ferat, illam intercidisse *Ciceronis* Orationem, quam pro Milone primum effuderat, cum supersit altera omni vi ingenii perfecta, omnibus industriae viribus elaborata?

XV.

---

sanctissima. Nam decisiones ipsorum iuridicae tam sunt accurate verae, vt Romana iurisprudentia regnet in vniuersa Europa, et ICtorum Romanorum sententiae habeantur pro oraculis rectae rationis. Vid. *Arth. Duckii* lib. I. *de vsu et auctoritate iur. ciu. Rom.* cap. 2. §. 4. 5. 6. Caeterum de his, quos dixi, caeterisque veteris Romae ICtis clarissimis *Grauinam* inspice lib. I. de orig. iur. ciu. §. 99. et cum praecedentes, tum sequentes.

XV.

Exorta luce Euangelii nec Christiani literas neglexere, videntes scilicet, sine iis nec defendi satis posse religionem Christianam conseruarique, nec impugnari ethnicam. Vnde qui praeter caeteros in omni literarum genere versati erant, vacabant (bb) scribendis apologeticis. Ac dignum obseruatu est, Ecclesiam primos suos scriptores doctrina insignes accepisse ab ethnicis, *Iustinum Martyrem*, *Theophilum*, *Athenagoram*, *Tertullianum*, *Minucium Felicem*, *Cyprianum*, *Arnobium*, *Lactantium*: qui cum nimia Christianae veritatis luce impulsi fuissent ad amplexandam eam, postea scriptis docebant publicis, iustissimas sibi fuisse causas, religionem deserendi patriam, CHRISTIque in castra transeundi.

XVI.

Nec dedignata fuit iuuentus Christiana (c) ethnicorum professorum obire auditoria,

(bb) Id liquido testatur *Lactantius* lib. V. cap. I. n. 21. sq. qui et *n. 18.* confitetur, doctores veteris Ecclesiae, exceptis iis, qui ex doctis ethnicis facti sint Christiani, fuisse *aut omnino rudes*, *aut certe parum doctos*. Et *cap. II. n. 1.* iterum ait: *Defuerunt apud nostros idonei peritique doctores, qui vehementer, qui acriter errores publicos* (id est, religionem ethnicam,) *redarguerant, qui causam omnem veritatis* (hoc est, Christianae religionis,) *ornate copioseque defenderent.*

(c) Vid. Vitae Gregorii Naz. et Basilii M.

toria, et Aegyptia spolia transferre in Ecclesiam. Quanquam cum id non videretur carere periculo, ipsi Christiani et scholas coeperunt condere et bibliothecas (*d*) instruere ecclesiasticas. Maxime celebris fuit eorum (*e*) schola Alexandrina, de cuius successione fragmentum *Philippi* (*f*) *Sidetae* exhibet et illustrat *Dodwellus* ad calcem Dissertationum in *Irenaeum* scriptarum. Adiungatur *Eusebius Hist. eccl. lib. VI. cap. 26. et 29.* itemque *lib. VII. cap. 32.*; *Hieronymi Catalogus scriptorum ecclesiasticorum Cap. 36. 38. et 54.* Notatu dignum, hoc ipso fine

(*d*) Bibliothecam *Hierosolymitanae* ecclesiae commemorat *Eusebius* Hist. eccl. VI. 20. *Caesariensis* bibliothecae *Hieronymus* meminit Comm. in Epist. ad Titum cap. 3. et lib. de script. eccl. cap. 3. 85. & 113. *Hipponensis* quoque ecclesia suam bibliothecam habuit, teste *Posidonio* in Vita Augustini cap. 31. Plura de bibliothecis veterum Ecclesiarum *Binghamus* profert lib. VIII. Antiq. eccl. cap. 7. §. 12.

(*e*) Vid. *Caueus* Hist. lit. script. eccl. p. 47. 48. et 50; *Quenstedius* Antiq. Bibl. et eccles. Cap. IX. n. 4. p. 818. sqq. *Binghamus* lib. III. Cap. 10. §. 5. De aliis veterum Christianorum scholis agit *Nurrius*. T. I. Appar. ad Biblioth. Patrum p. 181. sq. et G. *Arnoldus* in *Descriptione primitiuae Ecclesiae* lib. VI. cap. 4. §. 14. sqq. itemque *Assemannus* Biblioth. orient. T. III. P. II. cap. 15. De ea, quae in vrbe *Nisibi* fuit, vid. *Fabricius de script. de ver. relig. Christ.* cap. V. p. 256. De *Lirinensi* schola vid. *Calixtus* Praef. ad *Augustini* libros *de doctrina Christiana* p. 21. sqq.

(*f*) Fragmentum hoc et videre est in *Fabricii Luce Euang.* cap. IX. p. 188. sq.

fine ab *Hieronymo* istum catalogum fuisse confectum, vt occurreret literatis ethnicis, Christianos doctis carere doctoribus, impudenter mentientibus: id quod ipsemet in praefatione fatetur. Saeculo quidem quarto (g) *Iulianus* Imp. vetuit Christianos et docere literas, et discere: sed et serum et breue fuit illud incommodum.

XVII.

Potiores Latini scriptores Christiani sunt *Tertullianus*, *Minucius Felix*, *Cyprianus*, *Arnobius*, *Lactantius*, *Hilarius Pictauiensis*, *Ambrosius*, *Hieronymus*, *Rufinus*, *Augustinus*, *Saluianus*, *Seuerus Sulpicius*, *Philastrius*, *Paulus* (h) *Orosius*, *Claudianus Mamertus*, *Vincentius Lirinensis*, *Leo M. Ioannes Cassianus*, *Sidonius Apollinaris*, *Gregorius Magnus*; Graeci, *Iustinus Martyr*, *Irenaeus*, *Theophilus*, *Athenagoras*, *Clemens Alexandrinus*, *Origenes* (i) *Adamantius*, *Hippolytus*, *Maca-*

(g) Vid. *Augustini* lib. VIII. Confess. cap. 5. Accurata *Tob. Eckhardi* ea de re Differtatio extat in *Miscell. Lips.* T. IV. p. 195. sqq. Vid. et *Fabricii* Lux Euang. cap. XIV. p. 302. sqq. Qua solertia consilium illud *Iuliani* eluserint *Apollinares*, pater et filius, notum est: ac merito laudat hunc *Christianae religionis zelum*, quem vocat, *Iac. Basnagius* lib. *de haeresi Apollinaris* §. 7. Vid. et *Valesius* not. ad *Excerpta Polyb.* p. 119.

(h) Tertium nomen *Hormisdae* nuper ipsi reddidi in singulari differtatiuncula, quae recusa legitur in *Actis erud.* Suppl. T. X. p. 263. sqq.

(i) Vulgo credunt, *Adamantii* cognomen ideo ipsi impo-

Macarius, *Athanasius*, *Eusebius*, et caeteri scriptores historiae ecclesiasticae vna cum eo editi a *Valesio* et illustrati. *Basilius*, *Gregorii Nazianzenus* et *Nyssenus*, *Epiphanius*, *Cyrilli Hierosolymitanus* et *Alexandrinus*, *Chrysostomus*, *Isidorus Pelusiota*. De quibus pleno, quod aiunt, horreo disserunt post *Bellarminum* ac *Gerhardum* *Labbeus*, *Dupinius*, *Caueus*, *Olearius*, *Oudinus*, in *Bibliothecis* suis *ecclesiasticis*, itemque *Fabricius* libro quinto *Bibliothecae Graecae*: qui et recudendam curauit editam olim a *Miraeo Bibliothecam ecclesiasticam*. Associauit se his nuper *Stollius* edito singulari *de vita, scriptis ac doctrinis Patrum Ecclesiae quatuor*

situm fuisse, quod esset homo *durus et inuicti laboris*. Ac potest hunc sensum ferre illud nomen. Vid. *Grauinus Lect. Hesiod.* cap. 19. Verum *Eusebius* Hist. eccl. VI. 14. ex eoque *Hieronymus* Catal. cap. 54. docent, non cognomen, sed nomen, hoc fuisse *Origeni*. *Hieronymus* etiam interdum (e. g. Comment. in caput XXIV. *Matthaei*,) simpliciter eum vocat *Adamantium*, omisso nomine *Origenis*. Similis error diu regnauit de nomine *Lactantii*, quem sustuli in *Praef.* ad eius *Aenigmata* §. 21. Nec desunt alii *Adamantii*. De *Adamantio* sophista ac medico, (nisi forte hi duo sunt, *Adamantii*,) vid. *Fabricius* Bibl. Gr. lib. III. cap. 6. p. 171. Ex *Adamantio Martyrio*, grammatico, (quem *Lipsius* lib. II. Var. lect. cap. 28. p. 884. perperam vocat *Adamantium Martyrem*,) excerpta exhibet *Cassiodorus* in libri sui *de orthographia* capite quinto tribusque subsequentibus.

tuor priorum saeculorum (*ii*) opere. Nec tacendus est *VVeismannus*, qui in singulis *Historiae* suae *ecclesiasticae* saeculis exhibet accuratam descriptionem doctorum ecclesiae.

XVIII.

Caue vero credas, fuisse hos, quos dixi, Christianos scriptores tanta praeditos eruditione, vt pro oraculis et primae magnitudinis theologis haberi debeant. Magni certe quidem plerique fuere concionatores, iustamque habent eloquentiae laudem: sed cum philosophiae, tum linguarum sacrarum, vsque adeo erant rudes, vt ipse ille *Augustinus*, qui tantus vulgo videtur theologiae interpres, et turpiter (*k*) sit subinde

(*ii*) Laudatur hoc in *Actis erud.* Suppl. T. X. p. 520.

(*k*) Ex vno exemplo disce totum *Augustinum*. Is igitur lib. XV. *de ciuitate Dei* cap. 20. hunc profert syllogismum: *Numerus denarius significat legem. Nam lex habet decem praecepta, ideoque nominatur* Decalogus. *Iam numerus vndenarius transgreditur numerum denarium. Ergo numerus hic* (vndenarius) *significat transgressionem legis siue peccatum.* Quanta idem credulitate exceperit miracula, ab ethnicis narrata, quae hodie nemo inter fabellas commentitias non refert, apparet ex lib. X. eiusdem operis cap. 16. et 18. Locupletissimus vero testis friuolae credulitatis ipse sibi est operis modo memorati lib. XXII. cap. 8. in quo tam facile assentitur falsissimis fabulis, vt *Io. Musaeo* disp. *de miraculis* §. 78. sqq. incredibile sit visum, totius illius capitis auctorem esse *Augustinum*.

de philosophatus et Graecam (*l*) pariter ac Hebraeam linguam ignorauerit. Et quanta vis (*m*) errorum, partim philosophicorum, partim theologicorum, inest, in eius (*n*) *Compendio Theologiae*, quod inscripsit *Enchiridion ad Laurentium*!

XIX.

(*l*) Magnum vero theologum, qui nec Hebraeorum nec Christianorum sacrum codicem legere didicit! Imperitissimum autem *Augustinum* fuisse linguae Hebraicae, discas licet ex eius *Confess.* lib. XI. cap. 3. et lib. XV. *de ciuit. Dei* cap. 17. et ex lib. II. *de doctr. Christ.* cap. 11. et 16. Ipse quoque fatetur, Graecarum se literarum expertem esse lib. IV. *de doctr. Christ.* cap. 20. et *Confess.* lib. I. cap. 13. ac 14. itemque lib. VII. cap. 9. Clarissime vero lib. II. *contra Petilianum* cap. 38.: *Ego*, inquit, *Graecae linguae perparum assecutus sum, et prope nihil.* Duobus quoque exemplis eius ignorantiam Graecae linguae demonstrauit *Hottingerus Analect.* p. 323. sq.

(*m*) De erroribus *Augustini* vid. et *Gerhardi Patrologia* p. 398. sqq. Inprimis, quantilla fuerit eruditio *Augustini*, in suis ad ipsius *Opera* notis ostendit *Pheroponus*, id est, *Io. Clericus* refutatus, si Diis placet, a *Pritanio*, (quo sub nomine *Muratorius* latet,) in tribus *de ingeniorum moderatione in religionis negotio*, refertis alioqui multa eruditione, libris.

(*n*) Vulgo et Compendium Theologiae esse putatur *Augustini* opus *de doctrina Christiana*. Sed falsum id gerit titulum. Inscribendum erat *Institutio doctoris ecclesiastici siue ministri ecclesiae*. *Primo* enim duntaxat eius libro tradit compendium theologiae cum theoreticae, tum practicae, sed nimis compendiosum; *secundo* ac *tertio* praecepta sacram scripturam interpretandi; *quarto* regulas dicendi pro concione sacra siue artem homileticam.

XIX.

Etiam *Hieronymi* laudes magnificentius praedicari solent, quam verius. Diffusae quidem is, sed et confusae doctrinae vir fuit. Quam peritus idem fuerit vtriusque linguae sanctae, vel haec duo (o) exempla facile demonstrabunt. Scilicet in *Comment.* in *Ephes. I.* 4. ita scribit: *Non est scriptum:* Non iustificabitur coram Deo *quisquam* viuens, sed *omnis* viuens: *vt intelligantur non omnes quidem iustificari, sed tamen* aliqui. Deinde pro soloecismo et Graeci sermonis vitio habet, quod *Paulus, Ephes. I. 16.* scripsit: *Non cesso gratias agens*, pro *agere*. Sophistae eundem, quam philosopho, propiorem esse in doctis concertationibus, singulari Dissertatione, quam *Logicae* suae praefixit, manifestum fecit *Clericus*: qui et accuratum vniuersae *Hieronymi* eruditionis examen exhibuit in *Quaestionibus* suis *Hieronymianis*: quibus adiungenda, quae disserit idem *Bibliothecae selectae* Tomo XVII. p. 1.-153. Hic enim *Quaestiones* illas pertexuit, postquam *Martianaeus* Tomo tertio *Operum Hieronymi* A. 1704. edito adiecisset defensionem eruditio-

(o) Plura *Hieronymi* peccata exegetica ex ignorantia linguae Hebraicae profecta notauit *Glassius Philol. S.* p. 518. 524. et 525. Duras *Lutheri* et *Chamieri*, sed easdem veras, de *Hieronymo* sententias profert *Io. Ern. Gerhardus* in Praef. ad patris sui *Patrologiam*,

ditionis Hieronymianae aduersus ipsum illum *Clericum*.

XX.

De naeuis a *Iustino Martyre* in ratiocinando commissis duae *Gundlingii* exstant Dissertationes, secundo Tomo *Obseruationum selectarum Halensium* (p) insertae. *Irenaei* mira de credulitate legi merentur *Pfaffii* notae in eius *Fragmenta* p. 30. sqq. et quae ipse dixi in *Actis eruditorum* A. 1712. p. 178. sqq. Caeteros Ecclesiae veteris scriptores omitto, de quorum tenui eruditione consuli debent *Centuriatores Magdeburgici*, acuti sane critici, *Dallaeus* item in aureo *de vsu Patrum* opere, et *Buddeus* in *Isagoge* (q) *historico-theologica*. Speciatim philosophos admodum minutos fuisse eos, luculenter demonstrat (α) *Bruckerus*: quod de morali potissimum philosophia manifestum fecerunt *Barbeyracius* in praefatione ad *Pufendorfii Ius naturae*, et *Stollius* in praefatione ad *Placetti Theologiam moralem*. Quam mali denique sint sacrorum librorum (β) inter-

(p) *Num.* VII. et IX. Compara tamen contra dicta in *Diario Theologico* (*Unschuldigen Nachrichten*) A. 1703. p. 418. sqq. et 513. sqq.

(q) Lib. II. cap. 3. §. 3. sqq. Vid. et *Walchii Historia Logicae* lib. II. cap. 1. sect. 1. §. 26.

(α) *Hist. philos.* T. IV. cap. 4. toto.

(β) *Moshemius* Instit. Hist. eccl. saec. II. P. II. cap. 3. §. 15. p. 137: *Cum plerisque Patrum commentariis sic comparatum est*, inquit, *vt, qui hodie principatum inter eruditos affectant, nomina illis sua praefigere nollent.*

terpretes, singulari libro A. 1714. edito docuit *Daniel Whitby*, censor vehemens: qui ibidem *p. 87. sq.* in apricum produxit ipsorum imperitiam astronomiae. Nec praetereundam silentio puto ingentem eorum facilitatem (γ) recipiendi, quicquid illis offerebatur sancto claroque inscriptum nomine ab illusoribus doctis. Simplicitatem illam cum aleret cupiditas ornandi bibliothecas Ecclesiarum, accidit, vt alius nebulo, idque (opinor,) haud gratis, ipsis in manus daret confectas a se *Epistolas Christi et Abgari*, alius *Ignatii epistolas*, alius *Canones Apostolorum*, alius *libros Sibyllinos*, alius *scripta Dionysii Areopagitae*, alius alia ψευδώνυμα. Ac talia viri boni tam iniusto prosequebantur amore, vt nec illi, quibus plus nasi erat, auderent risu debito vel iustissima indignatione ac notatione excipere eorum credulitatem. Certe *Hieronymus* in *Catalogo* suo *scriptorum ecclesiasticorum*, illas *Pauli ad Senecam* et *Senecae ad Paulum epistolas* esse subdititias, valde subtiliter innuit; aperte profiteri ausus non est. Illud vero postremo loco monendum (r) duco, paruae illorum hominum scientiae theologicae logicaeque adiunctam fere fuisse magnam pietatem,

 eos-

(γ) Speciatim de *Clemente Alex.* vid. *Weismanni* Hist. eccl. T. I. p. 119.
(r) Conf. *Weismanni Hist. eccles.* T. I. p. 235. sq.

eosque si non literati orbis, tamen Ecclesiae praclara fuisse lumina.

XXI.

Scriptores illi Ecclesiae veteris tanquam doctores insigniti iam olim sunt titulo *Patrum* (s) *Ecclesiae*. Hos inter Latina Ecclesia principatum tribuit *Gregorio M. Augustino*, *Hieronymo*, et *Ambrosio*: eosque proxime a quatuor Euangelistis coli iussit Papa (t) *Bonifacius VIII.* Quintum postea his

(s) Vid. *G. Arnoldus* Descript. prisci Christianismi lib. III. cap. I. §. 20. Obseruatu dignum, etiam apud Hebraeos moris fuisse, doctores salutare *Patres*. Vid. *Wolfius* Bibl. Hebr. p. I. Romanis quoque doctores suos appellatos fuisse *patres*, docetur in *Lexico Fabro-Cellariano* v. *pater* §. 7. De simili huius nominis vsu apud Graecos vid. *Cresollius* Theatri Rhet. lib. IV. cap. II. Notum denique, etiam nunc Catholicos sacerdotes vocari a suis *Patres*. Nostra in ecclesia duntaxat superest titulus Germanicus *Beicht-Vater* et *Kirch-Vater*. Caeterum notatu dignum, primum *Patrem Ecclesiae* nominari *Iudic.* XVII. 10.

(t) Testis est *Platina* in Vita eius f. 250. b. Ipsum huius Papae rescriptum exstat in *Corpore Iuris Canonici* et quidem *Sexti Decretalium* lib. III. tit. 22. Conf. *Odor. Raynaldus* ad a. 1295. n. 55. et *Schilterus* Praef. ad *Otfridum* §. 13. Haec est causa, cur Romae in Basilica Vaticana praegrandis illa *S. Petri Cathedra*, iussu Papae Alexandri VII. ex aere fusa, innitatur quatuor illis primariis Ecclesiae Catholicae doctoribus Colosseae magnitudinis, ex aere itidem fusis: quae verba sunt *Lambecii* lib. I. de *biblioth. Vindob.* §. XIII. p. 13. Eiusdem rei testem cito *Missonium Itin. Ital.* epist. 26. p. 612. edit. Germ.

his adiunxit Papa (u) *Pius V. Thomam Aquinatem.* Inter hos ipsos tamen *Augustinum* et *Hieronymum*, non secus ac inter Apostolos Petrum et Paulum, eminere, recteque vocari posse *Patres Patrum*; norunt, quicunque Catholicos norunt. Vter vero rursus alteri sit praeferendus, adhuc sub iudice lis est, disputantibus ea de re *Thoma* quodam *Messanensi* et *Francisco* (x) *Petrarcha*, quorum hic *Augustinum*, ille *Hieronymum* (y) constituebat *Caput Patrum Ecclesiae*. Acute (a) *Franciscus Philelphus*: *Quod si ex duobus* (*de Hieronymo* loquitur et *Augustino*,) *vnus effici potuisset, nihil natura absolutius edidisset.* Graeca vero Ecclesia suos inter patres tres elegit (z) Patriarchas, hoc est, omnium Ecclesiae doctorum optimos maximos, *Basilium*, cognomine

 Magnum,

(u) Vid. *Acta erud.* 1713. p. 351.

(x) Vid. eius lib. IV. epist. 9. et 10.

(y) Etiam *Erasmus* Hieronymum praefert Augustino in illius Vita. Contra *Lutherus* Augustino principem putat deberi locum, epist. 169. edit. *Buddei* p. 193. scribens, *Augustinum paene solum fuisse vere Doctorem Ecclesiae*, ac simul eousque infensus Hieronymo, vt mirari se dicat, *quomodo is nomen Doctoris Ecclesiae meruerit.*

(a) Epist. fol. 51. b.

(z) Vid. Allatius libro *de Nilis* p. 76. et 81. editionis Fabricianae, et Anonymus in *Tumulo T. Flauii Clementis Martyris*, Vrbini A. 1727. edito, p. 17.

Magnum, *Gregorium Nazianzenum*, cognomine *Theologum*, et *Ioannem Chrysostomum*.

XXII.

Videntur mihi praeterea duae classes *Patrum* illorum constituendae, vt alios *primanos* dicamus, alios *secundanos*. *Primanos* voco, qui perfecta orthodoxiae gloria fulgebant; *secundanos*, qui in vna alteraque doctrina (*a*) recesserunt a communi sensu, ideoque *haereticis* fuerunt adscripti. Tales sunt *Eusebius* ac *Tertullianus*, quorum illum Arii, hunc Montani asseclam fuisse constat. Adiungimus his (*b*) *Pelagium*, *cuius* exstant eruditae in Pauli epistolas annotationes; *Nouatianum*, cuius quaedam opera inter Cypriani Tertullianique scripta conseruata sunt; *Apollinarem*, vel ob solum illud opus, quod anti-christianis *Porphyrii* libris opposuit, huc (*c*) referendum; *Theodorum* (*d*)

(*a*) Sic hodie *Spenerus* et *Rechenbergius* non eiiciuntur e catalogo Theologorum, etsi iis aliqua haereseos labes fuit adspersa a Lutheri cathedrae possessoribus.

(*b*) Ipse Augustinus Pelagium vocauit *virum acutissimum et acerrimi ingenii.*

(*c*) De hoc Apollinare ita *Vincentius Lirinensis* Commonit. cap. 16: *Quid illo praestantius acumine, exercitatione, doctrina?* Qui igitur, inquies, factum, vt nihil nunc librorum eius supersit? Scilicet qui eo aeuo haereseos infamia flagrabat, eius scriptis omnibus, etiam bonis et e re Ecclesiae confectis, pereundum erat. Quem quidem morem rationi et aequitati repugnasse, ex vero indicat *Weismannus* Hist. eccl. T. I. p. 308.

(*d*) *Mopsuestenum*, et huius notae alios. Primanorum etiam quisque titulo *Sancti* affici solet, si fuit episcopus: qui honor cur etiam *Hieronymo* tribuatur, paulo ante cognouimus ex decerto Bonifacii Papae.

XXIII.

Nec illud omittendum sub imperatoribus Constantinopolitanis priorum saeculorum tribus in vrbibus scholas iuridicas institutas fuisse, Constantinopoli, Romae, et Beryti, quae Phoenices vrbs hodie *Beroë* appellatur. Vid. *Conringii* Dissertatio *de studiis liberalibus vrbis Romae et Constantinopoleos*, Helmst. 1655. De *Beryto* (*e*) docta exstat commentatio *Io. Strauchii*: vberioremque nuper de eadem Academia dissertationem *Fasciculo quinto librorum rariorum Rengeriano* inseruit *Iac. Hasaeus*. Laudari quoque hic meretur, qui Iustiniani aeuo floruit, *Theophilus*, cuius *Paraphrasis*, *Institutionum iuris ciuilis* superest. Eius de aetate, vita et scriptis *Gundlingius* agit in *Gundlingianis* P. II. cap. 2. et in singulari libello Lipsiae A. 1730. emisso *Io. Henr. Mylius*.

F 5 XXIV.

(*d*) De hoc vid. *Fabricius* B. G. V. 33. 1. et 2.

(*e*) Vid. *Baelius* Diction. v. *Beryte*; *Valesius* ad Eusebii lib. de martyr. Palaest. cap. 4; *Conringius* Antiq. Acad. p. 18. sq. et 230. sqq. et *Conr. Rittershusius* Lect. sacr. lib. III. cap. 3. p. 157. sqq.

XXIV.

Ethnica religio, postquam externis orbata fuit praesidiis, sensim corruit et euanuit, Christianaeque vbique locorum ac gentium cessit. Etsi igitur quarto saeculo adhuc ethnici nonnulli ingenio florebant, itemque quinto, magna tamen erat eorum paucitas, ac post ea tempora (*f*) ethnicorum literatura obmutuit. Quarto quidem saeculo vixerunt *Iulianus* Imp. *Libanius*, *Iamblichus*, *Pappus*, *Donatus*, *Sex. Aur. Victor*, *Ausonius* (*g*) et caeteri *Panegyricorum* scriptores,

(*f*) Agmen ethnicorum scriptorum clausisse videntur *Simplicius* ac *Stobaeus* : quorum ille sexto saeculo, hic septimo vixit vel octauo. Fuisse tamen hosce philosophos non tam ethnicos, quam Naturalistas et Neutralistas, vt sic loquar, hoc est, neque ethnicos neque Christianos, sed magis tamen Christianos, quam ethnicos, vel *Synesii*, qui seculo quinto e philosopho et Christianus factus est et episcopus, exemplum docet: de quo legi digna, quae *Calixtus* profert lib. *de coniugio Clericorum* p. 328. sqq. et *Binghamus* Antiq. eccl. lib. IV. cap. 3. §. 3. Scilicet vt *Erasmus* tempore Reformationis nec Pontificius erat nec Lutheranus, pleraque quidem Papae improbans, sed nec *Lutheri* omnia probans : ita philosophi hi in medio Christianorum versantes agnoscebant quidem grauiores errores religionis ethnicae, non tamen sine exceptione omnem siue doctrinam siue disciplinam approbabant ecclesiasticam. Vid. *I. G. Heineccii* Disp. *de philosophis Semi-Christianis*, Halae 1714.

(*g*) De *Ausonio* copiose agit *Fabricius* Bibl. Lat. med. aeui T. I. p. 409. sqq. Disputatur, ethnicusne an Christianus fuerit *Ausonius*. Vid. *Baelii* Diction. v. *Ausone*

res, *Eutropius*, *Themistius*, *Ammianus Marcellinus*: quinto (*h*) *Eunapius*, *Zosimus*, *Syrianus*, *Proclus*, *Macrobius*, (*a*) *Symmabus*.

XXV.

Ex hoc tempore deferbuerunt literarum studia non tam ob incursiones barbararum (*i*) gentium, quam (*k*) ob crescentem ingeniorum pestem, superstitionem, quae literarum

Ausone not. D; *Fabricius* Bibl. Lat. III. 10. 1. p. 583; *Boysenius* Diss. de apostasiae merito et falso suspectis §. 14. p. 29. sqq. Ego arbitror, *Ausonium* talem fuisse Christianum, qualis *Julianus* fuerat ante imperium, hoc est, mente ethnicum, sed simulatorem religionis Imperatoriae. Idem mihi videtur de *Ammiano Marcellino*. Vid. *Baelius* Dict. v. *Marcellin* not. B, *Moshemius* Disp. *de turbata per Platonicos religione Christiana* §. 30. qui et in annot. ad *Cudworthum* p. 732. sqq. diligentissime disputat de religione *Chalcidii*.

(*h*) Vixit et vertente hoc saeculo *Coluthus* poeta, de quo vid. *V. E. Loescherus* Lect. Coluth. cap. 2. §. 4. et *Fabricius* Bibl. Gr. lib. II. cap. 7. §. 7.

(*a*) Sex fuerunt hac aetate illustres *Symmachi*, quos cum multi confundant, suis singulos notis distinxit *Sirmondus* ad *Ennodii* lib. VII. epist. 25.

(*i*) His Gothorum aliarumque gentium incursionibus factum est, vt multae bibliothecae deriperentur, multique libri prorsus tollerentur e medio. *Sidonius Apoll.* lib. IV. epist. 12. testatur, suis adhuc in manibus fuisse *Menandri* comoediam ἐπιτρέποντες nominatam. *Augustinus* adhuc legit *Ciceronis Hortensium*, *Lactantius* eius *Consolationem*. Et quot libros aeuo suo superstites, nunc vero deperditos, commemorant *Athenaeus* ac *Diogenes Laertius*?

(*k*) Vid. *Acta Philos.* T. I. p. 218. sq.

rum non solum cultoribus, sed etiam fautoribus ac Maecenatibus orbauit orbem vniversum. Scilicet initio odium ethnicorum peperit odium erga ipsas literas, ortaque eo tempore est distinctio earum in *sacras* et *profanas*. Quicquid philosophiae erat, ipsi Ecclesiae Patres vocitabant (*l*) *saecularem sapientiam*, (vnde nostrum *Welt-Weißheit*) et quosuis ethnicorum libros *codices saeculares* appellabat (*m*) *Hieronymus*. Idem Hieronymus narrabat vel verius fingebat somnium (*n*) de lectione Ciceronis similiumque auctorum DEO exosa: faterique cogitur (*o*) *Buddeus, Patrum nonnullos, cum abusum artium et eruditionis humanae perpenderent, parum absuisse, quin omne, quod in artes humanasque scientias impenditur, studium condemnarent.* Postea vero, quam sexto

(*l*) Vid. *Acta Philos.* Tomo eodem p. 319. sq.

(*m*) Epist. 22. ad Eustochium.

(*n*) Vid. Diss. mea de hoc somnio A. 1717. edita, et in *Poecile* recusa T. II. p. 459. sqq.

(*o*) Theol. mor. P. II. cap. 3. Sect. III. §. 7. p. 565. Notatu dignus est locus *Gregorii Naz.* in *Epitaphio Basilii. Eruditio*, inquit, *inter humana bona principem locum tenet. Non de hac nostra solum et nobiliore eruditione loquor, sed etiam de externa, quam Vulgus Christianorum prauo quodam iudicio vt insidiosam et periculosam et a Deo procul auertentem adspernantur.* Conf. *G. Arnoldi* lib. VI. Descriptionis primorum Christianorum cap. 5. quod agit de primitiuae Ecclesiae literarum studiis.

ſexto ſaeculo *Gregorius M.* praecipuum (*p*) et Papatus et barbariei monachalis fulcrum eſſe coepit, eiusque exemplo monachi (*q*) nuntium miſerant omnibus literis, tunc omnia non ire, ſed ruere in peius et retro ſublapſa referri. Vti igitur illo ſaeculo in Eccleſia exortam eſſe legimus *Agnoëtarum* haereſin, ſic et in literaria rep. Agnoëtarum (hoc eſt, *ignorantium*) plena facta ſunt omnia, feodaque iſta haereſis propemodum vsque ad confinia Lutheranae Reformationis regnauit. Hinc totus Franciſcanorum ordo (*r*) ſe deuouit pietati illiteratae, et ſanctiſſima illa (*s*) Pauli vox: *Litera occidit, Spiritus viuificat*, vſurpari conſueuit (*t*) à monachis ad odium conflandum vniuerſis literarum ſtudiis. Quid? In ipſo Iure Canonico (*u*) nefas indicabatur, *Epiſcoporum ac presbyterorum barbariſmos*

(*p*) Id egregie demonſtrat *Tribbechouius* lib. de Doctoribus Scholaſticis cap. VI. p. 253. ſqq. maxime p. 278. ſq. diſſerens de ſumma ſaeculi ſexti ἀπαιδευσίᾳ. De eiusdem Gregorii ſaeuitia in Liuium, vid. *Bayle* Diction. v. *Gregoire* I. not. M.

(*q*) Vitam huius ſeculi ſexti monaſticam interitum attuliſſe literis, praeclare docet *Conringius* Antiq. Acad. p. 266. ſqq. et 272. ſqq.

(*r*) Vid. Biblioth. Brem. T. V. p. 203.

(*s*) 2. *Corinth.* III. 6.

(*t*) Refert alicubi *Eraſmus*, ſua aetate nil crebrius in ore fuiſſe monachis, quam illud: *Litera occidit.*

(*u*) Vid. *Martini* Margarita Decreti v. *Grammatica.*

arissimos irridere ac soloecismos; adiecto, *indignum esse, sanctos illos viros restringi sub regulas Donati.*

XXVI.

Hinc tanta excellentium doctrina virorum per aliquot saecula fuit penuria. Ac *sexto* quidem saeculo vix duos habuit (*x*) Occidens, quos ostentare posset literatae posteritati, *Boëthium*, *cum quo desiisse veterem Romanorum eloquentiam* vere obseruauit (*y*) *Miraeus*, et (z) *Cassiodorum*. *Post Boëthium*, *qui* vltimus eruditorum *dictus est*, *per mille annos vix vnus aut alter*, *certe apud Latinos*, *commemoratur*, *qui aliquod a doctrina liberali nomen habuerit*. Ita *ut* (*a*) *Rolandus Maresius*, qui et scite vocat

(*x*) In Oriente *Procopius* tum vixit, et *Priscianus* et *Tribonianus* cum colligis suis. Vixit etiam in Occidente sexto saeculo *Ennodius*, Episcopus Ticinensis, a. 521. extinctus, cuius opera cum suis notis edidit *Sirmondus* Paris. 1611. in 8. Sed misellus est hic scriptor, rerum quippe vacuus et sermone tam ineptus, vt perpetuis orationis meteoris lectores offendat.

(*y*) Not. ad *Honorii* librum III. de script. eccl. cap. 22.

(*z*) De vtroque vid. *Fabricius* Bibl. Lat. lib. III. cap. 15. et 16. Caeterum obseruandum, eum inolito errore appellari *Cassiodorum*, et hunc errorem ex ea opinione natum esse, quasi *Senator* epitheton esset, non nomen, cum tamen fuerit ei nomen *Senatoris*, et cognomen *Cassiodori*: quae sunt verba *Sirmondi* ad *Ennodii* lib. III. epist. 1. De vita eius conf. *Pagius* Crit. Baron. ad A. 562. §. 4.

(*a*) Lib. II. epist. vlt. p. 532.

cat interuallum illud temporis vsque ad *Petrarcham interregnum ac velut literarum deliquium.* Nec aut *septimum* (*b*) aut *octauum* saeculum plures habuit eruditionis gloria in occidente (*c*) insignes. Illo enim *Isidorus Hispalensis* et *Aldelmus*; hoc (*d*) *Alcuinus* et *Paulus Diaconus* vixerunt pariter ac scripserunt. Vtroque tamen saeculo *Beda* (*e*) vixit, et magno vtrique fuit decori. Caeteros, etiam diuinae scientiae professores, tantae inuoluerant ignorantiae tenebrae, vt (*f*) *in episcopis et sacerdotibus non peritia requireretur S. Scripturae, multo minus lingua-*

(*b*) *Conringius* lib. de script. XVI. saeculorum p. 101: *Praeter* minutos aliquot scriptores, inquit, *neque philosophum, neque ICtum, neque medicum, aut denique vel poëtam vel oratorem, qui alicuius sit famae; integro hoc* (septimo) *saeculo reperire licet.*

(*c*) In Oriente saeculo VIII. magnum nomen fuit *Ioannis Damasceni*, systematicae Theologiae conditoris, et Scholasticorum prodromi. Propter eloquentiam cognominatus fuit *Chrysorrhoas.* Caetera quoque ipsius eruditio tanta fuit, vt parem illa aetas habuerit neminem.

(*d*) Non est enim, quod ex eodem saeculo huc adscribamus *S. Bonifacium.* Non enim eruditio, sed religio nobilem eum fecit.

(*e*) De huius eruditione vid. *Tribbechouius* lib. cit. cap. 6. p. 287. sq. vbi quam fabulam affert de ortu cognomenti *Venerabilis*, eam minime venerabilem esse, facile intelligitur. Nuper de scriptis *Bedae* diligentissime egit *Fabricius* Biblioth. medii aevi T. I. p. 494.-521.

(*f*) Ita scribit *Spanhemius* Comp. Hist. eccl. saec. VIII. p. 229.

linguarum, disciplinarum et antiquitatis notitia, sed modo vt legere, vt cantare, vt Orationem Dominicam, Symbolum, Psalterium, Computum (g) recitare valerent, nec nescii essent Canonum.

XXVII.

Accidit et hoc temporis tractu, Latina vt lingua prorsus interiret, solo eius vsu in sacris retento, paucis tamen sacerdotibus sensa Latinorum verborum callentibus. Ac notum est, ex Latina lingua natas esse hodiernas Italicam, Gallicam et Hispanicam. Id vero quo saeculo factum sit, vt scilicet Latina lingua desineret esse popularis, non satis constat. Sexto iam saeculo id factum esse, docentem *Lipsium* docte refellit (h) *Rutgersius*. Tamen *Alcyonius* (i) ex Ms. quodam historico *de rebus a Gothis in Italia gestis* refert, *Attilam regem post partam victoriam tam studiosum fuisse Gothicae linguae propagandae, vt edicto sanxerit, ne quis Latina lingua loqueretur, magistrosque insuper e sua prouincia acciuisse, qui Italos edocerent linguam Gothicam.* Sed non satis haec res certa est: ac fortasse *Attila* tantummodo publica scripta confici sua lingua iussit,

(g) Ducem hic monachi habebant *Dionysium Exiguum* saeculi VI. Abbatem.

(h) Var. lect. lib. I. cap. 13.

(i) Lib. II. de exilio p. 213.

iussit, more Romanorum (*k*) veterum, quorum praesidibus non licebat alia, quam Latina, lingua vti in prouinciis. *Augustini* tempore linguam Latinam in Africa adhuc fuisse popularem, ex ipso (*l*) discimus. Quinto illo saeculo et in Gallia superfuisse vsum huius linguae publicum, eo ipso docet *Sidonius* (*m*) *Apollinaris*, quod concionem Latinam exhibet ad plebem ab se habitam. Idem tamen metuere se (*n*) profitetur, ne breui in Gallia *aboleatur* ea lingua et *intereat*. Persuasum tamen nuper nobis fuit doctissimus (*o*) *Coloniensis*, Lugduni vsum Latinae linguae publicum et communem ad medium fere noni permansisse saeculi. In Italia post medium septimum saeculum magis magisque inualuisse linguam Italorum hodiernam, non ita pridem statuit (*p*) *Petrus Giannonius*. Verum certus temporis articulus constitui non potest, cum eiusmodi immutatio non simul et semel, sed sensim ac sine sensu fieri soleat.

XXVIII.

(*k*) Vid. *Merillius* Not. philol. in passionem Christi p. 37; *Baelius* Dict. v. *Claude* not. A. *Eckhardus* in Tomo XI. Miscell. Lips. p. 21. sqq.

(*l*) Lib. II. de doctr. Christ. cap. 11. et Confess. lib. I. cap. 14.

(*m*) Lib. VII. epist. 9.

(*n*) Lib. II. epist. 10. et lib. VIII. epist. 2.

(*o*) Hist. liter. Lugdun. P. II. p. 111.

(*p*) Hist. Neapol. lib. IV. p. 283.

XXVIII.

Erat quidem hac tempestate se praebiturus instauratorem literariorum studiorum (q) *Carolus M.* ipse literarum haud rudis, et in Germania, Gallia atque Italia plures condebat ingeniorum officinas. Verum quam parum (r) profecerit, locupletem habemus testem *Lupum*, Ferrariensem abbatem, qui in prima ad Eginhardum, Caroli M. amicum, epistola grauiter queritur, *superstitiosum otium* suo aeuo literarum studiis praeferri; se ne praeceptorem quidem nancisci potuisse, nec *amori literarum, ab ipso fere initio pueritiae sibi innato*, satisfacere; isto tempore *priorum studia longo situ collapsa paene interiisse*; per Carolum quidem Magnum reuocari coepta esse, et aliquantum extulisse caput; sed eo defun-cto

(q) Vid. *Auentinus* Annal. Boi. lib. IV. cap. 8. §. 91. sqq. *Launoius* lib. de scholis celebr. cap. I. et 2; *Conringius* Antiq. Acad. p. 322. sqq. *Tribbechouius* lib. cit. cap. I. p. 23. sqq. *Burcardus* de fatis Lat. ling. P. II. p. 31. sqq. De opere *Carolino contra cultum imaginum*, cuius tamen scriptor *Alcuinus* fuit, lege sis meam ad ipsum Praefationem.

(r) Illud etiam cognitu dignum, tantum aliquam Latinorum literarum instaurationem *Carolo M.* deberi. Nam ipse, vel potius interpres eius *Alcuinus*, lib. II. *de imaginibus* cap. 17. ostendit, suo aeuo linguam Graecam ignotam fuisse Latinae Ecclesiae. Ac traditur *Rabanus Maurus*, *Alcuini* discipulus, primus in Germaniam inuexisse Graecas literas.

cto rursus neglecta esse literarum studia. Cuius rei culpam haud immerito cum (s) *Conringio* tribuimus successoris, Ludouici Pii, *superstitiosae pietati*: quo quidem melior et literarum amantior literatorumque studiosior fuit filius, Carolus Caluus, *Maecenas huius saeculi* dictus a (t) *Conringio*: sed nec tum veterno excuti se passum est male pium saeculum, neque aurorae successit dies vndiquaque serenissimus.

XXIX.

Nec maior fuit Orientis felicitas, superstitione et hic plerisque omnibus eripiente mentis oculum. Styli quidem cultura hic minus, quam in Occidente, negligebatur; at scribentium industria non fere nisi in componendis Chronicis, Sanctorum vitis, et homiliis versabatur: nisi quod *nonum* saeculum suo fulgore illustrauit *Photius*, velut inter ignes luna minores. Fuit quidem etiam *Theodorus Studita* (u) huius aeui scriptor multorum voluminum. Ast parum profecto debet huic idololatriae martyri vera sapientia. Potiori iure hic laudamus Imp: *Leonem*, *Sapientis* (hoc est, *erudi-*

 tissi-

(s) Lib. cit. p. 329.
(t) p. 328.
(u) De scriptis eius vid. *Fabricii* Bibl. Gr. lib. V. cap. 33. p. 234. sqq. et T. XII. p. 275. sqq. itemque *Io. Imman. Mullerus* in singulari Disp. A. 1721. edita *de Studio et claris Studitis* p. 21. sqq.

tissimi) cognomine clarum. Hic enim plurima (x) scribendo signum ipse aliquod ciuibus suis sustulit ad rite colenda literarum studia. De *Ioanne Damasceno*, saeculi *octaui* lumine haud satis liquido, quae paulo ante dixi, sufficiant.

XXX.

Ad Occidentem vt referamus oculos, solito plures *nono* saeculo scriptores offendimus, feruentibus scilicet hic illic adhuc studiis a Carolo M. inflammatis et ab (y) Aelfredo, Angliae rege, sed paulo post misere deferuescentibus. Occurrit enim nobis *Rabanus Maurus*, (cuius de vita et scriptis diligentissime exposuit *Buddeus* vel Respondens eius in singulari Disputatione A. 1724. edita,) *Haymo*, (vterque *Alcuini* discipulus,) *Walafridus Strabo*, *Seruatus Lupus*, (*Mauri* discipuli,) *Otfridus*, *Eginhartus*, (z) *Ioannes*

(x) Vid. *Fabricius* Bibl. Graec. lib. V. cap. 5. p. 363. sqq. et *Olearius* Bibl. eccl. T. I. p. 439. sq.

(y) Vitam huius *Aelfredi* vel *Alfredi M.* tribus libris comprehendit et Oxon. 1678. edidit *Io. Spelmannus*, qui lib. II. n. 38: *Scholas* inquit, *et Academias instituit, artes et disciplinas reduxit. Ipse multa carmina scripsit.* Plura de hoc Angliae Carolo M. deque scriptis eius reperies in *Oudini* T. II. de script. eccl. p. 309. sqq. et *Olearii* Biblioth. eccl. T. I. p. 36. et *Fabricii* Biblioth. medii aeui T. I. p. 65.

(z) Deprauata est haec scriptura. Nam aequales *Eginharti*

nes (*a*) *Erigena, Hincmarus Rhemensis, Regino, Anastasius* (*b*) *Bibliothecarius.*

XXXI.

At exstincta cum his est literarum laus adeo, vt proximum saeculum nomen acceperit *obscuri et barbari. Saeculum infelix* vocat (*c*) *Bellarminus, in quo nulli scriptores illustres; saeculum sterile* noster (*d*) *Calixtus*

harti, Lupus Ferrariensis et *Poeta Saxo*, a *Leibnitio* editus, cum vocans alter *Einhartum*, aliter *Einhardum*. Ac posterius quidem mihi videtur rectius propterea, quia et scribitur *Beinhardus*, *Eberhardus*. Quid vero significet nomen *Einhardi*, coniectura assequi conatus sum in *Actis erud.* 1711. p. 530. quam adhuc probo, quia in aliquot MSS. is appellatur *Enhardus*. Vid. *Reimmanni* Biblioth. Vindob. p. 129. et 130.

(*a*) De hoc satis multa dixi in *Actis Philos.* T. III. p. 858. sqq. vbi p. 880. pro *harmonia* rescribendum esse *harmoniam*, recte et acute quim[illegible] *Matthesonius* in *Patriota* [illegible] p. 32. Caeterum *Ioannem Erigenam* fuisse natum in Hibernia, erudite pugnat *Leibnitius* in Prolegom. ad T. I. Script. Brunsuic. §. 25. et in ipso illo Tomo p. 22. Ac *Marianus* quoque *Scotus* Hiberniniam habuisse patriam nonnullis creditur.

(*b*) Scripta eius *Fabricius* recenset Bibl. Gr. lib. V. cap. 35. p. 387. sq. *Anastasii* huius *Vitas Pontificum* tres eodem paene tempore habuerunt editores Italos, eosque eruditissimos, *Franc. Blanchinum. Ioan. Vignolium*, et *Lud. Ant. Muratorium*. De prima harum editionum vid. *Acta erud.* A. 1719. p. 425; 1725. p. 153. et 1731. p. 149; de secunda A. 1727. p. 52; de tertia A. 1724. p. 277. sq.

(*c*) Chronologiae p. 89.

(*d*) Appar. theol. p. 129.

Calixtus, *et scriptoribus insignibus destitutum.* Imo vero habuit hoc saeculum scriptores illustrissimos, vnum Papam, alterum Imperatorem, tertiam mulierem. *Syluestrum II.* (e) dico, *Constantinum* (f) *Porphyrogenitum*, et (g) *Roswitam*, Saxoniae nostrae decus immortale. Ac miraculi instar est, obscurissimo illo saeculo et (h) literarum vsque adeo experte tres eruditionis laude exsplenduisse eius generis personas, a quibus praereptum iri caeteris mortalibus palmam ingenii, vix ac ne vix quidem vllo tempore verosimile est. Certe nulla aetas simile vidit exemplum, nec, vt opinor, iterum videbit vnquam.

XXXII.

Si quaeris, cur hoc temporis tractu ad incitas redactae fuerint Musae, non aliam video huius calamitatis caussam, quam quod et inhonorata tum erant optima illa studia, et via ad eruditionem nimirum salebrosa. Non enim publicis sumtibus alebantur docto-res

(e) Vid. *Naudaeus* lib. de magiae suspectis cap. 19. §. 8. et 9; *Launoius* lib. de scholis celebr. cap. 21; *Koelerus*, Prof. Altorf. singulari Disp. A. 1720. edita.
(f) Vid. *Fabricius* Bibl. Graec. lib. V. cap. 5. p. 486. sqq.
(g) Vid. *Oudinus* T. II. p. 502. sqq.
(h) Quod tamen huius saeculi scriptores minus esse barbaros caeteris, contendit *Baillerus* Iudiciorum T. I. p. 322.

res iuuentutis in ſcholis atque Academiis, ac bonorum librorum ſumma erat caritas, praetereaque doctiſſimus (*i*) quisque haereſeos vel ſuſpicionem vel notam effugere vix ac ne vix quidem poterat. Crediderim etiam, haud paucos ſic, vt olim pii Eliae aeuo, latuiſſe in tenebris, qui cum ſatis docti eſſent, vel audacia vel occaſione carerent prodeundi in publicum et ſcribendis libris nomen ſuum ad poſteros propagandi. Iniucundum ſcilicet eſt, odioſum etiam, ineptum denique, docere, vbi nemo eſt, qui doceri geſtiat. Certe non videtur mihi decimum (*ii*) ſaeculum *Luitprandum* et *Roswitam*, vndecimum *Lambertum* hiſtoricum, mirae ſcriptores elegantiae, procreare potuiſſe, niſi fuiſſent alii, quorum vel inſtitutione vel aemulatione vel hortatu tam longe fuiſſent prouecti in literarum curriculo. Quanquam publicae illius temporis querelae docent, perraros fuiſſe interiorum literarum cultores, ipſaque monaſteria, erudiendae (*k*) quidem illa iuuentu-

 ti

(*i*) *Abaelardus*, *Virgilius* Salzburgenſis, *Berengarius*, ipſe Papa *Sylueſter II.*

(*ii*) Hoc ſaeculo etiam vixit *Eutychius Patricides*, patriarcha Alexandrinus: de cuius opere Arabico vid. *Hottingerus* Hiſt. ecc. T. II. p. 34. ſqq. et *Renaudotus* Hiſt. patriarcharum Alexandrinorum p. 246. ſqq.

(*k*) Vid. Mart. *Schookius* lib. de bonis eccl. Sect. I. cap. 27.

ti dicata, et suum singula Scholasticum (*l*) habentia, conuersa fuisse in scholas (*m*) cantionum, superstitionum, caecaeque obedientiae. Illud vnum laudi ducendum est collegiis monachorum, quod assiduis veterum librorum descriptionibus fortiter obstiterunt, quo minus ii interirent. Ita dum ingenium suum non poterant, manus tamen commodabant reip. literatae, atque haec est caussa, recte obseruante (*) *Barthio*, cur tam multi adhuc nobis salui sint ex bonis scriptoribus. Quanta vero industria monachorum fuerit in libris describendis, hisce docet verbis (*a*) *Petrarcha: Alii membranas radunt, alii libros scribunt, alii corrigunt, alii illuminant, alii ligant et superficiem comunt.* Quibus simillima *Trithemii* verba exhibet in *Amoenitatibus* suis *Schelhornius T. VII. p. 284.*

XXXIII.

Sed ad historiae filum reuertimur, et subsequentia duo saecula breui contemplamur.

Vnde-

27. et Sect. II. cap. 3. et 23; *Leukfeldius* Antiq. Walkenrid. Cap. V. *Mabillonius* lib. de studiis monasticis.

(*l*) Vid. Praef. mea ad *Tribbechouium* p. 10. sqq.

(*m*) Haec verba sunt *Spanhemii* Comp. Hist. eccl. Saecul. X. cap. 4. p. 279.

(*) Aduerss. lib. II. cap. 4.

(*a*) Lib. IX. epist. 5. p. 321.

Vndecimum igitur saeculum ornabant (*b*) *Fulbertus* Carnotensis, *Burcardus* (*c*) Wormatiensis, *Ditmarus* (*d*) Merseburgensis episcopi, *Berengarius*, ille (*dd*) sui saeculi Zuinglius, *Petrus* (*e*) *Damiani*, *Constantinus Afer*, medicus, *Marianus Scotus*, *Lanfrancus* et *Anshelmus*, Cantuarienses archiepiscopi, *Hermannus Contractus*, *Lambertus* Schaffnaburgensis, *Sigebertus* Gemblacensis, *Guido* (*f*) *Aretinus*; et Graeci, *Michaël*

G 5 *Psellus*,

(*b*) De his omnibus, *Lanfranco* et *Lamberto* exceptis, notitiam pete ex *Oudino* T. II. p. 519. sqq. De *Fulberto* etiam vid. *Pagius* ad A. C. 1007. §. I. vbi docet, eximium eum fuisse studii literarum et cultorem et adiutorem.

(*c*) Siue *Brocardus*. Inde *Brocardica* hodieque dicuntur prouerbio. Vid. *Fabricius* Bibl. Lat. IV. 10. p. 844. et Bibl. Gr. VI. 2. p. 79; *Grauina* lib. I. de orig. iur. ciu. p. 176; *Thomasius* Disp. de praesumtione bonitatis §. 2.

(*d*) *Leibnitius* T. I. Script. Brunsuic. p. 323. sqq. edidit *Ditmarum restitutum*, hoc est, plenum ac perfectum, cum prioribus in editionibus permulta desint. *Omnium ille primus est, qui ex Germaniae optimatibus historiae patriae scribendae manum admouit*, inquit *Sagittarius* Introd. in Hist. eccl. cap. 23. §. 15. vbi et MS. exemplar Dresdense Ditmariani operis commemorat.

(*dd*) De hoc vid. *Hottingerus* Hist. eccl. T. II. p. 527. sqq. et *Fabricius* Bibl. medii aeui p. 570. sqq.

(*e*) Est hic inter veritatis testes Flacianos p. 270. sqq.

(*f*) Hic voces *ut*, *re*, *mi*, *fa*, *sol*, *la* excogitauit, eaque re multo faciliorem reddidit artem musicam. Vid. *Sigebertus* Gemblac. ad A. 1028. et *Oudinus* T. II. p. 600.

Psellus, vir (*g*) summus, *Theophylactus*, *Georgius Cedrenus*, *Ioannes Xiphilinus*, *Ioannes Italus*. Saeculi *duodecimi* heroës literarii fuerunt *Iuo* Carnotensis, *Irnerius*, ICtorum patriarcha, hoc est, primus (*h*) instaurator iuris ciuilis Romani, *Hugo de S. Victore*, *Petrus Abaelardus*, Scholasticae cum philosophiae, tum theologiae parens, *Petrus Cluniacensis*, *Petrus* (*i*) *Lombardus*, *Petrus Comestor*, *Petrus Rigensis*, *Petrus Blesensis*, *Gratianus*, *Bernhardus* (*ii*) sanctus, *Bernhardus Morlacensis*, *Ioannes* (*a*) *Sarisberiensis*, *Helmoldus*, *Guntherus* poëta, *Giraldus Cambrensis*, *Galterus*, scriptor (*k*) *Alexan-*

(*g*) Post *Allatium* diligentissime de eo *Oudinus* agit T. II. p. 646. sqq.

(*h*) De eo vid. *Fichardus* in Vitis ICtorum Cap. I. et *Reimannus* Hist. lit. Germ. T. II. p. 430. sqq.

(*i*) Tot tantique *Petri* eo tempore florentes occasionem, ni fallor, dederunt vulgato illi Logicorum: *Petrus currit*.

(*ii*) De huius scriptis vid. *Fabricius* Bibl. medii aeui p. 598. - 621.

(*a*) Diligenter de hoc egit *Bruckerus* Hist. philos. T. V. p. 1042. sqq.

(*k*) Ego *Alexandreidis* huius editionem Ingolstadiensem anni 1541. possideo, et illud quidem exemplar, quod cum editis et MSS. libris comparatum denuo prelo subiicere in animum induxerat *Christ. Daumius*. Secutus autem est *Galterus* hic *Curtium* et saepe ad verbum expressit. Vnde eius cum Curtio collatione nonnulla ex hoc menda tolli possunt: id quod experiendo didici.

lexandreidos, *Rupertus Tuitiensis*, *Otto* (l) *Frisingensis*; et Graeci, *Euthymius* (m) *Zigabenus* vel potius *Zigadenus*, *Ioannes Zonaras*, *Anna Comnena*, *Simeon* (n) *Metaphrastes*, (o) *Eustathius*, *Theodorus Balsamo*, *Ioannes* (p) *Tzetzes*. Adiungo scriptores (q) belli sacri in Iudaeam suscepti, quos inter eminent *Guilielmus Tyrius* et *Bernardus* (r) poeta.

---

didici. *Freinshemius* quidem hoc labore fungi non potuit. Nam ne visum quidem sibi vnquam *Galterum*, fatetur Comment. ad Curt. IX. 5. 13.

(l) De hoc vid. *Conringius* Antiq. Acad. p. 343.

(m) Eius *Panoplia dogmatica orthodoxae fidei*, cuius Latina versio iam A. 1555. in Italia fuit edita, demum A. 1710. Tergobysti in Walachia prodiit in lucem Graeca. Vid. *Rich. Simonii* Biblioth. crit. T. III. cap. 10. et *Fabricii* Bibl. Gr. lib. V. cap. 11. p. 460. sqq. Quae is de Bogomilorum secta habet, in suo de illis haereticis libro edidit illustrauitque *Wolfius*.

(n) De hoc vberrime *Oudinus* T. II. p. 1301. sqq.

(o) De huius comment. in Homerum vid. *Fabricius* lib. II. Bibl. Gr. cap. 3. §. 8. et 9.; *G. Arnoldus* Hist. eccl. lib. XII. cap. 3. §. 1.

(p) Vid. *Fabricius* Bibl. Gr. lib. V. cap. 42. §. 3. p. 245. sqq.

(q) Hos vno volumine, quod inscripsit *Gesta Dei per Francos*, complexus est *Bongarsius*, A. 1611. edito. De hisce scriptoribus etiam differit ac iudicium suum exponit *Th. Dempsterus* in praef. ad *Accolti* opus *de bello illo sacro*, itemque *Miraeus* in Auctario de script. eccl. n. 358.

(r) Isque elegans. Multos eius versus suis ad *Actolitam* anno-

poeta. Nec tacendus scriptor huius aetatis Islandus, *Arius*, cognomento (*a*) *Froda*, id est, *polyhistor*, cuius librum Hafniae 1733. cum annotationibus suis edidit *Andr. Bussaeus*.

XXXIV.

Apparet hinc, saeculo XII. in vtroque orbe acrius excoli coepisse cum iucundiores, tum seueriores literas: cuius rei in Occidente quidem praecipua causa erat schola Parisiensis, et praecipuus eius vrbis, licet non publico stipendio conductus, magister, *Abaelardus*. Sane quemadmodum, *veteris Graeciae philosophorum omnium ingenia Socratico ore defluxisse*, obseruat ex vero *Velleius* (*s*) *Paterculus*, sic (*t*) *Abaelardus* non solum vocatus est in epitaphio, sed vere fuit *Gallorum Socrates*, hoc est, dux et auctor gregis literati numerosissimi.

XXXV.

Excitati nouo hoc studia aemulantium strepitu etiam Iudaei sunt ad colendas flagranti industria literas, vixeruntque hac tem-

annotationibus passim inseruit *Dempsterus*, qui et de dignitate eius agit p. 242.

(*a*) Vid. omnino *Kohlii* Noua literaria (*Hamburgische Berichte*) anni 1734. p. 122. - 126. et 163.

(*s*) Lib. I. Cap. 16. n. 4.

(*t*) De eius fatis ac scriptis vid. *Acta Philos.* T. III. p. 529 - 586.

tempestate ac plurimos composuerunt (*u*) libros *Salomo Isacides*, quem vulgo *Iarchium* nominant, *Abenesra*, *Iosephus Kimchi* cum filiis *Mose* ac *Dauide*, *Moses Maimonides*, *Beniamin Tudelensis*.

XXXVI.

Caeterum Parisiensis illa schola, tanta capiens incrementa, vt toti orbi esset miraculo, ne forte arma in Papae regnum aliquando converteret, hic sapientissime prouidit, scholam illam summis ornans priuilegiis, at simul Regi ereptam suo (*x*) subiiciens imperio. Factum hoc esse saeculo *decimo tertio*,

(*u*) Vid. *Wolfii* Biblioth. Hebr.

(*x*) Hoc consilio numerabantur omnes Professores inter clericos. Vid. *Conringius* Antiq. Acad. p. 364. sq. Etiam Cancellarios Academiis Papa praeficiebat Episcopos, e. g. Francofurtanae Lebusensem, Lipsiensi Martisburgensem, Rostochiensi Suerinensem, Gryphiswaldensi Caminensem, Erfurtensi Moguntinum, Ingolstadiensi Aichstadiensem. Vid. *Mallincrotii* lib. de Archicancellariis S. Rom. Imp. cap. VI. extremo p. 210. sq. Animaduertenda vero et haec ars Papae est, quod in Academiis primum locum assignauit theologis caeterarumque disciplinarum doctores eorum siue imperio siue tyrannidi subiecit; quodque philosophos, a quorum ingeniis sibi maxime metuebat, occupare iussit locum vltimum. Expressit haec res multum querelarum philosophis, item philologis, qui ne post Reformationem quidem desiere theologos arguere odii in erectiores literas. *Est hoc omnino velut insitum theologis*, inquit *Sleidanus* lib. V. extremo, *vt viros doctos exagitent.*

tertio, contendit (*y*) *Conringius*, ab iis dissentiens, qui ad remotiora tempora referunt scholarum vniuersalium, quas *Vniuersitates* olim et *Studia generalia*, hodie *Academias* (z) appellant, originem. Nec male suc-

tuni. Similia *Pufendorfii* et *Bersmanni* dicta ex MSS. epistolis protuli lib. IV. Poeciles p. 555. et in *Actis Philos.* T. III. p. 645. Etiam *Erasmus* theologos (hoc est, vulgus theologorum) vocat *pestem fatalem bonarum literarum* in ea epistola, quam A. 1519. ad *Lutherum* scripsit. Exstat ea in *Epistolarum* ipsius libro sexto p. 257. sq. inserta quoque a *Schiltero* libro septimo *de libert. Eccl. Germ.* cap. I. §. 13. p. 832. sq. Adde, quae infra dicentur de Treuoltiensibus et Loeschcrianis Ephemeridibus. Sed redire me cogit ad ordinem disciplinarum Academicum sapiens *Io. Freinshemii* meditatio, quam his expressit verbis in lib. de Electorum et Cardinalium praecedentia §. 26. p. 39; *Pontificum auctoritate constitutas esse plerasque Academias, constat. Ne mirentur, si maxime honorarunt ordinem, in quo ipsi honorabantur. Is autem tum Theologorum vocabatur. Iuris ciuilis nulla dum erat notitia: Pontificium obtinebat. Huius ergo professores iure suo locum primo proximum nacti. -- Nec sperni Medici poterant. Philosophia, quae tum erat in vsu, nihil habebat, cur de primatu contenderet. Ciuilem sapientiam non doceri, Papae intererat. Eandem ob causam iacebant bonae literae et studium historicum. Postquam emersit vera philosophia, iam occupatus erat locus, et secundum legem conuiualem sedes incommodiores decernantur tarde venientibus.*

(y) Antiq. Acad. p. 104.

(z) Quo tempore orta sit haec appellatio, docui singulari

Dillert.

ſucceſſit hoc Papae conſilium. Quippe per aliquot ſaecula in illis Academiis cum philoſophia, tum theologia Papaeis vinculis conſtricta manſit, atque adeo tantum aberat, vt *Scholaſtici* (hoc enim nomen Profeſſorum erat,) veras Muſas in orbem reducerent, vt eas potius Papaeo ſuo monopolio opprimerent, pro vera eruditione (a) animos complentes nugis et erroribus atque γνώσει ψευδωνύμῳ. Caeterum cum Scholaſtici illi eruditorum nomen tot ſaeculis mentiti ſint, operae pretium facturus videor, ſi paucis exponam ipſorum hiſtoriam.

XXXVII.

Scilicet nono ſaeculo auſpiciis *Mamonis*, ex ſucceſſoribus Muhammedis Chalifae doctiſſimi, plerique Ariſtotelis libri in Arabicam linguam traducti ſunt, et hoc ſigno ad ſtudia excolenda ſublato Arabes magno impetu in philoſophiam, aſtrologiam, medicinam, caeteraſque artes incubuerunt. Vid. *Hottingeri Analectorum* Diſſertatio ſexta tota. Non quidem ii pro eo, ac par eſt, phi-

Diſſertatiuncula, inſerta *Nouae Bibliothecae Rengerianae* T. V. p. 363. ſqq. Conf. *Hechtii* Germania ſacra et literata P. II. lib. 14. cap. 2. p. 529. ſqq.

(a) Accuratiſſimum iudicium de literatura Scholaſticorum fert *Pufendorfius* Introduct. in Hiſt. Cap. XII. §. 34. Vberius vide in mea Praefatione ad *Trilbechouium*.

philosophabantur. In philosophia (b) enim coeci erant sectatores Aristotelis: in astrologia ita superstitiosi, vt nihil supra. Interim cum in Hispania sedem fixissent, prouocarunt aemulationem Christianorum, quos puduit Muhammedanis inferiores esse eruditione. Hinc et ipsi amore Aristotelis correpti, magnaeque doctrinae laudem affectantes, non leui ardore literarum studia tractanda susceperunt. Inter Arabes illos praecipue conspicui fuerunt *Auicenna*, qui An. 1050. floruit, et centum annis iunior *Auerroës*: vt omittam (c) *Alchindum*, *Alchabitium*, *Algazelem*, *Almasarem*, *Auempace*, *Abubecher*, *Alpharabium*.

XXXVIII.

Horum igitur aemulatione (d) incensi Scho-

(b) Exstat *Io. Petri Ludouici* Disp. historica de philosophia rationali apud Arabes et Turcas. Conf. *Walchii* Hist. Logicae lib. II. cap. 1. Sect. 2. §. 3. et 4. Hodieque in vrbe Africae Fezza esse dicitur bibliotheca publica Arabicis libris refertissima.

(c) De hoc Arabum philosopho eruditam Dissertationem Helmstadii edidit *Io. Gottfr. Lakemacherus* A. 1719. qui eodem anno praeside *Kochio* ibidem disputauit *de studiis Arabum*.

(d) *Scholasticos* fuisse discipulos Arabum, docet *Tribbechouius* lib. de Scholasticis cap. 3. §. 3. p. 126. sqq. vbi et *Golio* subscribit, Arabum philosophos vocanti *Patriarchas Scholasticorum*. Etiam *Scaliger* in Epist. 362: *Florentibus Arabum rebus*, inquit, *tunc summa melio-*

rum

Scholastici acerrimis studiis coluerunt philosophiam Aristotelis. Etsi enim, qui primus habetur (*e*) Scholasticus, *Petrus Lombardus* saeculo duodecimo theologiae totum se dediderat, scriptis quatuor *Sententiarum* libris, qui ipsi nomen *Magistri Sententiarum* conciliarunt, et ipsius sectatoribus commentatoribusque appellationem *Sententiariorum*; statim tamen saeculo decimo tertio (*f*) *Albertus M.* Aristotelicam philosophiam cum theologia coniunxit: quod et discipulus ipsius fecit (*g*) *Thomas Aquinas*, itemque *Ioannes Duns Scotus*. Hi duo singulas

rum literarum imperitia in tota Ecclesia Latina erat; cum bonae disciplinae inter Muhammedanos maxime vigerent. Et profecto, quicquid Latini scripserunt, postquam illos inscitiae suae admonuit Arabum industria, id totum Arabibus acceptum ferre debent, philosophiam, medicinam, et mathematica. Conf. *Acta Philos.* T. III. p. 41. et 42.

(*e*) Subaudi *Occidentis*. Nam in Oriente iam octauo saeculo *Ioannes Damascenus* procrearat theologiam Scholasticam, a posteritate ipsius studiose retentam propagatamque. Vid. *Heineccii* Hist. Ecclesiae Graecae P. I. cap. 2. §. vlt.

(*f*) Huic magnificum praeconium tribuit *Auentinus* Annal. lib. VII. cap. 7. §. 13. sq.

(*g*) Huius rogatu *Heinricum Brabantinum*, Dominicanum, omnes Aristotelis libros in Latinam linguam ad verbum transtulisse, *Auentinus* docet Annal. lib. VII. cap. 8. §. 19. *Trithemius* tamen alii Brabantino Dominicano id tribuit, *Thomae de Cantiprato*, lib. de script. eccl. cap. 469. Quam vero misera sit illa versio,

H duce

gulas Scholasticorum sectas constituerunt, *Scotistarum* atque *Thomistarum*. Ac praeter hos saeculo illo XIII. floruerunt *Alexander Alensis*, *Petrus Hispanus*, et *Aegidius Romanus*; saeculo XIV. *Guilielmus Occamus*, *Gregorius Ariminensis*, *Durandus a S. Porciano*, et *Franciscus Mayronius*; saeculo XV. (*a*) *Gabriel Biel*: vt caeteros minus clari nominis silentio praeteream. Caeterum rei literariae per hoc hominum genus (*b*) parum fuit consultum, neglecto quippe ab ipsis

duce *Gassendo* manifestum feci in *Actis Philos.* T. III. p. 42.

(*a*) De hoc singularem Disputationem praeside *Wernsdorfio* 1719. habitam edidit *Hier. Wig. Biel*, permotus communitate nominis.

(*b*) Hic alia omnia orbi persuadere conatus est doctissimus vir, *Polycarpus Lyserus*, in Diss. A. 1719. Helmstadii edita *de ficta medii aeui barbarie*, eamque sententiam iterum propugnauit initio *Historiae poëtarum medii aeui*, sequenti anno editae. In Halensium *Bibliotheca Academica* A. 1719. p. 38. iudicatur, eum ostendisse, se etiam manifesto falsis aliquem verosimilitudinis colorem illinere, hoc est, Aethiopem dealbare, valere. Breuiter quoque confutatus fuit in Lipsiensium Latine scriptis *Nouis Literariis* A. 1719. p. 90. sq. Copiosius vero eum refellit *Burckhardus* P. II. de fatis Lat. linguae p. 63-94. et *Io. Frid. Bertramus* in Meletematibus literariis p. 179. sqq. Etiam A. 1727. publica Oratione eum confutauit, vt e Programmate d. 24. Apr. edito cognoui, *Andr. Sam. Gesnerus*, Gymn. Rotenburg. ad Tubarim Rector. Verissime itaque statuimus, duo hac aetate literatis, acri licet studio tractantibus literas, defuisse, *rationem* atque *orationem*, hoc est, philosophiam veram et eloquentiam.

ipſis linguarum, hiſtoriarum, antiquitatum ſtudio, ac philoſophia omni partim in nugas conuerſa, partim in inſtrumentum regnantis ea tempeſtate religionis.

XXXIX.

Porro in Academiis, quas hodie appellamus, primis temporibus duntaxat ſeptem liberales, quas vocant, artes docebantur, quibus philoſophia abſolui credebatur. Vnde philoſophi dicti *Artiſtae*, et in Academia Pariſienſi hodieque ſoli philoſophi fiunt Rectores; ſcilicet quia caeterae Facultates poſtero demum tempore acceſſerunt. Philoſophicae Facultati primum acceſſit Theologica, eo tempore, quo Lutetiae *Lombardus* Scholaſticae Theologiae parens factus eſt. Imperatores addiderunt tertiam, Iuridicam: horumque aemulatione Papae profeſſionem iuris Canonici inſtituerunt. Tandem Medica quoque Facultas locum in Academiis nacta eſt. (*i*) Alicubi etiam vna ſolum Facultas fuit, vt Medica in celebri illa ſchola (*k*) Salernitana. Toto vero orbe celebratiſſimae ſcholae fuerunt *Colo-*

 nienſis

(*i*) Vid. *Iac. Thomaſius* Obſ. Hal. T. VI. Cap. 14. 15. 18. et 20. itemque filius eius, *Chriſtianus*, in Programm. p. 958. ſqq. et 668.

(*k*) De hac pluribus agit *Conringius* Antiq. Acad. p. 98. ſqq. et 351. Vid. et *Stollii* Hiſt. Medicinae p. 117. et 851.

niensis et *Parisiensis*, quibus non multum inferior fuit *Oxoniensis*. Hinc vetus quidam (*l*) poëta:

Agrippina et Parisium, duo regna Mineruae.

Introducere etiam primis statim temporibus placuit *gradus* siue honores Academicos: cuius argumenti scriptores nuper adduxi in *Actis Philosophorum T. III. p. 595. sq.* ibique *p. 597. sqq.* egi de titulo *Magistri.*

XL.

Hac occasione animaduerti meretur, nihil commodis suis inimicius, adeoque nihil humano generi salubrius facere potuisse Romanos Pontifices, quam quod ciuitates scholasticas, rem olim inauditam, quas hodie Academias vocamus, passim locorum ac gentium condiderunt, eisque tantum splendoris tantumque opum adiunxerunt, vt non minus, quam aliae ciuitates, perpetuitatem sibi possint promittere. Postquam enim eae in terris Protestantium a tyrannide Romana se vindicarunt in libertatem, factae sunt firmissimae arces sapientiae, quibus saluis perpetuo exulandum erit barbariei, et vnde coloniae literariae quamplurimae iam olim

(*l*) Apud *Benthemium* Stat. Holland. P. II. p. 185. Exstat *Parisiensis Academiae Historia* auctore *Bulaeo*, cuius recensio exhibetur in *Bibliotheca Thomasiana* T. I. p. 23. sqq. 140. sqq. et T. II. p. 1. sqq. 185. sqq. *Oxoniensis Academiae Historiam* scripsit *Antonius Woodius.*

olim deductae sunt, et deducentur in posterum. Fatendum igitur est, cum Papatus studiis sapientiae olim attulerit interitum, eundem (m) postea condendo Academias vitam reddidisse iisdem studiis et vigorem incredibilem. Nec profecto eruditio sacra *Luthero* duce triumphare potuisse, certe non diu triumphatura fuisse videtur, nisi nutrices ac tutrices nacta esset Academias. Ex quo vero theologia illa emendata stabilem in Academiis accepit sedem, non solum ipsa induta fuit robore inexpugnabili, verum etiam caeteris (n) disciplinis tanta vis lucis affusa est, vt prae nostro saeculo Augustea illa aetas iamdudum desierit esse aurea. Sed redeamus in viam.

XLI.

Saeculo *decimo tertio* praeter (a) Parisiensem

(m) Potest igitur de Romano Pontifice dici, quod in Achillem, cuius hasta et grauissime vulneratus et sanatus rursus fuisse fertur Telephus, lusit *Ouidius* Trist. V. 2. 5.

Telephus aeterna consumtus tabe perisset,
Si non, quae nocuit, dextra tulisset opem.

(n) Addo et hunc fructum Academiarum, quod, dum iudices in rebus criminalibus ab earum ICtis responsa petunt, ea re tum ipsi *seueritatem suam* (vt vtar *Eutropii* verbis lib. IX. 16. 1.) *aliena inuidia explent*, tum rei accipiunt iudices non solum iuris satis peritos, verum etiam prorsus incorruptos.

(a) *Quo tempore condita sit Academia* Parisiensis, vid. *A. Pagius* ad A. 802. §. 11. et 12.

sem (*o*) Academiam conditae sunt (*p*) Patauina, Perusina, (*q*) Tolosana, et (*r*) Salmanticensis. Eiusdem saeculi tractu illustrissimum illud Theologorum collegium, quod *Sorbona* vocatur, Lutetiae fuit institutum a *Ro-*

(*o*) Optauit *Morhofius* Polyhist. litter. lib. I. cap. 16. §. 72. et 73. vt vir quispiam idoneus accuratam concinnaret Academiarum historiam: qua quippe adhuc caret orbis literatus. Habemus quidem pereruditè scriptas *Antiquitates Academicas Conringii*, qui in Praef. scribit, *se primum hanc materiam eruderare aggressum esse*: sed in generalibus haerens non sufficit desiderio *Morhofii*. *Middendorpius* vero, qui de vniuersi orbis Academiis opus edidit, adeo non satisfecit *Conringio*, vt in laudata Praef. eum iudicet *huic argumento fuisse multum imparem*. Idem *de Friderico Lucae* dixeris, qui *Europ. Helic.* P. III. cap. 5. et P. IV. cap. 6. historiam Academiarum persequitur; nisi quod de recentioris aetatis Academiis tradit, quantum satis esse possit. Chronologiam omnium totius orbis Academiarum exhibet *Alstedius* in *Thesauro Chronologiae* cap. 30. Etiam *Rittershusius* suo in *Saluianum* Commentario, quem Academiis Germaniae dedicauit, praefixit catalogum earum, addito cuique suae natiuitatis anno. Idem fecit *Reimmannus* T. II. Hist. lit. p. 219. sq. qui tamen nec Guelferbytanam immiscere debebat, nec omittere Ingolstadiensem, Friburgensem, Basileensem, Herbipolensem, Louaniensem, Dilingensem, Rintelensem et Harderuicensem: de qua postrema vid. *Bentheimius* lib. de statu Hollandiae scholastico et ecclesiastico P. II. cap. I. §. 22.

(*p*) Vid. *Platina* in vita Coelestini IV.

(*q*) Vid. *Bassierius* Hist. Franc. lib. VIII. cap. 17. p. 122.

(*r*) Vid. *Miraeus* Auctar. de script. eccl. cap. 392; *Conringius* Antiq. Acad. p. 48.

Roberto (*e*) *de Sorbona*, Parisiensi Canonico et Regis Ludouici S. Confessario. Praeter hunc Maecenatem alii quoque Hercules (*f*) Musagetae fuerunt; quorum principem locum obtinet Imp. Fridericus II. de quo haec *Bulaei* (*ß*) verba recitare libet; *Aristotelis Opera*, *Ptolemaei* Magnam Syntaxin, *Gregorii Nysseni libros* de natura hominis, *medicaeque artis auctores primarios de Graeco et Arabico in Latinum conuerti et Bononiae doceri curauit. Idem mathematicas disciplinas in Italia excitauit, Neapolitanam Academiam instaurauit, Viennensem* (*) *erexit, Bononiensem et Salernitanam reformauit.* Adde *Iouiani Pontani* testimonium *lib. V. de obedientia cap. 6. p. 131.* Nec vero praetereun-

 dus

(*e*) *Bussierius* lib. cit. cap. vlt. p. 166. Errat *Vossius* lib. I. de vitiis sermonis cap. 33. p. 148. huius Collegii originem referens ad Robertum, Regis fratrem. Alter ille *Robertus* cognomen *Sorbonensis* accepit a vico natali. Vid. *Miraeus* loc. cit. cap. 405.

(*f*) De hoc *Herculis* titulo vid. Eumenius Paneg. primo Cap. VII. 3. et *Figrelius* lib. de statuis Rom. cap. 24. Conf. *Thomasinus* de donariis cap. 23. p. 169.

(*ß*) Hist. Acad. Paris. vnde excerpta ea tertio suo tomo de script. eccl. p. 64. inseruit *Oudinus*. Ipsius Friderici Imp. hac de re verba ex *Petri de Vineis* Epistolis exhibet *Rysselius* in Suppl. ad *Vossii* lib. de sectis philos. cap. 7. §. 5. Conf. *Struuius* Hist. Germ. Diss. XX. §. 2. et *Schelhornius Amoen.* T. XIII. p. 200. sqq.

(*) Recte vt hoc dictum interpreteris, *Conringium* inspice Antiq. Acad. p. 156.

dus eſt ſilentio. (*t*) Alphonſus X. Caſtellae Rex et Legionis, a quo nomen gerunt *Tabulae motuum coeleſtium Alphonſinae.*

XLII.

Hinc magnus fuit Muſis operantium prouentus: vt hac ipſa aetate *Vincentius Bellouacenſis* haec (*u*) perſcripſerit: *Temporibus noſtris non tantummodo ſaecularium literarum, verum etiam diuinarum ſcripturarum vbique multiplicata eſt ſcientia.* Noſtra quidem mentione praeter *Vincentium* hunc dignos exiſtimo *Albertum M. Thomam Aquinatem, Alexandrum Alenſem, Alanum Magnum, Aegidium Romanum, Ioannem Duns Scotum, Robertum Capitonem* ſiue (*v*) *Groſteſt*, *Rogerium Baconum, Alexandrum Nequam* (*w*) ſiue (pro illius aetatis pronuntiatione) *Neckam, Bonauenturam, Guiliel*-

[illegible] *mum,*

(*t*) De hoc *Alphonſo* praeter *Nic. Antonium*, ſcriptorem *Bibliothecae Hiſpanicae*, adi, quaeſo, *Trithemium* de ſcript. eccl. cap. 470. *Baelium* Diction. Hiſt. v. *Caſtill.* et *Wolfium* Biblioth. Hebr. n. 321.

(*u*) Speculi hiſtorialis lib. I. cap. 2. Addit tamen, hiſtoriae eccleſiaſticae ſtudium *in neglectum veniſſe.* Iniquius igitur cenſuiſſe videtur *Leibnitius* Prolegom. ad T. I. Script. Brunſuic. §. 63. *hoc ſaeculum, et proxime ſequens omnium ſaeculorum poſt Chriſtum natum ineptiſſima fuiſſe, Germanis certe decimum ſaeculum aureum fuiſſe prae decimo tertio et decimo quarto.*

(*v*) Vid. *Naudaeus* de magiae ſuſp. cap. 18.

(*w*) In eius epitaphio vltima haec viſuntur verba: *Dictus erat Nequam, vitam duxit tamen aequam.*

mum de S. Amore, *Raymundum Martini*, *Raymundum Lullium*, *Arnoldum de Villa noua*, *Ioannem Parisiensem*, *M. Paulum Venetum*, *Iacobum* (x) *de Voragine*, *Antonium* (*) *de Padua*, *Innocentium IV.* Papam, *Petrum de Vineis*, *Ioannem* (y) *Semecam*, *Geruasium Tilberiensem*, *Accursium*, *Guilielmum*

H 5 (*)

(x) Ita vulgo vocatur. Verius eum *Iacobum de Varagine* vocat *Casim. Oudinus* in opere suo de script. eccl. T. III. Habemus eius *Legendam auream de vitis Sanctorum*, opus eam aureum, vt sine eo Papam ex *Actor. III. 6.* dicere oportuisset cum Petro: *Aurum et argentum non habeo.* En iudicium *Lud. Viuis* lib. II. de caus. corrupt. art. p. 98. *Quam indigna est Diuis et hominibus Christianis illa Sanctorum historia, quae* Legenda aurea *nominatur; quam nescio cur* auream *appellant, cum scripta sit ab homine ferrei oris, plumbei cordis. Quid foedius dici potest illo libro?* Ex *Aurea* hac *Legenda* congestum *Calendarium etymologicum* exstat in *Schelhornii* Amoen. T. XI. p. 324. sqq. Vnam afferam hinc etymologiam, (ex vna vero disce omnes,) quae exhibetur p. 357. Scilicet vnde dicitur *Catharina? Dicitur a* catha, *quod est* vniuersum, *et* ruina, *quasi* vniuersalis ruina. *Omne enim aedificium Diaboli in ea vniuersaliter corruit.*

(*) Hic Sanctorum concilio adscriptus quam enormi superstitione colatur etiam nunc ab Italorum vulgo, illa docet inscriptio, quam *Burnetus* Itin. P. II. p. 21. se in templo quodam vidisse refert: *Exaudit, quos non audit et ipse Deus.*

(y) Vid. *Melch. Adamus* in Vitis ICtorum p. I. et *Reimmannus* Hist. lit. Germ. T. II. p. 441. sqq.

(*) *Durantem*, *Thaddaeum* (z) *Florentinum*, *Guilielmum Britonem*, *Conradum Vrspergensem*, *Matthaeum Parisiensem*, *Albertum Stadensem*, *Martinum Polonum*, *Ioannem* (a) *Ianuensem*, *Guidonem* (b) *Bonatum*. Adde his (c) Graeciae lumina, *Germanum II. Ioannem Beccum*, *Gregorium Cyprium*, (qui tres erant Constantinopolitani patriarchae,) *Nicephorum Blemmydam*, *Theodorum Metochitum*, *Georgium Pachymerem*, *Nicetam* (d) *Choniaten*. Scias vero, lector, fuisse hos vniuersos non viros doctissimos eruditissimosque, sed, vt *Cicero*

(*) Caue, confundas hunc cum alio cognomine sequentis saeculi. Vid. *Olearius* Bibl. eccl. T. I. p. 306. sq.

(z) De eo vid. *Mich. Poccianitus* in Catalogo Scriptorum Florentinorum p. 162. et *Stollius* Hist. medic. cap. I. §. 127.

(a) Auctor hic est ingentis Lexici Latini, quod inscripsit *Catholicon*: de quo vid. *Diecmannus* in Specimine Glossarii Theotisci p. 3. et 4.

(b) Hic erat astrologus, hoc est, *philosophus delirans*, vt eum appellabat *Picus* Mirandulanus. Vid. *Pauli Langii* Chronicon Citizense p. 813. et 829. Huius *Bonati decem tractatus Astronomiae* prodierunt Aug. Vind. 1491. Est vero cultura Astrologiae criterium saeculi semierudití. Vid. *Acta Philos.* T. II. p. 103. 105. 365. et 376.

(c) Plura de his ac praecedentibus lecturo etiam hic *Oudinum* commendo, et quidem Tomum eius tertium.

(d) Hunc scriptorem mirifice laudat *Lipsius* ad Politicas suas lib. I. cap. 9.

ro (e) de Catone ait, *viros illis temporibus doctissimos.*

XLIII.

Saeculo (f) *decimo quarto* numerus Academiarum auctus est, simulque linguarum Orientis Professores constitui iussit Concilium Viennense A. 1311. habitum, vel potius

(e) Orat. pro Archia. cap. 7. Illud hic addo, versari eos in errore, qui putant, (ecquis autem non putat?) *Albertum Magnum* honoris caussa cognominatum esse *Magnum.* Vid. quae iam dixi in *Actis Philos.* T. III. p. 756. sq. Eodem modo *Gerhardus Groot* siue *Grost* saeculo sequenti dictus fuit *Gerhardus Magnus*, maiores scilicet nactus *Grootos*, id est, *Magnos.* Vid. *Gudeni* Diplom. T. I. p. 392. quo in libro et p. 185. sq. alius *Gerhardus Magnus*, et quidem eodem sensu *Magnus*, commemoratur. Adiicio nunc, quae his in superiori editione lectis ad me perscripsit Biponto clarissimus historicus, Ge. Christianus Ioannis. *Satis constat*, inquit, *familiam nobilem*, Gros *appellatam*, *in tractu Rhenano floruisse: e qua praeter* Gerhardum Magnum, *qui in literis Landolfi*, *Wormatiensis episcopi*, *a.* 1236. *Schoenaugensium in gratiam perscriptis*, *inter testes est*, *occurrunt iam a.* 1220. Conradus Magnus, *et frater eius*, Wienandus, *ecclesiae Moguntinae Ministerialis*, *et circa a.* 1254. Conradus Magnus, *ecclesiae Moguntinae maioris Canonicus.* *Caeterum* Gerhardi Magni *siue* Grote, *Dauentriensis*, *qui celebris illius Reformationis auctor fuit*, praeter locum illum Gudeni *meminit* Buschius *lib. III. de reform. monasteriorum cap.* 39. *p.* 939. *sq.*

(f) *Henr. Whartonus* Append. ad *Cauei* Hist. liter. p. I. iudicans, *haud infelicius a Christo nato*, *si decimum excipias*, *saeculum expertam esse Ecclesiam*, *quam saeculum* hoc

tius (*g*) Clemens V. Pontifex maximus. Hoc namque saeculo conditae fuerunt Academiae Andegauensis, Aurelianensis, Pisana, Ferrariensis, (*h*) Heidelbergensis, Pragensis, Coloniensis, (*i*) Viennensis, (*k*) Erfur-

---

hoc decimum quartum, non tam literarium, quam ecclesiasticum statum respicit.

(*g*) En Clementis verba e *Clementinis* lib. V, tit. I. cap. I: *Hoc sacro approbante Concilio scholas in subscriptarum linguarum generibus, vbicunque Romanam curiam residere contigerit, nec non in Parisiensi et Oxoniensi, Bononiensi et Salamantino Studiis prouidimus, statuentes, ut in quolibet ipsorum teneantur viri Catholici sufficientem habentes Hebraicae, Arabicae et Chaldaeae linguarum notitiam: duo videlicet uniuscuiusque linguae, periti, qui scholas regant inibi, et libros de linguis ipsis, in Latinum fideliter transferentes, alios linguas ipsas sollicite doceant, earumque peritiam studiosa in illos instructione transfundant: ut possint fidem propagare salubriter in ipsos populos infideles.*

(*h*) Hanc primam Germaniae Academiam vocat *Lehmannus* Chron. Spir. lib. VII. cap. 38. De eius origine ex tabulario exponit *Spanhemius* Comp. Hist. eccl. p. 474 sq. vbi et memorat primum huius Academiae decus, *Marsilium ab Inghen*, de quo plura pete sis ex *Actis eruditis Franconiae* T. I. p. 193 sqq.

(*i*) A quo exordio peruenerit haec Academia ad perfectionem, nuper docuit *Kochelbeckerus* in Historia Viennae nouissima P. II, cap. 7. §. 2. et 3.

(*k*) Hanc esse A. 1392. conditam, traditur in *Additionibus* ad *Lambertum Schafnaburgensem* p. 265. editionis Pistorianae. Id quod confirmat in *Erfordia literata*, vbi historiam huius Academiae diligenter persequitur, *Motschmannus*.

-furtensis, Papiensis siue (*l*) Ticinensis, et (*m*) Cracouiensis. Etiam Bononiensem Academiam, quae omnium videri vult (*n*) antiquissima, et proinde *Matris Studiorum* (*o*) titulo se effert, hoc demum saeculo suam accepisse perfectionem, docet (*p*) *Conringius*.

XLIV.

Protulit igitur hoc saeculum complures, quorum doctrina aetati suae fuit miraculo, quorumque libri ad nos vsque peruenerunt. Ex his vero discimus, theologos hu-ius

(*l*) Eos quidem, qui ad hoc demum saeculum referunt Academiae huius ortum, refellere conatur *Ant. Gattus* in Historia Gymnasii Ticinensis, A. 1704. edita. Verum facile apparet, eum ea re panegyricos scriptores magis imitari, quam historicos.

(*m*) Hanc rex Vladislaus Iagello condidit, quem *Musas in Poloniam introduxisse* et liberaliter fouisse, testatur *Starouolscius* lib. de bellatoribus Sarmatiae Cap. 22.

(*n*) Vid. *Schottus* Itin. Italiae edit. A. 1651. p. 171. sq. Ac sane iam duodecimo saeculo Bononiam habuisse Professores Iuris, concedit *Conringius* Antiq. Acad. p. 46.

(*o*) Vid. *Acta erud.* 1729. p. 216. Caeterum ne te fallat huius tituli sensus, recorderis, quaeso, illo aeuo Academias nominatas fuisse *Studia*, itemque *Studia generalia*: vt adeo *Mater Sudiorum* hodierno stylo dicenda sit *Mater Academiarum*. Errat proinde *Muretus*, cum Vol. II. Orat. 23. p. 401. Bononiam vocari putat *studiorum*, hoc est, literarum, *matrem*, Papamque Gregorium XIII. ista vrbe oriundum, qui tum viuebat, *studiorum patrem* nominari oportere, censet.

(*p*) Lib. cit. p. 97.

ius aeui fuisse mataeologos, philosophos sophistas, historicos fabulatores, poëtas nugiuendulos. En caeteris maiores clarioresque: Graeci, *Thomas* (q) *Magister*, *Nicephorus* (r) *Callisti*, *Nicephorus* (s) *Gregoras*, *Gregorius* (t) *Palamas*, *Nilus* et *Nicolaus Cabasilae*, *Constantinus Harmenopulus*, Imp. *Ioannes Cantacuzenus*, *Maximus* (u) *Planudes*, *Barlaamus*; Latini, *Franciscus Mayronius*, *Durandus de S. Porciano*, *Henricus* (x) *de Hassia*, *Robertus Holcotbus*, *Georgius Ariminensis*, *Arnoldus* (y) *Villanouanus* *Ioannes* (z) *de Rupescissa*, *Petrus Aureolus*, *Thomas Bradwardinus*, *Richardus* (a) *Radulfus*

(q) De hoc, qui antea *Theoduli* nomen gerebat, vid. *Oudinus* T. III. p. 722. sq. et *Fabricius* Bibl. Graecae lib. IV. cap. 34. §. 10.

(r) Iudicia de hoc vide in *Sagittarii* Introd. Hist. eccl. Cap. 7. p. 39.

(s) De hoc honorifice existimat *Lipsius* loc. cit.

(t) Ab hoc *Palamitae* siue *Quietistae*.

(u) De hoc praeter *Oudinum* vid. *Fabricius* Bibl. Gr. lib. V. cap. 45. p. 533. sqq.

(x) Hic primus in Germaniam induxit Mathesin, Vid. *Liebknechtii* Differt. de Hassia Mathematica, A. 1707. edita, in qua vitam istius *Henrici* persequitur.

(y) De hoc vid. *Flacius* Catal. Test. verit cap. 264; *Ioan. Imperialis* in Museo historico p. 8. sqq. et *Fabricius* Bibl. Gr. T. XIII. p. 85.

(z) Vid. de eo *Conringius* lib. II. de medic. Hermet. cap. 15. p. 417. sq. et *Baelius* Diction. v. *Roquetaillade*.

(a) Hic inter Protestantium prodromos refertur non solum

dulfus, *Ioannes Taulerus*, *Nicolaus* (*b*) *Lyranus*, *Guilielmus Occam*, *Albertinus Mussatus*, *Richardus Bury*, *Ioannes* (*c*) *Wiclefus*, *Ioannes Bocatius*, *Cinus* (*d*) *Pistoriensis*, *Fridericus* (*e*) *Frezzus*, *Bartulus*, et eius discipulus (*f*) *Baldus*. Vixerunt etiam hoc aeuo clari illi theologi (*g*) mystici, *Henricus Suso* et *Ioannes Rusbrochius*.

XLV.

Vnus tamen superest melioris notae, qui vnus ex isto saeculo viri erudite sapientis nomen meretur. *Franciscum* dico *Petrarcham*,

lum a *Flacio* Catal. Test. ver. cap. 323. et *Dieterico* in Auctario illius Catalogi p. 152. sq. sed et a *Rich. Simonio* T. I. Epist. select. 15.

(*b*) *Mich. Henr. Reinhardus* in *Pentade conatuum sacrorum* Differt. III. accurate refellit eorum errorem, qui *Lyranum* tradunt Iudaeis ortum esse parentibus.

(*c*) Hic *Wiclefus* ac *Taulerus* ex numero mataeologorum sunt eximendi, alter theoreticae, alter practicae theologiae pro suo captu emendator. *Lyranus* etiam in multis supra vulgus sapuit. Vid. *Bibliotheca Bremensis* T. II. p. 389. sqq.

(*d*) De eo vid. *Grauina* lib. I. Orig. iur. ciu. §. 161.

(*e*) Vid. *Acta erud.* Suppl. T. IX. sect. 8. p. 374. et 376.

(*f*) *Bartoli* et *Baldi* vitam terse descriptam legere licet in *Grauinae* lib. I. de orig. et progr. iuris ciu. §. 164. et 165. Vitam *Bartoli* a *Thoma Diplouatatio* scriptam inseruit totam Bibliothecae suae Graecae Fabricius lib. VI. cap. 6. p. 555. sqq.

(*g*) De quibus consulendus *G. Arnoldus* in Hist. Theologiae mysticae p. 293. et 366. sqq.

cham, nouum orbis literati (*b*) lumen, qui et patria et Latina (*i*) lingua tam excellens erat poëta pariter et orator, vt Rex Siciliae cum Pontifice Romano contenderet de eo coronando. A *Flacio* etiam inter testes veritatis refertur: idque summo suo merito. Ex quo patet, eum a theologia suae aetatis abhorruisse, acutiusque vidisse caeteris. Philosophiae quoque pristinum reddere nitorem coepit, scripto *de vtriusque fortunae remediis* libro, itemque *de vera sapientia, de ignorantia sui, de rep. optime administranda:* quibus adiungi debent *Epistolarum* libri. Multam vero idem (*k*) inuidiam et calumniam tulit a Scholasticis sui aeui. Vitam eius breuiter, sed perbene, scripsit (*l*) *Sche-*

(*b*) *Petrarcham literas humanitatis post longa silentia mortuas ab inferis reuocasse ad superos*, vere scribit *Trithemius* lib. de script. eccl. cap. 622. *Reflorescentis eloquentiae principem* eum appellat *Erasmus* in Ciceroniano p. 88. Non est tamen silentio obruendus *Dantes Aligerius*, quem *cultiorum literarum semina sparsisse*, ait *Auentinus* Annal. lib. VII. cap. 16 §. 9. Fata eius et facta describit *Baelius* diction. v. *Dante*. Hunc *Dantem* ducem habuit Petrarcha, *Bocacium* discipulum, vtroque maior.

(*i*) Ipse lib. XII. epist. 6. p. 461. memoriae prodidit, *se stylum patrum primum immutasse, quo sese mutuo pluraliter compellabant.* Vid. Idem lib. var. epist. 14.

(*k*) Ea de re ipse queritur lib. I. epist. 6. 9. 10. et 11.

(*l*) Chronici fol. 227. Adi et *Oudinum* T. III. p. 946. sqq. itemque *Pocciantium* in Catal. Script. Florent. p. 59. et sqq. *Bailletum* T. II. Iudiciorum P. I. p. 327. sqq.

Schedelius. Ipſe quoque *Petrarcha* vitam compoſuit ſuam, quam vna cum alia deſcriptione vitae eius a *Squarzaficho* quodam profecta A. 1711. recudendam curauit *Ackerus*.

XLVI.

Praeſtantiſſimi huius viri exemplo excitati multi ſunt in Italia ad Graecas Latinasque literas ſaeculo *decimo quinto* ſummo ſtudio excolendas. Quem feruorem (*m*) auxerunt exules Graeci poſt captam a Turcis Conſtantinopolim in Italiam delati. Quid? Ipſi Principes hac aetate ſummo literarum amore capti literatos ſtrenue adiuuerunt, inter quos caput extulit *Laurentius* (*n*) *Medices*, dux Florentinus, Leonis X. Papae pater. Neque vero praeterire fas eſt *Nicolaum V.* pontificem Romanum, (quem ipſum non mediocriter doctum fuiſſe, *Platina* (*o*) teſtis

(*m*) *Cum vaſtata a Turcis Conſtantinopoli, caeſoque Imperatore, huius frater cum gentis eius reliquiis Romam confugiſſet, vix credibile, quam multi noſtrorum Graeci effecti ſint.* Haec ſunt *Angeli Decembrii* verba lib. I. Polit. liter. cap. 8. vbi et docet, patrem ſuum Mediolanenſium primum Graecas literas didiciſſe ex *Chryſolora*.

(*n*) *Herm. Barbarus* Epiſt. ad *Io. Picum* p. 143. *Debent Florentinis literae, et inter Florentinos Medicibus, et inter Medices Laurentio.* Adi et *Schelhornii* Amoen. lit. T. I. cap. 2. p. 28.

(*o*) Is f. 330. ſcribit, in Papae illius Epitaphio haec verba

 fuiſſe:

testis est,) ac *Matthiam Coruinum*, Hungariae regem: quorum ille Vaticanae, hic Budensis Bibliothecae conditor meritis celebratur laudibus. Singularis quoque Maecenas erat *Alfonsus*, rex Neapoleos et Aragoniae: id quod luculentis aequalium testimoniis confirmat (*p*) *Baelius*. Tantae et principum et priuatorum in literas propensioni mirifico fuit adiumento typographica ars, hoc demum saeculo orbi diuinitus concessa. Quam vel solam intuentes *Theodoro Ryckio* assentiri cogimur, *non aliud ob orbe condito, si, quod Seruatorem mundo dedit, exemeris, clarius hoc aut laetius saeculum illuxisse hominibus.* Haec enim ipsius verba sunt in Oratione (*q*) *de palingenesia literarum.* Quamquam nec illa huius felicitatis caussa est omittenda, quod hoc aeuo desiit literarum studium esse monachorum proprium, ac libera liberaliaque (*r*) ingenia se dederunt

fuisse: *Excoluit doctos doctior ipse viros.* De eiusdem erga literatos amore testem idoneum adi *Io. Iouianum Pontanum* lib I. de liberalitate cap. 29. et lib. de magnificentia cap. 12.

(*p*) Diction. T. III. v. *Naples* p. 2181. not. B. et C. Cuius annotationibus addi debet laudati modo *Pontani* loc. prius cit. et lib. V. de obedientia cap. 6. testimonium.

(*q*) Pag. 14.

(*r*) Bene *Gassendus* Exercit. paradox. III. §. 10. p. 71: *Quis nescit, Aristotelem vix vigere, nisi apud coenobitas, aut eos certe, qui ab illis instituti sunt, quique penes ipsos*

runt literis, stultum illud αὐτὸς ἔφα abhorrentia, nec superstitionem, sed rationem, sequentia ducem.

XLVII.

Largissimus itaque hoc aeuo fuit ingeniorum prouentus, quorum nomina ad omnem posteritatem futura illustria recitasse sufficiat. *Graeci* (*a*) Italiam hoc saeculo illustrarunt *Emanuel* (*b*) *Chrysoloras*, *Georgius Trapezuntius*, *Bessarion*, *Theodorus Gaza*, *Ioannes Argyropylus*, *Georgius Gemistius Pletho*, *Michaël Apostolius*, *Ioannes* et *Constantinus Lascaris*, *Marcus Musurus*, *Demetrius*

ipsos non conscientiam modo, sed libertatem quoque iudicandi deposuerunt? Caeteri enim, qui sunt soluti eiusmodi compedibus, libereque philosophantur, quam parui, quaeso, faciunt Aristotelicum institutum, hoc est, philosophiam Aristotelis!

(*a*) De his lectu quoque digna sunt *Pol. Lyseri*, Antistitis nuper Cellensis, *Parerga oratoria* p. 324. sqq.

(*b*) *Hic ad nos litteras Graecas attulit, quae annis iam quingentis in Italia conticuerant, et hinc Graecae Latinaeque linguae scholae exortae sunt*, inquit *Platina* vitam concludens Bonifacii IX. *Hic primus excitauit Graecas literas in Italia*, inquit *Poggius* in Orat. de Leon. Aretino. *Hic Graecas literas reduxit in Italiam*, inquit *Tritbemius* de script. eccl. cap. 753. Tamen in vita *Bocacii*, eius libris *de casibus virorum illustrium* praemissa, me legere memini, primum literas Graecas in Italiam intulisse quendam *Leontium Pilatum*, natione Graecum.

trius (c) *Chalcondylas*, *Marcus Marullus*, *Michaël Tarchaniota Marullus*. *Itali* horum partim exemplo, partim institutione eruditi hac aetate fuerunt (*d*) *Gasparinus*, *Bartholomaeus Facius*, *Ioan. Iouianus Pontanus*, (*e*) *Leonardus Aretinus*, *Poggius Florentinus*, *Laurentius Valla*, *Flauius Blondus*, *Baptista Mantuanus*, *Bartholomaeus* (*ee*) *Platina*, *Nicolaus Perottus*, *Gregorius* (*f*) *Tiphernas*, *Robertus* (*g*) *Valturius*, *Marinus Barletius*,

(*c*) Alius est, qui eodem hoc saeculo vixit scripsitque, sed in patria remanens, *Laonicus Chalcocondylas* siue *Chalcondylas*.

(*d*) *Hic latini sermonis elegantiam semimortuam ab inferis resuscitauit*, inquit *Trithemius* lib. de script. eccles. cap. 744.

(*e*) De hoc *Io. Iouianus Pontanus* lib. II. de magnanim. p. 770. ita scribit: *Leonardus Aretinus Romanam eloquentiam suis temporibus a sorde primus atque illuuie vindicare in splendorem est conatus.*

(*ee*) Ita, non *Baptista Platina*, vocatur non solum a *Trithemio* in Catal. script. eccl. sed etiam ab amico suo, *Hieronymo Paulo*, in *Practica Cancellariae Apostolicae*, (cuius locum inseruit *Flacius* Catalogo suo testium veritatis p. 853.) et ab altero amico suo, *Francisco Philelpho*, qui suis in *Epistolis* f. 113. eum nominat *Bartholomaeum Platynensem*. Vid. et *Acta erud.* 1733. p. 396. et 398.

(*f*) Hic primus fuit Graecae linguae in Acad. Paris. Professor. Vid. *Baelius* Diction. et *Melch. Adamus* Vit. Philos. p. 18.

(*g*) De hoc vid. *C. G. Schwarzius* Miscell. polit. hum. Cap. II. §. 21. p. 49. sq.

letius, *Petrus Apollonius* (*h*) *Collatinus*, *Io. Antonius Campanus*, *Matthaeus* (*i*) *Palmerius*, *Ambrosius Camaldulensis*, *Maphaeus* (*k*) *Vegius*, *Robertus Gaguinus*, *Anton. Bonfinius*, *Antonius Panormitanus*, *Iac. Phil. Bergomensis*, *Baptista Fulgosus*, *Ioannes Annius Viterbiensis*, *Franciscus Philelphus*, *M. Ant. Coccius*, *Sabellicus*, *Alexander ab Alexandro*, *Ioannes Picus*, *Marsilius Ficinus*, *Hermolaus Barbarus*, *Angelus Politianus*, *Angelus Decembrius*, *Donatus Acciaiolus*, *Domitius Calderinus*, *Benedictus* (*l*) *Accoltus*, *Nicolaus Leonicenus*, *Petrus* (*m*) *Rauennas*, *Petrus Crinitus*,

(*h*) Vulgo *Collatium* vocant, saeculoque septimo vixisse credunt. Ita *Miraeus* Auctar. script. eccl. cap. 200; *Dempsterus* annot. ad *Accolti* Bellum sacrum p. 324; *Dupinius* in Bibl. eccl. *Boeclerus* Bibliogr. crit. p. 837; et obscurius *Valesius* ad *Eusebii* Hist. eccl. lib. I. cap. 10. Elegans ipsius carmen *de duello Dauidis et Goliae* emendaui et illustraui in *Poeciles* T. II. p. 33. sqq.

(*i*) An hic fuerit combustus, vid. *Oudinus* T. III. p. 1393.

(*k*) Hic *Aeneidi* Virgilianae adiecit librum decimum tertium.

(*l*) Hic sui faeculi historiam literariam illustrat in libro *de praestantia virorum sui aeui*, qui recensetur in *Actis erud.* 1690. p. 510. Idem edidit quatuor libros nitidissime scriptos *de bello a Christianis gesto ad Iudaeam recuperandam*, Groningae 1731. recusos. Peruulgato errore hoc opus tribuitur eius nepoti cognomini, quem in Cardinalium collegium cooptauit Clemens VII. Non tamen hunc errorem errauit *Oudinus* in Comm. de script. eccl. T. III. p. 2581.

(*m*) *Memoria patrum et auorum*, inquit *Lud. Viues* lib. IV. de

tus, *Baptista Guarinus*, *Pomponius Laetus*, *Philippus Beroaldus*, *Paulus* (*mn*) *Cortesius*, *Ianus Parrhasius*, *Aeneas Syluius*, *Lippus Brandolinus*: quibus adiungo *Xicconem Polentonum*, cuius memoriam nuper (*a*) renouauit *Kappius*, atque institutum in Italia *Ianum* (*n*) *Pannonium*.

XLVIII.

Ita fere Italiae finibus continebantur tum literae, nisi quod Germania nostra lucis huius particeps facta est per *Rudolphum* (*o*) *Agrico-*

de caufis corrupt. art. p. 159. *coeptum est in Italia reuocari studium linguarum per discipulos* Petri Rauennatis, *Latini*, *et* Emanuelis Chrysolorae, *Graeci*. Rara est de illo *Petro Rauennate* mentio. Vid. *Gesnerus* in Bibl. *Olearius* Bibl. eccl. T. II. p. 117. *Seelenius* in Selectis literariis p. 678. fqq. et *Schelhornius* Amoen. T. XI. p. 16. fqq. Caeterum non videtur contemnenda opinio *Kappii*, in §. VI. fuae Differt. *de Polentono* cenfentis, *Lud. Viuem* eo, quem laudaui, loco non *Petrum*, fed *Ioannem Rauennatensem*, fcribere debuiffe. Certe, fuiffe hunc, in primis literarum inftauratoribus Italis, luculentis grauibusque docet teftimoniis.

(*mn*) Hic primis e Scholafticis theologiam defcripfit ftylo pure Latino. Vid. *Caueus* Hift. lit. fcript. eccl. P. II. p. 319; *Hottingerus* Hift. ecc. faec. XV. p. 80. fqq. et *Lotterus* in Hiftoria Peutingeri p. 54.

(*a*) *Io. Ern. Kappii* Differtatio luculenta *de Xiccone Polentono*, *hiftoriae literariae faeculo XV. in Italia inftauratore*, prodiit Lipfiae 1733.

(*n*) De hoc vberrimam pete notitiam e *Zuittingeri* Hungaria literata p. 287. fqq.

(*o*) *Hic primus in Germania emendauit genus fermonis et Dia-*

gricolam, *Ioannem* (*p*) *Trithemium*, *Bogislaum* (*β*) *Hassensteinium*, *Hartmannum Schedelium*, *Wernerum* (*q*) *Rolefinkium*, *Conradum*

I 4 (*qq*)

---

1 *Dialecticam*, inquit *Melanchton* Declam. T. II. 446. et sq.

(*p*) *Trithemium* primis literarum instauratoribus adscribit socium *Rich. Simonius* Biblioth. crit. T. IV. epist. 24. vel Epist. select. T. IV. epist. 20.

(*β*) Hunc e diuturnis tenebris in lucem produxi in primo, quod Gottingae editi, Programmate. Halae id a. 1717. vna cum additamento quodam recusum ansam praebuit *Io. Christoph. Colero*, vberius exponendi vitam illius *Hassensteinii*. Ac prodiit haec *Vita* Wittebergae a. 1719. Errauit tamen p. 41. vir doctissimus, *Ge. Fabricium* referens inter amicos et familiares *Hassensteinii*. Mortuus enim hic prius erat, quam ille natus.

(*q*) Westphalus hic erat, Carthusianus Coloniensis. Edidit Compendium historiae vniuersalis, quod omnium historiae studiosorum in manibus fuisse, e tot editionibus colligo, quarum plerasque habet *Bibliotheca vniuersalis Vffenbachiana* in Tomi secundi appendice. Prodiit videlicet primum sine loci et temporis nota, deinde 1475. 1476. (vid. *Theoph. Sinteri Nachrichten von raren Büchern* P. I. p. 49.) 1479. (vid. *Gudeni* Diplom. T. I. p. 426. sq.) 1480. (in praegrandi folio, quam editionem ipse possideo,) 1481. (quo anno etiam Germanica huius libri versio est emissa,) 1482. 1487. 1488. Insertus hic liber etiam est a *Pistorio* Tomo suo secundo Scriptorum Germaniae. Caetera de *Rolefinkio* petas licet ex *Vossii* lib. III. de Hist. Lat. cap. 6; *Trithemii* de script. eccl. cap. 929; *Sagittarii* Introd. in Hist. eccl. cap. 10. §. 10. et *Oudini* Tom. III. p. 2738. sqq.

(qq) *Celtem*, *Rudolphum Langium*, *Henricum Bebelium*, *Ioannem* (r) *Regiomontanum*, *Ioannem Nauclerum*, *Iacobum Wimph-lingium Albertum Kranzium:* quorum vitis describendis (vno alteroque excepto) opus suum *de vitis philosophorum Germanorum* iure meritoque orsus est *Melchior Adamus*. Vixit item hoc saeculo *Martinus* (s) *Behaimius*, Nobilis Noribergensis, qui viam praeiuit celebri illi noui orbis repertori, *Christophoro Columbo*.

XLIX.

Doctissimi hi viri humaniora, quae vocant, studia impensissime coluerunt, hoc est, studia linguarum, historiarum, antiquitatum, artem criticam, et quicquid philologiae nomine continetur: at in realibus, quas Scholastici vocabant, disciplinis parum hac aetate profectum est, in theologia puta ac philosophia, in quibus supremae dignitatis studiis

(qq) De huius vita et scriptis agit *Gundlingius* copiose et accurate *Obs. select.* T. I. Diss. I.

(r) Hunc vna cum *Purbachio* Astronomiam in Germania restituisse, scribit *Melanchthon* loc. cit. p. 104. Scias vero, lector, eum non Regiomonti Prussiae, sed in cognomini oppidulo Franconiae editum in lucem fuisse. Vita *Georgii Purbachii* exstat in *Adami* Vitis Philos. p. 2.

(s) Vid. *Doppelmayerus* Hist. Mathemat Norimberg. P. I. lib. I. et *Wagenseilii* Oratio parentalis *Ge. Frid. Behaimo* A. 1682. habita.

ſtudiis ſolam linguam emendabant, hoc eſt, quae maiores corruptiſſimo dicendi genere elocuti fuerant, tam comte tamque polite ediſſerebant, vt vix Ciceronis aequales loqui potuiſſent Latinius. Qui igitur hoc saeculo viuebant inueteratae barbariei ſiue (t) philoſophi ſiue theologi, nec linguam nec mentem emendantes, quales erant plurimi, e quibus claritatis plurimum remanſit obſcuriſſimis illis capitibus, *Ioanni Capiſtrano*, *Petro de Natalibus*, *Dominico de Flandria*, *Ioanni Capreolo*, *Petro Tartareto*, *Gabrieli Bieli* et *Antonino Florentino*; ii contemtui erant maximo nouis illis Ciceronianis. Quid? quod multi ad ſuperſtitionem vsque Ciceroniani ſtyli erant aemuli: vt vere dici poſſit Roma vetus tum ab inferis eſſe reuocata, permultis tantum eloquentia Romana valentibus, vt priſcis illis Romanis, quibus vſi fuerant magiſtris, palmam facere dubiam viderentur. Scilicet vitio naturae humanae fieri ſolet, vt in deuia abrepti, cum rectam quaerimus viam, contrariis implicemur erroribus, nec me-

 dium

(t) Inter hos commemorari meretur *Ioannes Lichtenbergerus*, aſtrologus, cuius *Prognoſticatio*, A. 1488. confecta, emendatiſſime excuſa eſt Coloniae 1528. in 8. Agit de hoc libro quam copioſiſſime *Tenzelius* in ſuis Menſibus A. 1689. et 1691. Vid. et *Fabricii* Centifolium Lutheranum p. 343. et *Reimmanni* Bibliotheca propria p. 648.

dium teneamus. Fateri enim necesse est, ante ortum hoc hominum genus, de quo loquor, pro Romano sermone passim regnasse meram stribliginem. Vid. *Hottingerus* in (u) *Analectis historico-theologicis*, et *Frischlinus* in *Prisciano vapulanti*.

L.

Quae isto saeculo Italiae affulserat lux, eius vsura ad aliquam theologorum partem peruenit, qui meliora coeperunt videre probareque. Nominari hic merentur *Ioannes Hussus*, *Io. Gerson*, *Petrus Alliacensis*, *Nicolaus Cusanus*, *Nicolaus de Clemangis*, *Raymandus Sebundus*, *Ioannes Wesselus*, *Thomas de Kempis*, *Hieronymus Sauanorola*, *Alfonsus Tostatus*. Nouae etiam hac aetate natae sunt Academiae, (a) Conimbricensis; (x) Louaniensis, Taurinensis, Herbipolensis, Lipsiensis, Friburgensis, Gryphiswaldensis, Basileensis, Moguntina, Ingolstadiensis, Tubingensis, Rostochiensis, Vpsaliensis.

LI.

(u) Pag. 5 - - 26.

(a) A. 1729. prodiit Ulysipponae *Historia Academiae Conimbricensis*, cuius recensio exhibetur in *Actis erud.* 1733. p. 481.

(x) Edidit *Valerius Andreae Fastos Academicos Studii generalis Louaniensis*, *Louanii* 1636. iterumque 1650. Sed perrarus est hic liber. De vtraque editione vid. *Coleri* Anthologia p. 297. sqq. et 492. vna cum *Poecile* mea T. II. p. 392. et T. III. p. 41. et 46.

LI.

Restituta sic eloquentia, in Italia maxime, saeculo sequenti *decimo sexto* etiam sapientia redire ad mortales coepit, ac disciplinis realibus, pessime adhuc habitis, sua reddi sanitas. Scilicet et Medicina, et Iurisprudentia, et, quae primo loco nominanda erat, Theologia, emendata puriorque facta est; sola Philosophia (*y*) Aristotelis adhuc compedibus constricta, cuius emendationem DEVS destinarat aetati secuturae. Caeterum pro philosophiae studio hoc quoque (z) saeculo inter Italiam et extra eam excultae sunt humaniores artes, ac maxime poëtarum Latinorum plena fuerunt omnia. Praecipua memoria dignus *Ioannes Reuchlinus* est, literarum Hebraicarum notitiam Germanis impertiens, caeterum odio Scholasticorum exceptus quam immerito, tam acri. Theologiae autem emendationem (*a*) debemus *Erasmo* (*b*) ac *Luthero*, quorum hic,

(*y*) Vid. mea et Io. Christ. Coleri Dissertationes de philosophia Melanchtonis in *Actis Philos.* T. II. p. 594. sqq.

(*z*) Vid. *Burcardi* liber de fatis linguae Latinae in Germania.

(*a*) Vid. Historia literaria Reformationis Lutheri ab *Hardtio* edita.

(*b*) *Erasmo nemo multis iam aetatibus utilior Christiano contigit orbi*, inquit *Auentinus* Annal. lib. IV. cap. 8. §. 36. Simile est *Conringii* iudicium, lib. *de scriptoribus*

hic, quod ille variis in scriptis mussitabat, aperte propugnare, et inueteratis erroribus bellum indicere sustinuit, diuinaque adiutus ope aliquot centena millia hominum Romani pontificis iugo liberauit. Fuerant quidem iam ante haec tempora, qui turpissimas theologiae mendas acutis (*c*) obseruarent oculis et indicarent. Maxime Galli saepe ita cantabant, vt Romanus ille Petrus exhorresceret. Sed non valuerunt eiicere superstitionem, quam et credulitas laicorum et crudelitas clericorum tuebatur impensissime. Ipse ad vltimum DEVS (*d*) instrumento vtens contemtissimo monacho pristinum nitorem traditae ab ipso suo filio religioni reddidit. LII.

---

bus p. 151. censentis, *Erasmo praeter reparatam rem literariam theologica studia, saltim propter omnium fere antiquorum Patrum scripta emendata atque in lucem producta incredibili plane diligentia et felicitate, nunquam magnam satis gratiam referre posse. De religione Erasmi* exstat A. 1717. edita dissertatio luculentissima *Io. Alb. Fabricii*, in qua historiam *Erasmi* literariam pulchre persequitur, p. 22. iure indignatus, ab auctore *Iconis Erasmi*, quae exhibetur in Halensibus *Obseruationibus selectis*, virum hunc traduci tanquam φιλάδονον. Ego addo, nec maiori iure in eadem *Icone* timiditatem pro primario *Erasmi* vitio haberi. Certe quis hodie pari παῤῥησίᾳ insectatur vitia omnis ordinis hominum? Sed, vt dicam, quod res est, Iconographus ille humanam Erasmi prudentiam vocauit timiditatem.

(*c*) Hos in theatro quasi quodam sistit *Flacius in Catalogo testium veritatis.*

(*d*) Vid. mea Dissertatio *de Prouidentia reformatrice.*

LII.

Si causſas eruditionis hoc ſaeculo amplioribus (*e*) progreſſae paſſibus requiris, hic quoque primum laudis locum merentur Principes, qui opera et auctoritate ſua non defuerunt literis atque literatis. Tres tamen eminent prae caeteris, (*f*) Maximilianus I. in Germania, Franciſcus (*g*) I. in Gallia,

(*e*) *Melanchton* quidem de ſaeculo hoc XVI. ita ſcribit Declam. T. II. p. 123: *Nulla aetas tam ferrea rectis ſtudiis fuit, quam iſta.* Sed cum ſciamus, praeter ſummos Principes, in quibus etiam Papa *Leo X.* erat, (Vid. *Bayle* Diction. T. II. Addit. p. 10.) multos vixiſſe tum Maecenates, Dalburgios, Fuggeros, Nuenarios; non poſſumus aſſentiri Melanchtoni. Scilicet queruli eſſe ſolent homines ſcholaſtici, adeoque nec ſine exceptione audiendi ſunt. Noſtris item temporibus non deſunt, qui quiritantur de miſero ſtatu rei literariae: quos meliora edocuit *Buddeus* in Oratione *de bonarum literarum decremento noſtra aetate non temere metuendo.*

(*f*) De huius Imp. eruditione vid. *Cuſpinianus* in Vita eius. Ipſum rerum a ſe geſtarum annales eleganti ſtilo contexuiſſe, teſtis eſt *Pirkheimerus* apud *M. Adamum* in Vitis ICtorum p. 26. De eius libro, cui titulus Theurdanck, vid. *Placcius*, et ſingularis Diſp. *Io. Dau. Koeleri.* Diploma eius de inſtaurandis literis humanioribus vid. in *Burckhardi* Comm. de Lat. Linguae in Germania fatis P. II. p. 188. ſqq. et notis illuſtratum in *Seelenii* Selectis literariis. A Maximiliano quoque hoc nouam veluti vitam accepit Viennenſis Academia; quod idem beneficium paulo poſt Franciſco I. debuit Academia Pariſienſis.

(*g*) Huius cum ſtudio renatae ſint in Galliis literae, merito

lia, et Cardinalis Ximenius (*h*) in Hispania, summi vtique Musarum cultores ac patroni. Maximilianus etiam Septemuiris auctor (*i*) fuit, vt sua quisque in prouincia Academiam conderet, largisque stipendiis studia disciplinarum omnium excoleret. Reliquae causae huic saeculo cum praecedenti sunt communes.

LIII.

rito dictus fuit *parens literarum*, teste *Thuano* lib. III. p. 54, et *Mureto* in Dedic. Var. lect. et *Lambino* in Dedic. *Lucretii* sui, et *Rol. Maresio* lib. II. epist. 3. p. 244. Quare saeculum Francisci I. ob reuocatas in lucem sub eo literas *aureum* vocat *Sammarthanus* Elog. lib. I. cap. 9. Vid. et *Sleidanus* lib. 19. fol. 491. b.

(*h*) Legi meretur *Memoria Ximenii* scripta ab *Harditio* et A. 1717. edita.

(*i*) Ita refert *Caluisius* Chronol. ad a. 1495. *Boeclerus* lib. de rebus saeculi XVI. p. 275. addens p. 276. et 277. hortatu *Maximiliani* conditas fuisse Academias Wittebergensem et Francofurtanam. Idem tradit *Schurzfleischius* Hist. saec. XVI. p. 6. et *Frid. Lucas* Europ. Hel. p. 546. et 549. Ac fauet huic narrationi diploma Maximiliani modo memoratum. At vero nuper *in der allerneuesten Acerra philologica* p. 88. sqq. ista narratio refertur inter fabulas, idque propterea, quod nec in Actis comitiorum Imperii, nec apud vllum illius temporis scriptorem occurrit eius rei mentio. Imo iam ante hunc censorem eam traditionem reiecerat *Rinkius* in Diss. a. 1723. edita sub hoc titulo: "*Imperatores primi, perpetui ac soli Academiarum in Germania auctores*": idemque nuper *Treuerus* fecit in singulari Disp. Gottingae edita, pauloque ante hunc *Koecherus* in Epistola Germanica publice scripta ad *Stollium*. Ac sane eorum argumentis probatur, a Maxi-

LIII.

Feracissimum proinde eruditorum hominum hoc saeculum fuit, vt vix principes eorum omnes nominare per definiti spatii angustiam liceat; singulos vero describere, vasti res sit (ii) voluminis. Eminuerunt itaque hac aetate, qui sequuntur: Theologi, *Erasmus*,

Maximiliano id consilii non fuisse propositum in comitiis. Non tamen hoc obstat, quo minus in colloquio cum Principibus familiari id ab Imperatore factum sit. Ac vel eam ob causam verissimam habeo eam traditionem, quod id non facere non potuisse videtur tanto ornandarum literarum studio incensus Imperator. Quod si obiicias, iam tum Electorum quemque, exceptis Brandenburgico et Saxonico, habuisse in terris suis Academiam, responderim, ita emendandam esse narrationem hanc, vt Maximilianus id consilii dedisse credatur solis Electoribus, ac caeteris item Principibus, qui non erant Electores. Potest quoque factum esse, vt suum Wittebergae condendae Academiae consilium Maximiliano coram aperiret Fridericus, Elector Saxo, praesentibus aliis aliquot Principibus, idque consilium non solum probaret ac laudaret Imperator, verum etiam caeteros Principes adhortaretur ad ornandam pluribus scholis Academicis Germaniam. Certe nisi aliquid veri subesset, non potuisset tam communis nasci huius rei narratio: adeoque, etsi literis id non est mandatum ab illius temporis historicis, iure tamen summo fidem habemus huic traditioni, persuasumque habemus, *Maximilianum* fuisse auctorem suasoremque nouas condendi Academias.

(ii) Praecipuos huius saeculi literatos nominauit, vitamque eorum et merita breuiter concinneque descripsit in

Erasmus, *Martinus Lutherus*, *Philippus Melanchthon*, *Georgius Spalatinus*, *Ioannes Bugenhagius*, *Erasmus Sarcerius*, *Andreas Osiander*, *Iustus Ionas*, *Vrbanus Regius*, *Ioannes Aepinus*, *Erhardus Snepfius*, *Hieronymus Wellerus*, *Ioannes Wigandus*, *Ioannes Marbachius*, *Ioannes Brentius*, *Matthias* (*) *Flacius*, *Martinus* (a) *Chemnitius*, *Iacobus Andreae*, *Nico-*

in Historia sua *Thuanus*: quae elogia separatim edidit et doctissimis annotationibus auxit *Teisserius*. Etiam *Erasmus* in suo *Ciceroniano* p. 93. - 114. de potioribus suae aetatis scriptoribus fert iudicium. Etsi enim stylum ipsorum praecipue respicere videri vult, tamen nec caeteras ipsorum dotes dimittit intactas.

(*) *Flacium* fuisse theologum *Lutheranorum superioris saeculi omnium facile eruditissimum*, iudicat *Mollerus* in Homonymoscopia p. 61. Ac sane vix cuiusquam ampliora exstant in theologiam merita. Intelligens enim, vt ipse profitetur in Dedicatione *Catalogi test. ver.* tria potissimum opera Ecclesiae esse necessaria, Commentarium in S. Scripturam, Philologiam sacram, ac Historiam ecclesiasticam, ipse tantis operibus manum admouit, perfecitque non solum *Commentarium in N. T.* et *Clauem Scripturae*, sed etiam incomparabile illud opus Historiae ecclesiasticae, cui eius *Catalogus testium veritatis* pro insigni appendice meretur adiungi. Quae intuentes fateri cogimur, *Flacium*, si vnum eius exceperis peccatum, quod in doctrina de peccato originali peccauit, vnum omnium amplissime de theologia sacrisque literis promeritum esse, nemini vni eorum, qui post *Lutherum* scribendis libris Ecclesiae profuerunt, postferendum.

(a) *Theologorum facile princeps* vocatur a *Tribbechouio* lib. de Scholasticis cap. 6. p. 283.

Nicolaus Selneccerus, Tilemannus Hesbusius, Dauid Chytraeus; Andreas Carolostadius, Vlricus Zuinglius, Ioannes Oecolampadius, Martinus Bucerus, Paulus Fagius, Leo Iudae, Petrus Martyr, Wolfgangus Musculus, Andreas Gerhardus Hyperius, Rudolphus Gualterus, Guilielmus VVhitakerus, Augustinus Marloratus, Ioannes Caluinus, Henricus Bullingerus, Simon (α) *Grynaeus; Iosias Simlerus, Guil. Farellus, Zacharias Vrsinus, Hieronymus Zanchius, Philippus Marnixius, Lambertus Danaeus, Ioannes* (β) *Raimoldus, Franciscus* (b) *Iunius, Theodorus Beza; Iacobus* (c) *Faber, Ioannes Eccius, Iaco-*

(α) Fabellam de angelo *Grynaeum* Spirae subducenti insidiis inimicorum refello in *Poeciles* T. III. p. 463. sqq.

(β) Hunc mire laudat *Dallaeus* lib. II. de cult. relig. Lat. cap. 4. p. 110. ac lib. VIII. cap. 10. p. 1061. eum vocat *virum incomparabilem.*

(b) De hoc *Scaliger*, teste *Gatakero* Cinni lib. II. cap. 9. p. 315. ita iudicauit: *Ab Apostolorum temporibus hactenus parem theologum nullum vidit saeculum.* Valde quoque eum *Glassius* laudat Philol. S. p. 2072.

(c) Huic omnium primum elogiorum suorum dicauit *Sammarthanus. Hic primus apud Gallos philosophiam rudem adhuc et impolitam cum eloquentia iunxit,* inquit *Wimpfelingius* Addit. ad *Trithemium* de script. eccl. cap. 15. *Mollerus* in Homonymoscopia p. 58. vocat *Fabrum* illum *primum literarum et theologiae ac philosophiae verae in Gallia instauratorem.*

Iacobus Hochstratanus, *Ioannes Cochlaeus*, *Iacobus Latomus*, *Thomas Caietanus*, *Ioannes Faber*, *Iulius Pflugius*, *Georgius VVicelius*, *Georgius Cassander*, *Ortuinus* (*d*) *Gratius*, *Sixtus Senensis*, *Claudius Espencaeus*, *Ioannes Maldonatus*, *Melchior Canus*, *Petrus Canisius*, *Alphonsus Salmeron*, *Hieronymus Oleaster*, *Ambrosius Catharinus*, *Dominicus Sotus*, *Franciscus Victoria*, *Iacobus Pauya Andradius*, *Martinus Nauarrus*, *Gregorius de Valentia*, *Benedictus Pererius*, *Ioannes de Pineda*, *Ludouicus Molina*, *Stanislaus Hosius*: Philologi, *Ioannes Reuchlinus* iam ante memoratus, *Petrus Mosellanus*, *Richardus* (*e*) *Crocus*, *Christophorus Longolius*, *Beatus Rhenanus*, *Franciscus Vatablus*, *Thomas Linacer*, *Guilielmus* (*ee*) *Budaeus*, *Xantes Pagni-*

(*d*) Quia eius tam crebra mentio in *Epistolis obscurorum virorum*, hinc vulgo putant, eum fuisse hominem perindoctum. Sed praelonga eius Epistola, *Lamentationibus obsc. virorum* subnexa, ostendit, eum fuisse virum doctissimum, styloque vsum esse eleganti, ac solum eius vitium fuisse orthodoxismum.

(*e*) Hunc *primum* literas Graecas docuisse in Germania, testis est *Camerarius* in Vita Eobani Hessi cap. 2. et 15. Conf. *Menkenii* Diss. de Graecarum et Lat. literarum in Misnia instauratoribus A. 1701. edita.

(*ee*) *Gallia inter alia multa lumina literarum, non solum quem Erasmo, viro maximo, opponeret, verum etiam quem*

Pagninus, *Hadrianus* Cardinalis, *Io. Ludouicus Viues*, *Antonius* (f) *Nebrissensis*, *Andreas Masius*, *Iacobus Sadoletus*, *Petrus Bembus*, *M. Antonius Maioragius*, *Sebastianus Castalio*, *Iulius Caesar Scaliger*, *Basilius Faber*, *Georgius Fabricius*, *Ioachimus Camerarius*, *Guilielmus Canterus*, *Thomas Naogeorgus*, *Robertus Constantinus*, *Ioannes Albertus VVidmanstadius*, *Ioannes Auenarius*, *Guilielmus Xylander*, *Ioannes Mercerus*, *Ioannes Passeratius*, *Paulus Manutius*, *Hieronymus VVolfius*, *Ioannes Sturmius*, *Laeuinus Torrentius*, *Michaël Neander*, *Andreas Dudithius*, *Guilielmus Postellus*, *Aldus Manutius* iunior, *Bened. Arias Montanus*: Poëtae, *Vlricus Huttenus*, *Hermannus Buschius*, *Eobanus Hessus*, *Petrus Lotichius*, *Iacobus Micyllus*, *Paulus Melissus*, *Georgius Sabinus*, *Ioannes Stigelius*, *Michael Hospitalius*, *Hieronymus Vida*, *Nicodemus Frischlinus*, *Georgius Buchananus*, *Petrus Ronsardus*, *Ioannes Auratus*,

quem cum vniuersa vetustate compararet, coluit Budaeum, inquit *I. C. Scaliger* Epist. p. 368. Alia permagnifica elogia legi licet apud *Bluntium* et in *Fabricii* Bibl. Gr. lib. V. cap. 40. p. 75. Adde meas ad *Sammarthani* lib. I. cap. 2. annotationes.

(f) Hic literas humaniores in Hispaniam reuocauit. Vid. *Miraeus* in Mantissa Auct. de script. eccl. p. 104.

ratus, *Torquatus Tassus*, *Aonius Palearius*, *M. Antonius Flaminius*, *Marcellus* (*g*) *Palingenius*, *Guilielmus Sallustius Bartasius*, *Actius Sincerus Sannazarius*: Critici, *Hadrianus Turnebus*, *Franciscus Robortellus*, *Gabriel* (*h*) *Faërnus*, *Dionysius Lambinus*, *Ianus Guilielmius*, *Fridericus Sylburgius*, *Francistus Modius*, *Petrus Ciacconius*, *M. Antonius Muretus*, *Petrus Victorius*, *Petrus Pithoeus*, *Iustus Lipsius*, *Valens Acidalius*, *Simeo Bosius*, *Ioannes Brodaeus*, *Franciscus Fabricius*, *Lucas Fruterius*, *Paulus Leopardus*, *Ferdinandus Nonius Pincianus*, *Iosephus Scaliger*, *Ianus Dousa*: Antiquarii, *Lazarus Baysius*, *Io. Pierius Valerianus*, *Io. Goropius Becanus*, *VVolfg. Lazius*, *Onuphrius Panuinius*, *Hieronymus Magius*, *Abrahamus Ortelius*, *Guido Pancirollus*, *Carolus* (*i*) *Sigonius*, *Octauianus Ferrarius*, *Antonius Augusti-*

(*g*) Male hunc saeculo superiori adscripsit *Conringius*. Est vero *Palingenius* scriptor pseudonymus, infra retegendus, cum agemus de *pseudonymis*.

(*h*) Hunc *Lambinus* in praef. ad *Ciceronis Orat. in Pisonem* vocat *mirum verae et rectae scripturae ex antiqua deprauata coniectorem*.

(*i*) Si forte dixeris, hunc historicis potius, quam antiquariis, accensendum fuisse, respondeo, mihi contra videri. Ac semel hoc monitum volo, a me quemque posi-

Augustinus, *Ludouicus Coelius Rhodiginus*, *Fuluius Vrsinus*, *Petrus Faber*: Historici, *Philippus Cominaeus*, *Ioannes Cuspinianus*, *Franciscus Irenicus*, *Antonius* (*k*) *Gueuara*, *Cyriacus Spangenbergius*, *Ioannes* (*kk*) *Auentinus*, *Sebastianus Munsterus*, *Ioannes Sleidanus*, *Franciscus Guicciardinus*, *Paulus Iouius*, *Polydorus Vergilius*, *Abrahamus Bucholcerus*, *Ioannes Leunclauius*, *Paulus Langius*, *Gilbertus Genebrardus*, *Nicolaus Machiauellus*, *Laurentius Surius*, *Reinerus Reineccius*, *Ioannes Lelandus*: Philosophi, *Antonius* (*l*) *Galateus*, *Georgius Agricola*, *Io. Franciscus Picus*, *Victorinus Strigelius*, *Thomas Morus*, *Henr. Cornelius Agrippa*, *Petrus Pomponatius*, *Augustinus Niphus*, *Chrysostomus Iauellus*, *Iacobus Zarabella*, *Petrus Ramus*, *Io. Genesius Sepulueda*, *Iacobus Schegkius*, *Hierony-*

positum esse in ea classe, in qua ingenium exercuit omnium maxime, etiamsi aliarum quoque disciplinarum peritus fuerit haud mediocriter. Omnis enim vere eruditus vir est polyhistor.

(*k*) Historicus mendacissimus. Vid. praeter *Baelii* Dictionarium *C. A. Rupertus* ad *Florum* p. 428. sqq. et *Gryphius* lib. de ordinibus equestribus P. II. c. 16. p. 198. sqq.

(*kk*) De hoc disserit copiose *Fabricius* Biblioth. medii aeui lib. I. p. 387. sqq.

(*l*) De huius vita et scriptis vid. *Acta Philos.* T. III. p. 766. sqq.

ronymus Osorius, Michaël Montanus, Ioannes Bodinus, Franciscus Patricius, Iordanus Brunus, Hieronymus Cardanus, Bernhardinus Telesius: Medici, *Hieronymus Fracastorius, Ioannes Fernelius, Andreas Vesalius, Franciscus Vallesius, Ianus Cornarius, Leonardus Fuchsius, Symphorianus Campegius, Ioannes Ruellius, Realdus Columbus, Petrus Andreas Matthiolus, Iacobus Syluius, Guilielmus Rondeletius, Iacobus Theodorus Tabernaemontanus, Thomas Brastus, Theophrastus Paracelsus, Hieronymus Mercurialis, Conradus Gesnerus, Ioannes Crato, Gabriel Fallopius, Ioannes VVierus, Theodorus Zuingerus:* Mathematici, *Nicolaus Copernicus, Orantius Finaeus, Christophorus Clauius:* Iurisconsulti, *Vdalricus Zasius, Andreas Alciatus, Franciscus Connanus, Andreas Tiraquellus, Franciscus Duarenus, Matthaeus VVesenbecius,* ~~*Franciscus Balduinus, Philippus Decius*~~, *Ioachimus Hopperus, Antonius Contius, Antonius Goueanus, Carolus Molinaeus, Franciscus Hottomannus, Iacobus Cuiacius, Hugo Donellus, Barnabas Brissonius, Obertus Giphanius, Didacus Couarruuias, Ioannes Fichardus, Hieronymus Schurfius, Henningus Goedenius, Ferdinandus Vasquez, Marianus Socinus, Viglius Zuichemus, Petrus Grego-*

rius

rius Tholosanus; *Laelius Taurellus*, *Ioannes Paulus Lancellotus*. Illud etiam peculiare habet hoc saeculum, quod eruditissimos produxit typographos, *Robertum et Henricum Stephanos*, *Ioannem Oporinum*, *Guilielmum Morellum*, *Hieronymum Commelinum*, *Christophorum Plantinum*, *Franciscum Raphelengium*.

LIV.

Quot quantique literis contigerint hoc aeuo Maecenates, Academiae testes sunt, hoc saeculo (m) conditae, Wittenbergensis (n) A. 1502; Francofurtana A. 1506; Complutensis A. 1515; Marpurgensis A. 1527; Hafniensis A. 1538; Regiomontana A. 1544; Dillingensis A. 1549. Ienensis A. 1558; Duacensis A. 1562; Argentoratensis

(m) *Gymnasia* praetermitti iubet breuitas nostra. Vid. *Gottofredi Ludouici* Historia Gymnasiorum, et *Frid. Lucae* Europäischer Helicon Parte sexta.

(n) Huic duo illa luminaria magna, *Lutherus* et *Melanchthon*, tantum splendoris attulerunt, vt eorum audiendorum caussa vndique concurrerent generosi iuuenes, ac Melanchton, quippe qui saepe bis mille et quingentos habebat auditores, (*teste M. Adamo* in Vitis Theol. p. 173.) vocaretur *communis praeceptor Germaniae*.

(n) A. 1566; Mussipontana (β) A. 1573; Lugdunensis (o) in Batauia A. 1575; Helmstadiensis A. 1576; Vilnensis in Lithuania A. 1579; Altorfina A. 1581. Franekerana A. 1585; Paderbornensis A. 1592. Nec silentio praeteriri debet, a Leone X. instauratam esse Academiam (p) Romanam, quam *Archigymnasium* vocant, itemque bibliothecam Vaticanam; et Heidelbergensem bibliothecam conditam locupletatamque ab Ottone Henrico, Electore Palatino. Sic et Augustana in Vindelicis, et Bodleiana Oxonii, initium habuit hoc temporis tractu. LV.

(n) Haec tamen demum a. 1621. ab Imp. ius impetrauit Doctores omnium Facultatum creandi, teste ad hunc annum *Caluisio*. Antea enim Magistros tantum et Baccalaureos creauit.

(β) Vid. *Gaultheri* Speculum Iesuit. p. 47.

(o) Historiam et statum huius Academiae nuper concinno compendio exposuit *Franciscus Fabricius* in Oratione tertio eius anno Iubilaeo habita A. 1725.

(p) Testis est huius Archigymnasii Professor eloquentiae, *Paulino a S. Iosepho* in Orationibus A. 1727. editis p. 65. et 82. et 95. qui etiam tota Oratione tertia laudes huius Academiae persequitur, eamque non esse inferiorem censet Academiis Bononiensi et Patauina. Idem p. 353. nos docet, quotannis in ista Academia orationem haberi decimo illi Leoni parentalem. De hodierno Romanae huius Academiae, quam *Sapientiam* vocant Romani, statu adi et *Missonii* Iter Italicum Epist. 35. p. 903. sqq. Quantus Maecenas fuerit Leo ille, disce quoque, si libet, ex *Poeciles* meae T. III. p. 566. sqq.

LV.

Venimus ad saeculum proxime decursum, quod nec ipsum aut Maecenatibus (q) aut Varronibus caruit. Inter priores agmen ducit Ludouicus XIV, Gallorum Rex, cuius auspiciis prisci Latini auctores in Delphini vsum quam splendidissime sunt editi, pluresque literariae societates institutae. Memoratu quoque digna est Christina, Sueciae Regina, quae doctissimos quosque vndique conuocabat ad se, liberalissimeque tractabat. Parem in literas fauorem testantur Academiae, Societates literariae, ac Gymnasia, quorum non tenuis hoc saeculo prouentus (r) fuit. Nam A. 1607. condita est Gissensis Academia, A. 1614. Groningensis,

(q) His annumerari debet *Leopoldus*, Imp. *Iacobus I.* Rex Britanniae, *Vrbanus VIII.* Papa, (cuius honori *Allatius* dicauit *Apes Vrbanas*,) *Ernestus* Pius, Dux Saxoniae, *Ferdinandus Fürstenbergius*, Episcopus, ac denique *Ioannes Zamoscius*, ille et Martis et Musarum in castris fortissimus heros, quem *Phoenicem Poloniae* dixeris iure maximo, de quo vid. *Starauolscius* lib. de bellatoribus Sarmatiae cap. 120.

(r) Exstat liber nescio cuius, ita inscriptus: *Germania milite destituta, et literatis sua ceu mole laborans.* Recusus est in Rengeriana *Collectione nouorum librorum* p. 283. sqq. Praeter styli nitorem vix quicquam laudauerim isto in libello. Adeo ieiuna sunt, quae ibi proferuntur consilia. Imo tam bonae mentis inops est ille auctor, vt initio libelli malle videatur, ciues suos esse bestias, quam homines.

sis, A. 1617. (s) Salzburgensis, A. 1621. Rintelensis, et in Americae regione Peruana Limensis, A. 1630. Osnabrugensis, (a) A. 1632. Dorpatensis, quae nuper esse desiit, A. 1635. (t) Tyrnauiensis, A. 1636. Vltraiectina, A. 1640. Aboensis, A. 1648. Harderuicensis, A. 1655. Duisburgensis, A. 1665. Kiloniensis, A. 1668. Lundinensis in Scania, ac denique A. 1694. Halensis, cui quidem certe literae pleraeque (u) omnes imputare debent maximam partem suae sanitatis. Insigne studiosorum factum esse hoc saeculo *gladium*, et quidem occasionem praebente bello Germaniae tricennali, nuper singulari docui in programmate.

LVI.

(s) Vel potius A. 1622. Certe sum demum facta est solennis inauguratio. Vid. *Historia Vniuersitatis Salisburgensis* A. 1728. edita.

(a) Osnabrugensis Episcopus, *Franciscus Wilhelmus*, hanc condidit inaugurauitque sollenniter, ac rectores ei dedit Patres Societatis Iesu, vt scilicet plures in hac schola milites armarentur ad oppugnandam Lutheranam ac tuendam Romanam Ecclesiam. At a. 1633. Sueci Episcopum vna cum Academia sua exulare coëgerunt, nec huic (Academiam dico,) redire licuit per pacem Germanicam in eadem vrbe a. 1648. factam. Debeo hanc notitiam *Koecheri* ad *Stollium* Epistolae a. 1734. editae.

(t) Vid. *Czwittingeri* Hungaria literata p. 301.

(u) Illud quoque memoratu dignum, hanc Academiam A. 1731. nouo exemplo accepisse Professorem eloquentiae Germanicae, cum non multo ante aucta fuisset Professore Oeconomiae.

LVI.

De Gymnasiis huius saeculi, quorum in quibusdam etiam iuris ciuilis ac medicinae (x) rudimenta traduntur, obseruo, ea sibi vindicasse studium philologiae, quod antea in Academiis calebat quam maxime. Certe *Eobanum Hessum* Virgilii vel Ouidii carmina Erfurti interpretantem plus mille circumstetisse (xx) dicuntur auditores. Ac *Melanchtonem* legimus Wittenbergae, *Chytraeum* Rostochii, praelectiones suas theologicas distinxisse interpretatione Grammaticae Graecae et Latinae, eclogarum Virgilii, fabularum Aesopi, etc. Hodie vero haec ita tractantur in Gymnasiis, vt Academici Professores Graecae et Latinae lingnae, itemque poeseos ac rhetorices, fere κωφὰ πρόσωπα esse cogantur. Obseruatu et hoc dignum existimo, quod Gymnasia oporteat inter praecipua reip. literatae fulcra (α) numerari.

(x) Sunt etiam Gymnasia quaedam prorsus Academica, id est, ab Academiis hoc vno diuersa, quod a Caesare non acceperunt ius distribuendi dignitates Academicas, e. g. *Herbornense*, *Bremense*, olim *Stadthagense*, de quo vid. *Hauberi* Prodromus rerum Schauenburgicarum. *Tigurinum* inprimis Gymnasium hic meretur commemorari, cuius magnificum elogium exstat in *Spanhemii* Dedicatione sui *Elenchi controuersiarum*.

(xx) Falso tamen hoc tradi, contendit *Motschmannus* Erfordiae literatae p. 492.

(α) Saeculum XVI. tantum Academias et Scholas grammaticas

merari. Nisi enim Academici iuuenes sub seueriore Gymnasiorum disciplina iam multum profecerint in Graecis Latinisque literis, in historia et philosophia, periculum est, ne licentia Academica plurimos abstractura sit a serio doctrinae studio. Qui vero in Gymnasiis eousque progressi sunt, vt sentiant ipsi, *dulces esse ante omnia Musas*, hi iam inescati facile seruant amorem literarum in Academias secum allatum.

LVII.

Ad literarias quod attinet societates, praetermissis iis, quae humanioribus vacant studiis, qualibus (y) Italia abundat, philosophicae vel potius physicae quatuor hoc saeculo

maticas habebat. Mediis scholis, quas vocamus *Gymnasia*, carebant ciuitates. Quare *Andreas Hyperius*, vir non vulgaris, in *Opusculis theologicis* Basileae a. 1570. editis p. 305. - 363. singulari libro suadet, vt instituantur *noua collegia*, hoc est, eiusmodi in quaque prouincia *scholae*, in quibus tradentur philologia, philosophia, et theologia. Putat scilicet, talibus in scholis adolescentes melius ac certius addiscituros esse discenda, quia ibi maior sit disciplina, cum Academicos Studiosos reddat segnes summa morum licentia. Subiuncto in libello p. 364. - 436. docet, tale Gymnasium non debere carere annuis examinibus publicis, maxime theologicis. Ac valuisse hoc *Hyperii* consilium, nata postea Gymnasiorum multitudo testis est. Felix igitur regio, in qua praeter grammaticas scholas et Gymnasium laete floret et Academia.

(y) Vid. *Morhofius* Polyhist. lit. lib. I. cap. 14. *Struuius* Intro-

culo inſtitutae ſunt a quatuor clariſſimis principibus. Primum enim Carolus II. Britanniae Rex. A. 1660, Londinenſem regiam (z) Societatem condidit: cuius hiſtoriam *Thomas Spraat* accurate (a) deſcripſit. A. 1666. Galliae Rex modo laudatus Pariſienſem Societatem regiam inſtituit ad ſex diſciplinas excolendas, Geometriam Aſtronomiam, Meehanicam, Anatomiam, Chymiam, et Botanicam. Hiſtoriam huius Societatis *Io. Bapt. Hamelius* literis mandauit. A. 1677 Societatem Naturae Curioſorum in Germania, a *Bauſchio* atque *Febrio*, medicis Suinfurtenſibus, inſtitutam confirmauit in fidemque recepit Leopoldus Imperator: cuius Societatis hiſtoriam *Ge. Wolfgangus Wedelius* et *Mich. Bernh. Valentinus* expoſuerunt. A. 1700. Berolinenſem regiam Societatem condidit Fridericus, Bo-

russiae

Introduct. cap. 10. A. 1725. Hiſtoriam Academiarum Italiae edidit *Io. Iarkius*. Societatum literariarum Galliae notitiam pete ex *Actis eruditorum* 1709. p. 153. et 1728. p. 445. ſq.

(z) Conf. *Burneti* Hiſtoria ſui temporis, edit. Germ. p. 216. ſq. Idem p. 64. ſq. laudes perſequitur primi huius Societatis Praeſidis, *Roberti Murray*, eiusque potiſſimum conſilio conditam eſſe docet illam ſocietatem.

(a) Tertia huius operis editio Londini prodiit 1722. recenſeturque in *Bibliotheque Angloiſe* T. XI. p. 1.-74 Lectu quoque digniſſima eſt, quam *I. B. Menkenius* concinnauit, huius regiae Societatis hiſtoria, nuper inter *Orationes* ipſius *Academicas* (num. XV. p. 448.-486.) edita a filio tanti patris [illegible]

russiae Rex: cuius diploma exstat in *Actis* (*b*) *Eruditorum*. Singularum harum Societatum Acta publicari solent, ex quibus liquet, quanta incrementa disciplinae (*bb*) physicae ceperint, ex quo regiae hae societates fuerunt institutae.

LVIII.

Sumente hinc incrementa studio physico, cultoribus eius solam rationem et experientiam sequentibus ducem, etiam in caeteris disciplinis iugum Aristotelis excuti, et vera philosophandi ratio vsurpari coepit, philosophis debitam sibi libertatem vindicantibus, et inueteratam barbariem strenue impugnantibus. Inter hos eminent *Renatus Cartesius*, *Franciscus Baco* (c) *Verulamius*, *Gali-*

(*b*) A. 1701. p. 175. sqq.

(*bb*) Naeuum hunc harum Societatum notaui in *Actis philosophorum* T. I. p. 33. quod curiositati & magnificentiae Principum hic potissimum litatur, ideoque Physica et Mathesis summo ibi coluntur studio, caeteris veritatibus maximi momenti parum vel nihil nauatur operae, nec id agitur, vt Logica, vt Ethica, vt Iurisprudentia naturalis, vt Theologia, vt Historia ecclesiastica reddatur perfectior. Imo inueterati errores harum disciplinarum defenduntur fortiter Lutetiae, vbi maxima est literatarum societatum multitudo.

(*c*) A nonnullis nominatur *Baconus*. In epitaphio suo vocatur *Bacon*. Iam cum alios *Bacones* Anglia habuerit, verius esse nomen *Baconis* puto.

Galilaeus (d) *a Galilaeis*, *Guilielmus* (e) *Harvaeus*, *Hugo Grotius*, *Thomas* (f) *Hobbesius*, *Robertus Boyle*, *Petrus Gassendus*, *Ioan. Heuelius*, *Samuel Pufendorfius*, *Christianus* (g) *Thomasius*, *Ioannes* (h) *Lockius*, *Gothofredus Guilielmus Leibnizius*.

LIX.

Hoc mirum philosophiae incrementum debetur libertati philosophandi, quam fouet (i) Hollandia et Britannia, ex quibus regionibus in caeteras terras delati libelli sapientiae plenissimi aliis quoque aperuerunt oculos, maxime Germanis, quibus liberrimam phi-

(d) Eius vita exstat in *Actis Philos.* T. III. p. 261. 400. 467.

(e) De sapientia et simul prudentia eius vid. *Acta Philos.* T. II. p. 916. sqq.

(f) De huius libris vere dixeris: *Sunt bona mixta malis, sunt mala mixta bonis*. Philosophabatur quidem libere, sed non satis ei suppetebat iudicii ad soluendas, quas sibimet ipse nexuerat, difficultates. Idem dixeris vere de *Cartesio*.

(g) Huius cum philosophiam plerique Professores Germaniae Protestantis suam fecerint, et politicas doctrinas etiam aulae comprobent sequanturque, non minori is iure, quam olim *Melanchton*, appellari potest *communis praeceptor Germaniae*. Nemo certe quisquam (vt *Plinii* verbis vtar e lib. VII. cap. 30.) *in tantum promouit ingenii Germanici terminos*.

(h) Eius Vita exstat in *Actis Philos.* T. I. p. 972. sqq.

(i) Libertati philosophandi non potest adiuncta non esse licentia delirandi. Sed ferre debemus malum hoc minus,

philosophandi scholam primus aperuit, Rex Borussiae (k) *Fridericus*. Halensis vero sapientia in caeteras quoque Germaniae nationes lumen suum dispersit, iamque multa credere ac docere pudori est Professoribus, quae et credere et docere sanctum habebatur patrum nostrorum memoria.

LX.

Sed nec vlla caeterarum disciplinarum mansit inculta, tamque (*) multos, qui eruditionis

minus, alias carituri bono illo maximo. Pulchre docetur in *Bibliotheca Anglica* T. XIV. p. 315. sqq. libertatem eam, qua in Anglia quisque gaudeat, doctrinas Arianas, imo antiscripturarias, proferendi defendendique, in causa esse, vt theologi pariter ac philosophi omnes ingenii neruos intendant ad veritatem contra aduersarios tuendam, adeoque incomparabiles edant libros. Hoc modo bellum in rep. ciuili magnum certe quidem est malum, sed optimos facit milites, imo victorias ac triumphos parit et accessiones amplarum regionum.

(k) Vid. *Gundlingii* Oratio de libertate Academiae Fridericianae, inter *Orationes selectas* Collectionis Kappianae p. 803. sqq. Conf. *Henr. Muhlii* Oratio de libertate academica in Differt. p. 209. sqq.

(*) De *aureo* statu hodierno reip. literatae vid. Oratio mea *Poeciles* T. I. p. 519. sqq. Adde aliorum, quae ibi p. 517. seq. protuli, iudicia de felicitate aeui proximi: quibus nunc adiungo simile iudicium *Graevii*, idque luculentum, in Praef. ad *Alb. Rubenii* librum de re vestiaria. De historia ciuili hic addo, nullo alio saeculo tot, quot saeculo decimo septimo, prodiisse libros eam illustrantes: id quod apparet ex eorum Catalogo

ditionis laude floruerunt, accepit haec aetas, *florida* (*a*) *quam multas Hybla tuetur apes.* Nec nominum quidem capax est haec pagina. Praecipuos tamen polyhistoras esse non dubito, qui sequuntur: *Isaacus* (*b*) ac *Mericus Casauboni*, *Ianus Gruterus*, *Petrus Cunaeus*, *Gerhardus* (*c*) *Ioannes et Isaacus Vossii*, *Conradus Horneius*, *Georgius* (*d*) *Calixtus*, *Abrahamus Calouius*, *Iacobus Sirmondus*, *Claudius Salmasius*, *Dauid Blondellus*, *Ioannes Dallaeus*, *Samuel Bochartus*, *Iacobus Vsserius*, *Io. Henr. Boeclerus*, *Io. Andreas Bosius*, *Hermannus Conringius*, *Iacobus Thomasius*, *Dan. Ge. Morhofius*, *Fridericus Spanhemius*, cum duobus filius, *Friderico*

talogo erudita ratione confecto a *Chrift. Gryphio* et A. 1710. edito.

(*a*) *Ouid.* Trift. V. 6. 38.

(*b*) Hic *litterarum*, *dum vixit*, *praeses* vocatur a *Seldeno* lib. I. de titulis cap. 3. §. 2. in margine. Tribus locis, quae *Colomesius* profert in Gallia orientali p. 157. *Ios. Scaliger* (vir quantus!) eum appellauit *virum incomparabilem.*

(*c*) Ita, non *Ioannis*, (cuius fuit filius,) nomen ipse suum subscripsit operi rhetorico, suo item *de vitiis Lat. sermonis* commentario, suae *Theologiae gentili*, suis *de arte grammatica* libris.

(*d*) Hunc *Theologum eminentissimum* vocat *Glassius* Philol. S. lib. V. tract. I. cap. 7. p. 1532. *eruditissimum et acutissimum Musaeus* lib. I. de vsu rationis in Theologia cap. 3. p. 16.

co et *Ezechiele*, *Io. Christophorus VVagenseilius*, *Gabriel Naudaeus*, *Dionysius Petauius*, *Petrus Daniel Huetius*. Adde Theologos, *Aegidium* et *Nicolaum Hunnios*, *Lucam* et *Andream Osiandros*, *Polyc. Lyserum*, *Sal. Gesnerum*, *Leonh. Hutterum*, *Conr. Schlusselburgium*, *Iac. Heilbrunnerum*, *Ioan. Arndium*, *Balth.* et *Ioan. Meisneros*, *Balth. Menzerum*, *VVolfg. Franzium*, *Io.* et *Paulum Tarnouios*, *Theod. Thummium*, *Conr. Dietericum*, *Henr. Hoepfnerum*, *Iustum Feurbornium*, *Mich. VValtherum*, *Iac. VVellerum*, *Io. Mich. Dilherrum*, *Io.* et *Henr. Mulleros*, *Hieron. Kromayerum*, *Augustum Varenium*, *Christianum Dreierum*, *Ioannem* (e) *Gerhardum*, *Albertum* (f) *Grauerum*, *Ioan.* (g) *Musaeum*, *Io. Bened. Carpzouios*, *Christianum*

(e) Hunc *Glassius* Philol. S. p. 1959 vocat *virum omnium calculo in theosophia* et *θεοσεβεία maximum*. *Ant. Reiserus* in *Spizelii* Templo honoris p. 404. *Gerhardum* iudicat esse *tertium a Luthero et Chemnitio Atlantem orbis Euangelici*.

(f) Hic ob acerrima scripta contra Pontificios, Caluinianos, et Socinianos dictus fuit *clypeus et gladius Academiae Ienensis*. Vid. *Wittenii* Memor. Theol. p. 851.

(g) Quam laudem tribuit *Gennadius* libri de script. eccl. cap. 79. *Musaeo Massiliensi*, eadem Ienensis *Musaeus* est dignissimus. Erat enim et hic *vir in diuinis Scripturis doctus*, *et in earum sensibus subtilissima quadam exercitatione limatus*, *lingua quoque Scholasticus*.

num Kortholtum, Sebast. Schmidium, Io. Conr. (b) *Danhauerum, Io. Andr. Quenstedium, Augustum Pfeifferum, Phil. Iac. Spenerum, Tho. Ittigium, Matthiam Hoë, Io. Hulsemannum, Aegid. Strauchium, Io. Val. Andreae, Io. Georg. Dorschaeum, Mart. Geierum, Christianum Scriuerium, Balth. Bebelium, Theophilum Spizelium, Io. Guil. Baierum, Val. Alberti, Val. Velthemium, Andr. Dan. Habichorstium, Paulum Tossanum, Dan. Pareum, Abr. Scultetum, Ioan. Piscatorem, Petrum Molinaeum, Ioan. Cocceium, Iac. Altingium, Io. Claudium, Io. Henr. Heideggerum, Dan. Chamierum, Phil. Mornaeum, Mosem Amyraldum, Edmundum Albertinum, Henr. Hammondum, Io. Hornbeckium, Andr. Riuetum, Sam. Maresium, Gisb. Voetium, Steph. Gaussenum, Petrum* (i) *Launaeum, Mich. le* (k) *Faucheur, Ioan. Duraeum, Petrum Iuriaeum, Ioan. Pearsonum, Eduardum*

L 2 *Stil-*

(b) Hunc *doctorem Ecclesiae nostrae ἀκριβέστατον* vocat *Spenerus* Consil. Theol. Lat. P. III. p. 632. qui discipulus eius fidelis, etsi inter summa eruditione theologos numerari non potest, cum nec magnus philosophus esset nec magnus philologus, iure tamen nominatur reformator Lutheranae Theologiae practicus.

(i) Hunc inter optimos S. Scripturae interpretes numerat *Gaussenus* Opusc. p. 31. et 57.

(k) De hoc vid. *Baelii* Dictionarium.

Stillingfleetum; Robertum Bellarminum, Cornelium a Lapide, Corn. Ianſenium, Martinum Becanum, Nicol. Serarium, Franc. Coſterum, Paulum Laymannum, Iac. Gretſerum, Leonhardum Leſſium, Chriſtianum Lupum, Franciſcum Suarezium, Ioannem Bonam, Ant. Arnoldum, M. Ant. de Dominis, Theophilum Raynaldum, Ant. Poſſeuinum, Caſp. Sanctium, Caeleſtinum Sfondratum, Iac. Benignum Boſſuetum, Mich. Molinoſium, Petrum de Marca; Iacobum Arminium, Conr. Vorſtium, Steph. Curcellaeum, Ioan. Crellium, Val. Smalcium: hiſtoricos, *Caeſ. Baronium, Marq. Freherum, Marcum Velſerum, Paulum Sarpium, Iac. Aug. Thuanum, Melch. Goldaſtum, Vbbonem Emmium, Io. Marianam, Io. Iſaacum Pontanum; Famianum Stradam, Rud. Hoſpinianum, Iac. Salianum, Abr. Bzouium, Chriſtoph. Sandium, Phil. Labbeum, Mezeraeum, Victorium Sirium, Paulum Piaſecium, Bernardum* (*l*) *Mallincrotium, Lud. Maimburgium, Hadrianum et Henricum Valeſios, Vid. Lud. Seckendorfium, Caſp. Sagittarium, Antonium Pagium, Henricos Meibomios, Henr. Noriſium,* Leo-

(*l*) De huius vita et ſcriptis potiora legas in *Actis eruditorum* anni 1715. p. 224. ſqq.

Leonem Allatium, Petrum Baelium, Steph. Baluzium, Sethum Caluisium, Guil. Cambdenum, Guil. Caueum, Henr. Dodwellum, Lud. Ell. Dupinium, Mart. Hanckium, Ioach. Hildebrandum, Georg. Hornium, Greg. Leti, Ottanem Menckenium, Dan. Papebrochium, VVilh. Ern. Tenzelium, Conr. Sam. Schurzfleischium, Ioan. Christoph. Artopoeum, Adrianum Bailletum, Io. Launoium, Bohuslaum Balbinum, Henr. VVhartonum, Natalem Alexandrum, Gothofredum (a) *Arnoldum:* criticos, *Iac. Bongarsium, Ianum Rutgersium, Casp. Scioppium, Io. VVowerium, Iac. Perizonium, Andr. Schottum, Casp. Barthium, Tho. Reinesium, Io. Fridericum et Iacobum Gronouios, Marqu. Gudium, Aegidium Menagium, Danielem et Nicolaum Heinsios, Tanaq. Fabrum, Lucam Holstenium, Io. Georgium Graeuium:* antiquarios, *Carolum Patinum, Andr. Morellum, Raph. Fabrettium, Laur. Begerum, Ioan. Schefferum, Io. Kirchmannum, Io. Marshamum, Io. Spencerum,*

(a) Praecipuum huius viri opus est *Historia ecclesiastica*, quam appellauit *impartialem*, hoc est, affectu amoris pariter et odii carentem. Id quod hoc sensu verum est, quod nullum affectum amoris fauorisque ostendit erga orthodoxos, nullum affectum odii erga heterodoxos, et potissimum enthusiastas.

cerum, Io. Seldenum, Olaum Wormium, Olaum Rudbeckium, Antonium van Dale, Io. Rosinum, Tho. Dempsterum, Ioan. Mabillonium, Phil. Cluuerium, Ioannem Meursium: philologos, *Io. Caselium, Domin. Baudium, Ianum Drusium, Lud. Capellum, Io. Buxtorfios, Matthiam Berneggerum, Christoph. Cellarium, Io. Freinshemium, Christoph. Colerum, Christoph. Adamum Rupertum, Theod. Hackspanium, Iac. Masenium, Rolandum Maresium, Ioan. Lud. Praschium, Io. Casp. Suicerum, Christianum Knorrium a Rosenroth; Thomam Creechium, Erycium Puteanum, Io. Henr. Hottingerum, Tho. Stanleium, Eduardum Leighium, Petrum Lambecium, Christianum Daumium, Aug. Buchnerum, Matthiam VVasmuthium, Carolum du Fresne, Iobum Ludolfum, Gilbertum Gaulminum, Marquardum Gudium, M. Zuerium Boxbornium, Io. Lightfootum, Eduardum Pokokium, VVilh. Schikardum, Erasmum Schmidium, Io. Barclaium, Ianum Nicium Erythraeum, Scaeuolam Sammarthanum, Thomam Erpenium, Iacobum Golium, Ludouicum de Dieu, Octauium Ferrarium, Tho. Gatakerum, Sal. Glassium, Georgium Schubartum, Vlricum Obrechtam, Ioannem Reiskium, Christianum Weisium, Olaum Borrichium,*

richium: iureconsultos, *Conr. Rittershusium*, *Scipionem Gentilem*, *Bened. Carpzouium*, *Herm. Vulteium*, *Dauidem Meuium*, *Io. Ottonem Taborem*, *Christoph. Phil. Richterum*, *Christoph. Forstnerum*, *Casp. Zieglerum*, *Io. Limnaeum*, *Io. Schilterum*, *Io. Strauchium*, *Diodorum Tuldenum*, *Reinerum Bachouium*, *Dionysium et Iacobum Gothofredos*, *Georgium Adamum Struuium*, *Ahasuerum Fritschium*, *VVolg. Ad. Lauterbachium*, *Ioan. Brunnemannum*, *Petrum Mullerum*; mathematicos, *Erhardum VVeigelium*, *Io. VVallisium*, *Hospitalium* marchionem, *Bernullium*, *Io. Keplerum*, *Ismaëlem Bullialdum*, *Io. Bapt. Ricciolum*, *Ottonem Guerickium*, *Christoph. Scheinerum*, *Bern. Varenium*, *Io. Christoph. Sturmium*, *Ehrenfridum VValterum Tschirnhausium*, *Christianum Hugenium*, *Athanasium Kircherum*: poëtas, *Frid. Taubmanum*, *Io. Owenum*, *Matthiam Casim. Sarbieuium*, *Casp. Barlaeum*, *Renatum Rapinum*, *Petrum Francium*, *Martinum Opitium*, *Paulum Flemingium*, *Lohensteinium*, *Hofmannswaldauium*, *Gryphios*, *Iac. Catsium*, *Iustum Vondelium*, *Ioan. Miltonum*: philosophos, *Thomam Campanellam*, *Balth.* (*l*) *Beckerum*, *Charronium*, *Marium Mersennum*,

(*l*) Hic philosophia Cartesiana duce theologiam emendare

num, Dan. Stahlium, Io. Zeisoldum, Io. Sperlingium, Ioan. Ioach. Bechererum, Car. Sorellum, Helmontios, Dauidem Derodonem, Balthasarem Gracianum, VVilhelmum de Britaine, R. Cuthworthum, Io. Henr. Alstedium, Barthol. Keckermannum, Iac. Boehmium, Franc. Piccolominaeum, Othonem Casmannum, Iacobum et Cornelium Martini, Antonium le Grand, Ioannem Claubergium, Io. Baptistam Hamelium, Petrum Syluanum Regis, Nic. Malebranchium, Sam. Parkerum, Henr. Morum, Io. Raium, Franc. Vayerium: medicos, *Malpighium, Dan. Sennertum, Casp. Bartholinum, Casp. Bauhinum, Casp. Hoffmannum, Guil. Fabricium Hildanum, Franciscum Syluium, Cornelium Bontekoë.* Addo quatuor egregios literatorum hominum patronos, *Peirescium, Pinellum, Frid. Bened.* (a) *Carpzouium*, ac (b)

dare conatus est in doctrina de Spiritibus. Qui conatus etsi non successit feliciter, tamen viam strauit iis, qui postea reliquias ethnicarum Papaearumque superstitionum circa Spiritus, doctrinasque de magia et spectris populares refutarunt. Inter Lutheranos Theologos primum *Fierlingium*, Kintelensis Academiae Professorem et Ecclesiae Superintendentem, aperte assensisse *Thomasio* in doctrina de magia, indicatur in *Actis erud.* A. 1724. p. 496.

(a) Vid. *Christ. Iunkeri* Epistola de obitu huius *Carpzouii* A. 1690. edita; *Burckhardi* Tract. ad *Physicotheologiam*

(*b*) *Magliabecbium:* et eximium illud sexus sui ornamentum, *Schurmanniam.*

LXI.

Hoc aeuo Vindobonensis Imperatoris bibliotheca egregias nacta est accessiones. Videatur eius historia, a *Lambecio* descripta, et a *Barth. Christiano Richardo* in compendium coacta. Heidelbergensis bello tricennali in hostium manus (*c*) peruenit. Mazariniana, *cui similem* (si non fallitur (*cc*) *Conringius*,) *sol neque vidit hactenus, neque vnquam forte est visurus*, diuendita fuit: quod fatum pluribus, quae Lutetiae fuerant, instructissimis bibliothecis accidit, interque eas Thuanae, cuius venditionem cum describebat (*d*) *Huetius*, vix lacrymas tenuisse videtur. Caeterum nouas bibliothecas, easque optimas, instruxerunt Fridericus Rex Berolini, Augustus (*e*) Dux

 Guel-

(*b*) Hunc ideo laudat maiorem in modum in Praef. sua ad *Ciceronis Epistolarum ad familiares* Tomum priorem *Graeuius*, singularemque eius in rem literariam meritis promittit panegyricum.

(*c*) Vid. *Wagenseilii* Pera iuuenilis Loculam. III. Tomo II. p. 691. vbi fide dignissima exhibetur descriptio deportationis bibliothecae illius in vrbem Romam.

(*cc*) Diss. de bibliotheca Guelferbytana p. 228. Ibidem p. 290. ait: e *Bibliotheca Mazariniana nihil perfectius unquam fuisse, iam confessus sum.*

(*d*) Lib. VI. Vitae suae p. 163. et 164.

(*e*) Princeps hic non solum mirifice fauit literarum pro-

fesso-

Guelferbyti, Ernestus Dux (f) Gothae, Wilh. Ernestus Dux Vinariae, Mauritius Dux (g) Cizae, Ioannes Adolphus, Holsatiae Dux, Gottorpii, Ioannes Fridericus, Brunsu. et Luneb. Dux, (h) Hanouerae. Senatoriae quoque bibliothecae, (i) Francofurtana, Hamburgensis, ac (k) Lipsiensis, hoc saeculo sunt conditae. Inter Academicas Ienensis tanta cepit incrementa accessione bibliothecarum *Arumaei*, *Bosii* et *Sagittarii*, vt Academicarum bibliothecarum, habeatur (l) regina. Nec tacenda *Gudiana* biblio-

fessoribus, sed ipse literas coluit studiosissime, librosque edidit admiratione dignos. Vid. *Ioach. Hildebrandi* singularis liber A. 1662. editus, quo ducem hunc Augustum comparat cum prisco Imp. Rom. Augusto capite V. exponens de eius eruditione scriptisque; et *Bytemeisteri* liber de Ducum Brunsuicensium meritis in rem literariam cap. XIII. §. 45. sqq.

(f) Ex hac bibliotheca multas eruditorum epistolas aliaque monumenta historica edidit omnibus bonis applaudentibus *E. S. Cyprianus*, Consiliarius Ducis Gothani Ecclesiasticus, qui nunc bibliothecae illi praeest.

(g) Haec bibliotheca non ita pridem diuendita fuit.

(h) Huic bibliothecae primus praefuit *Tobias Fleischerus*, deinde *Leibnitius*, hinc *Eccardus*, tum *Hahnius*, nunc *Gruberus*.

(i) Vid. *Morhofius* Polyhist. liter. lib. I. cap. 7. p. 69.

(k) De hac exstat Dissertatio *Gottfriedi Christiani Goetzii* Lipsiae 1711.

(l) Vid. *Struuius* Introd. in notit. rei liter. cap. 4. §. 31. p. 178. Adiecta nuper huic bibliothecae fuit lautissima supellex libraria *Danzii*.

bliotheca, quam *priuatorum omnium reginam* appellabat (m) *Morbofius*: quanquam ea paucis abhinc annis Hamburgi auctionis fortunae (n) fuit subiecta atque diuendita.

LXII.

Nec illud omittendum, quod hoc saeculo monachi quoque nonnulli otio suo vti coeperunt ad strenue colendas literas. Habemus ex hisce claustris progressos oratores et poëtas eximios Maxime Benedictina ac Iesuitae de eruditionis palma inter se certarunt: ac priores sane Patrum Ecclesiae (o) praestantissimis editionibus adornandis immortalem laudem consecuti sunt. Vid. *Bernardus Pezius in Apologia ordinis Benedictini contra Iesuitas Cap. X* Ac magna exstant (p) volumina, quibus docti cuiusque ordinis

(m) Loc. cit. §. 67.

(n) Quidam queruntur de hac bibliothecarum fortuna. Sed ego non puto, male ita agi cum priuatis bibliothecis. Cum enim eae seruari integrae non possint, quid, quaeso, optatius, quam vt libri veniant in manus et possessionem et vsum aliorum? Non igitur hic pereunt libri, sed alios nanciscuntur possessores. Valet hic illud: Vnius (bibliothecae) corruptio est alterius vel plurium generatio. Permulti bibliothecarum auctione venditarum Catalogi memorantur in *Bibliotheca Rostgardiana* p. 133. 134. 135. 279, 280. 408. 408.

(o) Patrum Ecclesiae editiones a Benedictinis adornatas recenset *Buddeus* in Isagoge hist. theol p. 590. sqq.

(p) Vid. *Bosii* Introd. in notitiam script. eccl. cap. V. §. 13,

ordinis viri recensentur additis librorum ab iis conscriptorum titulis.

LXIII.

Caeterum cum nouas veritates in apricum producere piaculum sit in Ecclesia Romana, maiorique ducatur laudi, credere, quam scire; illae literae, quae sapientiae sunt propriae, non multum (q) debent pontificiae religionis professoribus. De Germaniae quidem monasteriorum bibliothecis nuper admodum hoc perhibuit testimonium monachus (r) praeter sui generis morem eruditus: *Omnia fere religiosarum bibliothecarum pegmata et plutei Scholasticis Aristotelicoque theologicis scriptis onerati sunt, omnia scholasticis concertationibus et syllogismis personant, in omneque librorum genus offendas saepius, quam in criticorum, vtilium, exquisitorumque, sine quibus tamen haec nostra praeclara et publica studia nulla sunt.* Ex vna vero Academia Pontificiorum Viennensi disci possunt omnes caeterae, certe Germanicae: cuius miseram conditionem proxime descripsit in *Viennae Historia*

§. 13. sqq. *Bailleti* Iudiciorum T. II. P. I. cap. 3; *Struuius* Introd. in notit. rei lit. cap. VII. §. 25. sqq.

(q) Vid. *Acta Philos.* P. II. cap. 1. §. 27. p. 221; P. IV. cap. 1. §. 28. p. 618; P. VIII. cap. 5. §. 11. p. 297. et c. 8. §. 2. p. 322.

(r) *Bernardus Pezius* Diss. contra *Fonteium* p. 56.

storia nouissimo (s) *Kuchelbeckerus*, docens, vniuersas ibi disciplinas esse squalore obsitas, nec per Iesuitas licere cuiquam meliora tradere verioraque. De Parisiensi, hoc est, Gallicarum nobilissima Academia testis est *Rich.* (t) *Simonius*, inter illius Theologos esse perpaucos linguarum Graecae et Hebraicae peritos; probans (u) praeterea *Bossueti*, illustris Episcopi, testimonio, in Gallia *cognitionem traditionis ecclesiasticae* haberi pro *vera et perfecta eruditione theologica*. Caeterum hostis ac pestis bonarum literarum veraeque eruditionis non est sola illorum hominum superstitio, verum etiam Censura (x) nimium immitis librorum typis exscribendorum, et Edicta de libris diuersarum sectarum (y) haud legendis. Quantum

(s) P. II. cap. 7. §. 8. et 9. Ibidem §. 12. nomina exhibentur hodiernorum huius Academiae Professorum: quibus vellem adiecisset titulos librorum libellorumque ab iis editorum, mihi certe ignotissimorum.

(t) T. IV. Epist. select. 47. p. 395.

(u) p. 399.

(x) Quo tempore librorum censura orta sit, docet *Bailletus* Iudic. T. I. P. I. cap. 8. et 9. Vid. et *Caranza* in Summa Concilii Lateranensis a Leone X. habiti p. 670.

(y) Iam olim *Cyprianus* epist. 45. negauit, legendi libros haereticos facultatem promiscue permittendam esse. *Non facile promenda sunt*, inquit, *et incaute ac temere publicanda, quae discordioso stylo scripta audientibus scandalum moueant, et fratres incerta opinione confundant*. Sed loquitur vir sanctus de hominibus illiterais

tum eruditionis progressibus obsit censura illa, non ita pridem *Pritanius*, ipse pontificius, agnouit (z) et ingemuit. *Nouimus*, inquit, *qui, ne sibi confligendum foret cum indocili quorundam Censorum inscitia atque impotentia; dimissis theologicis ac philosophicis studiis, se totos coniecerunt in eruditionem profanam, vnde si non aequa laus; certe minus periculi, et plus quietis exspectandum fuerat. Non ergo* (ita pergit,) *priuatis tantum studiis officitur ab hisce Censoribus, sed publicae etiam vtilitati, et Ecclesiae, quae scriptoribus theologisque indiget non assentatoribus, dum scribunt, neque zelo immoderato feruentibus, dum iudicant, sed solida eruditione refertis, et omni superstitione et affectu vacuis.* Crudelis autem illa librorum contra inueteratas opiniones scriptorum damnatio eousque (*a*) prouecta, vt vel inspicere eos nefas sit, quam originem quem-

tis. Literatis autem eripere quiduis legendi et examinandi libertatem, id vero tyrannicum est et bonis omnibus detestandum.

(z) Lib. II. de ingeniorum moderatione in religionis negotio cap. 5. p. 266.

(a) Vid. *Iacobi Gretseri* hominis non quidem indocti, sed plane ineruditi. Volumen *de iure et more prohibendi, expurgandi et abolendi libros haereticos et noxios.* Caeterum facile concedimus, esse libros, qui iure ab iis, quae reip. praesunt, legi vetentur. Imo accidit aliquando, vt iure quis vetetur libros edere posthac: id quod

quemque scopum habeat, sub illo iugo gemens exponit *Paulus* (*b*) *Sarpius*.

LXIV.

Veniendum nunc erat ad praesens saeculum, cuius iam tertia pars elapsa est. Sed quo propius statum hodiernum reip. literariae ipsi inspicimus, eo minus necessarium videtur, longa hic defungi narratione. Quam multi, quam varii, quamque boni libri hoc saeculo sint vbique terrarum ac gentium editi, loquuntur *Acta eruditorum* et similes Germanica, Gallica, Italica, Anglica et Belgica lingua compositi libelli. Quid praeterea gestum sit in Helicône, docent *Noua literaria*, quae Lipsiae, Coburgi, et Hamburgi iam longo tempore eduntur. In primis commendatas volo Krausianas singulorum annorum Praefationes, in quibus quippe diligenter exponitur, quid quaeque disciplina incrementi e recens emissis libris acceperit, et quae praeterea reip. literatae fausta contigerint.

LXV.

quod nostra aetas vidit in duobus doctissimis viris, quorum alter parum religiose codicem sacrum interpretabatur, alter parum religiose pro religione nostra propugnabat.

(*b*) *Hist. Concil. Trid.* lib. VI. p. 529. sq. Obseruat *Conringius*, in Dedicatione *Machiauelli Principi* praemissa p. 6. *Leonem X. Papam primum omnium intendisse vim librorum prohibitoriam, vetitis legi dissentientium scriptis omnibus sub excommunicationis poena: quod* (inquit) *hactenus carebat exemplo.*

LXV.

Vidit etiam hoc saeculum nouum Maecenatem vel potius Augustum, Petrum, Russorum monarcham, qui summa opum vi ciues suos doctrina liberali impertire et barbariei tenebras ex toto orbe suo expellere studuit, eoque fine duas Academias, alteram (c) Moscouiae, alteram (d) Petroburgi condidit. Portugallia (e) quoque Regis sui Ioannis V. studium erga literas admirata est, et multo plures, quam olim, libros (f) vidit prodire ex officinis suis typographicis. Holmiae etiam, quae caput est Sueciae, nuper

(c) De Academia Moscouiensi vid. *Act. erud.* 1705. p. 383. Hanc tamen Academiam iam concidisse, accepi his diebus a quodam ex hac vrbe reduce. De superioris aeui studiis literariis Russorum doctissime agit *Io. Petrus Koblius* in sua *Introductione in historiam literariam Slauorum* a. 1729. edita.

(d) De statu Academiae Petroburgensis exstat fide digna epistola in *gelehrten Zeitungen* 1726. p. 382. sqq. De fructibus huius Academiae vid. *Acta erud.* 1726. p. 354. sqq. et 1729. p. 337; *Noua literaria* Lat. Lips. 1721. p. 206; *Gelehrte Zeitungen* 1729. p. 121. sqq. *Weberi verändertes Rußland*, edit. 1721. p. 10. sq. *Hist. Bilder-Saal*, P. VIII. p. 692. Non est tamen silentio praetereundum, pluribus Petroburgicis Professoribus nuper placuisse repetere sedes priores et ad nos in Germaniam reuerti.

(e) Vid. *Acta erud.* 1727. p. 1. sqq. et p. 323. et A. 1730. p. 433. Aemulatio aliarum quoque Lusitaniae vrbium incolas incessit, ac relatum legimus, in pluribus frequentari collegia siue concilia literaria.

(f) Vid. *gelehrte Zeitungen* 1726. p. 867. sqq.

nuper (g) nata est Societas scientiarum Regia. Caetera Europa merito sibi gratulatur de felicitatis suae literatae perpetuitate, deque suorum Principum pacis amore ac studio. Vna enim haec est vox Musarum omnium: *Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.* Ita equidem scribebam anni 1732. initio. Nunc (a. 1734.) otium ciuile nonnihil quidem interpellauit furor Martis, sed non fuit ea re impeditus Rex Magnae Britanniae, GEORGIVS II. *pacifici* titulo qui a posteritate insigniatur, dignissimus, quo minus nouam in terris suis Germanicis conderet Academiam, cui Deus (precor etiam atque etiam,) faueat prolixe, scholamque hanc GEORGIANAM faciat suae ipsius gloriae communisque humanae vtilitatis seminarium!

LXVI.

Inserere hic iuuat, quae non ita pridem perscripta (h) legi de hodierno scholarum statu in Italia. Misera scilicet est inferiorum scholarum conditio; Ignauiam discipuli magis colunt, quam literas. Reguntur illae scholae ab iis, quorum interest, eruditio-

(g) Vid. *Nieder-Sächs. gel. Zeitungen* 1731. p. 698. sq.

(h) In *Gabr. Aemiliani* Historia hodiernorum Italiae clericorum P. II. p. 16. sqq. et in *Bibliothecae Italicae* Tomo quarto; vnde repetitur id in *gel. Zeit.* 1730. p. 674. sqq.

ditionem perangustis contineri finibus? In Academiis philosophia pariter ac theologia ieiune tractatur et inepte, ac plerique Studiosi Baccho magis litant, quam Mineruae. Nec id agitur a Professoribus, vt discipulos suos reddant politos eruditosque. Plures itaque Doctores habet Italia, quam doctos, et inania honoris insignia praeferuntur eruditioni solidae. Maxime ibi desideratur Graeci sermonis Hebraicique peritia vna cum scientia sacrum interpretandi codicem. Tamen inter tot literatos hypocritas reperiuntur nonnulli vere et exacte eruditi, ac spes affulget, fore breui, vt omnis generis literae in Italia, felicissimorum ingeniorum diuite illa regione, laetissime efflorescant, excusso, quod adhuc circumpositum fuit, iugo.

LXVII.

Eadem paene ratio est literarum in Hispania. Nam et ibi literarium monopolium est penes potentissimum monachorum ordinem, tamque parum temporis tribuitur literis, vt (*i*) singulis annis Professores in[illegible] de

(*i*) Testis est *Ant. Gauinus*, Hispanus; in operis sui de statu hodierno Ecclesiae Hispanicae Parte II. p. 474. et 477. edit. Germ. Addo, etiam in Italiae scholis quadrimestre tempus aestate quotannis esse liberum atque otiosum: cuius rei testis est *Muretus* lib. II. Orat. XIII. p. 315. et alibi.

de a Paschate vsque ad exitum mensis Octobris scholas suas habeant clausas. Qua re fiat necesse est, vt, quae iuuenes literarum studio deuoti addicerunt per hyemem, ea rursus aestate consequenti dediscant. Non tamen omnino caret doctissimis viris Hispania, editorumque nuper in ea librorum catalogum in Germaniam misit (k) *Gregorius Maiansius*, lucidum patriae suae sidus, haud dubie alios quoque suorum ciuium illustraturum. Insertus est is Catalogus *Actis eruditorum* anni (l) clɔ Iɔcc XXXI.

LXVIII.

Habuit et recens haec aetas suos Attalos literarios, suos Peiresceios: quos inter mortuo in Gallia *Bignonio* principatum nuper tenebat *Zacharias Conradus Vffenbachius*, fautor et amicus meus singularis, e cuius ingenti gaza publicatus fuit A. 1729. catalogus librorum MSS. doctissimis illustratus *Io. Henr. Maii* recensionibus. Postea anno 1729. duobusque secutis publicauit vniuersalem suae bibliothecae (excepto ingenti numero librorum ad historiam literariam ac librariam pertinentium, historiam item reip. Francofurtanae illustrantium, ac denique voluminum epistolarum a doctissimis

(k) Vide *gelehrte Zeitungen*. 1731. p. 632. Eiusdem in operis anno 1733. alius exhibetur p. 201. sqq. catalogus librorum recens editorum in Hispania; qualis et reperitur in *Actis erud.* Suppl. T. X. p. 274. 288.
(l) p. 432. sqq.

viris manu exaratarum,) catalogum quatuor (*m*) tomis, nominatosque ibi libros venum exposuit. Quod idem consilium eodem tempore arrisit *Ioanni Burcardo Menkenio*, non Lipsiae solum suae, sed vniuersi literati orbis amori ac delicio. Namque et is numerosissimam suam bibliothecam, cuius et ipsius catalogus typis est exscriptus, vendendo aliorum, et quidem Maecenatum maxime, bibliothecas reddidit ornatissimas. Laudandus quoque in hoc numero est Vlmensis reip. Consul, A. 1729. exstinctus, *Raymundus Krafftius*: cuius bibliothecae rariores libros, tum MSS. tum impressos, nominauit in *Amoenitatibus* suis (*n*) *Schelhornius*. Nec tacendus *Fridericus Rostgardus*, illustris Danus, cuius bibliothecae A. 1726. Hafniae venditae catalogus codices MSS. 1068. eosque egregios habet. Denique memorari hic oportet *Ioannem Morum*, Eliensem Episcopum, cuius instructissima bibliotheca, e qua cum MSS. tum typis editos libros liberaliter (*o*) offerre solebat aliis ad publica commoda vsuris, beneficio Regis Georgii I. accessio facta est bibliothecae Academiae Cantabrigiensis.

LXIX.

(*m*) Qui recensentur a me in *Actis erud.* 1731. p. 270. sqq.
(*n*) Tomo III.
(*o*) Vid. *Fabricii* Dedicatio libri tertii Bibliothecae suae Graecae, et *Needhami* Praef. ad suum *Hieroclem*.

LXIX.

Ad eos quod attinet, qui nostra hac aetate scribendis libris famam sibi pepererunt maximam, libet nomina saltim eorum exhibere siue vita iam defunctorum siue adhuc viuentium vingentiumque, ita tamen, vt eos omittam, qui superiore iam saeculo inclaruerunt, in eiusque historia fuerunt nominati. En igitur viri huius nostri saeculi ingenio clarissimi, et quidem (p) THEOLOGI: *Ioach. Iustus Breithaupt, Io. Franc. Buddeus, Casp. Caluoerius, Io. Gottlob Carpzouius, Ern. Sal. Cyprianus, Sal. Deylingius, Io. Fabricius, Io. Fechtius, Aug. Herm. Franckius, Io. Frickius, Zach. Grapius, Io. Paulus Hebenstreit, Io. Wolfg. Iaegerus, Io. Wilh. Ianus, Ioach. Langius, Val. Ern. Loescherus, Io. Henr. Maius, Io. Frid. Mayerus, Io. Laur. Moshemius, Henr. Muhlius, Io. Ge. Neumannus, Gottfr. Olearius, Christoph. Matth. Pfaffius, Io. Ge. Pritius, Io. Iac. Rambachius, Ad. Rechenbergius, Christianus Reineccius, Io. Andr. Schmidius, Sam. Schelwigius, Christoph. Sonntagius, Christian. Eberh. Weismannus, Gottlieb Wernsdorfius, Gust. Ge. Zeltnerus; Iac. Abbadius, Petrus Allixius, Tho. Bennetus, Franc. Burmannus,*

(p) Classem *Polyhistorum* de industria omitto, quorum hac aetate non est exiguus numerus. Eorum quemque retuli eam in classem, cui maiori iure videbatur adscribendus.

Franc. Fabricius, Nic. Gurtlerus, Bartholdus Holzfusius, Io. Marckius, Bened. Pictetus, Io. la Placette, Herm. Alex. Roëllius, Iac. Saurinus, Sam. Strimesius, Sol. Tilius, Io. Alph. Turrettinus, Camp. Vitringa, VVilh. (q) *VVackius, Sam. VVerenfelsius, Dan. VVhitby, Herm. VVitsius; Io. Clericus, Phil. Limborchius; Augustinus Calmetus, Io. Martianaeus, Ren. Massuetus, Matth. Petitdidier, Paschasius Quesnellius, Mich. Quienius, Rich. Simonius, Honorius Tournely, Ren. Ios. Turneminius, Car. VVittasius;* IVRISCONSVLTI: *Ioan. Henr. Bergerus, Iustus Henningus Boehmerus, Ge. Beyerus, Henr. Cocceius, Z. Bernh. Espenius, Mich. Henr. Griebnerus, Ferd. Christoph. Harprechtus, Io. Gottlieb Heineccius, Io. Nic. Hertius, Christianus Godofr. Hoffmannus, Andr. Hombergius, Casp. Henr. Hornius, Io. Paulus Kressius, Augustinus Leyserus, Io. Petrus Ludewigius, Ge. Melch. Ludolfus, Io. Frid. Ludouici, Nic. Christoph. Lynckerus, Luderus Menckenius, Gerh. Noodt, Euerhardus Otto, Alex. Arn. Pagenstecherus, Gabr. Schwederus, Sam. Strykius, Gottlieb Gerh. Titius, Io. Balth. VVernerus;* MEDICI: *Mich. Alberti, Bern. Albinus, Io. Gottfr. Bergerus, Godofr. Bidloo, Rich. Blackmorius, Herm. Boerhauius, Io. Bohnius, Elias Camerarius, Io. Freindius, Laur. Heisterus, Frid. Hoffmannus,*

(q) Archiepiscopus Cantuariensis.

nus, *Io. Maria Lancisius*, *Io. Bapt. Morgagnius*, *Archibaldus Pitkarnius*, *Bernardinus Ramazzinus*, *Frid. Ruyschius*, *Gunth. Christoph. Schelhammerus*, *Lucas Schroeckius*, *Ios. Pittonus Turnefortius*, *Steph. Vaillant*, *Mich. Berb. Valentinus*, *Ant. Vallisnerius*, *Christ.* et *Abr. Vaterus*, *Phil. Verheynius*, *Ge. VVolfg. VVedelius*; PHILOSOPHI: *Ruardus Andala*, *Buffierius*, *Ge. Bernh. Bulfingerus*, *Tho. Burnetius*; *Ge. Cheynius*, *Io.* et *Sam. Clarkii*, *Io. Petrus Crosa*, *VVilh. Derhamus*, *Iac. VVilh. Feuerlinus*, *Frid. Genzkenius*, *Nic. Hier. Gundlingius*, *Nic. Hartsoekerus*, *Edm. Purchotius*, *Io. Raphsonus*, *Andr. Rudigerus*, *Io. Iac. Syrbius*, *Lud. Phil. Thummigius*; HISTORICI: *Io. Aymonius*, *Iac.* et *Henr.* et *Sam. Basnagii*, *Henr. Bunauius*, *Gilb. Burnetus*, *Gabr.* Daniel, *Io. Ge. Eccardus*, *Io. Alb. Fabricius*, *Claud. Fleury*, *Iac. Paulus Gundlingius*, *Sim. Frid. Habnius*, *Io. Mich. Heineccius*, *Io. Hubneri*, pater et filius, *Ge. Christianus Ioannis*, *Andr. Laz.* et *Io. VVilh. Imbofii*, *Io. David Koeblerus*, *If. Larrey*, *Iac. Lenfant*, *Gothofr. Lengnichius*, *Io. Ge. Leukfeldius*, *Io. Iac. Mascouius*, *Io. Burc. Menckenius*, *Lud. Ant. Muratorius*, *Franc. Pagius*, *Christianus Franc. Paulini*, *Bernh.* et *Hier. Pezii*, *Io. Frid. Pfeffingerus*, *Humfr. Prideaux*, *Iac. Frid. Reimmannus*, *Phil. Iul. Rethmeierus*, *Tho. Rymerus*, *Christianus Aug. Saligius*, *Dion. Sammarthanus*, *Io. Frid. Schannatus*, *Io. Car.*

 Spene-

Spenerus, *Nic. Staphorstius*, *Burc. Gotth. Struuius*, *Rapinus Thoyrasius*, *Seb. Nanus Tillemontius*, *de la* (r) *Torre*; *Mich. Vassecius*; MATHEMATICI: *Io.* et *Nic. Bernullii*, *Io. Dominicus Cassini*, *Paulus Matthias Doria*, *Io. Flamstedius*, *Dominicus Guilielminus*, *Edm. Halley*; *Io. Hermannus*, *Ferd. Ern. e Comitibus Herbersteiniis*, *Phil. de la Hire*, *Claud.* et *VVilh. de l'Isle*; *Io. Keilius*, *Iac. Leupoldus*, *Isaacus Neutonus*, *Iac. Ozanamus*; *Io. Polenus*, *Claud. Rabuel*, *Leonh. Christoph. Sturmius*, *Io. Frid. Weidlerus*; *Christianus VVolfius*; CRITICI: *Rich. Bentleius*, *Henr. Brenckmannus*, *Corn. van Bynckershoeck*, *Gottlieb Cortius*, *Maturinus Veisserius la Croze*, *Alex. Cuninghamus*, *Gisb. Cuperus*, *Io. Dauisius*, *Sigeb. Hauercampus*, *Franc. Hare*, *Humfr. Hodius*, *Io. Hudsonus*, *Sigm. Reich. Iauchius*, *Ludolphus Kusterus*, *Honorius de S. Maria*, *Gerb. Mastrichtius*, *Io. Millius*, *Gottfr. Richterus*, *Ant. Maria Saluinius*, *Dan. VVilh. Trillerus*, *Petrus VVesselingius*, *Io. Hildebr. VVithofius*, *Tho. VVopkenius*; ANTIQVARII: *Bened. Bacchinius*, *Anselmus Bandurius*, *Theoph. Sigefr. Bayerus*, *Ios. Binghamus*, *Iustus Fontaninus*, *Nic. Franc. Heymius*; *Io. Harduinus*; *Nic Kederus*, *Io. Ge. Keyslerus*, *Christianus Sigism. Liebius*, *Scipio Masse-*

(r) Huius Historiam belli proximi Hispanici et recensui et compendifeci in *Actis eruditorum* 1722. et 1723. et 1724. et Supplem. T. IX. p. 40.

Maffeius, *Iac. Martinus*, *Bernh. Montefalconius*, *Io. Nicolai*, *Christianus Schlegelius*, *Io. Car. Schottus*; PHILOLOGI: *Io. Henr. Akerus*, *Henr. Iac. Bashuysenius*, *Io. Guil. Bergerus*, *Lamb. Bos*, *Io. Frid. Breithaupt*, *Iac. Burckhardus*, *Petrus Burmannus*, *Andr. Dacerius*, *Io. Andr. Danzius*, *Arn. Drackenborchius*, *Car. Andr. Duckerus*, *Ge. Elieser Edzardus*, *Iac. Elsnerus*, *Iac. Facciolatus*, *Christianus Falsterus*, *Io. Nic. Funccius*; *Ioan. Gagnierius*, *Io. Matthias Gesnerus*, *Iac. Gussetius*, *Herm. Hardtius*, *Theod.* et *Iac. Hasaei*, *Matthaeus Hillerus*, *Io. Henr. Maius* iunior, *Io. Mayerus*, *David Millius*, *Simon Ockley*, *Henr. Opitius*, *Ge. Raphelius*, *Hadr. Relandus*, *Iac. Rhenferdius*, *Io. Henr. Schulzius*, *Abr. Schultensius*, *Io. Conr.* et *Christianus Gottlieb Schwarzii*, *Diet. Stademius*, *Henr. Bened. Starckius*, *Io. Christoph. VVolfius*; POETAE: *Ios. Addisonus*, *Io. Besserus*, *Ianus Broukhusius*, *Bartholdus Henr. Brockesius*, *Frid. Rud. Lud. Canizius*, *Steph. Duckius*, *Sal. Franckius*, *Claud. Franc. Fraguerius*, *Nic. Parthenius Giannetasius*, *Ioan. Guntherus*, *Io. Christianus Gottschedius*, *Io. Vlr. Koenigius*, *Hortensius Maurus*, *Beni. Neukirchius*, *Io. Val. Pietschius*, *Christ. Henr. Postellus*, *Mich. Richey*, *Lucas Rothgansius*, *Dan. Schoenemannus*, *Arouetus Voltairius*, *Christianus Frid. VVeichmannus*, *Io. Christoph. VVenzelius*; MVSICI: *Ioan. Matthesonius*, *Ge. Phil. Telemannus*.

LXX.

Nondum vero nominaui omnes saeculi nostri scriptores, ne celebriores quidem et superioribus haud impares. Horum igitur mentionem cum omittere (s) non debeam, eo fine etiam caeteros interseram, vt non solum appareat, iam nouam progeniem coelo demissam esse, quae postea succedat in locum magnorum (t) virorum, cuiusque messis nunc in herba sit, futura, si vita et occasio suppeditauerint, laetissima, verum etiam vt manifestum fiat, vsque adeo magnum his temporibus esse prouentum *scribentium*, vt desiderari haud inscite queat nouus orbis *legentium*. Nam nec hi, quos producturus sum, sunt ii omnes, quorum scriptis prela feruent; sed satis certa coniectura assequor, me, cum perfunctoria industria collegerim nostrae huius aetatis scriptores, aeque magnum

(s) Quod si forte plurium optime de literis meritorum merentiumque nomina hic frustra quaesiueris, scias, me peccasse inuitum, cogitesque, tales eo minus iustam habere de facta sibi iniuria querendi causam, quod ipsi eiusmodi exigendo opera, *quae nec Iouis ira nec ignes nec poterit ferrum nec edax abolere vetustas*, immortalitati nomina sua commendauerunt.

(t) Inter hos sunt quidam *communes praeceptores*, ii scilicet, a quorum ore pependit magna discentium multitudo, quae et sequitur eorum opiniones et propagat, e. g. *Thomasius*, *Buddeus*, *Sturmius*, *Stryckius*, *Wedelius*, *Hoffmannus*, *Stahlius*, *Schwarzfleischius*, *Wolfius*, *Weisius*, *Hübnerus*.

gnum vel etiam maiorem scribentium (*u*) numerum praetermisisse. Nec vero omnes nostri scriptores eiusdem sunt pretii, sed diuidi possunt atque adeo debent in *primanos*, *secundanos*, ac *tertianos*. *Primanos* voco, qui ingenio iudicioque florentissimi ex sua ipsorum penu proferunt et nouas magni momenti veritates et inueteratorum errorum detectiones. *Secundani* mihi sunt, qui magno, sed non maximo iudicio et ingenio praediti summa literas tractant industria, et ex primanorum fontibus hausta diserte et concinne ad alios deriuant. *Tertiani* denique sunt, qui ne secundanos quidem iudicio et ingenio et industria aequantes, vulgares doctrinas propagant ac defendunt; tironibus, quam doctis, vtiliores; ac *descriptores* verius vocandi, quam *scriptores*. Vt exemplum cuiusque classis ne desit, inter primanos nuper nostra Germania habuit *Thomasium*, inter secundanos, eosque praestantissimos, *Buddeum*, inter tertianos *Mirum*. Caeteros, qui mox sequuntur, suae quemque (*x*) tribui adscribet, cuius incorruptum est iudicium, posteritas. LXXI.

(*u*) Carolus M. apud *Monachum S. Galli* in *Vita Caroli M. lib.* . *cap.* 8. hoc edebat votum: *O vtinam haberem duodecim clericos, ita doctos, vt fuerunt Hieronymus et Augustinus!* Nostro si saeculo viuere contigisset magno illi Principi, non duodecim, sed centum Augustino pares atque Hieronymo facile videre potuisset.

(*x*) Separatus tamen locus erit assignandus ingeniis deli-

LXXI.

Supersunt igitur e saeculi nostri scriptoribus *Casp. Abelius, Io. Ge. Abichtius, Leon. Adami, Matth. Aegyptius, Franc. Alb. Aepinus, Ge. Andr. Agricola, Io.* et *Paulus Mart. Alberti, Bern. Sigf. Albinus, Io. Wilh. Albrecht, Theod. Ians. Almelouenius, Petrus Almeida, Hier. Alphenius, Io. Ge. Altmannus, Gabr. Aluarez, Eusebius Amortius, Christoph. Henr. Amthor, Car. Ancillonius, Iac. Andersonus, S. Andreae, Paulus Antonius, Sigism. Iac. Apinus, Car. Arndius, Henr. Corn. Arend, Ge. d' Arnaud, Pet. Frid. Arpius, Ios. Simonius Assemanus, Ios. Aueranius, Dom. Aulisius, Io. Ayalaeus, Christoph. Frid. Ayrmannus, Sal. Bachius, Io. Iac.* et *Io. VVilh. Baieri, Franc. Baltus, Hartwicus Bambamius, Io. Barbeyracius, Iosua Barbosa, Io. Conr. Barckhusius, Dan. Eberh. Baringius, Io. Henr. Barthius, Sam. Battierius, VVilh. Baxterus, Is. Beausobrius, Io. Iodocus* et *Casp. Achatius Beckii, Io. Christoph. Becmannus, Arturus Bedfordius, Adr. Beierus, Matth. Belius, Ios. Maria Bellinius, Tho. Bennetus, Io. Alb. Bengelius, Henr. Ludolphus Benthemius, Erici Benzelii, Ge. Berckeleius,* Chri-

rantibus, de quibus nonnihil dixi in *Actis Philos. III. p. 8*.. *sq.*

Christoph. Henr. Bergerus, Steph. Berglerus, Iac. Bernardus, Ad. Berndius, Io. Ad. Bernhardus, Dan. Bernullius, Io. Frid. et *Io. Ge. Bertrami, Frid. Iac. Beyschlagius, Franc. Bianchinius, Io. Bapt. Bianchius, Io. Erdmannus Bieckius, Io. Christianus Biel, Frid. VVilh. Bierlingius, Augustinus Bischoffius, Christianus Gottb. Blumbergius, Io. Henr. Bocrisius, Iustus Christoph.* et *Phil. Lud. Boehmeri, Christianus Frid. Boernerus, Ge. Diet. Bohmius, Laur. Bohnerus, Aug. Bohsius,* (vulgo *Talander,*) *Io. Boiuinius, Abr. du Bois, Ant. Bordazarius, Andr. Borrichius, Petr. Boschius, Io. Boubierius, Boulainvillierius, Carolus Boyle, Pet. Adolphus Boysenius, Rob. Bradley, Io. Bapt. Braschius, Io. Braunius, Elias Brennerus, Enno Rud. Brenneysenius, Io. Iac. Breitingerus, Io. Tho. Brinius, Marianus Brockius, Iac. Bruckerus, Franc. Ern. Bruckmannus, Petrus le Brun, Io. Sal. Brunquellius, Sam. Frid. Bucherus, Io. Gottfr. Buchnerus, Christianus Gottl. Buderus, Io. Ludolphus Bunemannus, Io. Steph. Burgermeisterus, Io. Phil. Burggrauius, Pet. Christoph. Burgmannus, Petr. Buschius, Dan. Sigm. Buttnerus, Io. Christ. Buxbaumius, Henr. Io. Bytemeisterus, Io. Henr. Callenbergius, Marius Callinus, Franc. Dion. Camusatus,*

ſtatus, Car. Hildebr. Canſteinius, Io. Th: Canzius, Dominicus et *Io. Bapt. Capaſſi, Claud. Capperonnerius, Io. Bened.* et *Io. Gottlob Carpzouii, Ant. Caruallus de Coſta, Rob. Caſtellus, Adr. Cattenburgius, Dom. Catrou, Reimigius Ceillerius, Phil. Cerſius, Io. Chamberlayne, Eduardus Chandlerus, Armandus de la Chapelle, Edm. Chishullius, Mart. Chladenius, Io. Frid. Chriſtius, Io. Iuſtinus Ciampinus, Dan. Clericus, Io. Chriſtianus Clodius, Sam. Cocceius, Nic. Coletus, Io. Chriſtoph. Colerus, Mich. de Collibus, Ant. Collinus, Domin. de Colonia, Franc. Car. Conradus, Io. Bapt. Coraccianus, Darianus Corneias, Ad. Cortreius, Pet. Franc. Courayerius, Sam. Crellius, Bernh. Seb. Cremerus, Tho. Crenius, Io. Marius Creſcimbenus, Crenierius, Gerh. Croeſius, Io. Pet. Croſa, Magnus* et *Theod. Cruſii, Rich. Cumberlandus, Lucas Cuperus, Dauid Czuittingerus, Nic. Cyrillus, Ge. Chriſtoph. Dachſelius, Io. Dartius, Theod. Daſſouius, Franc. Deſeine, Bernh. Deſirantius, Franc. Seraphinus Regnerius Deſmarais, Ge. Dethardingius, VVilh. Deurhoſius, Herm. Deuſingius, Gottfr. Dewerdecktus, Io. Diecmannus, Io. Conr. Dippelius, Iuſtus Chriſtoph. Dithmarus, Humfr. Dittonus, Io. Alex. Doederlinius, Io. Gabr. Doppelmaye-*

nayerus; *Io. Doppertus*, *Andr. Iul. Dornneterus*, *Io. Christoph. Dornius*; *Gerb. Corn. Driesschius*, *Ant. Drieſſenius*, *Ducbatius*, *Raym. Duellius*, *Iac. Duglaſius*, *Gabr. Dumontius*, *Dauid* et *Vrſinus Durandi*, *Christianus Ebelingius*, *Ad. Ebertus*, *Iac.* et *Laur. Echardi*, *Tob. Eckbardus*, *Seb. Edzardus*, *Io. Aug. Egenolfus*, *Andr.* et *Bonif. Henr. Ehrenbergeri*, *Ge. Christianus Eilmarus*, *Io. Iuſtus Einemius*, *Io. Balth. Elendius*, *Rich. Ellyſius*, *Io. Herm. Elſwichius*, *Io. Wilh. Engelbrecht*, *Henr. Aſcanius* et *Herm. Christoph. Engelkenii*, *Car. Gotofr. Engelſchallius*, *Io. Enſius*, *Christianus Henr. Erndtelius*, *Io. Henr. Ernesti*, *Andr. Christianus Eſchenbachius*, *Io. Ge. Eſtor*, *Felix Euelius*, *Christ. Wilh. Eybenius*, *Io. Andreas Fabricius*, *Io. Iuſtus Fabſius*, *Hier. Feiioo*, *Ioach. Frid. Fellerus*, *Abr. Feldenius*, *Franc. de Salignac Fenelonius*; *Io. Ferreras*, *Christianus Feuſtelius*, *Io. Henr. Feuſtkingius*, *Io. Iac. Fickius*, *Christianus Mich. Fiſchbeckius*, *Erdm. Rud. Fiſcherus*, *Lud. Melch. Fiſchlinus*, *Io. Laur. Fleiſcherus*, *Spiritus Flechierius*, *Io. Ad. Fleſſa*; *Mich. Foertſchius*, *Bern. Fontenellius*, *Io. Henr. Foppius*, *Bern.* et *Dan.* et *Gottb. Aug. Franckii*, *Langletus Freſnoius*, *Hier. Freyerus*, *Elias* et *Io. Ge. Frickii*, *Io. Frideri-*

ci,

ci, Io. Leonh. Frischius, Mart. Frisius, Io. Adolphus Frobnius, Io. Casp. et *Io. Nic. Funccii, Steph. Furmontius, Car. VVilh. Gaertnerus, Ant. Gallandus, Ambrosius Gandeboscius, Franc. Gastrelius, Ant. Gaunus, Gautierius, Brandanus Henr.* et *Io. Lud. Leuinus Gebhardi, Ge. Christ. Gebauerus, Lambertus Gedickius, Io. Conr. Geisthirtius, Dominicus Georgius, Iac. Frid. Georgius, Christianus Gerberus, Dan.* et *Genr. VValth. Gerdesii, Ephr.* et *Lud. Gerhardi, Barth. Germonius, Geruasius, Andr. Sam. Gesnerus, Petrus Giannonius, Balth. Gibertus, Edm. Gibsonus, Hiacynthus Gimma, Frid. Gladonius, Ad. Frid. Glafey, Io. Andr. Gleishius, Io. Zach. Gliechmannus, Gottfr. Gleitsmannus, Ioh. VVilh. Goebelius, Andr. Ottomarus Goelickius, Andr. Goepelius, Frid. Lebr.* et *Ge. Henr.* et *Zach. Goezii, Io. Dan. Gohlius, Christianus Goldbachius, Ge. Lud. Goldnerus, Ant. Franc. Gorius, Frid. Gotth. Gotterus, Gottfr. Gottschlingius, Io. Ern. Grabius, Guido Grandis, Guil. Iac. Grauesandius, Ianus Vinc. Grauina, Io. Gottfr. Gregorii,* (vulgo *Melissantes,*) *Augustinus* et *Io. Henr. Grischouii, Ignatius Groppius, Sam. Grosserus, Io. Dan. Gruberus, Christianus Grundmannus, Christianus Vlr. Grupius, Henr. Phil. Gudenius, Val.*

Ferd.

Ferd. Gudenus, Io. Christ. Guntherus, Io. Mich. Gutbierius, Nic. Haasius, Herm. Ioach. Hahnius, Frid. Andr. Hallbauerus, Io. Ge. Hamannus, Ge. Alb. et *Ge. Erb. Hambergeri, Mart.* et *Gottfr. Beni. Hanckii, Phil. Frid. Hanius, Io. Lud. Hannemannus, Mich. Gottl. Hanschius, Marcus Hansizius, Eilhardus Folcarthus Harckenrothius, Io. Christoph. Harenbergius, Io. Matthias Hasius, Eberh. Dau. Hauberus, Christoph. Hauptius, Christianus Aug. Hausenius, Tho. Hearnius Gottfr. Hechtius, Beni. Hederichius, Io. Heimreichius, Io. Laur. Helbigius, Io. Henr. Helcherus, Tib. Hemsterhusius, Io. Frid. Henckelius, Henr. Henninges, Matthaeus Henry, Car. Gust. Heraeus, Io. Frid. Hertelius, Ge. Frid. Heupelius, Henr. Hildebrandus, Io. Gottl. Hillingerus, Paulus Christianus* et *Sim. Paulus Hilscheri, Beni. Hoadlius, Andr. Ad. Hochstetterus, Io. Conr. Steph. Hoellingius, Paulus Christoph. Hoepfnerus, Gottfr.* et *Io. Adolphus* et *Io. Maur. Hoffmanni, Dan. Frid. Hobeiselius, Lud. Holbergius, Dau. Hollatius, Sam. Christ. Hollmannus, Io. Frid. Hombergius, Io. Christ. Hommelius, Taco Haio* et *Io. Honerti,* Baro *Hontanus, Io. Ge. Hoobbanius, Dau. Hoogstratanus, Guil. Hooperus, Io. Gottl. Hornius, Io. Iac.* et *Io. Henr. Hottingeri, Ame-*

lotus de la Houssaie, Zach. Huberus, Philibertus Hueberus, Io. Iac. Huldricus, Christianus Frid. Hunoldus; (vulgo *Menantes*,) *Franc.* et *Tho. Hutchinsoni, Dan. Ern.* et *Paulus Ern.* et *Theod. Iablonskii*, *Petrus Iaenichius, Dan. Frid. Ianus, If. Iaquelot, Io. Iarckius, Steph. Iauorskius, Sam. Iebbius, Gottlob Frid. Ienichius, Io. Iensius, Io.* et *Rich. Iohnsonus, Christianus Gottl. Ioecherus, Petrus Ioncurtius, Paulinus a S. Iosepho, Iac. Christoph. Iselius, Iosephus de l' Isle, Christianus Iunckerus, Engelb. Kaempferus, Io.* et *Wig. Kableri, Io. Kanoldus, Io. Erh. Kappius, Bernh. Pet. Karlius, Io. VVent. Kaschubius, Ge. Iac. Kebrius, Diet. Herm. Kemmerichius, Frid. Ern.* et *Frid. Gottl. Kettneri, Henr. Ern. Kestnerus, Io. Henr. Kinderuaterus, Guil.* et *Petrus Kingii, Christfr. Kirchius, Ge. Guil. Kirchmaierus, Io. Christ. Kirchmeierus, Henr. Clausingius, Io. Clefeckerus, Io. Christianus Klemmius, Io. Christianus* et *Christian. Gottl.* et *Corn. Diet. Kochii, Io. Christoph. Koecherus, Sam. Koeleserius, Henr. Koehlerus, Io. Dau. Koelerus, Val. Koenigius, Dau. Henr. Koepkenius, Christianus Koerberus, Io. Pet.* et *Fr. Theod. Kohlii, Gottf. Kohlreisius, Ren. Andr. Kortumius, Alb. Ioach. Kraikewizius, Gottlob Kranzius,*

Io.

Io. Gottl. Krausius, Ge. Nic. Kriegkius, Io. Abr. et *Io. Henr. Kromayeri, Io. Christ. Krusikius, Io. Phil. Kuchenbeckerus, Io. Basilius Kuchelbeckerus, Io. Gottfr. Lackemacherus, Ad. Henr. Lackmannus, Iac. Laderchius, Bern. Andr. Lama, Lamberti, Bernb.* et *Franc.* et *Guil. Lamii, Frid. Adolphus Lampius, Greg. Langemackius, Christianus Langhansius, Io. Mich.* et *Io. Christianus* et *Gottfr.* et *Io. Ioach.* et *Car. Henr. Langii, Nathan. Lardnerus, Eman. Larramendius, Ign. Laubrussellius, Laurierius, Io. Henr. Lederlinus, Frid. Leembasius, Ant. Leeuwenhoeckius, Io. Iac.* et *Petr. Ambr. Lehmanni, Io. Dau. Leonhardus, Achilles Dan.* (y) *Leopoldus, Christ. Pol. Leporinus, Frid. Christ. Lesserus, Christ. Leonh. Leuchtius, Io. Ge. Leutmannus, Io. Lewis, Melch. Leydeckerus, Pol. Leyserus, Ferd. Helfr.* (z) *Lichtscheid, Io. Ge. Liebknecht, Mich. Lilienthalius, H. P. de Limiers, Herm. Vlr. Lingenius, Seuerinus Lintrupius, Io. VVilh. Lithius, Eugenius Gerb. Lobius, Hier. Lobo, Mich. Frid. Lochnerus, Christianus* et *Christoph. VVilh.*

N 2 et

(y) Doctus caecus. Vid. poecile T. I. p. 162. 191. 231. De eodem vid. *Koblii* Noua literaria anni 1734. p. 776. et 825.

(z) Vita eius vid. in Colerì Biblioth. Theol. T. VI. p. 1103. sq.

et *Em. Christ. Loeberi*, *Frid. Sim. Loeslerus*, *Io. Casp.* et *Mart. Gottb. Loescheri*, *Lomerus*, *Iac. le Long*, *Iac. Longualius*, *Io. Dan. Longolius*, *Frid. Lucae*, *Gottfr. Ludouici*, *Christianus Ludwig*, *Io. Iac. Lungershausius*, *Io. Christianus Lunigius*, *Franc. Iul. Lutkenius*, *Pol. Lyserus*, *Henr. Lysius*, *Tho. Madoxius*, *Greg. Maiansius*, *Dan. Maichelius*, *Io. Burc.* et *Io. Henr.* (iunior) *Maii*, *Mich. Maittairius*, *Eustachius Manfredus*, *Io. Marangonus*, *Alex. Marcellus*, *Alex. Marchettius*, *Prosper Marchandus*, *Ierem. Marcklandus*, *Franc. Marianus*, *Bernh. Walt.* et *Paulus Iac. Marpergeri*, Comes (a) *Marsiglius*, *Edmundus Martenius*, *Aug. Bruzenius de la Martiniere*, *Mart. Martinez*, *Dau.* et *Eman.* et *Iac. Martini*, *Iac. Marsollierius*, *Henr. Mascampius*, *Gottfr. Mascouius*, *Hector Gottfr. Masius*, *Io.* et *Sam. Massoni*, *Ren. Massuetus*, *Io. Bapt. Mazinus*, *Rich. Meadius* *Dauid. Frid. Megerlinus*, *Marcus Meibomius*, *Car. Meichelbeckius*, *Gerb.* et *Ioach. Meieri*, *Herm. Adolphus Meindersius*, *Conr. Mellus*, *Iac.*

(a) Hic *Ludouicus Ferdinandus*, *Comes de Marsigli*, extra ordinem nominandus erat. Nam et dux bellicus, et scriptor eximiorum operum, et Maecenas ipso illo vetere Maecenate maior, fuit. Vita eius exstat in *Actis erud.* 1733. p. 282. sqq.

Iac. Mellenius, *Seb.* Mellus, *Frid.* Otto Menckenius, *Balth.* Menzerus, *Frid.* Menzius, *Io. Gerb.* Meuschenius, *Io.* et *Leninus* Meyeri, *Io. Henr.* et *Christ. Bened.* Michaëlis, Petrus Angelus Michelottius, *Lud. Christ.* Miegius, *Dan.* Millius, Iosephus Emanuel Miniana, *Ad. Erdm.* Mirus, *Maxim.* Missonius, *Io.* et *Dan. Guil.* Mollerus, *Bern.* de la Monnoye, *Tho.* Morganus, *Ioach.* Morgenwegius, *Io. Iac.* Moserus, *Dion.* Mosquera, *Iustus Christoph.* Motschmannus, *Ant.* Hudartus Mottheus, Walterus Moylius, *Laus.* et *Io. Ioach.* et *Io. Seb.* et *Aug. Frid.* et *Iac. Frid.* et *Io. Henr.* Mulleri, Christianus Mundenius, *Guil.* Musgrauius, *Mart.* Musigius, *Petr.* Muschenbroeckius, *Guil.* Muylenius, *Phil.* Naudaeus, Petrus Needhamus, *Ioach.* Neegelein, Christianus Nettelbladtius, *Dan.* Nerreterus, *Io.* Christianus Neu, *Frid.* Christianus Neuburius, *Io. Iac.* Neuboldus, *Io. Ge.* Neukirchius, *Casp.* Neumannus, *Erdm.* Neumeisterus, *Io. Car.* Newenius, *Io.* Nicastrius, Petrus Niceronius, *Guil.* Nicholsonus, *Io.* Bartholdus Niemeierus, *Bern.* Nieuwentytius, *Ge.* Nitschius, *Iac. Frid.* Noltenius, *Nic.* Nonnenius, *Nic.* Nurrius, *Io. Phil.* Odelemius, *Ge. Lud.* Oederus, *Io.* Oldermannus, *Io. Gottfr.* et *Io. Gottlieb* et *Io. Christoph.*

stoph. Olearii, Oliuetus, Magnus Dan. Omeisius; Ioach. Oporinus, Io. Ern. Elias Orsyraeus, Peregrinus Ant. Orlandinus, Io. Christoph. Ortlobius, Aluarus Noua Osorius, Io. Frid. OsterVValdus, Franc. Maria Otterius, Franc. Oudendorpius, Casim. Oudinus, Gerb. Outhouius, Io. Outreinius, Io. Frid. Guil. Pagenstecherus, Io. Ge. Palmius, Io. Phil. Palthenius, Ericus Pantoppidanus, Nic. Comnenus Papadopolus, Pet. Sigism. Papias, Damianus (z) *Parasceuas, Ge. Paschius, Paulus Pater, Io. Corn. de PauVV, Franc. Peckius, Paulus Pedrusius, C. Pegorierius, Em. Pereira, Io. Georg. Pertschius, Io. Wilh. Petersenius, Car. Frid. Pezoldus, Tob. Pfannerus, Ge. Mich. Pfefferkornius, Dan. Pfeffingerus, Henr. Pippingius, Homobonus Piso, Ge. Tob.* et *Wilh. Frid. Pistorii, Archibaldus Pitcarnius, Sam. Pitiscus, Io. Andr. Planerus, Iac. Plantierius, Christ. Frid. Plathnerus, Petrus Poiretus, Ioan. Polenus, Alex. Pope, Ioan. Casp. Posnerus, Ioan. Potterus, Ephr. Praetorius, Ge. Conr.* et *Io. Vlr. Pregizeri, Humfr. Prideaux, VVolfg. Casp. Prinzius, Imman. Proelius, Esaias* et *Frid. Esaias Pufendorfii, Christoph. Pylius, Io. Iac.*

Quand-

(z) Sinopensis: quae et Diogenis Cynici fuit patria.

Quandtius, Iac. Quesifus, Iust. Gotthardus Rabenerus, Ge. Christoph. Ferd. Raesevvizius, Andr. Mich. Ramsay, VVilh. Readingius, Petrus Regis, Herm. Sam. Reimarus, Henr. Gottl. Reimius, Id. Gustauus Reinbeckius, Io. Frid. et Laur. et Mich. Henr. et Conr. Frid. Reinhardi, Petrus Relandus, Eusebius Renaudotius, Erh. Reusthius, Ant. dos Reys, Georg. Henr. Ribouius, Io. Richardsonus, Barthol. Christ. Richardus, Christ. Frid. et Ge. Frid. Richteri, Eucharius Gottl. Rinckius, Ioan. Balth. Ritterus, Io. Rizettus, Nic. Robinsonus, Mich. de la Roche, Iosephus Rodriquez, Ge. Paulus Roetenbeccius, Iul. Bernh. Rohrius, Car. Rollinus, Reinh. Henr. Rollius, Io. Gottb. et Christianus Gottfr. Rosae, Mich. Rossalius, Io. Car. Rostius, Arn. Rotgersius, Eberh. Rud. Rothius, Frid. Rotscholzius, Abr. Ruchatius, Frid. Rudolphi, Io. Christoph. Rudigerus, (vulgo Claromundus,) Petrus Simon Rubaltus, Ruilleus, Theodoricus Ruinartus, Iustus VVesselus Rumpaeus, Io. Reinh. Rusius, Io. Iac. Ryssetius, Iac. Sauuedra, Lud. Salazarius, Alb. Henr. Sallengrius, Franc. Salmonius, Bernh. Sandenius, Rob. Sandersonus, Theod. Santuortius, Io. Sartorius, Ios. Ant. Saxius, Io. Mart. Schamelius, Henr. Scharbau, Gottfr. Balth. Scharfius, Io. Iac. Schat-

 zius,

zius, *Io. Ge. Schelbornius*, *Io. Tilem. Schenkius*, *Io. Ge. Scherzius*, *Io. Iac. Scheuchzerus. Io. Iac. Schmausius*, *Mart. Schmeizelius*, *Sigism. Schmiderus*, *Io. Henr. Schminckius*, *Bened.* et *Franc. Schmirii*, *Ben. Schmolckius*, *Io. Fridem.* et *Dan. Schneideri*, *Christoph. Wilh. Schneierus*, *Io. Dan. Schoepflinus*, *Christianus Schoetgenius*, *Ionas Conr.* et *Io. Henr. Schrammii*, *Io. Dan. Schreberus*, *Io. Frid.* et *Ge. Christoph. Schreiberi*, *Io. Frid.* et *Io. Ioach. Schroederi*, *Sam. Schukfordus*, *Io. Iac. Schudtius*, *Ant. Schultingius*, *Io. Schulzius*, *Henr. Aug. Schumacherus*, *Io. Gottfr. Schuparrius*, *Mart. Schurigius*, *Henr. Leonh. Schurzfleischius*, *Otto Frid. Schuzius*, *Phil. Balth. Schuzius*, (dictus *Sinoldus*,) *Schwindenius*, *Herm. Schynius*, *Io. Henr. Seelenius*, *Christ. Matth. Seidelius*, *Theod. Sellius*, *Deodatus Semius*, *Henr. Christoph. Senckenbergius*, *Ge. Serpilius*, *Iac. Hyacinthus Serrius*, *Wilh.* et *Tho. Sherlokii*, *Io. Paulus* et *Gottlieb Sleuogtii*, *Io. (*) Sloanius*, *Dan. Solbrigius*, *Io. Bapt. Sollerius*, *Frid. Wilh. Sommerus* siue *Sommersbergius*, *E. Sonciet us*, *Otto Sperlingius*, *Iac. Staalkopfius*, *Io. Frid.* et *Christianus Henr. Starckius*, *Rich. Steelius*, *Io. Steuensius*, *Georg. Stieberus*, *Christianus Stieffius*, *Andersonus Ant. Stiermannus*, *Christianus Stockius*, *Paulus* et *Christ. Gottl.* et *Ern. Stockmanni*, *Gottlieb Stollius*, *Io. Storchius*, *Io.*
Phil.

*) Hodiernus praeses Societ. Regiae scient. Londin.

Phil. Storrius, Phil. Stoschius, Dan. Strachlerus, Io. Ant. Strubbergius, Frid. Struenzius, Io. Sam. Strykius, Io. Strypius, Andr. Stubelius, Io. Henr. Stussius, Guil. Surenhusius, Io. Dan. Sucoanes; Dan. Superuillius, Eman. Swedenborgius, Steph. Swizerus, Eman. Tellesius de Sylua, Syluester Tappius, Herm. Frid. Teichmeierus, Ant. Teisserius, Terrasonus, (*) Theophanes Gottfr. Thomasius, Gottfr. Tilgnerus, Tindalius, Aug. Titelius, Nic. Tornardus, Io. Tolandus, Euseb. Gonzalez de Torres, Tormodus Torfaeus, Franc. Tortus, Ios. Trappius, Ioh. Phil. Treiberus, Gottl. Sam. Treuerus, Io. Phil. Treunerus, Io. Tribbechouius, Io. Wolfg. Trierius, Abr. Trommius, Wilh. Turckius, Io. Gottfr. Tympius, Vallemontius, Virginius Valsechius, Herm. Venema, Io. Mich. Verdriesius, Alb. Meno et Phil. Theod. Verpoortennius, Renatus Aubertus Vertotius, Io. Christoph. Vetterus, Zach. Conr. et Io. Frid. Vffenbachii, Erdm. Vhsius, Alph. et Io. Vignolius, Ge. Andr. Vinholdus, Pet. Franc. a conceptione B. Virginis, Horatius Vitringa, Steph. Vitus, Christianus Theoph. Vngerus, Gottfr. Vockerodtus, Io. Voigtius, Theod. Christoph. Vrsinus, Io. Ant. et Ios. Roccus Vulpii, Io. Ge. VVachterus, Ge. VVadius, Christfr. VVaechlerus, Andr. Ge. VVaehnerus, Io. Ge. VValchius, Ge. VVallinus, Herm. VVallius, Io.

N 5 Gottfr.

(*) Archiepiscopus Nouogrodensis.

Gottfr. et *Aug. Frid. VVaitheri*, *Io VVardus*, *Iosephus VVassius*, *Dan. VVaterlandus*, *Imm. VVeberus*, *Io. Adolph VVedelius*, *Io. Ioach. VVeidnerus*, *Io. Mich. VVeinrichius*, *Ies. Frid. VVeissenbornius*, *Eduardus VVellsius*, *Io. Christoph. VVendlerus*, *Dan. Gottsr. VVernerus*, *Io. VVesselius*, *Io. Casp.* et *Andr.* et *Ern. Ioach.* et *Ge. VVestphalii*, *Io. Casp. VVezelius*, *Guil. VVhistonus*, *Io. Christoph VVichmanshausen*, *Io. Bern. VVideburgius*, *Io. Henr. VVieglebius*, *Christianus VVildvogelius*, *Abr. VVielingius*, *Sam. Frid. VVillenbergius*, *Christ. Frid.* et *Christ. Gottb. VVillischii*, *Henr. VVilsonus*, *Franc. VVockenius*, *Franc. VVoergerus*, *VVilh. VVallastonus*, *Christoph. VVollius*, *Io. VVoodwardus*, *Tho. VVoolstonus*, *Guil. VVottonus*, *Io. Frid. VVuchererus*, *Io. VVulferus*, *Io. Phil. VVurtzelbau*, *Henr. VVyermarsius*, *Hier. Zanichellius*, *Aug. Frid. Zanthierius*, *Otto Phil. Zaunschlifferus*, *Bernh. Zechius*, *Christoph. Henr. Zeibichius*, *Io. Conr. Zeltnerus*, *Apostolus Zenus*, et eius frater, *Petrus Catharinus Zenus*, *Iac. Henr. Zerneckius*, *Io. Casp. Zeumerus*, *Barthol. Ziegenbalgius*, *Io. Wilh. Zieroldus*, *Iac.* et *Io. Liborius Zimmermanni*, *Io. Henr. Zopfius*, *Petrus Zornius*, *Io. Ehrenfr. Zschackwizius*, *Lotharius Zumbachius*.

LXXII.

Praecipuum vero nostri saeculi decus sunt scripto-

ſcriptores purpurati, CLEMENS (a) XI. et BENEDICTVS (b) XIII. Papae, ANNIBAL (c) ALBANVS, CORNELIVS (d) BENTIVOLVS, ANGELVS MARIA (e) QVIRINVS, IOSEPHVS MARIA (f) THOMASIVS, et IO. BAPTISTA (g) TOLOMEVS, Cardinales; IO. NICOLAVS (h) MAVRO-
[illegible] COR-

(a) Huius *Opera omnia* in Germania coniunctim ſunt recuſa Francofurti 1729. Quae editio recenſetur à *Colero Biblioth. Theol. T. V. p. 399. ſqq.* qui et indicat, vbi ſingulorum Romanae editiones recenſeantur in *Actis eruditorum.*

(b) Infra numerandus inter huius ſaeculi polygraphos.

(c) Editor operum patrui ſui, *Clementis XI.* cuius et *Vitam* compoſuiſſe videtur.

(d) Vid. *Acta erud.* 1731. p. 122.

(e) Geris hic nunc praefecturam bibliothecae Vaticanae, cui et ſuam ipſius bibliothecam copioſiſſimam inſerſam voluit. De ſcriptis eius vid. *Gelehrte Zeitungen* A. 1728. p. 649. et A. 1730. p. 202.

(f) Vid. *Acta erud. Suppl. T. VI.* p. 460. et *Fabricii Bibl. Graecae* T. XIII. p. 749.

(g) Eius vita et ſcripta recenſentur in *gelehrten Zeitungen* A. 1728. p. 353. - - 364.

(h) Eius, A. 1730. d. 14. Aug. defuncti, *liber de officiis,* Graece ſcriptus, poſteaque et Latino ſermone editus, recenſetur in *Actis erud.* A. 1720. p. 385. et A. 1722. p. 331. quo loco etiam patris ipſius, *Alexandri Mauro-cordati*, qui Imp. Turcici bis fuit Legatus extraordinarius ad Imp. Romanum, ſcripta commemorantur. De *Ioannis Nicolai* magna linguarum peritia teſtis eſt *Fabricius* in dedicatione *Tomi XI.* ſuae *Bibliothecae Graecae.* Vid. et *Novellae literariae Saxoniae inferioris* A. 1730. p. 673.

CORDATVS, Princeps Walachiae, et DEMETRIVS (i) CANTEMIRIVS, Princeps Moldauiae.

LXXIII.

De hodierno literarum statu in *Ecclesia Graeca* edidit A. 1714. *Alexander Helladius* singularem librum. Sed Graeculum hunc egregie esse mentitum, non solum ex contraria relatione *Turnefortii* (k) aliorumque apparet, sed separatim etiam demonstrauit (l) *Io. Matthias Gesnerus.* Ad historiam literariam (ll) *Iudaeorum* quod attinet, praeter

(i) Mortuus est A. 1723. d. 21. Aug. Constituerat eum PETRVS I. Directorem Academiae Petropolitanae. Liber eius, quem inscripsit *Systema religionis Muhammedanae*, recensetur a *Fabricio* in *Luce Euangelii cap. 25. p. 495. sqq.* et in *Actis erud. Suppl. T. IX. p. 131.* Vid. ibidem A. 1729. p. 440. Verissimam esse illam eius faciem, quae praefixa cernitur *Parti CLV. Famae Europaeae*, testis est quidam, qui saepius ipsum vidit, in *den unpartheyischen Gedancken über die Journale p. 232.*

(k) Vid. *Acta erud.* A. 1719. p. 197. Ibidem p. 201. testis αὐτόπτης refert *Turnefortius*, inter hodiernos Ephesi incolas esse neminem tam peritum literarum Graecarum, vt *Pauli* apostoli ad Ephesios scriptam intelligere valeat Epistolam.

(l) In Miscell. Lips. T. II. Obs. 30. et 50.

(ll) Historiam literariam Iudaicam exhibet per singula Christiana saecula separatô in Capite *Hottingerus* in sua Historia ecclesiastica. Compendium historiae literariae Iudaicae, a Rabbino *Simeone Luzzati* confectum, exhibet *Wolfius* Bibl. Hebr. T. IV. p. 1116 - 1128. Vid. eiusdem Index ad T. IV. v. *Academiae*.

praeter eos, quos supra §. XXXV. produximus, inter literatos eius gentis eminent *Abarbanel*, *Abrahamus de Balmes*, *Abendanae duo*, *Menasse ben Israël*, *Iosephus Athias*, *David Ganz*, *Elias Leuita*, *Isaacus Loria*, *Leo Hebraeus*, *Lipmannus*, *Schabtai*: de quibus consulatur *Wolfii Bibliotheca Hebraea*, qui in sua Praefatione (*m*) laudat bibliothecam Iudaicam Hanoueranam Rabbini *Dauidis Oppenheimeri*, quam *vastam* vocat *et incredibili sumtu congestam*. Idem vero Tomo altero suae *Bibliothecae* (*n*) testis est, adeo iacere hodie literarum studia inter Iudaeos, vt ne grammaticam quidem linguae suae calleant. Lectu digna quoque sunt, quae ibidem (*o*) de

(*m*) p. 18. Idem in Tomi tertii Dedicatione scribit, *bibliothecam Oppenheimerianam in toto terrarum orbe inter Iudaeos parem non habere.*

(*n*) p. 1099. Ex-Iudaeus quidam, *Fridericus Christianus Augusti*, Gymnasii Gothani nunc Collega, A. 1731. e cathedra disputatoria praeside Rectore, *Io. Henr. Stussio*, propugnauit Theses quindecim perbreues *de studiis Iudaeorum hodiernis*, alio tempore vberius illustrandas. Hic naturalem secutus suae nationis amorem id quidem agit, vt studium Iudaeorum hodiernorum praedicet; at pro Christiano tamen candore historiam suam tam incorrupte exponit, vt appareat, alias rei literariae partes frigere in scholis Iudaicis, alias plane esse emortuas, et literatum Iudaeum, cum nugarum tantummodo sit plenus, verae eruditionis vacuus, tamen sibi suisque videri virum sapientissimum maximaque dignum veneratione.

(*o*) p. 1095. sq. Conf. *Acta Philos.* T. I. p. 614.

de Iudaeorum ingeniis proferuntur: quibuscum consentit iudicium (p) *Io. Henr. Maii*: *In nugis proferendis*, inquientis, *supra quam dici potest foecundum est ingenium Rabbinicum*, *in rebus alicuius momenti sane quam sterile.*

LXXIV.

De *Sinensium* literatura praeclare agit *Renaudotius*, cuius Dissertationem in Germanicum conuersam sermonem *Actis Philosophorum* (q) inserui et annotationibus paullisper illustraui. Fuerunt etiam proximis annis tres clarissimi viri, qui magnifice existimarent de Sinensium sapientia. Primus *Bulfingerus* A. 1724. edidit *Specimen doctrinae veterum Sinarum moralis et politicae*, vtramque Sinensium philosophiam mire efferens. Verum facile apparuit erudito illi viro, qui librum hunc in *Actis eruditorum* Germanice scriptis (r) recensuit, non habuisse auctorem illum iustas caussas tam praeclare sentiendi de sapientia Sinensium practica. Deinde A. 1726. *Christianus Wolfius* Ora-

(p) Biblioth. MS. Vffenbach. P. I. §. 87. p. 119. Conf. *Rich. Simonii* T. II. Epist. sel. 27. p. 187. vbi is Rabbinorum scripta, paucissimis exceptis, valde contemnit.

(q) Lutetiae quoque paucis abhinc annis, *Fourmontius* edidit Dissertationem de eruditione Sinensium: sed eorum duntaxat linguam contemplatur et scripturam, Vid. *gel. Zeit.* 1723. p. 768. sq.

(r) P. CI. p. 359. sqq.

Orationem, eamque notis illustratam, euulgauit *de sapientia Sinarum Confutiana*: quam eodem anno iterum edidit theologus Halensis, *Ioachimus Langius*, vna cum censura accurata tum ipsius Orationis, tum Wolfianarum annotationum. Is vero duo potissimum *VVolfio* vertit vitio, primum quod historiae Sinensium ex omni parte falsissimae caecam fidem habens, miram prodat et philosopho indignam credulitatem; deinde quod supponens, Sinenses philosophos esse atheos, hoc est, bipedum stultissimos stupidissimosque, iis tamen tribuat summum sapientiae moralis fastigium, suaque principia fateatur consentire cum illis Sinensibus. Denique A. 1727. *Iac. Frid. Reimmannus ἀνωνύμως* edidit *Historiam philosophiae Sinensis* in quatuor plagulis, tertio in capite catalogum scriptorum de ea philosophia exhibens. Nec hic dubitat, quin, quae vulgo traduntur de scientia Sinensium siue theoretica siue practica siue effectiua, sint verissima. At sunt alii non inferiores iis, quos diximus, qui contraria sentiunt omnia. Praeter eos, quos iam in *Actis Philosophorum* laudaui, in hoc numero est *Sam. Schuckfordus*, qui nuper pronuntiare (s) sustinuit, *philosophemata Sinensium hodier-* norum

(s) In Praef. ad T. I. *Harmoniae historicae* p. 20. edit. Germ.

norum esse nugas et naenias pueriles. Speciatim medicam Sinensium scientiam, esse pertenuem, agnoscit (t) *Leibnitius*, itemque (u) *Schelhammerus*. Atheos quoque theoreticos omnino esse Confucianos philosophos, credere debemus *Engelberto* (x) *Kaempfero*, qui apud Sinenses fuit ac diu vixit in Iaponia, Sinensemque philosophiam habuit perspectissimam, ac id perscriptum reliquit in sua *Historia Iaponiae*. Magno item studio atheismi reos agit Sinenses scriptor anonymus *Historiae philosophiae* (y) *ethnicae*, A. 1724. editae. Denique nec me poenitet suspicionis, in *Actis Philosophorum* (z) promtae, cum credebam, *Confucium* (quem *Coosium* appellant Iaponenses,) non, vt aiunt, diu ante natum Christum vixisse, sed diu post. Nam eandem sententiam *Conringio* iam in mentem venisse, cognoui ex ipsius *Antiquitatibus* (a) *Academicis*. Quid? *Syrbius* (b) prorsus suspicatur, *Confucium* illum nunquam in rerum natura exstitisse.

LXXV.

(t) *Miscell. Leibnit.* p. 212.
(u) Addit. ad *Conringii* Introd. in artem Medicam cap. 6. p. 227. sq.
(x) Vid. *Biblioth. Angel.* T. XV. p. 69. sqq.
(y) T. I. p. 16 - 36. Conf. *Baelius* Contin. de cometis §. 113. et 154. ac *I. C. Wolfii* Disp. de atheismi falso suspectis Sect. II. §. 8.
(z) Tomi II. p. 727.
(a) p. 214.
(b) Disp. de orig. atheismi §. 20.

LXXV.

Turcarum Historiam (*c*) *literariam* edere parabat magnus ille promissor, sed idem haud impar seruandis promissis, si vita suppeditasset, *Georgius Hieronymus Welschius.* Vigere inter Turcas ac laetissime florere literarum omnium studia, persuadere nobis conati sunt *Sam. Schelwigius* in sua *de philosophia Turcica* Oratione, et *Adamus Eberti* in singulari *de Turcarum hodierna eruditione* Dissertatione. Verum longissime vtrumque aberrasse a scopo suo, in *Poecile* (*d*) mea docui; vbi exhibeo perbreuem de eruditione (*a*) Muhammedanorum historiam, simulque maiorem in modum laetari me profiteor *aurorâ Musis amica Constantinopoli nuper orta.* Scilicet magnum ibi Maecena-

(*c*) Mentionem facit huius operis *Schroeckius* in Memoria Welschiana p. 75. Integer vero eius titulus a *Schelhornio* recitatur in Amoen. lit. T. XIII. p. 256.

(*d*) T. III. p. 295. sqq. Adiungo nunc testimonium legati cuiusdam Gallici, per literas Constantinopoli A. 1640. datas docentis, Turcarum eruditionem et in literas meliores amorem esse perexiguum; ipsorumque literatos homines nihil habere cognitum praeter *Alcoranum* et Matheseos Logicaeque nonnihil. Ex hac epistola id repetiit *Ericus Mauritius* in Oratione *de origine graduum Academicorum*, *Dissertationibus Morhofii Academicis* interiecta, p. 208.

(*a*) Historiam literariam Muhammedanorum per singula saecula Christiana separato in Capite exhibet *Hottingerus* in Historia sua ecclesiastica.

Maecenatem nactae nuper sunt literae, IBRAHIMVM, (siue *Abrahamum*,) Vezirium magnum, hoc est, Imperatoris Turcici praefectum praetorio, qui non defatigatus multis magnisque, quae sibi obiiciebantur, difficultatibus, tandem artem typographicam induxit non solum in vrbem Constantinopolim, sed in ipsum Imperatoris palatium, vbi strenue nunc, licet crudeliter exstincto illo patrono, nitidissimis literis libros exprimunt typographi. Primum, qui ex officina hac typographica A. 1728. prodiit, librum recensitum vidimus summa cum voluptate in *Actis* (e) *eruditorum*. Quae vbi propagata fuerit in Muhammedanorum Academias, (*f*) Schirasianam, (*g*) Fessanam, (*h*) Tunetanam, et si quae

(e) A. 1731. p. 115.

(*f*) Schirasii, quae clarissimas inter vrbes est hodiernae Persidis, esse Academiam ex theologis, philosophis, et medicis compositam, quingentos habere solitis discipulos, testis αὐτόπτης est *Theuenotius* Itiner. P. II. lib. III. cap. 2. p. 183. edit. Germ.

(*g*) Habemus epistolam, A. 1541. in ipsa vrbe Fessa (*Fez*) scriptam a *Nic. Clenardo*, in ipsiusque *Epistolis* nonum libri primi locum tenentem, ex qua cognoscimus, literatorum ibi magnam tum fuisse multitudinem, iisque grammaticam fuisse curae cordique; in Alcorano autem fuisse totos, et praeterea iis in libris, qui tractent caerimonias ipsorum religiosas; Dialecticam, Rhetoricam, et artes reliquas attingi a paucissimis; poetis eos abundare, magis tamen veteribus, quam nouis; medicinae conditionem hic esse miserrimam, imo risu dignam.

(*h*) Tuneti, quae vrbs regni Tunetani caput est, omnes coli

quae forte sunt iis aliae, iure sperabimus, omnes literas, etiam religiosas, victa ignorantia victisque erroribus debitum sibi nitorem esse tandem aliquando consecuturas.

LXXVI.

Historiam eruditionis Malabaricae componere in animum induxerat (*i*) *Polycarpus Leyserus*, e numero Professorum Academiae Iuliae praematura morte ereptus. Caeterum eius iam primordia exhibuit in Disputatione A. 1716, edita, in qua pugnat, *originem eruditionis non esse ad Iudaeos, sed ad Indos, referendam*. Etsi enim hoc posterius tam infeliciter (*a*) demonstrat, vt non sit verendum, ne quenquam noua haec opinio nanciscatur subscriptorem, tamen magna industria collecta exhibet p. 40.-56. quae de ingenio literariisque studiis *Malabarum* relata legerat in Halensibus *Relationibus* (*k*) *nouellis*

coli disciplinas, eadem in Epistola propriis vsus oculis testatur *Clenardus* p. 62.

(*i*) Ipse id consilium aperit in exordio Dissertationis mox memorandae.

(*a*) Hinc *Huetius* ipsius sententiam explosit in sua *Historia commerciorum veterum*. Quanquam aduersus eum se defendit *Leyserus*, cui tum adhuc placebat *Lyseri* nomen, in *Apparatus literarii Wittebergensis* Capite nono.

(*k*) Titulus Germanicus: *Der Koenigl. Dänischen Missionarien Berichte aus Ost-Indien.* Quod opus in Anglicam conuersum linguam recensetur in *Bibliotheque Angloise* T. I. et IV. et V.

lis de noua Ecclesia Malabarica: quarum quae postea sunt editae, facilem praebent occasionem continuationi, si quis telam velit illam pertexere. Recordor quoque, *Theuenotium* in *Itinerario* (*l*) suo agere de lingua Malabarica, eiusque alphabetum repraesentare. Vnius e Missionariis, *Io. Ern. Grundleri, Narratio de Statu artis Medicae inter gentes Malabaricas* recensetur in *Io. Christoph. Franckii Bibliotheca* (*m*) *nouissima*, subiuncta hac sententia, illorum arte medica nihil esse indoctius.

CAPVT V.

DE FATIS DISCIPLINARVM SIVE DE EARVM ORIGINE ET INCREMENTIS.

Σύνοψις.

De caussis, cur vel ferueant vel frigeant studia literaria, I. II. III. IV. V. *De fatis Matheseos*, VI. *Grammaticae*, VII. VIII. *Lexicorum*, IX. *Artis criticae*, X. *Artis hermeneuticae*, XI. *Artis oratoriae*, XII. *Artis poëticae*, XIII. *Qui versus dicantur*

ropha-

(*l*) P. III. lib. 2. cap. I.

(*m*) p. 380. sqq.

rophalici et politici, XIV. *Vnde nomen acceperint versus* Leonini, XV. *item carmina* Madrigalica *et versus* Alexandrini, XVI. *Historia Musicae*, XVII. XVIII. XIX. XX. XXI. *Scriptores de fatis Philosophiae*, XXII. *Historia Logicae*, XXIII. - XXIX. *Ethicae*, XXX - XXXVI. *Iurisprudentiae naturalis*, XXXVII - XLIII. *Historiae*, XLIV. XLV. XLVI. *Scriptores de fatis studii Genealogici, Geographici, et Heraldici*, XLVII. *Scriptores historiae Medicinae*, XLVIII. *historiae Iurisprudentiae cum ciuilis, tum ecclesiasticae*, XLIX. *historiae Theologiae*, L. *De desideratis et cautionibus literariis*, LI. *De necessitate et vtilitate literarum in re publica*, LII. LIII. *De fructibus ex literarum reformatione perceptis a rebus publicis Papae subiectis*, LIV. LV.

I.

Equidem iam alibi (*a*) non poenitenda videor protulisse in medium de origine fatisque disciplinarum. Libet tamen quaedam hic adiungere de generalibus caussis, ob quas alias feruent, alias frigent studia literas tractantium: quo facto auctores, qui singularum fata disciplinarum perstrinxerunt, indicabo.

(*a*) *Act. Philos.* P. II. cap. 3. item Cap. I. §. 18. - 27. et P. IV. Cap. I. §. 24. - 28.

II.

Scilicet ſunt quaedam ſtudia ita comparata, eorum vt cultura honores vel diuitias pariat, vel ſaltim careat periculo. Horum incrementa pendent partim ab opportunitate temporis, partim a facultate ingeniorum. Vnde cum *Melanchthon*, communis ille Germanorum magiſter, Latinae linguae Latinaeque poëſeos culturam etiam atque etiam commendabat, ſummo impetu in eloquentiam ac poëſin Romanam ferebantur ingenia maiorum noſtrorum. Quod enim probari magnique fieri ſentimus ab eo, cuius auctoritas apud nos plurimum valet, id ſtrenue, niſi alia ſint impedimento, ſequimur, nec ratione quidem recta (*b*) in conſilium adhibita. Item ex quo tempore Principes inſtituerunt praemiisque ornarunt collegia literatorum phyſica, mathematica, antiquaria, nummaria, inſignia ceperunt iſtae literae incrementa. Simul autem Maecenates ceſſant, Virgiliorum quoque prouentus eſt vel nullus, vel admodum tenuis. Opportunitati quoque tribuendum eſt, quod olim in Chaldaea ſtudium florebat

(*b*) Certe ſapientius maiores noſtri feciſſent aetate *Melanchthonis*, ſi eloquentiae et poëſi patriae nauaſſent operam, vnde et honoris et lucri maiorem capere fructum potuiſſent. Hi duo enim ſolent horum ſtudiorum eſſe fines.

bat maxime astronomiae; quod in Graecia libera oratores prouenìebant excellentissimi; quod patrum nostrorum memoria Reformati, qui in Gallia erant, theologi theologiam dogmaticam et historiam ecclesiasticam prae caeteris theologis eximie excoluerunt; quod hodie in Germania nostra, et quidem in Academiis Protestantium, Ius publicum strenue tractatur; quod alio tempore commentarii in Aristotelis libros multi iique eruditi prodierunt in publicum.

III.

Quod ad ingeniorum varietatem attinet, illo, quem modo dixi, rerum statu alius laboriose congerit in vnum volumen, quae dispersa reperit in sexcentis veterum recentiorumque libris; alius moralem philosophiam excolit, quaeque sibi de ea in mentem veniunt, qualicunque obseruata methodo perscribit; alius in interiora literarum quarumuis recessus penetrat, disciplinamque modo hanc, modo illam perpolit; etc.

IV.

At sunt quaedam studia, quae nec honoribus ciuilibus coluntur, nec idonea sunt augendae rei familiari, praetereaque odium (c) ineruditorum, etiam principum, prouocant,

(c) Huc pertinent Testes veritatis inter ethnicos et Papaeos, quibus saepe optabilius fuisset, *nescire literas*, (vid.

cant, ac denique ingenia poſcunt haud vulgaria et induſtriam haud vulgarem. Eorum igitur, qui talia colunt ſtudia, non mirum eſt, ſi ſemper magna ſit paucitas. Facile apparet, haec, quae dixi, conuenire in ſtudium philoſophiae, maximeque in partes eius longe grauiſſimas. Philoſophia enim poſtulat (1) *rarum ingenium*, (2) *raram animi magnitudinem*, vt quis audeat etiam cum periculo ſuo errores oppugnare: (3) *raram* (*d*) *temporum felicitatem, vbi ſentire, quae velis, et, quae ſentias, dicere licent.* Qua de cauſa ſemper erunt philoſophi (*e*) *rari*, et *vix totidem, quot*

Thebarum portae, vel diuitis oſtia Nili.

V.

(vid. *Suetonius* in Nerone cap. X.) neſcire veritatem. Conf. *Bayle* Diction. v. *Arminius*, not. D.

(*d*) *Tacitus* Hiſt. lib. I. cap. I. n. 6. Caeterum ne forte quis *Tacito* obiiciat, (id quod fecit *Bierlingius* in Diſp. *de cauſis, cur nonnulli eruditi nihil in lucem emiſerint*, §. XII. p. 22.) neminem poſſe prohiberi, *quae velit, ſentire*, ſcias, hoc ſibi velle *Tacitum*, Traiano imperante licuiſſe non ſolum *ſentire, quae velles*, hoc eſt, in colloquiis familiaribus ſuam quamcunque ſententiam exprimere. (vid. *Taciti* Vita Agricolae cap. II. 3.) ſed etiam permiſſum fuiſſe, *quae ſentias, dicere*, hoc eſt, publico ſcripto exponere et in vulgus efferre ſuam ſententiam. *Dicere* enim hic eodem ſenſu accipitur, quo in proxima periodo *dicendus*. *Dicendus* autem ibi ponitur pro *hiſtorico in libro commemorandus*.

(*e*) Huc refer illos, qui errores in religione publice recepta

V.

Eaedem, odio excepto publico, caussae sunt, cur magnorum philologorum rarus sit prouentus. Si enim vnam alteramque professionem Academicam et paucas Gymnasiorum bibliothecarumque praefecturas exceperis, philologos plerosque ars sua vel non alit vel parcissime minusque honeste alit. Fructuosas igitur literas a plerisque anteponi contemtae et famelicae sapientiae philologicae, non est, quod miremur. Fuerunt etiam, qui vt viuere possent et lautius et honestius, in Pontificia castra transierunt, vt *Acidalius*, *Scioppius*, *Holstenius*, *Philippus Caroli*, *Kusterus*.

VI.

Venio nunc ad fata singularum disciplinarum, inter quas *Mathesis* prima omnium a mortalibus exculta fuit: vnde et ei nomen (f) *disciplinae* mansit proprium. Haec initio haud dubie valde rudis, sensim a Chaldaeis Aegyptiisque exculta, hinc a Graecis curatius expolita, nostro aeuo a *Wallisio*, *Neutono*, *Weigelio*, *Bernulliis*, *Cartesio*, *Leib-*

 nitio,

cepta proprio acumine mentis perspiciunt, erutamque veritatem ingenue profitentur. Talis vir erat *Lutherus*, qui paucos sui similes habuit, habet, et habebit.

(f) Μάθημα enim generatim significat *disciplinam* siue *scientiam*. Vid. *Suiceri* Thesaurus eccles. V. μάθημα.

nitio, *VVolfio*, ad summum (*g*) perducta videtur fastigium. Historiam studii mathematici scripsit *Vossius* libro de *uniuersae matheseos natura et constitutione*, *et Io. Rudolphus Faeschius* in *historica* sua *et methodica Introductione in Mathesin*, A. 1716. edita: itém *VVallisius* in Operibus suis, et *Claudius Franciscus Milliet Dechales in Mundo mathematico*. Commemorari etiam digna est *Io. Augusti Krebsii* Dissertatio Ienae A. 1702. typis exscripta *de originibus et antiquitatibus mathematicis*; itemque Catalogus mathematicorum exhibitus a *Fabricio* in *Bibliotheca*

(*h*)

(*g*) Sunt, qui speculationes mathematico-mechanicas querantur fraudi fuisse philosophiae morali ac theologiae naturali, quae tamen praecipuae sunt disciplinae ac veluti centrum sapientiae. Nota est, quae nondum deflagrauit, controuersia de philosophia Wolfiana. Recordor hic verba *Suetonii*, de Tiberio cap. 69. *Circa deos*, inquientis, *ac religiones negligentior*, *quippe addictus mathematicae*, *persuasionibusque plenus*, *cuncta fato agi*. *Steph. Gaussenus* negauit, excellentem Mathematicum esse posse excellentem Theologum. Vid. *Poecile* mea T. III. p. 337. Etiam *Mabillonius* in libello *de monasticorum studiorum ratione* inserto a *Pezio* Tomo nono *Bibliothecae asceticae*, p. 658. iubet theologiae cultorem iuuenem eas fugere artes, *quae totum animum ad se rapiunt*, *nec eum ad res spirituales aptum efficiunt*, *quales* (inquit,) *sunt mathematicae*, *quarum elementa quidem studiosis prosunt*, *sed*, *si semel bis immersus fuerit animus*, *vix unquam ad spiritualia assurgere valebit*. Vid. omnino et *Fabricius* Bibl. Graecae lib. III. cap. 14. §. 9.

(*h*) *Graeca.* Solorum Noribergensium mathematicorum, qui sunt trecenti sexaginta, catalogum edidit A. 1730. *Io. Gabr. Doppelmayrius.* Speciatim astronomici studii historiam a prima inde origine ad Brahei aetatem vsque exposuit *Gassendus* in praefatione ad eius vitam, itemque *Io. Keillius* in *Introductione ad veram Astronomiam* Oxoniae A. 1718. edita. Astronomos veteres *Fabricius* recenset libro (*i*) laudato, qui eodem in opere (*k*) de inuentis veterum astronomicis disputat. De historia studii arithmetici adeatur etiam *Baelius* Diction. v. *Tartaglia.*

VII.

Post inuentas literas Grammaticae, Rhetoricae, Poëseos ac Historiae studium quamplurimos habuit cultores. Ac Grammatici (*l*) quidem studii historiam et antiquitates doctissime et copiosissime persequitur *VVowerius* in suo *de Polymathia* opere: cui adiun-

(*h*) Lib. III. cap. 23.
(*i*) Lib. III. cap. 5.
(*k*) Lib. IV. 14. 5. 16.
(*l*) Ad historiam Grammatices etiam linguarum origines ac fata pertinent. Pulchre docet *Vitringa* Obs. sacr. lib. I. Diss. I. cap. 6. et 7. ex lingua Hebraea ortas esse caeteras omnes, adeoque et Graecam, ex hac vero natam fuisse Latinam. Paradoxum, sed firmiter demonstratum est a *Gatakero* lib. de stylo N. T. cap. 1. primae Virgilianae eclogae priores quinque versus nullum habere vocabulum, quod non sit stirpis Graecae.

adiunges, si libuerit, meam Dissertationem (*m*) *de sectis siue haeresibus Grammaticorum*. Grammaticae Graecae scriptores permultos omnium aetatum recenset *Fabricius* in *Bibliotheca* (*n*) sua et *Morhofius* in (*o*) *Polyhistore*. Nec indigna lectu est *Laur. Reinhardi* Oratio *de incrementis, quae Philologia Graeca inde ab anno 1701. vsque ad annum 1727. opera Germanorum cepit*. Latinae grammaticae originem progressumque singulari libello demonstrauit *Suetonius*. Adiungatur *Cellarii* Dissertatio *de fatis Latinae linguae*, et *VValchii Historia critica linguae Latinae*. Quam nuper componere coepit *Io. Nic. Funccius Historiam criticam linguae Latinae*, cuius iam quinque libros (*p*) vidimus, vt quantocyus perficiat perfectamque in medium proferat, optamus impense. Reliquias priscorum Grammaticorum Latinorum vnum redactas in corpus ediderunt *Godofredus* ac *Putschius*, quorum opera recenset *Fabricius* in *Bibliotheca* (*q*) *Latina*. Recentiores Grammaticos Latinos exhibet *Morhofius* in opere modo (*r*) laudato: quibus

(*m*) Recusa ea est in *Poeciles* T. III. p. 631. sqq.
(*n*) Lib. V. cap. 7.
(*o*) Polyhist. lit. lib. IV. cap. 6.
(*p*) Vid. *Acta erud.* A. 1721. p. 140. et A. 1724. p. 83. et A. 1728. p. 46. et A. 1731. p. 267.
(*q*) Lib. IV. cap. 6. et. 7.
(*r*) Polyhist. lit. lib. IV. cap. 10.

bus adiungi oportet *Georgii Henrici Vrsini Institutiones linguae Latinae plenissimas*, Ratisbonae editas A. 1700. In Anglia *Richardus Iohnsonus* scribendam (s) suscepit perfectissimam Grammaticam Latinam, eiusque iam specimen edidit eruditissimum. Hebraeos Hebraicarum Grammaticarum auctores repraesentat *VVolfius* in *Bibliotheca* (t) *Hebraica*. Inter Christianos eius linguae grammaticos eminent *Buxtorfius*, *VVasmuthius*, *Danzius*. Laudari quoque merentur *Loescheri* libri *III. de caussis linguae Hebraeae*: quod opus haberi potest pro polyhistore quodam Hebraeo: vt omittam curiosas verius, quam solidas, meditationes grammaticas (u) *Casp. Neumanni*. Caeterarum Orien-

(s) Vid. Biblioth. Angloise T. I. p. 295. sqq.

(t) Num. 539.

(u) Sectatores tamen hic nactus est duos theologos *Loescherum* ac *Zieroldum*, quorum ille et in libri II. de caussis ling. Hebr. cap. 2. §. 6. sqq. et passim in Innoxiis suis, quas vocat, Relationibus, eundem in modum philosophatur; hic in opere A. 1713. - 1718. per vices edito, quod inscripsit *deutliche Erklärung der heil. Schrifft*, in cuiusque Partis fine de vnius literae Hebraicae natura et significatu praecipit secundum mira illa et Cabalistis digna principia. Merito vero grammaticam hanc philosophiam reiecit *Io. Gottl. Carpzouius* in *Critica sacra V. T.* Partis I. cap. 5. sect. III. et separato libello *C. B. Michaëlis*, quem a 1717. edidit inscripsitque *Dissertationem de vocum seminibus et literarum significatione hieroglyphica*; et *Io. Christoph. Haren-*

Orientis linguarum studii in Europa restituti historiam a *VVidmanstadio* expositam legere licet in *Miraei* libro *de script. saec. XVI.* cap. LXXI.

VIII.

E Grammaticis Latinis celeberrima sunt nomina *Donati* (*x*) et *Prisciani*. Vitia sua illustriores fecerunt e veteribus *Orbilium*, e iunioribus *Antonium* (*y*) *Mancinellum*: quibus associo *Pedanum*, a quo *pedantismi* nomen ortum esse, nuper (z) docui. Prae caeteris vero memorari merentur *Reges* (*a*) gram-

Harenbergius in *Musei Bremensis* T. II. p. 308; et *Theod. Hasaeus* Disp. de Ieschurune p. 27. sqq. Conf. *Wolfii* Biblioth. Hebr. T. IV. p. 313. sq.

(*x*) De *Donato*, (quo *Hieronymus* magistro vsus fuit,) et *Prisciano* vid. *Fabricius* Bibl. Lat. T. III. p. 740. sqq. et p. 729. sqq. *Priscianus* vero Latinam linguam non in sinu materno didicit, ortu quippe Caesariensis. Ac vel stylus ac praefatio operis manifestum facit, ei Latinam linguam non fuisse natiuam.

(*y*) Is, quia plures auctores edidit cum notis ad modum Minellii, vocari potest *Minellius ante Minellium*. Eum *grammaticulum diobolarem* vocat *Fr. Flor. Sabinus* lib. II. Lect. subcis. cap. 20. et libellos eius pro meris nugis habet. De eo vid. *Baelius* Diction. Opera eius recensentur a *Sandero* lib. III. de claris Antoniis p. 166. sqq. et *Weinrichio* lib. de studiis humanioribus p. 11. sqq.

(*z*) Poeciles T. II. lib. 1. p. 82. sq. Approbat hanc meam sententiam *Beyschlagius* Sylloges T. I. p. 529. sq.

(*a*) Ita et *Cellarius* multis est rex orthographicus, qui ita vel

grammatici, hoc eſt, ii, quorum Grammaticae in ſcholis omnibus vſu receptae ſunt. E graecae quidem linguae Grammaticis hic nominari debent *VVellerus* et *Blecbius*: e Grammaticis Hebraeis *Schicbardus* et *Opitius*: e Latinis Angliae (h) *Lilius*, Belgii *Voſſius*, Germaniae *Schmidius*, *Rhenius*, et *Langius*. Hi vero omnes regnare in ſcholis coeperunt, ex quo pulſa barbarie priſtinus nitor redire coepit literis. Antea, hoc eſt, in obſcura luce medii aeui, Graecae inſtitutionis regnum toto Occidentis orbe tenuiſſe (c) *Eberhardum* Bethunienſem, Latinae *Alexandrum* Dolenſem, teſtis eſt *Henricus* (d) *Gandauenſis*.

IX.

vel ita non alia de cauſa ſcribunt, quam quod ſcribendum ſic cenſuit vir magni ſuo merito nominis.

(b) De hoc praeter *Wodii* Antiqu. Oxon. vid. *Morbofius* lib. de pura dict. Cap. XV. §. 9. p. 279. ſq. et quae ibi adſcripſit *Mosbemius*. Conf. *Acta erud.* Suppel. T. IX. p. 210. 212.

(c) Edidit hic etiam adſcito *Labyrinthi* nomine longum carmen *de ludimagiſtrorum moleſtiſſimis laboribus*, in quo hiſtoriam inſtitutionis ſcholaſticae ſui aeui deſcribit. Ineditum id credebat *Leyſerus* in *Hiſtoria poëtarum medii aeui*. Sed habeo editionem eius Erfurti factam A. 1501.

(d) Lib. de ſcript. eccl. cap. 59. et 60. De vtroque agit *Leyſerus* Hiſt. poët. p. 767. ſqq. et 795. ſqq. De *Eberhardo* vid. et *Oudinus* T. III. p. 37. de *Alexandri Doctrinali Burckhardus* lib. de fatis Lat. linguae cap. V. p. 284. ſqq. et P. II. p. 407. ſqq.

IX.

Sequuntur Lexicographi. Ac sane cum ad summam perfectionem Lexica fortasse (*e*) nunquam sint peruentura, nostro aeuo in praecipuis linguis Lexica exstant praestantissima. In Hebraica quidem lingua principem locum tenent *Gussetii Commentarii linguae Hebraicae*: in Graeca *Thesaurus Henrici Stephani*, cui adiungendi *Budaei Commentarii linguae Graecae*: in Latina *Fabri Lexicon* a *Buchnero*, *Cellario*, *Stubelio*, *Gesnero*, et *Falstero*, ita auctum, vt nulli sit secundum, meritoque inscribatur (nam non verbale duntaxat est Lexicon, verum etiam reale,) *Thesaurus eruditionis scholasticae*. Imo habemus *Lexica particularum*, Hebraicarum (*f*) *Koerberi*, Graecarum *Deuarii*, Latinarum (*g*) *Tursellini*. Caeterum de Lexicis

(*e*) Id facile credet, qui legerit, quae scripsi *Poecil.* T. I. p. 427. sqq. In magno illo *Fabriano* Lexico hos superesse defectus obseruaui: Primo saepius omissus est significatus vocabuli primus et proprius. Deinde saepe adscriptus est auctor argenteae aetatis, cum vocabulum sit aureae. Tum haud raro vna alteraque verbi notio silentio est praeterita. Denique praetermissa plane sunt aliquot vocabula optimae auctoritatis.

(*f*) Ienae 1712. Hic liber *quam breuis, tam elegans* appellatur a *Theod. Hasaeo* in Sylloge Differt. p. 4. Recusus nuper is est et subiunctus *Concordantiis partic. Hebr. Noldianis*.

(*g*) Tursellianum hoc opus multum auxerunt *Iac. Thomasius* et *Io. Conr. Schwarzius*. Multa tamen adhuc ei

cis Hebraicis singularis diatriba exstat *Io. Christophori VVolfii.* De Graecis Lexicographis consulatur *Fabricii Bibliotheca* (*h*) *Graeca*, et *Morhofianus* (*i*) *Polyhistor*, qui et (*k*) Latinos persequitur Lexicographos.

X.

Ars critica, nobilissima (*l*) Grammaticae pars, iam olim (*m*) haud segniter exercita, magna

ei deesse, pluribus exemplis feci manifestum in *Poecile* mea: quibus alia, quae addam, sunt in promtu haud pauca. Auctor *Famae Europaeae* P. CCCII. p. 131. narrat, Romae sub Benedicto XIII. ortam esse controuersiam de sensu cuiusdam Latini sermonis particulae; per iocumque optat, vt Romae instituatur *Congregatio de particulis*; hoc est, concilium perpetuum de vero sensu et recto vsu particularum.

(*h*) Lib. IV. cap. 33.-36. et lib. V. cap. 40.

(*i*) Lib. IV. cap. 7. et 8.

(*k*) Cap. 9. §. 7. sqq.

(*l*) De arduo negotio Grammatici (hoc est, Critici) disserens *Erasmus* in Vita *Origenis* p. 2. tantem addit, posse aliquem ter prius fieri Doctorem Iuris, quam Grammaticum, qualis fuit in Latinis *Seruius* et *Donatus*, in Graecis *Aristarchus*. Verum dixisse *Erasmum*, apparet e pertenui prouentu criticorum, et criticorum quidem veri nominis. En et *Scaligeri* testimonium e *Scaligeranis primis* p. 67: *Non ominibus datum, etiam doctis, sed rarae cuiusdam felicitatis est, bonos auctores corrigere, et suae dignitati atque nitori restituere: nec quenquam hodie noui, qui id praestare possit, praeter* Cuiacium *et* Auratum. Caussas huius paucitatis exposui in *Poeciles* T. III. p. 520. sq.

(*m*) De veterum studio critico agit *Wowerius* Polym.

P cap.

magna iuniori aeuo cepit incrementa, sed practice tamen magis fuit exculta et empirice, quam theoretice ac scientifice. De scriptis spuriis a genuinis dignoscendis perdocte egit *Ioannes Dallaeus* libri primi *de vsu Patrum* toto capite tertio: cuius vitula arauit *Clericus Artis Criticae P. III. sect 2.* Conf. *Riueti* liber *de auctoritate Patrum, Critico sacro* annexus, capite XIV. Idem *Clericus* omnem artem Criticam singulari opere complecti feliciter aggressus est: quanquam in *Commentatione* mea *de arte critica* ostendi, multo ampliorem esse criticae artis (*n*) ambitum, simulque artem therapeuticam desideratum ante in ordinem redegi, post-

cap. 16. 17. et 18. Priscos inter criticos tam magnum est *Aristarchi* nomen, vt *κατ' ἀντονομασίαν* vsurpetur de quouis magnae existimationis critico. Christianae Ecclesiae primus Criticus fuit *Dionysius*, Alexandrinus saeculo tertio episcopus. Vid. *Valesius* ad *Eusebii* Hist. eccl. lib. VII. cap. 25. De duobus insignibus Iudaeorum criticis, quorum quisque suam sectam habet, vid. *Buxtorfius* lib. de abbreu. Hebr. p. 43. et 54. De *Masora*, doctrina Rabbinorum critica, plenissime exponit *Wolfius* Biblioth. Hebr. Tomi secundi libro tertio. Ne mulieres quidem deesse criticas, nostra aetate docuit exemplo suo *Daceria*, magni critici filia, et decimo sexto saeculo *Margarita*, *Thomae Mori* filia, de qua vid. *Crenius* Animadu. P. I. Cap. 7. §. 1. p. 11.

(*n*) Conf. *Syrbius* Philos. ration. P. I. cap. 14. §. 16. qui tamen meam distinctionem philosophiae in *realem* et *verbalem* haud recte cepit.

postquam iam antea artem criticam inuestigandi scriptores anonymos et pseudonymos composueram. De scriptoribus artis criticae adeatur et (o) *Morhofius* Huc pertinent *ars etymologica*, de cuius scriptoribus agit idem (p) *Morhofius*. Scripsit etiam *Io: Georgius Eccardus* doctissimam *Historiam studii etymologici linguae Germanicae*.

XI.

Artis criticae non postrema pars est *ars hermeneutica*, quae olim misere habita, maxime a Rabbinis Iudaeorum et Theologis ante-Lutheranis, hodie satis laeta gaudet facie, postquam ducibus ICtis illis clarissimis, *Grotio et Pufendorfio*, etiam Logici eam doctrinam sibi vindicarunt, *Thomasius*, *Claubergius*, *Buddeus*, alii; ac Theologi quoque in eam artis criticae partem non segniter incubuerunt, *Flacius*, *Franzius*, (q) *Danhauerus*, *Glassius*, *Pfeifferus*. *Clericus* quoque eruditissi-

(o) Polyhist. lit. lib. V. cap. 1.

(p) Lib. IV. cap. 3. et 4. et 9.

(q) Hic primus haberi vult *Artis exegeticae* concinnator. Ita enim scribit in *Ideae boni interpretis*, A. 1630. editae, Capite siue, vt ipse loquitur, Articulo primo, et equidem §. 2: *Speremus, posse reperiri, quod vel occultum adhuc est, vel in promiscuis auctorum chartis dispersum per spatium adhuc se praebet conspiciendum. HERMENEVTICAM videlicet tradituri sumus, adeoque finis Organi Aristotelici adiectione NOVAE CIVITATIS auctori.*

ditissimas animaduersiones exegeticas (r) inseruit operi suo critico,

XII.

Rhetoricae, cuius egregie excolendae occasionem olim Graecis praebuit forma suae reipublicae, tres aetates, praeeunte antiquo quodam scholiaste, non incommode constituuntur: prima *Periclis* et aequalium; altera decem oratorum antiquiorum, quorum scripta supersunt, *Antiphontis*, *Andocidis*, *Lysiae*, *Isocratis*, *Isaei*, *Lycurgi*, *Demosthenis*, *Aeschinis*, *Hyperidis*, et *Dinarchi*; tertia oratorum iuniorum, qui sunt *Aristides*, duo *Polemones*, *Herodes Atticus*, *Dio Chrysostomus*, et caeteri. Vid. *Fabricii Bibliotheca* (s) *Graeca*. Exstat etiam *Io. Francisci Grandis* Gallica Dissertatio de origine et progressu rhetoricae apud Hebraeos, Graecos, Romanos, et Gallos. Breuem quoque studii rhetorici historiam exhibet *Io. Clericus in Arte* (t) *Critica*: ampliorem *Lud. Cresollius* in *Theatro veterum rhetorum* Lutetiae A. 1620. edito. Scripsit et *Io. Georgius*

(r) Nuper quoque *Rambachii Institutiones exegeticae* magno fuerunt exceptae applausu. Quam hodie ferueat studium exegeticum, vel ex eo Catalogo recentiorum N. T. interpretum apparet, quem *Curis* suis *in N. T. philologicis et criticis* nuper praefixit *Wolfius*.

(s) Lib. II. cap. 26. et lib. IV. cap. 30. 31. 32. Adde et *Suidam* v. Νικόστρατος.

(t) P. II. Sect. I. cap. 16.

gius *Walchius* Dissertationem de fatis oratoriae artis inter Graecos, Romanos, et (u) Germanos, eamque praemisit *Orationibus Christophori Cellarii Academicis*, A. 1714. coniuncte publicatis. Addatur *Kriegkii* Dissertatio *de eloquentia Sophistarum*, et, qui primo loco nominandus erat, *Quintiliani* Dialogus *de caussis corruptae eloquentiae*.

XIII.

Poëseos studium tantae est vetustatis, vt disputatum sit, priusne ligato an soluto sermone libri fuerint compositi. In (x) Graecia maxime hoc literarum genus effloruit,

 vnde

(u) Inter Germanos primus liberi sermonis patrii puritatem et elegantiam assecutus est theologus noster *Lutherus*, vereque *Ioan. Sturmius* in Dedicatione libri sui *de exercitatione rhetorica Lutherum* ait *magistrum exstitisse nostri sermonis, siue puritatem consideres siue copiam.* Agnoscit idem *Schottelius* in opere de linguae Germ. p. 49. et 1173. Apparet inprimis ex collatione vltimae versionis Lutheri N. T. cum prima, (quae collatio exhibetur in *Diario theologico Loescheriano* a. 1732. p. 519. 538.) virum illum summum in dies magis poliuisse sermonem patrium. Memoratu dignum, iam quinto saeculo *Siagrium* quendam operam nauasse poliendo sermoni Germanico. Testis est *Sidonius Apollinaris* lib. V. epist. 5. Gallica hodierna lingua primum ornatorem habuit *Iac. Amiotum*, et hanc ei laudem tribuunt *Sammarthanus* Elog. lib. IV. cap. 11. *Huetius* lib. de claris interpretibus p. 300. *Bussierius* Hist. Franc. lib. XX. §. 12. et *Rich. Simonius* T. I. Epist. sel. 24.

vnde tantae cohortes comicorum, tragicorum, epicorum, epigrammatographorum. Romae sub Augusto praestantissimi omnium poëtae vixere. Nec iuniori aeuo excellentissimi desunt poëtae. Medii aeui poëtarum Latinorum historiam studiosissime (y) descripsit *Polycarpus Leyserus* et A. 1720. Halensibus typis exscriptam publicauit. De Germanica vt aliquid attexam poësi, vnius saeculi spatio vidimus et miserrimam et laetissimam eius faciem. Historiam poëseos Hebraicae, Graecae, Romanae ac Gallicae (z) lau-

(x) Scilicet in Graecia poësis et honorem afferebat et diuitias. Vid. *Phaedrus* lib. IV. cap. 21. et 24. Conf. *Acta Philos.* T. II. p. 507.

(y) Idem tamen non docuit, poëtas medio illo aeuo nominatos fuisse *dictatores* et pro *versus facere* tunc dici consueuisse *dictare*: quanquam idem vocabulum tum quoque de quouis *scribendi* siue libellum conficiendi genere vsurpabatur. Exempla videas licet in *Symmachi* lib. II. epist. 24; in *Sidonii Apollinaris* lib. V. epist. 17. et lib. VII. epist. 9. et 18. itemque lib. IX. epist. 3. et 7. et 9; in *Saluiani* Praef. ad opus *de auaritia*; in *Thomae Capuani* libro epistolico, Tomo primo *Collectionis monumentorum Hahnianae* inserto, p. 280. Hinc Germanicum verbum *dichten*, id est, *versus facere*, et *ein Dichter*, id est, *poëta*: quod vocabulum proinde perperam a nonnullis scribitur *Tichter*. Conf. *Iac. Thomasius* in T. VI. *Obs. Halens. select.* Diss. XIX. §. 8. p. 154; *Eccardus* annot. ad *Monumenta Catechetica Theotisca* p. 172. sq. et annot. ad *Leges Salicas* p. 4; *Hahnius* in Praefatione *Collectionis* modo memoratae num. V.

(z) Primus Gallicae linguae poëta veri nominis fuit *Petrus*

Ron-

laudatus *Io. Franciscus Grandis* eodem libro exposuit. Germanicae vero poëseos historiam breuiter exposuit *Hofmanswaldauius* in Dissertatione poëmatibus suis praefixa, vberius *Morhofius* im Unterricht von der teutschen Sprache und Poesie, et quidem in Parte secunda, vbi et de Gallorum, Italorum, Hispanorum, Anglorum, et Belgarum poësi more suo multa congessit. Addatur *Neumeisteri Historia critica poëtarum Germanicorum saeculi decimi septimi* A. 1708. recusa, et *Wagenseilii* liber *de Germaniae phonascorum*, der Meistersänger, (*a*) *origine, praestantia, vtilitate, et institutis.* Speciatim de eorum poetarum memoria, qui ecclesiastica composuerunt carmina, optime meriti sunt *Io. Christoph. Olearius*, *Schamelius* (*b*) et *Wezelius*. Exspectare etiam amplissimam poëseos omnium (*c*) gentium historiam

Ronsardus, de quo vid. *Sammarthanus* Elog. lib. III. cap. 20. et quae ibi annotaui.

(*a*) Huius generis poëtas rhythmicos iam olim habuisse Italiam, eosque, quod risum se iocumque facerent vocatos fuisse *Iocistas*, docet *Casp. Barthius* Aduerf. lib. III. cap. 4.

(*b*) Hic in Praef. Partis secundae *Commentarii* sui *hymnici* Germanice scripti p. 17. edi a quoquam optat *Historiam literariam hymnicam*. Id nunc praestitit *Io. Casp. Wezelius* editis quatuor huius argumenti libris, quibus quintum breui adiunctum iri, certum habeo.

(*c*) Nomina et characteres praestantissimorum Gallorum, qui

storiam nos iussit *Io. Georgius Eccardus*, Consiliarius quondam et Bibliothecarius Hanoueranus: sed spes ista vna cum auctore suo exstincta. Qui posthac Germanicae poëseos historiam describendam susceperit, ei amplam praebebit materiam nostra haec aetas, qua facto Lipsiae initio multum coli coepit hic ager, cumque poëseos patriae studio coniungi cultura eloquentiae patriae, imo et Germanicae Grammaticae ac Philologiae. Ac Lipsiae singularis *Societatis Teutonicae* conditor fuit *Io. Burc. Menkenius*: cuius exemplo non solum superiori in Saxonia, sed etiam in inferiore, excitati sunt multi successu prosperrimo.

XIV.

Licebit in amoenissimi studii historia versanti aliquot adiicere animaduersiones amoeniores. Vocantur versus quidam *rophalici*, vel potuis *rhopalici*, qui quid sint, doceat *Fabricius* in *Bibliotheca* (*d*) *Latina*. Alii *politici* (*e*) dicti sunt a Graecis medii aeui,

qui proxima aetate poësin lingua patria excoluerunt, exhibentur lepide ac perargute a *Tiletio* quodam *in Gelehrten Zeitungen* 1726. p. 984. sqq. et A. 1727. p. 20. sqq.

(*d*) Lib. III. cap. 10. p. 586. qui et Biblioth. medii aeui T. I. p. 416. docet, vnde versus *rophalici* nomen hoc acceperint. Exemplum cape hoc: *Est Deus aeternae stationis conciliator.*

(*e*) Vid. *Miraeus* Auctar. de script. eccl. cap. 343. et 348; *Mon-*

aeui, qui veluti metro trochaico nulla quantitatis syllabarum ratione habita quindecim syllabis constant, quarum octaua vocem claudit, penultima accentum habente, e. g. Ἐστι τι ζῶον λογικὸν, δέσποτα στεφηφόρε. *Politicos* ideo appellatos (*f*) crediderim, quia politici homines, haud alte immersi literarum studiis, facile tales poterant conficere, cum a *scholasticis* tantum hominibus exspectari debeant iusti versus (*g*) trochaici, e. g.

Consules fiunt quotannis et noui Proconsules:
Solus aut Rex aut Poëta non quotannis nascitur.

De *centonibus* poëticis, siue Graecis, siue

P 5 Lati-

Montefalconius Palaeogr. Gr. lib. I. cap. 6. p. 54. et lib. VII. p. 500; *Fabricius* Bibl. Gr. lib. V. cap. 42. p. 253. et 319. itemque cap. 45. p. 539. et 680.

(*f*) Sic apud *Isocratem* in Euagora p. 450. *nomina politica* sunt nomina vulgaria. Ac *Galenus* scripserat libros περὶ τῶν πολιτικῶν ὀνομάτων apud Aristophanem, Eupolidem, et Cratinum; id est, *de vocabulis vulgaribus et plebeiis.* Vid. *Fabricii* Bibl. Gr. lib. IV. cap. 17. p. 556. Errauit vero *Fabricius*, cum p. 553. verba illa Graeca reddidit *nomina ciuilia.* Talibus versibus scripta etiam medio aeuo supersunt multa Latina carmina, obseruante *Barthio* ad *Claud. Mamertum* lib. I. p. 364. Conf. *Annales Acad. Iul.* Sem. XI. p. 38. sq.

(*g*) Talis est notissimus ille Germanicus: Freu dich sehr, o meine Seele, und vergiß all Noth und Qual. Conf. *Sueton.* I, 49.

Latinis, agitur in *Poëtica maiore* (h) *Giessensium*, inque *Fabricii Bibliothecis*, Graeca (i) pariter et (k) Latina. Hinc igitur, qui sitit, hauriat.

XV.

Est etiam quoddam genus versuum, quos *Leoninos* vocant, e. g. *Caseus et panis sunt optima fercula sanis*, et caeteri versus Scholae Salernitanae. Veteribus poëtis interduin imprudentibus tales excidisse, in *Poëtica Giessensium* (l) obseruatur. Ac *Marianus Victorius* (m) huius generis versus sibi animaduertisse visus est Salomonis *Cantico canticorum*. At medio, quod vocamus aeuo vix quisquam elegantis poëtae nomen tueri poterat, nisi rhythmicos id genus versus effunderet: adeoque, quod Augusteo aeuo in vitio erat, tunc laudi ducebatur maximae. Si quaeris, vnde nomen acceperint *Leoninorum*, ingenue, se id ignorare, confitetur (n) *Scaliger*. Alii (o) originem talium versuum ad saeculum duodecimum refe-

(h) Lib. II. cap. 2. p. 191. sq.
(i) Lib. II. cap. 7. §. 3. et 4.
(k) Lib. I. cap. 12. p. 230. sq. Add. *Baelius* Diction. v. *Capilupus* not. Z.
(l) Lib. II. cap. I. p. 170. sq.
(m) Apud *Dilherrum* Elect. lib. III. cap. 17. p. 516.
(n) Poët. lib. II. cap. 29. extremo.
(o) *Sixtus Senensis* Biblioth. S. lib. III. p. 224; *Menagius* in

referunt, eoque vixisse aiunt monachum quendam Benedictinae familiae, nomine (p) *Leonem*: hunc, istorum versuum parentem esse habendum, ab eoque appellatos fuisse (q) *Leoninos*. At non est haec sententia satis certa. Nono enim iam saeculo (r) versus Leonini in vsu fuerunt. Nec *Leo* ille satis clare obuius est in saeculi duodecimi annalibus. Quae contemplatio *Gabrielem Dumontium* permouisse videtur, vt *Leoninorum* versuum appellationem deducendam (s) putaret e lingua Arabica. Verum valde vereor, vt quisquam huic subscribat doctissimi viri coniecturae. Dicam, quid mihi

in Menagianis T. II. p. 214; *Tenzelius* Colloq. menstr. A. 1691. p. 20. sqq. *Acta erud.* A. 1709. p. 510; *Leyserus* Hist. poët. medii aevi p. 763. *Morhofius* quoque lib. de lingua Germ. P. III. cap. 9. copiose differit de versibus Leoninis, ibidemque p. 546. tradit, nomen eos traxisse a Canonico quodam, *Leonio*.

(p) Alius *Leonis*, poëtae retrogradi, *Fabricius* mentionem facit lib. IV. Biblioth. Gr. cap. 30. p. 413. Etiam *Sidonius Apollinaris* cuiusdam *Leonis*, poëtae saeculo quinto excellentis, crebram facit mentionem.

(q) *Eberhardus Bethuniensis*, saeculi XIII. grammaticus, in *Labyrintho* suo ita scribit de metro Leonino:

Sunt inuentoris de nomine dicta Leonis
Carmina, quae tali sunt modulanda modo.
Permutant mores homines, cum dantur honores:
Corde stat inflato pauper honore dato.

(r) Vid. *Fabricius* Bibl. Lat. T. II. p. 538.

(s) In Lipsiensium Latinis *Nouis literariis* A. 1720. p. 122.

mihi in mentem venerit legenti vitam *Leonis IV.* Papae a *Platina* descriptam. Narrat ille Pontificiae historiae conditor, *Leonem* illum, qui nono vixit saeculo, partem aliquam Romae a suo nomine appellatam voluisse *urbem Leoninam*, ac superesse versus aliquot hexametros, eosque ineptos, portae illus regionis inscriptos, hosque versus ab ipso illo *Leone* confectos esse, inueteratae famae circumferri testimonium. An forte nunc inuenimus *Leonem* illum, a quo nomen inditum *Leoninis* versibus? Non sane caret haec res veri specie. Nolim tamen iurare, me ad intimos veritatis recessus penetrasse; sed acutiorum iudicio, quae obseruaui, lubentissimus permitto.

XVI.

Carmen *Madrigalicum* unde nomen acceperit, historiae poëticae scriptores (*t*) disputant, idque se nescire, ad vltimum fatentur. Ego vix dubito, ac ne vix quidem, id nomen habere ab vrbe Hispaniae *Madrigal*, quam antea obscurissimam illustrauit (*u*) nati-

(*t*) Vid. *Morhofius* lib. de lingua Germ. P. III. cap. 12. p. 583.

(*u*) De vrbe *Madrigalia* vid. *Titelii* lepida narratio in sua versione Historiae V. T. *Humphredi Prideaux.* T. I. p. 219. Fortasse indidem nomen accepit *Ioannes de Madriaga*, cuius *Miraeus* mentionem facit lib. de script. saec. XVII. cap. 198.

natiuitas *Alphonsi Tostati*, teste (x) *Miraeo*. Pari modo mihi persuasi, *Alexandrinum* carminis genus ab vrbe Italiae *Alexandria* vocatum esse, tanquam prima istiusmodi versuum officina. Quanquam et audire par est Gallos, suae nationi arrogantes inuentionis gloriam. Ac *Ludouicus le Gendre* in *Noua* (y) sua *Historia Galliae* narrat, poëma quoddam Latinum, cui *Alexandreis* titulus, (haud dubie innuit opus *Phil. Galteri*,) Gallicis fuisse versibus redditum a *Guilielmo le Court* et *Alexandro Parisiensi*, huiusque versionis singulos versus constitisse duodecim syllabis; hinc factum esse, vt postea huius generis versus nominarentur *Alexandrini* siue a nomine vnius interpretum, siue ab Alexandro M. versibus illis laudato. Superest, vt addam, in Germania duos (z) potissimum celebrari egregios eosdemque primos Madrigalici carminis artifices *Casp. Zieglerum* atque *Ern. Stockmannum*.

XVII.

Hactenus diximus de eloquentia cum (a) ora-

(x) Auctar. de script. eccl. cap. 472. Eiusdem rei testes sunt *Labbeus* et *Possevinus* apud *Bluntium* in Censura auctorum p. 458.

(y) *Nouvelle Histoire de France* T. VI. edit. Paris. A. 1719. P. II. p. 180. sq. Idem, sed paucis traditur in *Meganianis* T. I. p. 399. Conf. *Morbofius* cap. cit. p. 570.

(z) Vid. *Neumeisterus* lib. cit. p. 102. et 117. Addatur *Vita Stockmanni* a me scripta p. 21. sqq.

(a) Ita eloquentiam diuidit Quintilianus *Dial. de corrupta eloquentia cap. IV. 3; V. 4; VI. 1. et VIII. 5.*

oratoria, tum poëtica. Nec vero tertium illud eloquentiae verticordiae genus praetermittere debemus, *Musicam*, quae vel *oralis* vel *instrumentalis*. Nam eousque progressa est ars, vt homines etiam per instrumenta quaedam loqui discerent, quorum alia inflatione, alia volubili manu (quam et pes tandem aemulatus est,) coguntur quemcunque sonum edere. Vetustior haud dubie est oralis Musica, eiusque origo ab ipsa natura repetenda. Tristem enim dolentium lacrymantiumque vocem imitari mox libuit laetantibus, et dulcibus sonis animi sui affectionem exprimere. Instrumentalis vero Musicae inuentionem deberi (*b*) Iubali, ex *Geneseos IV*, 21. discimus, a cuius nomine ipsum verbum *iubilare* ortum esse videtur: quanquam, si quis id vocabuli referat inter voces a naturali sono factas, eum sequi sententiam probabiliorem, haud aegre concesserim.

§. XVIII.

(*b*) Vere igitur Musicam *disciplinarum antiquissimam* vocat Maximus Tyrius *Diss. XXI.* Acute suspicatur Heideggerus *Hist. Patriarch. T. I. Exerc. VI. §.* 13. a Graecis nomen *Iubal* mutatum fuisse in nomen *Apollo*, recteque adeo iis Apollinem haberi inuentorem Musicae. Quae coniectura ea re firmatur, quod et frater Iubalis, *Toubalcainus*, deprauatumque *Vulcani* nomen gerit apud ethnicos. Caeterum iam olim *Musicam* inter doctas artes relatam fuisse Siracides docet cap. XLIV, 6. scribens, *clarissimos quosque viros Musicos fuisse*. Ac totum caput

XVIII.

Ab vsu diuidi Musica debet in *sacram* et *profanam*, medium tenente locum *Musica* (*a*) *medicinali*. De Hebraeorum Musica sacra agit (*c*) *Lundius*, cui iungendus *Salomonis Tilii* perdoctus *de Musica* (*d*) *Hebraeorum* liber. De Christianorum Musica ecclesiastica *Binghamus* agit in *Antiquitatibus* (*e*) *ecclesiasticis*. Singularis quoque liber (*ee*) *Arthuri Bedfordi* exstat de Hebraeorum pariter et Christianorum Musica ecclesiastica, Londini 1712. editus. Sacra haec Musica rursus diuidi solet in *choralem* et *figuralem*: vbi memoratu dignum, ineunte demum saeculo decimo sexto ex Italia in Germaniam (*f*) translatam fuisse *figuralem*, Germanis antea ignotam. *Medicinalem* Musicam primus

caput XVI. libri sui primi *Quintilianus* consumsit laudibus artis Musicae.

(*a*) Adde his *Musicam Magicam*, de qua copiose *Delrius* Disquis. Magic. lib. I. p. 93. sqq.

(*c*) *Iüd. Heiligth.* lib. III. cap. 47.

(*d*) Huc pertinet Sela, interiectio Hebraeorum Musica, de qua Dissertatio mea inserta est *Poeciles Tomo III.* p. 471. sqq.

(*e*) *Lib. IV. cap. 1.* Conf. G. Arnoldi *Erstes Christenthum lib. II. cap. 2.*

(*ee*) Recensetur in *Biblioth. Angloise T. VII. p. 343. sqq.*

(*f*) Vid. Goezii *Elogia Theol. Germ. p. 9.* in *Vita Lossii.* De augmentis Musicae saeculo XIV. factis vid. *Hottingerus* Hist. eccl. T. III. p. 716.

mus nobi em fecit (*g*) *Dauid* rex, et hodie quoque magni aestmari cogunt (*h*) tarantulae.

XIX.

Denique ab effectu et fine recte Musicam mihi diuidere videor in *laetificam*, *tristificam*, atque *terrificam*. Laetificae simplicissimum genus est Musica (*i*) *pastoralis*. De vsu Musices in priscorum funeribus res vel in vulgus nota est. Terrificam Musicam maioribus nostris ante praelia vsurpatam fuisse, testes sunt (*k*) Tacitus atque (*l*) Strabo. Quid? Omnibus priscis gentibus eam singulari in Dissertatione Vpsaliae 1708. asseruit *Io. Vpmarckius*.

XX.

Ad *notas* veterum *Musicas* quod attinet, egere

(*g*) 1. *Sam*. *XVI*, 16. ad quem locum praeter nouissimum interpretem, Saurinum, *T*. *II*. *p*. 621. *sqq*. edit. Abelianae, vid. Valesii *Philosophia sacra cap*. 28.

(*h*) De *tarantulis* deque opposita iis Musica exstat Diss. *Rich*. *Meadi* Londini 1702. et *Ge*. *Baglivi* Romae 1696. et *Lud*. *Valettae* Neapoli 1706. edita. Vid. et *Mich*. *Praetorius Syntagm*. *Music*. *P*. *II*. *cap*. 13. *Scaligeri de subtilitate Exercitatio* 185. *Missoni Itin*. *Ital*. *p*. 1160. *sq*. edit. Germ. imo et *Gellius Noct*. *Attic*. *IV*. 13. Prodiit quoque Wittenbergae 1706. *Ad*. *Brendelii* Disp. *de curatione morborum per carmina et cantus musicos*.

(*i*) Virgilius, *ecl*. *l*. 2. et 5. alibique.

(*k*) Lib. *de Germania cap*. 3.

(*l*) *Geogr*. *lib*. *VII*. *p*. 294.

egere de iis *Rutgersius* in *Variis* (m) *Lectionibus*, *Io. Nicolai* in libro (n) *de siglis*, et *Montefalconius* in *Palaeographia* (o) *Graeca*. Speciatim de *Vt re mi fa sol la* eiusque origine vid. *Sigebertus Gemblac.* ad A. 1028.; *Trithemius de script: eccl. cap.* 318; *Pancirollus rerum memorab. lib.* 1. *cap.* 39. *Baelius Diction. v. Gui Aretin*; *Oudinus T' II. p.* 871. *sqq.* De instrumentis veterum musicis agit (*) *Athenaeus libro XIV.* Supersunt etiam aliquot scriptores artis Musicae Graeci, quorum septem edidit Amstelodami 1652. *Marcus Meibomius*. Caeterorum notitiam petas licet e *Fabricii Bibliotheca* (a) *Graeca*, qui et in sua *Latina medii aevi Bibliotheca* (α) scriptos illo aeuo de Musica libros recensuit.

XXI.

Generales de historia Musicae scriptores sunt *Rud. Schlickius*, qui Spirae A. 1588. libellum emisit *de Musices origine, cultu, et dignitate*; *Lampertus Alardus*, qui Schleusingae 1636.

(m) *Var. lect. lib. II. cap. XI.* Vid. et Vffenbachiana *Biblioth. MSta P. II. §.* 12.

(n) *Cap. XVIII.*

(o) *Lib. V. cap.* 3.

(*) Conf. Salmasius *lib. I. epist.* 49. Recentiores de instrumentis musicis scriptores nominat Fabricius *Bibliograph. antiq. cap. XI. §.* 17.

(a) *Lib. III. cap.* 10.

(α) T. I. p. 644. -651.

1636. edidit opusculum *de veterum Musica*; *Io. Alb. Bannius*, cuius liber *de Musicae natura ortu et progressu* agmen claudit libellorum *de studiis instituendis* Amstel. 1645. coniuncte editorum; *Athan. Kircherus* in *Musurgia* Romae 1650. et Amstel. 1662. publicata; *Wolfg. Casp.* (aa) *Prinzius*, qui Lipsiae 1690. Germanice; *Io. Andreas Angelinus* (b) *Bontempus*, qui Perusiae 1695. Italice; *Bonnetus* et Iesuita quidam, quorum ille 1715. hic (c) 1726. Lutetiae Gallice, ediderunt *Historiam Musicae*. Huc et refer eruditissimi nostrae aetatis Musici, *Ioannis Matthesonii*, *Criticae Musicae* Tomos duos, pluresque alios eius de re Musica libros, quorum ipse catalogum annexuit suae versioni libelli Siuersiani *de doctis Cantoribus* 1730. editae. Denique *Lexicon Musicum Io. Gottfr. Waltheri*, cuius prima pars Vinariae 1729. prodiit, nunc totum habemus editum Lipsiae 1732.

XXII.

Ad *Philosophiam* vt veniamus, eius historiam multi, alibi (*d*) a me memorati, conscripse-

(*aa*) De praeclaro hoc Musico eiusque scriptis vid. *Grundmanni Ossa et cineres anni 1717. p. 107. sqq.* et *Siuersius* in Diss. *de doctis Cantoribus* cum notis *Matthesonii p. 20. sqq.*

(*b*) Fuit hic in Aula Ioannis Georgii, Electoris Saxoniae, praefectus choro musico.

(*c*) Vid. *Gel. Zeit.* 1726. p. 655.

(*d*) In *Actis Philosophorum*. Proxime etiam *Iac. Bruckerus* histo-

scripserunt. Singulas autem ad disciplinas quod attinet, *physici studii* historiam concinnauit *Georgius Paschius* libri *de inuentis nou-antiquis* capite septimo, et *Buddeus* Tomi primi *Philosophiae eclecticae* capite primo, et *Thomas Spratus* in prima Parte suae *Historiae Societatis Scientiarum Regiae Londinensis*; singularique in opere, duabus partibus A. 1726. et 1727. edito lingua Anglica, *Io. Freindius*. Addi meretur *I. E. Deschizkii* Wittebergae 1706. emissa *Historia philosophiae mechanicae*. Historiam *metaphysices* composuit *Iacobus Thomasius*, suisque subiecit *Quaestionibus metaphysicis*: Historiam *politicae* succincte exposuit *Christ. Gottfr. Hofmannus* in Disputatione *de fatis studii politici*, Lipsiae 1715. edita. Consulatur de eadem historia *Christiani Thomasii Prudentia consultatoria* capite tertio: *Logicae* historiam scripserunt *Gassendus*, *Keckermannus*, *Reimmannus*, *Syrbius*, et copiosissime *Walchius*: Ethicae *Christ. Thomasius*, *Barbeyracius*, *Gundlingius*, *Reichius*, et *Stollius*: Iurisprudentiae naturalis *Grouningius*, *Buddeus*, *Ludouicus*, *Praeleus*, *Chri. Thomasius*, *Vinboldus*, *Reinhardus*. Denique singularum philosophiae partium historiam

 doce-

historiam Philosophiae describere aggressus est, iamque Tomos quinque edidit, tam bene elaboratos, vt non possint non expectare sapientiae studiosi auidissime sextum, qui futurus est postremus.

docte et accurate descriptam habemus in *Stollii Historia literaria.*

XXIII.

Liceat et meam trium posteriorum disciplinarum, quae semper curae mihi cordique fuerunt, historiam proferre in medium, non ex iis, quas modo laudaui, repetitam historiis, sed solum mente mea ad ea, quae in diuturna harum scientiarum tractatione obseruaui, retorta concinnatam, ac vel breuitate sua commendabilem.

XXIV.

Homo cum natura sua sit ζῶον λογικὸν, hinc sequitur, Logicam esse homini naturalem, adeoque cum genere humano natam fuisse Logicam. Postea vero quam homines non rationi, sed affectibus se permiserunt regendos, Logica hominum adeo euasit ἄλογος, vt tota constaret hoc principio: *Quicquid maiores nostri vel alii magni bonique viri statuerunt, id sancte credendum est.* Viguit hoc principium vbique locorum, vbi philosophia non viguit. Solis *Hebraeis*, diuina quippe instructis sapientia, contigit videre acutius. Caeterae gentes omnes mansere barbarae, donec in Graecia primo eloquentia cum poëtica, tum oratoria, deinde et philosophia, coli coepit. Diu verò ipsi illi philosophi magis practice, quam theoretice, fuere Logici, hoc est, non constituerunt certam disci-

plinam, quae vocaretur *Logica*, errorumque caussas et rectam ad verum viam accurate demonstraret, sed tantum Logica vsi naturali persequebantur argumenta sua. Logica autem illa naturalis in nullo eluxit splendidius, quam in *Socrate*; qui sola sui iudicii (quam vocamus *naturalem Logicam*,) ope vidit fortiterque docuit, longe praeferendam esse philosophiam moralem philosophiae physicae.

XXV.

Nec aliam, quam naturalem, Logicam *Plato* habuit: cuius tandem discipulus *Aristoteles* Logicam componere aggressus est, magnoque labore confecit. Habemus igitur inuentorem Logicae siue primum Logicae scriptorem *Aristotelem*, qui ipse huius rei testis nobis est, in exitu *Organi* sui siue libri *de sophisticis elenchis* vltimo in capite scribens, *ante se plane nullam Logicam exstitisse; se qui primum scripsisse de conficiendis syllogismis*; addensque, *hoc nomine magnam sibi deberi gratiam.* Apparet hinc, falsum tradere *Laertium*, eum libri sui octaui, capite 57. et noni capite 25. auctor est, *Zenonem Eleaten* vocatum ab Aristotele fuisse *inuentorem Dialecticae*: nisi forte per artem dialecticam intellectam vult *dialogicam*. Dialogos enim *primum scripsisse Zenonem* illum, facile credimus ei, id referenti *lib. III.* §. 47.

XXVI.

Caeterum Logica illa *Aristotelis* non est vera illa perfectaque Logica, quae pars esse debet philosophiae, sed haeret duntaxat in contemplatione syllogismorum, subtiliter quidem cuncta persequens et curiose, sed tam parum vtiliter, vt pleraque ignorentur sapientius. Ac hanc quidem Logicae suae partem appellauit *Analyticam*. In altera, quam *Dialecticam* et *Topicam* vocauit, artem tradit disputatoriam, tum scholasticam, tum forensem, hoc est, non solum docet artem in schola defendendi suam impugnandique alienam sententiam, verum etiam adiumento est arti dicendi in concione et quiduis persuadenti populo. Ita cum videri potuisset Logica Aristotelis dare orbi philosophos summos, e contrario effecit, vt sophistarum plena fierent omnia. Neque enim soli Aristotelis sectatores euaserunt gladiatores philosophici, hoc est, perpetui disputatores, sed caeteris quoque scholis prae sapientia vera et solida, placere coepit sapientiae ostentatio. *Megarici* maxime et *Stoici* totos dederunt se arti eristicae, librosque de ea ediderunt plurimos: quos periisse, non est, quod doleamus. Admonuit quidem philosophos huius erroris *Epicurus*, optimus ex hac certe parte philosophus: sed surdis narrauit fabulam. Quem si audissent, et eius *Canonicam* reddidissent perfectiorem, perbene consu-

luissent

luissent philosophiae. Verum regnare perrexit Dialectica Aristotelis, quam recte *Tertullianus* (e) vocat *artificem struendi et destruendi, versipellem in sententiis, coactam in coniecturis, duram in argumentis, operariam contentionum.*

XXVII.

Equidem CHRISTVS per Apostolos suos obtulit humano generi γάλα (f) λογικὸν et (g) λογικὴν λατρείαν, adeoque multam praebuit occasionem ratione recte vtendi, vt in religione, sic et caeteris in disciplinis: sed ad vltimum in ipso Christiano orbe caput extulit Aristotelica illa Logica, (a *Raymundo Lullio*, cum sapere sibi videretur perspectius, reddita ineptior,) et vsque ad *Lutheri* tempora omnes scholas personuit. Quo tempore cum post *Vallam, Viues, Erasmus, Corn. Agrippa* Scholasticae Logicae miseram turpemque conditionem agnouissent, *Melanchthon* manum admouit emendationi, sed non est longius prouectus, quam vt inutilibus omissis, retineret vtiliora. Secuti Protestantium Logici redierunt ad Aristotelem, eumque erudite quidem sunt interpretati, sed Logicam reliquerunt veteribus circumscriptam finibus.

(e) Lib. de praescript. cap. 7.
(f) I. Petri II. 2.
(g) Rom. XII. I.

XXVIII.

Postea quatuor Logicae reformatores sunt exorti, *Ramus*, *Verulamius*, *Gassendus*, *Cartesius*. Et ille, dum Logicam fecit instrumentum siue ancillam eloquentiae, probauit se quidem plurimis scholarum rectoribus, quippe qui simul esse solent eloquentiae doctores, sed viam ad cognoscendum in omni genere veritatem non fecit planiorem. *Verulamius* et *Cartesius* melius vterque exhibuit Logicae compendium, sed neque continuum neque perfectum satis, *Gassendus* satis bonam produxit Logicam, et Cartesianorum quoque nonnulli acriter feliciterque excoluerunt hanc disciplinam, primoque loco laudatur, idque suo merito, *Ars cogitandi*, a qua proximum locum tenet *Logica Claubergiana*. Tandem Electici nostrae aetatis pulcherrimam faciem dederunt Logicae, *Lockius* in primis, *Clericus*, *Thomasius*, *Crusa*, *Rudigerius*, *Syrbius*. Successerunt his nuper *Hollmannus* et *Reuschius*. Nec est omittenda mentio *Christiani Wolfii*, qui nouam vniuersae philosophiae formam exhibere aggressus hinc admiratores ac sectatores nactus est multos, hinc contemtores et antagonistas magnos.

XXIX.

Finio hanc *Logicae* historiam duabus animaduersionibus. Primo scilicet facile intelli-

telligitur, vbi regnum tenent errores, iis vt repugnare capitale sit, ibi Logicae verae perfectaeque locum non esse. Non est igitur, quod miremur, nec inter ethnicos nec in tyrannico Papae regno veri nominis Logicos fuisse. Deinde, obseruo, Logicam esse quidem primam omnium disciplinam in ordine discendi, sed in elaborando philosophiae systemate esse oportere vltimam. A quo enim componenda est Logica nominis sui mensuram impletura, eum oportet non solum maturo coque eximio instructum esse iudicio, verum etiam mentem habere variis in disciplinis longo annorum tractu exercitatissimam. Ac facile intelligo, quam *Thomasius* edidit inter primos ingenii sui foetus *Logicam*, eam multo futuram fuisse meliorem suoque nomine digniorem, si eam componere aggressus esset sexagenarius.

XXX.

En et meam *Ethices historiam!* *Ethica*, quae disciplina id agit, vt affectus hominum reddat suae sanitati perfectionique, eosque perducat ad summam felicitatem, primum nacta doctorem est DEVM ipsum; qui Sethitas olim et Hebraeos simplicissima forma moralem sapientiam edocuit per Prophetas, ac tandem vniuersum orbem per Filium suum eiusque Apostolos. Cum igitur nulla caeterarum disciplinarum tanto doctore gloriari possit, hinc apparet, eam esse omnium

scientiarum principem. Maximus proinde error fuit philosophorum vetustissimorum, quos barbarae gentes habuerunt, quod neglecta morali philosophia in solam theoreticam incubuerunt: id quod praeclare ostendit *Gundlingius* in sua *Historia philosophiae moralis*.

XXXI.

Fuerunt quidem inter barbaros, qui hunc errorem agnoscerent: sed dum virtutis studium colebant seruatis ethnicae religionis principiis, meri enthusiastae facti sunt, vt Gymnosophistae, Brachmanes, Pythagorei. Postea in Graecia auctore *Socrate* philosophia moralis coli coepit satis bene, cum scilicet philosophus ille animae immortalitatem Deique prouidentiam magis supponeret, quam demonstraret: hisque vestigiis institit *Plato*, qui tamen non est liber ab omni enthusiasmo. Primus vero *Ethicam* scripsit *Aristoteles*, idque tribus operibus, quorum praecipuum est *Ethica Nicomacho* inscripta. *Magna* enim *Moralia* et *libri Eudemii* sunt *Nicomachiorum* epitomae, ac prior quidem breuior, posterior et vberior et liberior: nisi quod quartus, quintus et sextus *Eudemiorum* fere ad verbum leguntur in *Nicomachiis*.

XXXII.

Cum vero *Aristoteles* animae immortalitatem

tatem ac Dei prouidentiam, quae sunt verae philosophiae moralis fundamenta, non agnosceret; pietati (a) inter virtutes nullum dedit locum, ac caeteras quoque virtutes ita descripsit, vt magis politicae sint, quam morales. Ac recte *Horneius*, qui optimum exhibuit Ethicae Aristotelicae compendium, id inscripsit *ciuilem doctrinam de moribus*: *Piccartus* quoque in sua *Isagoge in lectionem Aristotelis* (b) ostendit, Ethicam Aristotelis nihil aliud continere, quam *elementa Politices*. Ac ipse Aristoteles *Rhet. l. 2. 15.* Ethicam et Politicam facit synonyma, suamque Ethicam ibidem *cap. IV. n. 7.* definit *ἐπιστήμην περὶ τὰ ἤθη πολιτικήν.* Atheum vero perfectum qui eum fuisse contendunt, eorum error coargui facile

(a) Nec vero hinc ausim concludere, Aristotelem negasse existentiam Numinis. Vid. *Walchii* liber *de atheismo Aristotelis* cap. IV. sect. I. §. 13. p. 352. Nam nec *Cicero* in suo *de officiis* opere *pietatem* descripsit pertractauitque, qui tamen nec Numinis prouidentiam reiecit nec mentes humanas interire putauit vna cum corpore. Vnde igitur in eius philosophia morali magna haec ellipsis? Scilicet de *pietate* inter ethnicos philosophari non licebat. Si quis enim ausus esset publicae religioni opponere veram, deque vero DEO disputare reiectis diis sacrisque commentitiis, eum ne Salus quidem ipsa seruare potuisset. Exemplo est Socrates, cuius memor Aristoteles, cum atheismi reus ageretur, ideo se Athenis discedere dicebat, ne bis peccarent Athenienses in philosophiam.

(b) p. 21. sqq.

facile potest. Illud etiam vitium habet Ethica Aristotelis, quod non est dicata vsui hominum communi, ex ea vt hauriret quiuis prudentiam virtutemque, sed tantummodo literatis scripta, qui delectarentur speculationibus dialecticis ac parum vtilibus subtilitatibus.

XXXIII.

Ex caeteris Graeciae philosophis *Cynici* sine philosophia colendam susceperunt virtutem, merito a *Lipsio* (i) comparati cum Capucinis monachis. *Stoici* vero praeclara multa huius philosophiae protulerunt in medium, meliora tamen futura, si de fato sententia ipsorum aliique errores non ipsum philosophiae moralis fontem inquinassent. *Epicurei*, duos illos Aristotelis errores capitales, quos diximus, retinentes, virtutem coluerunt atheisticam, hoc est, eam, quae nonnullam pariebat quidem animi tranquillitatem, veraeque virtutis erat simulacrum, sed ad vltimum desinebat in desperationem. Ex quo factum, vt plurimi Epicureorum se darent voluptatibus corporis, omissaque Dei et reipublicae cura sibi solis viuerent, satis, vt *Paulus* (k) ait, pro principiorum suorum habitu beati. Graecorum hanc phi-

i) Manud. ad philos. Stoicam lib. I. cap. 13.
k) I. Corinth. XV, 32.

philosophiam amplexati Romani, alii, in quibus *Cicero* et *Seneca* primas tenent, Stoicorum; alii, quorum princeps *Lucretius*, Epicureorum castra sunt ingressi.

XXXIV.

Exorta luce Christianae religionis simplex illa quidem, sed verissima Ethica orbi reddita fuit: quae et produxit homines in omni virtutum genere admirabiles in aduersissimis rebus beatos. Postea vero quam doctores Ecclesiae Ethicam tractarunt philosophica quadam ratione, non prius exculta Logica, sine qua in studio Ethico parum profeceris, simulque pro fundamento substernentes sacrum codicem vera interpretatione, cuius illi subsidiis et adminiculis carebant, destitutum; accidit, vt eiusmodi traderent doctrinas morales, quae continerent falsa multa, tandemque desinerent in monachismum, hoc est, Ethicam maxime barbaram et irrationalem, quae deinceps nomen accepit *Theologiae mysticae*.

XXXV.

Medio, quod vocant, aeuo *Scholastici* Aristotelis Ethicam tractarunt pertractaruntque, sed ita, vt eam redderent multo deteriorem inutilioremque. Recentissimi vero Scholastici, nomen gerentes *Iesuitarum*, ita corruperunt philosophiam moralem, vix vt fingi possit corruptior. Paulo ante Lutheranam refor-

reformationem *Petrarcha*, missis Scholasticorum nugis, Stoicorum doctrinas meliores reuocauit in lucem, quas et postea *Lipsius* est persecutus haud male.

XXXVI.

Accuratae vero philosophiae moralis viam primus signauit *Verulamius*: quae tamen quo minus coleretur ita, vt par erat, intercessit *Cartesius*, cum asseclis, physicae et matheseos studium acriter colens, Ethicam tantum non negligens: nisi quod *Spinoza Ethicam* edidit, inter infames libros iure connumeratam. Tandem melior cultura Logices pedisequam habuit emendationem Ethices. *Arnoldus* quidem *Geulingius* pro vera Ethica propinare sustinuit mysticam, quam ante memorauimus, theologiam exitialibus aliquot erroribus distinctam. Sed breui error ipsius est obseruatus, duceque adscita sacra Scriptura complures poliuerunt Ethicam: inter quos prae caeteris laudandi *Molinaeus*, *Philaretus*, *Thomasius*, *Buddeus*, *Gundlingius*, et Galli aliquot: quibus nuper sese aggregauit *Wolfius* mathematicus, cuius tamen Ethicam magnos habere naeuos, praeter auctorem et eius discipulos vix quisquam negauerit.

XXXVII.

Sequatur nunc *historia Iurisprudentiae naturalis*. Cum Ethica doceat, virtutem ducere

cere ad summam felicitatem, virtutis autem esse, voluntatem Dei exsequi, hinc nascitur disciplina iuris naturalis, quae leges DEI exponit sola ratione inuestigabiles, atque eas ad quaevis quaestiones practicas rite applicat. Magnae molis hoc esse opus, facile apparet. Nam ex contemplatione diuinae ac humanae naturae ea sunt deducenda principia, quae in omni actionum genere discernant iustum ab iniusto, et ita quidem, vt etiam leges Dei sacro proposita in codice cum illis rectae rationis principiis scienter concilientur.

XXXVIII.

Inter philosophos primi huc diligentiam suam contulerunt Graeci, vereque *l*) *Cicero*: *Quaestio de officiis*, inquit, *communis est omnium philosophorum*. Praecipue tamen *Stoici* ius naturae excoluerunt, multosque ediderunt *de officiis* libros, qui dudum perierunt. Exhibuit tamen compendium doctrinae ipsorum de officiis humanis (*m*) *Stanleius*: vberius vero Stoicorum iurisprudentiam naturalem *Cicero* exposuit in suo *de officiis* opere, aliquamque eius partem in satis magno *de beneficiis* scripto *Seneca*: vt adeo errarit *Grotius*, cum, *veterum philosophorum nihil*

(*l*) Lib. I. de offic. cap. 2.
(*m*) Hist. philosophiae Stoicae P. II. cap. 13. p. 612. sqq

hil exstare huius generis, (*n*) scripsit. Nec ei in mentem venit ICtorum Romanorum, Stoicis placitis addictorum, quorum tot decisiones quaestionum Iuris naturalis supersunt in codice Iuris ciuilis. Quandocunque enim occurrebat quaestio iuris, quam leges publicae non definierant, decurrebatur ad ICtos, qui responsa dabant e solo naturae lumine. Ac ea quidem responsa, quae supersunt, magnam continent partem Iuris naturalis tamque sunt philosophica, vt in omni Europa (*o*) auctoritatem oraculi hodieque obtineant. Nec Platonica secta *officialem*, vt ita dixerim, *philosophiam* neglexit, etsi iustum huius philosophiae corpus non composuerunt. *Sceptici* vero et *Epicurei* Ius naturae e philosophia prorsus eliminarunt: quorum ab errore haud longe abfuerunt cum antistite suo *Aristotelici*, nullam (*p*) hic dari demonstrationem, decernentes.

XXXIX.

Inter Christianos ii, qui Patres vocantur Ecclesiae, non intactum dimiserunt hoc argumen-

(*n*) Proleg. ad *Ius belli et pacis* §. 36.

(*o*) Vid *Arthuri Duckii* lib. I. de auctoritate Iuris ciuilis cap. 2. §. 6.

(*p*) Refellunt hunc errorem *Pufendorfius* lib. I. de Iure nat. et gent. cap. 2; *Conringius* lib. de prud. ciuili cap. 8. et Propolit. cap. 7; *Sam. Rachelius* in Examine probabilitatis Iesuiticae cap. 7.

gumentum, exſtantque *Ambroſii* tres libri *de officiis*. Sed hoc quidem in opere falſa veris immixta eſſe, iureque deſiderari et probationes ſolidas et rectam methodum, iamdudum ab aliis fuit monitum. Nec id mirum debet videri, cum ipſemet in primo Capite fateatur, *ſe docere, quod ipſe non didicerit*, adeoque *prius incipere ſe ducere, quam diſcere*. Caeteri quoque Patres quam infeliciter ineruditeque tractarint controuerſias de mendacio, de vſura, de coniugio, de aliis Iuris naturalis capitibus, nemini docto obſcurum eſt. Nec *Scholaſticorum* turba meliorem dedit Iurisprudentiam (α) philoſophicam: imo impeditiorem reddidit hanc diſciplinam, ſectando ſubtilitates inutiles, innitendo falſae theologiae principiis, et omnis generis iura in vnum veluti ius, ceu mali coqui, confundendo. Quid? Ex his prognati ſunt Ieſuitae, *Scholaſtici* dicti *iuniores*, qui vniuerſam hanc diſci-

(α) Scientiam iuris naturalis vnam eſſe e philoſophicis disciplinis, nec a quoquam, niſi valde philoſopho, rite tractari poſſe, per ſe manifeſtum eſt. Non tamen id obſtat, quo minus in Academiis doceri haec ſcientia poſſit a Theologis vel ICtis: idque factum eſſe, tot in *Grotium Pufendorfiumque* commentarii demonſtrant. Quidni enim et ICto Theologoque liceat eſſe philoſopho? Illorum tamen vterque cauere debet, ne aut Iuridicis aut Theologicis praeiudiciis iſtam diſciplinam corrumpat.

disciplinam corruperunt suis de probabilitate morali, de peccato philosophico, de reseruatione mentali, aliisque (β) pessimis doctrinis, quibus fundamentum subiecerunt *Solipsismum*, hoc est, vtilitatem propriam suo cuiusque iudicio aestimandam, et hanc normam fecerunt actionum humanarum omnium.

XL.

Protestantis igitur Ecclesiae philosophis relicta fuit sanctissimae vtilissimaeque huius disciplinae perfectio, fuitque post *Benedictum Wincklerum*, qui A. 1615. Lipsiae quinque libros (q) edidit *de principiis iuris* non prorsus contemnendos, primus *Hugo Grotius*, qui collectas e Scholasticorum innumeris paene operibus quaestiones Iuris naturalis in certa coëgit capita, de iisque philosophatus est. Vix igitur vlla fuerit illius Iuris controuersia, quam is non atti- gerit: sed iustum tamen disciplinae huius systema non confecit, nec rite positis principiis ad conclusiones progressus est, sed vagis indulsit meditationibus, quae tamen ob naturalem iudicii ipsius excellentiam ple-

(β) Aliquot exempla reperias in *Actis eruditorum* anni 1710. p. 443. sq.

(q) Id ignorasse *Grotium*, necesse est. Nam Proleg. §. I. et 36. scribit, se primum in formam disciplinae redegisse Ius naturale.

plerumque sunt praeclarae. Et quantus is error est, quod Ius naturae pertractans ipsam et Dei et hominum naturae contemplationem omisit! Quanquam non magis *Grotii*, quam saeculi illius, hoc vitium est. Carebat videlicet ista aetas veri nominis tum Logica, tum Ethica: quibus ducibus qui caret, is haudquaquam valet recte formatum corpus Iurisprudentiae naturalis exhibere.

XLI.

Prodiit paulo post *Grotium Thomas Hobbesius*, at vnam duntaxat partem Iurisprudentiae naturalis elaborans, illam, quae describit officia societatis ciuilis. Ac ipse quidem tam bene perfunctus sibi videtur hoc munere, vt (r) scribere non dubitet, *philosophiam ciuilem*, veram scilicet, *non esse antiquiorem suo illo* de ciue *libro*. Nec negari oportet, eum admodum tenacem esse methodi philosophicae, ac de multis philosophari peracute. Sed bonis illis tam multa mala sunt adiuncta, vt, *Politicam sceleratam* qui inscripserit opusculum illud, crimen ei caluminae minime sit metuendum. Quare *Grotio* palmam non potuit extorquere de manu *Hobbesius*, sed opus illius vbique exceptum fuit mirifico

R 2 ap-

(r) In dedicatione Sectioni primae *Elementorum philosophiae* praemissa.

applausu, professoribus Academicis id sedulo interpretantibus, et notas suas, quarum quidem pleraeque sunt vulgares, cupide vulgantibus.

XLII.

Tandem vulgo Grotianorum se exemit *Samuel Pufendorfius*, nobilique suo ingenio vsus est ad philosophicum conficiendum Iurisprudentiae naturalis systema: quo fine non *Grotii* solum opus accuratissime perlustrauit, sed ea quoque, quae iusto acumine excogitarat *Hobbesius*, sua fecit. Etsi vero et expeditius et longius progressus est *Grotio*, ac doctrina de incestu, de polygamia, de falsiloquio, de Iure gentium, aliasque, partim apertius, partim verius tradidit; ciuilis tamen Iuris praeiudicia non omnia exuit, sed legum diuinarum eandem esse, ac humanarum, naturam supponens, poenasque naturales plane non animaduertens, officia item erga Deum excludens, plures denique conclusiones haud deducens e claris principiis, sed aequitati suae cerebrinae deferens arbitrium, satis ostendit, nondum se penetrasse ad intimos huius diuinae Iurisprudentiae (*rr*) recessus.

Quod

(*rr*) Iusta et acuta est, etsi non omnis λογομαχίας vacua, censura *Leibnitii* in *Pufendorfii Officium hominis et ciuis*: quam publice exhibuit assentiente auctore *Iustus*

Quod si tempus illud, quod altercando cum theologis philosophiae non satis peritis contriuit, tribuisset nouae eique intentiori considerationi Iuris naturalis, videtur multum praeterea lucis illaturus fuisse huic disciplinae.

XLIII.

Sed vltimus propemodum conatus perficiendae huius scientiae reseruatus fuit *Christiano Thomasio*, qui initio *Institutionibus Iurisprudentiae diuinae* editis sectatorem se et interpretem professus *Pufendorfii*, tandem longe meliora, etsi aliqua ex parte obscuriora, iecit *fundamenta Iuris naturae et gentium*, abdicatis, quae adhuc ipsius animo insederant, praeiudiciis, adhibitoque discrimine *iusti*, *honesti*, ac *decori*. Quod discrimen cum sit momenti maximi, nec tamen mihi satisfaceret Thomasiana eius explicatio, noua posui fundamenta totius huius Iuris, eaque A. 1710. in *Actis eru-*

Iustus Christoph. Boehmerus in *Programmatibus*, quas *Disputationibus Grotianis et Pufendorfianis* praemiserat, Helmstadii 1716. coniuncte editis, p. 41-51. et hinc Diarium literarium Lipsiense, cui titulus *Neuer Bücher-Saal*, T. I. p. 837. sqq. Refutare quidem *Leibnitium*, conatus est *Barbeyracius*: sed hunc vicissim refutauit, illum defendit *Branchuis* ICtus in suis *ad Ius Romanum Obseruationibus* a. 1721. emissis in Academia Lugdunensi.

ditorum (*s*) exhibui, non modo aliter constituens *discrimen iusti, honesti, aequi, ac decori*, verum etiam Ius naturale dispescens in *absolutum* et *hypotheticum*, plurimumque tenebrarum hac distinctione disiiciens. Caeteri, qui post *Thomasium* de Iure naturae scripserunt, partim eius institerunt vestigiis, partim *Pufendorfii*: quorum duumuirorum illa praecipue doctrina, qua iura Principum (*t*) circa religionem ciuium, vel potius iura ciuium circa sacra, descripserunt, veteresque exitiales errores sustulerunt, et late manauit et magnam tranquillitatem attulit humano generi.

XLIV.

Historiam historiae edidit (*u*) *Popelinierius*, Gallus, Gallico sermone. Sed pro historia studii historici exhibet recensionem historicorum. Edidit etiam *Io. Mich. Heineccius* (*x*) *Historiam historiae*. Verum nec haec Dissertatio suo respondet titulo speique

que

(*s*) Supplem. T. IV. p. 410. sqq. *Gundlingius*, se ad haec mea principia suam *Iurisprudentiam naturalem* accommodasse, fatetur p. 6.

(*t*) Aureus plane liber est *Pufendorfianus* ille *de habitu religionis Christianae ad vitam ciuilem*, cuilibet siue Theologo siue Politico legendus relegendusque

(*u*) De hoc libro vid. *Sorelius* Biblioth. Franc. p. 303. sq. et *Placcius* in Theatro Anonymorum n. 2339. *a*, et *Bailletus* Iudiciorum T. II. P. 182. sq.

(*x*) Helmst. 1703. sex plagulis.

que legentium. Nam perfunctorie duntaxat ostendit, plerasque gentes et olim habuisse et nunc habere suarum rerum historicos. Critici salis plenior est *Historia historiae*, quam A. 1728. ad me misit eruditissimus vir, *Io. Frid. Christius*, publicus nunc Lipsiensis Academiae historicus, quamque dignam duco, quae hic exhibeatur.

XLV.

Primi mortalium, inquit, rerum gestarum monumenta aut nulla aut ruditer lapidibus, aris, columnis, molibus ponebant. Postquam literarum secreta vulgarentur, saxis et arboribus facta sua legenda sine dubio incidebant. Versibus tamen magis et compositis ad aures mulcendas numeris, quam libro sermone, quae antiquissimis illis temporibus consignata sunt, prodita esse traditur. Alii contra figuras animantium pro literis amplexi, notis hieroglyphicis res gestas aut sacrorum ritus signarunt. Mox ad eloquentiam veram, oratione prosa exercendam, conuersi, rationem tradendarum rerum probatam Graeci, quantum scimus, primi tenuerunt. Romani a principio statim vt gloriae, ita et memorandorum, quae magnifice gesta fuerant, cupidissimi, fastis publicis, actis diurnis, tabulis aereis, statuarum, columnarum, templorum inscriptionibus studiosissime memoriam

rerum suarum seruabant. Sed si in vulgus ea libris prodenda essent, solos primum Graecos imitati Graecis (y) literis scribebant; deinde et versibus (z) Annales orsi contexere, paulatim ad optima versi, res gestas scribendi rationem rectius prope, quam apud ipsos Graecos factitatum, excoluerunt. Quae literarum felicitas Italiam plurimum a bello Punico tertio ad Tiberii Caesaris vsque tempora illustrauit. Ea vero tempestate et vniuersam rem Romanam copiosissimis historiarum et annalium libris, grata casuum varietate, orationibus e fastis desumtis, quae certissima consiliorum argumenta pandunt, et omnibus eloquentiae lenociniis eleganter ornatis et distinctis, descriptam esse; et singula facta accuratis commentariis, et mores virorum Vitarum libris graphice et prudenter depictos, liquet. Insequente aetate cum et eloquentia amissa, et veritatis studium adulatione foeda sup-

(y) Propterea *A. Albinus*, vir consularis, historiam Graece sibi scribendam putauit, et veniam, si id minus bene cessisset, praefatus est: propterea reprehensus a *M. Catone*: vereor, vt sat apposite atque aequa ratione. Testatur *A. Gellius* lib. XI. cap. 8.

(z) Quod vel *Ennii* exemplo patet. Occasionem mihi quidem ad hoc argumentum scribendum suppeditauit *Casp. Churrerus* in Praefatione ad *Lamperti Schafnaburgensis* Historiam.

ſuppreſſum eſſet, ſi *Tacitum* eximas atque *Suetonium*, inſignium par animarum, cum quibusdam Graecis, praeter infelices epitomas, easque maximam partem ineptas, vix quicquam, quod ad hiſtorias, ſuccreuit. Dudum enim elata eruditionis conſtantis gloria, diſcendi taedio ad compendia paſſim diuertentes, auctores habuerunt aut ſcribendi vſu atque facultate deſtitutos aut certe rerum imperitos. Poſtquam ſumma rerum Byzantium eſſet translata, iam obtinente re Chriſtiana, non, vt decebat, bonae literae, ſed male potius artes, miſta ſuperſtitione, et obſtetricante triſtiſſima Imperatorum tyrannide, creuerunt. Hinc et illis temporibus rari ſcriptores boni. Poſt, iam ingruente per occidentem ſpiſſa barbarie, vix aliquid praeter exiles et anilium nugarum plenos Chronicorum libros, ab hominibus monachis infantibus, ſtupidis, et rei publicae imperitis, conſcriptum eſt. Quo genere, quod nauſeam citius cordatis, quam legendi appetitum mouet, corruptam magis hiſtoriam, quam ſeruatam, dicas. Superioribus ſaeculis, renaſcente feliciter miro literarum amore, cum non ſane poenitenda ingenia maiore longe molimine hiſtoriae tradendae opus aggrederentur, poſtquam eloquentia reuixiſſet, plerisque, quod ſuſceperunt, non omnino male ceſ-

ſit, quibusdam et bene. Hodie lacertos acrius mouere coepit hiſtoria patriae auitae. Sed mouetur duntaxat: nóndum etiam reſurrexit.

XLVI.

Hactenus doctiſſimus jlle *Chriſtius*, magnam initurus profecto gratiam, ſi diductius dilucidiusque hoc argumentum perſequi voluerit. Ad hiſtoriae ſcribendae methodum pertinet, quod *Reinerus Reineccius*, Academiae Helmſtadienſis hiſtoricus, primus in ſcriptis ſuis (*a*) laudauit fontes ſuos ſiue teſtes, et quidem ad ſingulas hiſtoriae particulas: id quod antea non erat moris, poſtea vero imitatores habuit tam multos, vt hodie vix quiſquam hiſtoriae ſcriptor id negligat. Dignum item memoratu, anno demum trigeſimo primo ſuperioris ſaeculi coeptas eſſe edi *Nouellas hebdomadarias politicas*, quam ſtylo veterum vocare licet *hiſtoriam diurnam*: id quod cum me (*b*) docuiſſet *Carolus Sorelius* in

(*a*) Obſeruauit hoc meritoque laudauit *Leibnitius* Introd. in T. I. Script. hiſt. Brunſuic. p. 1. In *Vita Mezeraei*, A. 1726. edita, p. 18. traditur, *Scipionem Dupleix*, hiſtoricum Gallum, fuiſſe inter primos, qui auctores in Hiſtoria ſua nominatim adduxerunt ad probandam factorum veritatem. Morem hunc nouum improbat, ſed profecto iniuſte, *Kol. Mareſius* lib. I. epiſt. 2. p. 8. Cuius ſententiam ſecutus eſt *Perizonius* in ſua *Hiſtoria ſaeculi XVI.* merito ob id reprehenſus a nonnullis. Vid. *Acta Philoſ.* T. I. p. 410. ſq.

(*b*) Vid. *Poecile* mea T. II. p. 522. ſq.

in *Bibliotheca* sua *Gallica*, nuper etiam didici e quinto Tomo 1729. edito *Historiae Academiae Regiae* Inscriptionum, et quidem e Vita *Eusebii Renaudoti* ibi exposita, auum eius, *Theophrastum Renaudotum*, primum A. 1631; Lutetiae cepisse consilium illas *Nouellas* (*Zeitungen*, *Gazetten*,) edendi, easque publicandi diuendendique priuilegium accepisse per Cardinalem Richelium.

XLVII.

Studii *Genealogici* fata singulari libro exposuit *Reimmannus*. *Geographiae historiam* tribus libris (*c*) persecutus est *Eberhardus Dauid Hauberus*. Historiam *artis Heraldicae* petas licet e *Schmeizelii* Prolegomenis (*d*) ad *Artem heraldicam* A. 1723. emissam.

XLVIII.

De scientiae artisque *medicae*, Medicorum item insignium, historia bene, melius, optime meritos recensuit diligenter *Voglerus* in (*e*) *Introductione in notitiam scriptorum*, sed longe diligentius *Fabricius* in *Bibliotheca*

(*c*) Hi recensentur in *Actis eruditorum* 1724. p. 138. et 1730. p. 236. ac. 552.

(*d*) Sect. VII. p. 43. sqq.

(*e*) Cap. VIII. vbi et plura in *Vanderlindii de scriptis medicis* opere παρεργάματα obseruauit. Conf. *Baelii* Diction. v. *Vanderlinden*.

ca (f) *Graeca*, ipsemet eodem in opere (g) exhibens *Elenchum medicorum veterum* singularis industriae admiratione dignum. Dolendum vero, non editum esse ab *Henrico Meibomio* patris sui, *Ioannis Henrici*, opus *de vitis medicorum*, quod tamen editurum se receperat in *Additamentis* (h) *ad Voglerum*. Nouissime *Historiam medicinae* accuratissima industria confecit adiutore *Christiano Wilhelmo Kestnero* ediditque clarissimus ille polyhistor, *Gottlieb Stollius*, qui et *cap. I. §. 9.* scriptores laudat historiae Medicae: quibus aggregari oportet *Io. Henr. Schulzium*, cuius prima Pars huius historiae ab eruditissimo quoque ita est excepta, vt *apud omnes ortum esse maximum desiderium secundum quoque operis illius Tomum euoluendi* dicatur in *Actis* (i) *eruditorum*. Prodiit etiam nuper quatuor in voluminibus *Mangeti Bibliotheca scriptorum Medicorum veterum ac recentium, ordine alphabetico digesta*. Commemorari etiam meretur *Werlhofii* Dissertatio (k) *de Medicis priscis sectae methodicae*, *Heisteri*

(f) Lib. VI. Cap. 7. §. 20. p. 726. sqq. Mentionem tamen omisit *Gilberti Philareti*, quem *Vitas Medicorum* edidisse, testis est *Miraeus* lib. de script. saeculi XVI. cap. 98.

(g) Cap. I. p. 17--456.

(h) p. 191. sq.

(i) A. 1729. p. 266.

(k) Vid. *Annales Acad. Iul.* Sem. V. p. 71. sqq.

ſteri (*l*) *Hiſtoria ſtudii anatomici*, et *Schmi-dii* Diſputatio (*m*) *de Germanorum in ſtudi-um anatomicum meritis.* *Conringius* quoque, praeterquam quod hiſtoriam ſtudii Medici expoſuit in *Introductione* ſua *in artem medicam*, etiam *lib. I. de medic. Herm.* *capite nono* toto illuſtrat artis ſalutiferae hiſtoriam, ibidemque *lib. II. cap. 14.* et *15.* itemque *lib. I. cap.* 3. perſequitur hiſtoriam Chemiae. Quae praeſcripto *Salomonis Cellarii* nomine A. 1701. prodierunt *Antiquitates Medicae*, ſua ex officina profectas eſſe, pro ſuo candore non diſſimulauit in Dedicatione pater, clariſſimus ille *Chriſtophorus.* Liceat et hoc addere, a memet ipſo fuiſſe (*n*) expoſitam hiſtoriam belli illius, quod *Guilielmo Harueo*, laudatiſſimo illi *Circulatori*, hoc eſt, circulationis ſanguinis (*o*) primo obſeruatori, intulerunt artis ſuae ſocii, *Harueo* non repugnante victi ab ipſa veritate.

XLIX.

Iuriſprudentiae ciuilis hiſtoriam literariam curioſe pariter et copioſe perſequitur in

(*l*) Ibid. p. I. p. 123. ſqq.
(*m*) Ibidem Sem. V. p. 153. ſq.
(*n*) In *Actis Philoſophorum* T. II. p. 616. ſqq. vbi et p. 652. ſq. exhibui inſcriptionem ſtatuae ipſi in Collegio Medicorum Londinenſi poſitae.
(*o*) *Perraltus* Gallus in carmine quodam circulationem ſan-

in *Polyhistore* suo *Iuridico Morhofius*, et cum in (*p*) *Latina*, tum in *Graeca* (*q*) *Bibliotheca Fabricius.* Historiam vero Romani Iuris praecipuarumque legum, vitas item eminentium cuiusuis aeui ICtorum, miro iudicio, summa diligentia, et politissimo dicendi genere descripsit in opere saepius edito, quod *Origines Iuris ciuilis* inscripsit, *Ianus Vincentius Grauina*, non iis solum, qui ante ipsum tractarunt hoc argumentum, superior, sed etiam illis, quibus postea descendere in hanc arenam libuit. Nouissimus *Historiam Iuris Romano-Germanici* (*r*) edidit *Io. Salomo Brunquellius*, ICtus Ienensis, qui et in Dissertatione praeliminari §. 47-61. caeteros nominat historiae huius iuris scriptores, eos quoque §. 62. laudans, qui *Bibliothecas* composuerunt *Iuridicas*. *Iuris ecclesiastici et Pontificii historiam* eximio complexus est opere *Gerhardus Mastrichtius*: cuius collectaneis (*s*) magnam affudit

sanguinis vocauit *le Meandre viuant, qui coule dans les veines*: quam appellationem incomparabilem censet *Menagius* in Menagianis T. II. p. 5. sq.

(*p.*) Lib. IV. Cap. 9. et 10.

(*q*) Lib. VI. Cap. 6.

(*r*) Altera eius eaque auctior editio prodiit Amstelodami 1730. Ex hoc tempore illustris Francofurtensis Academiae ICtus, *Christ. Gottf. Hoffmannus*, suam edidit multa laude conspicuam *Historiam Iuris Romano-Iustinianei*.

(*s*) Obseruat enim in Praefatione nouae huius operis editioni

affudit lucem *Thomasius* in *Cautelarum circa praecognita Iuris ecclesiastici* capite XVIII. et quinque sequentibus. *Boehmerus* quoque in *Iure* suo *ecclesiastico* (*t*) breuem nobis dedit Canonici Iuris historiam, eandemque *Struuius* intexuit suae *Iuris Romani Historiae*. Vitas ICtorum post *Bernhardinum* (*u*) *Rutilium* concinnarunt plures, quos A. 1721. coniunctos edidit celeberrimus ICtus, *Christianus Godofredus Hofmannus*. Vnam decadem vitarum clarissimorum ICtorum Lipsiae 1686. ediderat *Frid. Iac. Leickherus*: cuius vestigiis insistens *Christianus Gottlieb Buderus* (*x*) alteram decadem 1722. emisit, tertiam simul pollicitus. Praetereo *Petri Tuisandi* Vitas ICtorum prope quingentorum Gallico sermone A. 1721. editas, recensitasque potius, quam laudatas, in *Actis* (*y*) *eruditorum*.

L.

Historiam *Theologiae* scripserunt *Forbesius*, *Io. VVilh. Baierus*, *Basnagius*, *Reimmannus*; vt praeteream, qui omnino huc pertinent, histo-

rioni praefixa *Thomasius*, ac simul dolet, *Mastrichtium* magis ex collectione, quam ex ingenio et iudicio suo, historiam hancce conscripsisse.

(*t*) Lib. I. tit. 2.

(*u*) Huius opus merita laude prosequitur *Reimmannus* in Idea antiquitatis literariae §. 18. p. 33. sqq.

(*x*) Idem A. 1723. edidit Vitas veterum aliquot ICtorum contextas a *Io. Strauchio*, ICto summo.

(*y*) Supplem. T. VIII. p. 417. sqq.

historiae scriptores ecclesiasticae, quibus singulare opus, a *Schmidio* et *Hasaeo* auctum et ad finem perductum, dicauit *Caspar Sagittarius*. Etiam *Gottfridi Arnoldi Historia Theologiae mysticae*, ad historicam supellectilem quod attinet, inter meliores libros connumerari meretur. Nec est contemnendus *Morhofii Polyhistor theologicus*, vnico licet conclusus Capite, et ab homine profectus non inundato literis theologicis. Longe tamen praestat *Buddei Isagoge historico-theologica*, in qua et fata exhibentur singularum Theologiae partium et praecipui adducuntur singulis in classibus scriptores. Maximo igitur iure hoc opus (z) appellaueris *Polyhistorem Theologicum*, et, qui titulus ei tribuitur in *Actis* (a) *eruditorum*, *pleniorem historiam literariam totius Theologiae*. Dedit quidem et *Pfaffius* tripartitam *Introductionem in Historiam Theologiae literariam*, sed ipse tandem in tertii Tomi praefatione agnouit, *Bibliothecam* potius *Theologicam* inscribendum sibi hoc opus fuisse. Nam e. g. *lib. IV.* §. *4. p. 184. sqq.* scriptores nominatim laudauit *historiae dogmatum Theologicorum*, ipsam illam historiam ipse non concinnauit. Permultum tamen viro celeberrimo debetur con-

(z) Hoc opus cum perpetuo applausu recensetur in *Bibliotheque raisonnée* T. I.

(a) A. 1727. p. 434.

congestae illius bibliothecae theologicae nomine: nec sua sunt fraudandi laude *Io. Christoph. Dornius* ac *Io. Christoph. Wendlerus*, quorum hic optimae spei *Prodromum* edidit *Bibliothecae Biblicae*, id est, exegeticae; ille perfecit emisitque *Bibliothecam Theologicam* vniuersalem (*b*) *criticam*.

LI.

Caeterum caue in tanto literis operantium strepitu credas, in omnibus iam disciplinis eo fastigii peruentum esse, vt incrementis nullus sit locus relictus. Quod si quis hoc in errore versatur, reuincere eum potest *Francisci Baconis Verulamii* nouem libris constans (*c*) opus *de augmentis scientiarum:* quod cum iam per integrum saeculum

(*b*) Ipse in Praef. hoc suum opus, duobus constans Tomis, titulo *Polyhistoris Theologici* vult insignitum. Quam de hoc opere sententiam nonneminis exhibet *Coleri Bibliotheca Theologica* T. I. p. 97. eam esse iustissimam, proprii me docuerunt oculi. Ipsum vero illud *Coleri* opus meretur titulum *criticae bibliothecae theologicae*, itemque *Loescherianum Diarium theologicum*. In vtroque enim recentissimi Theologorum libri non solum recensentur, sed et censurae subiiciuntur.

(*c*) Non moueor asperiori iudicio *Conringii* de hoc opere, quod exstat in *Coniringianis* p. 76. et 77. edit. secundae. Nam *Conringius*, vir caetera summus, tanto amore complectebatur Aristoteleam philosophiam, vt ferre non posset vllum, qui vel sibi sapere videretur supra Aristotelem, vel melius quid Aristotelica philosophia excogitari

culum exstet, tamen vera est querela (*d*) *Buddei*, in plerisque artibus ac scientiis idem adhuc iure desiderari, quod ille suo iam desiderarit tempore. Meretur cum *Verulamio* coniungi *Thomasius*, qui singulari libro circa quoduis studiorum literariorum genus cautiones praescripsit; itemque *Bierlingius*, qui in suis A. 1711. editis *Lineamentis methodi studiorum* optima exhibuit consilia ad rite tractanda literarum elegantiorum, philosophiae, et historiae studia.

LII.

Non videtur haec dimittenda occasio, paucis docendi, fortunam reip. coniunctam esse cum fortuna rei literariae, literisque vigentibus ciuitatem (*e*) bene beateque se habere, oppresso contra literarum studio remp.

gitari posse credebat. Vid. eius de Aristotele sensus in *Actis Philos.* T. II. p. 714. sq. Rectius de Verulamiano illo opere iudicat *Bierlingius* in *Methodo studiorum* Cap. I. §. 23.

(*d*) In praefat. ad *Artem cogitandi* p. 15.

(*e*) Mirari libet, in plerisque Systematibus et Compendiis Politicae non reperiri singulare caput *de prudentia Principum circa scholas et literarum studia.* Laude igitur dignus est *Barbeyracius*, qui A. 1715. Dissertationem edidit *de utilitate literarum in rep.* quae recensetur in *Hist. crit. de la rep. de lettres* T. IX. p. 154. sqq. Etiam in Catalogo bibliothecae Thuanae T. II. p. 410. memoratur *P. Bulengeri* Oratio *de utilitate, quae ad populum redit e scholis.*

remp. similem esse orbi (*f*) sole carenti. Scilicet felicitatis publicae mater est *sapientia*, nutrix *virtus*. *Sapientia* autem floret, vbi lectitantur libri a sapientibus veteris aeui viris scripti; ad quam rem Hebraicae, Graecae Latinaeque linguae opus est notitia. *Sapientia* floret, vbi philosophia rite excolitur, quippe quae homines reddit animalia rationalia, quae errores exterminat publicam (*g*) turbantes tranquillitatem, quae Principes (*h*) eorumque ministros veris imbuit principiis politicis, quae ciues componit ad virtutem (*i*) colendam, imo animos praeparat ad (*k*) Christianae virtutis studi-

(*f*) *Conringius* Praef. ad Antiq. Acad. editionis secundae: *Ciuitas nulla est felix, si eruditione fuerit destituta, artium insignium et literarum rudis.* *Muretus* Vol. I Orat. 2. p. 15: *Absolute nulla ciuitas florere potest, nisi in qua literarum cultura viget.* Add. *Morhofius* Polyhist. liter. lib. II. cap. 2.

(*g*) Vnus philosophus, *Paulum Sarpium* dico, plus profuit reip. Venetae, quam sine eo maximus profuisset exercitus.

(*h*) Si medio aeuo vera in aulis regnasset Politica, non potuisset Papa Principes facere ciuium suorum anthropophagos. Vt adeo exilium philosophiae omnino sit pestis reip.

(*i*) *Cicero* de sen. cap. 1: *Nunquam satis laudari digne poterit philosophia, cui qui pareat, omne tempus aetatis suae sine molestia possit degere.*

(*k*) Christiana enim religio nihil est aliud, quam philosophia perfecta. Vnde recte eam veteres κατ' ἐξοχὴν vocarunt *philosophiam*. Vid. Acta Philos. T. I. p. 80 sq.

ſtudium. *Sapientia* denique floret, vbi (*l*) hiſtoria, lux illa veritatis, in omni fulget diſciplinarum genere. Conſideremus iam, quaeſo, an, ſi viguiſſet medio illo aeuo hiſtoria ciuilis et eccleſiaſtica, Papatus opprimere potuiſſet Principes, eccleſias, et ſcholas? imo, an exoriri potuiſſet Papalis illa (*m*) pantocratia? an, ſi philoſophia et moralis et politica floruiſſet, fieri potuiſſet, vt monachiſmus naſceretur et inualeſceret, tantasque importaret reipublicae calamitates? an, ſi linguarum ſtudium caluiſſet, Chriſtianae theologiae ſuccedere potuiſſet turpiſſima ſuperſtitio, erumpens in excommunicationes Principum, in expeditiones cruciatas, in dominatum in conſcien-

(*l*) *Erycius Puteanus* Dedic. Hiſt. Iuſubricae: *Principum praecipue intereſt, vigere ſtudia hiſtorica.* Obſeruatuque dignum, eos Principes, qui eruditione fuerunt inſignes, optimos fere fuiſſe et maximos, vereque dixiſſe Orat. pro Archia cap. 7. *Tullium, multos fuiſſe homines excellenti animo ac virtute ſine doctrina, naturae ipſius habitu prope diuino, ſed, cum ad naturam eximiam accedat ratio quaedam conformatioque doctrinae, tum praeclarum quid et ſingulare ſolere exiſtere.* Quantum, quaeſo, prudentia praepolleat neceſſe eſt ille Princeps, qui ciuilis et prudentiae et imprudentiae exempla plurima, ex hiſtoricorum monumentis hauſta, habet ob oculos, adeoque ex aliis didicit, quid ex vſu ſit ſibi!

(*m*) *Edm. Richerius* de poteſt. eccl. et polit. cap. 9. p. 174: *Lapſu*

ſcientias, in caedes hominum vero nomine Chriſtianorum, in mala denique infinita et innumerabilia? an, ſi Logica tum exſtitiſſet veri nominis, praeiudicium auctoritatis ita caecos reddere potuiſſet plerosque omnes, vt, album eſſe nigrum, nigrum eſſe album crederent?

LIII.

Sapientiae autem ſtudium ſequi *virtutis* culturam, ea, quae modo dixi de philoſophiae fructibus, demonſtrant, recteque (n) poëta: *Artibus ingenuis pectora molleſcunt aſperitasque fugit.* Summo itaque iure literarum ſtudia vocarunt veteres Romani *ſtudia* (o) *humanitatis*, teſtisque eſt hiſtoria, gentes illas, in quibus literis ſtrenua nauata fuit opera, et fuiſſe et nominari conſueuiſſe (p) caeteris *moratiores.* Imo teſtem habemus propriam experientiam, omnium ordinum homines hac tempeſtate, qua in aulis, in cathedris, in curiis, in templis, imo in exercitibus literati homines abundant, cum imperantes, tum ciues, lon-

Lapſu demum temporis, cum omnes Chriſtianae nationes ſummis ignorantiae tenebris conſopitae detinerentur, Romani Pontifices abſolutam auctoritatem omnia decernendi collegerunt, praecipue a Gregorii VII. temporibus.

(n) *Ouidius* e Ponto I. 6. 7. Idem II. 9. 47; *Ingenuas didiciſſe fideliter artes emollit*, caetera.

(o) Vid. *Acta Philoſ.* T. II. p. 221.

(p) Ibidem p. 244. ſqq.

ge esse mitiores tractabilioresque, quam eos fuisse legimus in magno illo barbariei interregno, quod praecessit Reformationem *Lutheri*. Sapienter proinde ille *sapientis* cognomine inclutus Saxoniae Elector, Fridericus, (q) censuit, *vt scholae floreant recteque se habeant, tantum interesse reipublicae, nullius vt rei magis*: nec minus vere (r) *Melanchthon*: *Est omnino*, inquiens, *vis maior literarum, quam vulgo existimant*: *Neque enim religionis ornamentum aliud splendidius est; et ciuilis rerum status prorsus a literis pendet.* Imo iam olim (s) *Symmachus*: *Hoc specimen est*, inquit, *florentis reipublicae, vt disciplinarum professoribus praemia opulenta pendantur.* Audite hoc, Principes! audite, Principum amici!

LIV.

Intelligimus hinc etiam, cur temporibus *Lutherum* secutis Papatus ipse factus sit humanior, multumque mutatus (t) ab illo Papatu, qui antecessit instaurationem literarum. Puduit scilicet Papicolas suae nuditatis

(q) Apud *Tenzelium* Hist. Reform. P. II. p. 393. et 460.
(r) In Abb. *Fabricii* Hist. suae bibliothecae T. I. p. 395.
(s) Lib. I. epist. 79
(t) Exstat singularis Dissertatio *Io. Frid. Mayeri* de vtilitate, quae ad Ecclesiam Romanam redundauit ex Reformatione Lutheri. Idem argumentum attigit pereruditę *E. S. Cyprianus* in *Apologia Reformationis Lutheri* Cap. XII.

tis ac ruditatis, accedenteque aemulationis sensu ipsi quoque omnis generis tractare coeperunt literas, cum sacras, tum profanas. Nec dubium nobis est, quamprimum diuino beneficio iugum Romani hieromonarchae excusserint, etiam illorum respublicas habituras esse, quam parcam nunc habent, effusissimam et philosophiae et theologiae lucem. Interea gaudemus et gratulamur, iam *Launoios, Ritberios, Dupinios. Quesnellos* tantum tenebrarum eiecisse ex ipsorum religione et ecclesiastica historia, ex ipsorumque iure politico pariter et ecclesiastico, vt etiam Catholicae religioni addicti Principes eorumque ciues extimescere desinant iras ac Diras Romani Pontificis, ipsaque plebs tam reddita sit sapiens, vt, si hodie ad ipsos redeat *Tetzelius* aliquis, ne inter vetulas quidem vllam inuenturus sit emtricem suarum mercium.

LV.

Scilicet sacra veritas a *Luthero* eiusque sociis patefacta et in apricum producta tantum lucis etiam in Pontificiam Ecclesiam effudit, vt eorum doctissimus quisque in Ecclesia quidem sit Romana, sed non, vt ipsorum stylo vtar, de Ecclesia Romana: et aeque, vt olim Cicero Romae viuens, Romana sacra contemnat, videns videlicet meliora probansque. De eruditis saeculi decimi sexti Gallis id iam obseruaui in Praef.

ad *Sammarthani Elogia* §. XIX. De suae aetatis eruditioribus Pontificiis idem testatur *Rich. Simonius* hisce (*u*) verbis: *Croiez moi, les personnes habiles de notre Communion ne sont pas si eloignées de vos principes, que vos gens* (loquitur de Protestantibus,) *se l'imaginent.* Quam ex animi sententia Pontificius fuerit *Renatus Massuetus*, Benedictinus Parisiensis clarissimus, ex eo apparet, quod in epistola quadam, nuper a Schelhornio euulgata, vere Pontificios appellat (*x*) contemtim *Infallibilistas.* Diuidi igitur oportet Ecclesiam ipsorum in partem γνησίως Pontificiam et in partem Nicodemicam: qua in parte ex ipsis Papis fuisse *Innocentium XI.* credendi causas nonnulli (*y*) afferunt haud leues. Adde, quae nuper *Courayerius* in Historia controuersiae suae *cap. X.* scripsit de essentia Catholicismi; siue de hominis in Ecclesia Romana viuentis libertate dissentiendi a publicis erroribus. Denique multos Pontificiae Ecclesiae adscriptos e somno credulitatis excitatos fuisse per duos illos triumphos, (Iubilaea dico,) quos A. 1717. et 1730. egit victrix Protestantis Ecclesiae veritas, mihi dubium non

(*u*) T. I. Epist. sel. 31. p. 275. Conf. Epistola subsequens p. 277.

(*x*) Amoenit. liter. T. XIII. p. 305.

(*y*) Vid. *Missonii* Iter Ital. edit. Germ. p. 730. 764. 894 et *Baelii* Dictionarium.

non est, ac potissima haec videtur fuisse (z) caussa, qua permoti multi Salzburgensis Archiepiscopi ciues nostra in castra transierunt.

CAPVT VI.

DE NOTITIA LIBRORVM.

Σύνοψις.

Optima via perueniendi ad notitiam librorum, I. *De catalogis librorum*, II. *De bibliographiis varii generis*, III. *De menstruis librorum recensionibus*, IV. V. VI. VII. VIII. IX. *Cautiones circa eruditorum de libris iudicia obseruandae*, X. *De criteriis eruditi libri*, XI. *De optimo libro in vnoquoque genere, item de optimo cuiusque auctoris libro*, XII. *De librorum MSS. notitia*, XIII. *De protographis fictitiis*, XIV. *De Inscriptionibus antiquissimis*, XV. *De vetustissimis nummis*, XVI. *De optimis librorum editionibus*, XVII. *De antiquissimis librorum editionibus quid sentiendum*, XVIII. *De librorum castratione*, XIX. XX. XXI. XXII. *Iudicia de editionibus auctorum classicorum*, XXIII. XXIV. XXV. XXVI. *De libris rarioribus, raritatisque caussis*, XXVII. XXVIII. *Scriptores*

(z) Confirmat hanc meam sententiam suo suffragio Co-*lerus* in Bibliothecae suae Theologicae Supplemento XV. p. 238. 239.

ptores de libris rarissimis, XXIX. *Exempla librorum huius generis*, XXX. XXXI. *De phoenicibus librorum*, XXXII. *De libris raris atheorum*, XXXIII. *anti-Scripturariorum*, XXXIV. *monarchomachorum* XXXV. *De scriptoribus pseudonymis*, XXXVI. Hippolithus a Lapide *claram in lucem producitur*, XXXVII. *De pseudonymo* Thoma Crenio, XXXVIII. *De scriptoribus anonymis*, XXXIX. *De libris posthumis*, XL. XLI. XLII. *De caussis hodiernae librorum nouorum multitudinis*, XLIII.

I.

VTi superiori capite supersedendum mihi duxi descriptione historiae singularum disciplinarum, (vna atque altera excepta,) cum id negotii rectius permittatur earum doctoribus, qui magno discipulorum commodo suae quisque scientiae fata post absolutam eius tractationem exponere possunt; sic nunc itidem statuo, optime consulere auditoribus suis professores, qui suae quisque disciplinae scriptores praestantissimos confecto eius cursu enumerant, et, quid de quoque sit existimandum, docent. Non minus bene ii sunt de suis auditoribus promeriti, quibus placuit, eorum in conspectu suam perlustrare bibliothecam, deque singulis libris notatu digniora edisserere. Fecit id *Ittigius* Lipsiae, *Schurzfleischius* Wittebergae, *Io. Fabricius* Altorfii et Helmstadii:

dii: ac postremus hic ea occasione edidit bibliothecae suae luculentam historiam, sex iam voluminibus constantem, et historiae literariae studiosis de meliori nota commendandam: Cuius vestigiis insistens *Iac. Frid. Reimmannus* a. 1731. edere coepit *Catalogum librorum suorum systematico-criticum*, suumque cuique libro apposuit iudicium, satisfacturus historiae literariae studiosorum desiderio, si telam istam pertexere haud fuerit grauatus. Ac nuper quoque *Stollius* partitim coepit euulgare librorum suae bibliothecae recensionem criticam. Tamen et nobis generatim hic via est aperienda, qua ad optimorum notitiam librorum peruenitur.

II.

Praeter igitur eam, quam dixi, internoscendi libros occasionem, tres patent viae ad consequendam librorum notitiam: quarum prima bona est, altera melior, tertia optima. Primum igitur perlustrandi sunt Catalogi praecipuarum bibliothecarum, e. g. Bodleianae, Thuanae, Tellerianae, Lugdunensis in Batauia, Heinsianae, Carpzouianae, Schraderianae, Mastrichtianae, Menckenianae, Vffenbachianae, Gundlingianae; item Catalogi librorum a bibliopolis emissi, inter quos nouitas librorum maxime commendat Catalogos (a) in Francofurtensibus

(a) Docet nos *Miraeus* lib. de script. saec. XVI. cap. 127. et

bus et Lipsiensibus nundinis euulgari soli-
tos.

III.

Rectius sibi consulunt, (en viam secundam!) qui eos perlustrant catalogos, quos viri docti singulis in disciplinis adornarunt, eos, qui vnoquoque in scientiae genere editi sunt, libros recensentes. Sunt inter hos nonnulli, qui iudicia de libris immiscent, sterilibus nomenclatoribus sine dubio praeferendi. Primus in hoc genere elaborauit *Conradus Gesnerus*, de cuius Catalogo librorum vniuersali adeatur *Struuii* (b) *Introductio*, qui et (c) de *Bolduani*, *Draudii*, atque *Lipenii* Bibliothecis legi meretur. Addo *Herzii Bibliothecam Germanicam*, id est, historicorum Germaniae; *Longi Bibliothecam historicam Galliae*, *Sagittarii* Bibliothecam histo-

et ex hoc *Labbeus* Bibl. Biblioth. p. 112. et ex hoc *Reimmannus* Hist. liter. T. I. p. 203. et T. V. p. 765. primum *Georgium Willerum*, bibliopolam Augustanum, A. 1554. publicasse Catalogum librorum nundinarium Francofurtanum, eaque re et bibliopolis et literatis multum profuisse.

(b) Cap. I. §. 20.

(c) §. 21. De Gesneriani operis continuatore, *Ioach. Meisnero* vid. *Bosius* Introd. ad notit. script. eccl. cap. 4. §. 3. Simile opus A. 1710. in epistola Ienae edita promisit Husselitius quidem. Sed caruit conatus hic successu. De *Draudii Bibliotheca* addo indicium *Hottingeri* Biblioth. quadrip. P. IV. cap. 6. p. 429. censentis,

eam

historiae ecclesiasticae, quam inscripsit *Introductionem ad historiam ecclesiasticam*, *Dornii* (d) *Bibliothecam Theologicam*, *Schwindelii* (e) *Bibliothecam Biblico-exegeticam*, *Naudaei Bibliographiam politicam*, item *militarem*, *Scheurlii Bibliographiam* (f) *moralem*, *Fabricii Bibliographiam antiquariam*, eiusdemque *Bibliothecam scriptorum de veritate religionis Christianae*, *Struuii Bibliothecam philosophicam*, (quam et meliorem et nitidiorem et instructiorem A. 1727. dedit *Io. Ge. Lotterus*,) *historicam*, *iuridicam*, *et numismaticam*; *Gryphii* librum *de scriptoribus saeculi XVII. historicis*, *Arndii Bibliothecam politico-heraldicam et aulico-politicam*, *Hubneri* iunioris *Bibliothecam genealogicam*. Nec omittenda est *Vogleri Introductio in notitiam cuiusque generis bonorum scriptorum*, a *Meibomio*

eam studiose potius, quam iudiciose, collectam esse. Vid. *Morhofius* Polyhist. lit. lib. I. cap. 18. §. 13.

(d) Etiam *Ioach. Langius* bibliothecam theologicam exhibet in suis *Institutionibus studii theologici literariis*. *Pfaffiana* quoque *Introductio in Historiam Theologiae literariam* nihil est aliud, quam bibliotheca theologica.

(e) Exstat etiam *Wendleri Prodromus* talis bibliothecae A. 1721. publicatus, qui hoc vno adhuc mihi non satisfacit, quod tamdiu manet, vt Logice loquar, relatum sine suo correlato.

(f) Hoc in libro simul ac praecipue describitur historia philosophiae moralis.

bomio notis aucta; *Lynckeri Instructorium*, (g) *forense* et *Casp.* Gotschlings Einleitung in die Wissenschafft guter und meistentheils neuer Bücher, primum A. 1702. deinde auctior A. 1713. edita. Nouissima est *Boecleri Bibliographia critica* editionis Krausianae, quae tironibus principe loco tractanda commendari meretur.

IV.

Superest tertia via librorum cognoscendi pretium, quae antiquioribus (h) aetatibus fuit praeclusa. Scilicet nostri ac superioris saeculi

(g) A. 1698. Ienae editum in folio. Hoc in opere cum Catalogus satis amplus, et ἐπιμελέστατα distinctus, exhibeatur omnis generis librorum, potissimum tamen optimi libri iuridici sistuntur. Vnde auctor in *Introitu*, *Lipenii Bibliothecam Iuridicam* contemnens, ait, se in hoc opere exhibere *Iuridicam bibliothecam sine exemplo*, id est, incomparabilem. Quo vero consilio istud opus inscriptum sit *Instructorium forense*, aliis relinquo diuinandum.

(h) Olim quidem recensiones librorum scripsit *Photius*: vnde a nonnullis pro inuentore Ephemeridum literariarum habetur. Sed tamen consilium *Photii* diuersum esse ab hodierno libros recensentium more, recte animaduertit *Struuius* cap. VI. Introduct. §. 2. Addo, priorem *Photio Augustinum* suos ipsius libros recensuisse in opere *Retractationum*, quem titulum plerique minus recte interpretantur. *Retractationes* enim *Augustino* nihil aliud sunt, quam *recensiones* librorum, quibus subinde addidit suae sententiae correctionem. Vid. *Posidonius* in Vita Augustini cap. 28.

saeculi propria felicitas (*i*) est, quod in tanta librorum multitudine quidam in animum induxerunt, menstruis scriptis recentissimos recensere libros, eorumque aliquem gustum praebere illis, quos aut negotia aut aliae causae a perlustrandis tot libris auocant. Horum optimi sunt, qui et eruditione singulari sunt praediti, et ingenue (*k*) de singulis libris suam expromunt censuram: proximi sunt, qui grauiori quidem censura abstinet, at tam accurate libri statum re-prae-

(*i*) Huius felicitatis haec quoque pars est, quod Ephemerides literariae plures excitant ad scribendum, dum spem magnificae laudis proponunt bonorum librorum auctoribus. Scilicet, vt *Ouidius* ait Trist. V. 1. 76. et e Ponto IV. 2. 35. *ingenio stimulos subdere Fama solet, laudataque virtus crescit et immensum gloria calcar habet.* Adde, quod eaedem Ephemerides cogunt scriptores scribere meliora et accuratiora, publicam scilicet incursuros reprehensionem, si edant, quae non nisi Bauius aliquis admiretur Maeuiusue. Pertinet huc illud *Rol. Maresii* lib. I. epist. 3. p. 12: *Nunquam opus victurum emittet, qui, si amicum non habeat, qui illius scripta castiget, saltim aliquem liberi pectoris hominem non nactus erit, qui manu non parcente illa corrigat.*

(*k*) Ex ingenuarum censurarum numero excipiendae sunt tum eae, quae immeritis ornant laudibus librum vel patroni sui, vel eius, a quo censor librum dono accepit addita epistola officii et laudis plenissima; tum illae, quae immeritis reprehensionibus insectantur eorum libros, a quibus iuste aliquando notati sunt, vel quos oderunt siue odio theologico, quod vocant, siue quacunque

praesentant, vt erudito lectori facile sit arbitrari vel de praestantia libri vel de tenuitate. Caeterum harum Ephemeridum, quas vocant, literariarum tanta iam est copia, vt de iis singulari libro *Iunckerus*, singularique capite, quod septimum est *Introductionis literariae*, *Struuius* egerit: quibus adiungendus anonymus, (cui nomen *M. Paulus Huboldus*,) cuius opusculum non Friburgi, vt est in titulo, sed Ienae prodiit A. 1716.

V.

Meum est, praecipua huius generis scripta hic indicare, et eo quidem, quo edi coepta sunt, ordine. Prodiit igitur in Gallia *Journal* (*l*) *des Sçavans*, et *Memoires des Trevoux*; in Italia *Giornali* (*m*) *de letterati*; in Germania *Acta*

cunque de causa. Hi affectus tamen, cum facile se prodant, raro emunctae naris lectorem decipiunt. Illud quoque obseruatu dignum, quod, qui libri vel laudantur vel vituperantur in Diariis literariis, recensiones nouorum librorum exhibentibus, ii non sint censendi laudati esse vel vituperati a toto recensentium collegio, sed ab vno illo, qui recensionem confecit.

(*l*) Breuis huius Diarii historia, ex ipso illo repetita, exstat in *Bibliotheca noua Rengeriana* P. 80. p. 877. sq. Obseruatu hic dignum, in Gallia primum suo exemplo docuisse *Bochartum*, reip. literariae multum interesse, nouos eruditissimorum virorum libros publice recenseri. Ipse enim sui *Hierozoici* accuratam recensionem in Praefatione exhibuit in paginis prope octoginta: vbi et *p. 76.* hanc vocat *operis huius sui διατύπωσιν*.

(*m*) Caetera Italorum Diaria literaria recenset *Fabricius* in Consp. Thes. liter. Ital. p. 3. sqq.

Acta (n) *eruditorum*, quae Lipsiae prius Latino, deinceps et vernaculo sermone publicata sunt, *Thomasii* Monatliche Gedancken, *Tenzelii* Monatliche Unterredungen et Curieuse Bibliotheck, *Eccardi* Monatliche Auszüge aus neuen Büchern, *Loescheri* Altes und Neues siue Unschuldige Nachrichten, (cuius Operis continuatio titulum gerit fortgesetzte Sammlung von alten und neuen Theologischen Sachen,) Ausführlicher Bericht von neuen Büchern, (cuius continuatio est der neue Bücher-Saal,) Neue Bibliotheck, Aufrichtige und unpartheiische (o) Gedancken über die *Journals*, Vermischte Bibliotheck, Historie der Gelehrsamkeit, *Coleri* Theologische Bibliotheck; in Belgio *Baelii* ac postea *Bernardi Nouvelles de la republique des lettres*, *Basnagii Histoire des Ouvrages des sçavans*, *Clerici Bibliotheque universelle*, hinc *Biblio-*

(n) Primus *Acta eruditorum* sub hoc ipso titulo scripsit *Mucianus*. Docemur id a *Quintiliano* Dial. de caus. corr. eloq. cap. 37. n. 1. Caeterum de Lipsiensibus illis *Actis erud.* vid. *Placcii* Theatrum Anonymorum n. 1419. *Germanica eruditorum Acta* concinnarunt primi *Rabenerus* et *Schoetgenius*: quibus successerunt *Walchius*, *Tilgnerus*, *Loescherus*, *Geringius*, *Franckensteinius*, *Gebauerus*, et *Kappius*, omnes viri eruditissimi clarissimique.

(o) In hoc opere 1715. edito a *C. G. Hoffmanno*, ICto, commemorantur omnia, quae tum emittebantur, scripta menstrua, de iisque accuratum fertur iudicium.

Bibliotheque ancienne et moderne, *Rabi* Boeckzaal van *Europa*, *Neocori Bibliotheca librorum nouorum*, *Republyck* der Geleerten, Maendelyke Uittreksels, *Europe Sçavante*, *Bibliotheque* (*p*) *Angloise*, *Memoires literaires de la Grande Bretagne*.

VI.

Ohe, iam ſatis eſt Diariorum literariorum. Sed nec infelix eſt praedicanda literaria respublica, ſi plus, quam ſatis eſt, librorum habet in omni genere. Occurrunt igitur et haec nomina: *Bibliotheque Germanique*, *Bibliotheque Françoiſe*, *Bibliotheque Italique*, *Bibliotheque Belgique*, *Journal literaire*, *Hiſtoire literaire de l'Europe*, *Bibliotheque raiſonnée*, *Critique desintereſſée des Journaux*, Altes und Neues aus der gelehrten Welt, Monatliche Nachrichten (*) zu Jena, Hamburgiſche Auszüge. Plura petas licet e *Catalogo Ephemeridum literariarum*, quem *Ioan. Alb.* Fabricius *Morhoſiano Polyhiſtori* praefixit a. 1732.

VII.

(*p*) Hoc et ſubſequens opus non vtile ſolum, ſed plane neceſſarium eſt literatis. Recenſentur enim ibi libri Anglorum, patrio ſermone eruditiſſime conſcripti, quos non mittit ad exteros Anglia, vel, ſi quos mittit, ad pauciſſimos mittit illius linguae peritos.

(*) *M. Io. Andreas Fabricius* in literis a. 1733. ad me datis: *die Monatl. Nachrichten zu Iena me agnoſcunt primum auctorem. In conſortium aſſumſi* Wernerum, *nunc*

VII.

Nec vero solum inuenti sunt, qui libros recenserent, verum etiam placuit nonnullis, minuta scripta recens edita recensere, vt *Disputationes* et *Programmata*. Obseruauit iam (q) *Hottingerus*, catalogos librorum solere hunc naeuum habere, vt *Disputationes* omittant, cum tamen illis (ita inquit,) *multum sit deferendum*. Laudabiliter itaque fecerunt, qui eo consilio ediderunt die gelehrte *Famam*, *Bibliothecam Academicam*, *Noua literaria maris Balthici*, *Noua literaria Germaniae*, *Noua literaria Heluetica*, *Acta literaria Sueciae*. Idem fieri vidimus in Nouis literariis Academiarum, e. g. in *Annalibus Academiae Iuliae*. *Io. Martini Burgmanni Noua literaria*, Disputationes aliasque commentatiunculas exhibitura, quorum primum specimen Lipsiae 1727. prodiit, successu caruerunt. Postea tamen eadem in vrbe nouissimas Disputationes vna cum Programmatibus studiose recensere coeperunt docti aliquot viri tum in *Actis Academicis*, tum in gründlichen Auszügen aus *Disputationibus*: qui labor vt sit diuturnus

T 2 per-

nunc Rectorem Stargardiae, *et* Koecherum, *Rectorem nunc Osnabrugensem*. *Tandem Prof.* Schmeizelius *quoque manum operi admouit*.

(q) Biblioth. quadripart. P. I. cap. I. §. 3. p. 5. et cap. 6. p. 95.

perpetuaque *Actorum eruditorum* vtriusque linguae appendix, optamus merito.

VIII.

Nec defuerunt, qui veterum librorum emitterent recensiones. E superioribus huc pertinet *Clericus* et *Loescherus*: quos praeter habemus *Colomesii Bibliothecam selectam*, *Ge. Beyeri Notitiam auctorum Iuridicorum*, *Struuio* moderante congestam *Bibliothecam antiquam*, die Summarischen Nachrichten aus der Thomasischen Bibliotheck, *Reimmanni Ideam Systematis* (r) *antiquitatis literariae*, *Seelenii Selecta literaria*, *Zornii Bibliothecam antiquariam et exegeticam*: quibus adde *Krausii* Bücher-Historie, et, si placet, *Acta philosophorum*. Accessit nuper *Oederi* Alte Theologische Bibliotheck.

IX.

Caeterum illi nouorum librorum censores, non sunt sine nota dimittendi, qui incrementa literarum et maiorem in dies singularum disciplinarum emendationem perfectionemque non mediocriter impediunt, dum quaecunque praeiudicia sua pro oraculis habentes non solum eos insectantur acerrime, qui e theologia vnum alterumque

(r) Hic liber pertinet ad historiam literariam. Recensentur scilicet in eo accurate scripta aliorum, literariae rei antiquitates illustrantia.

que errorem tollere student, verum etiam iis, qui Verulamiano animo augmenta scientiarum philosophicarum, historicarum, et philologicarum sibi commendata habent, permolesti sunt, idque sibi negotii datum putant, vt acutissimorum ingeniorum conatus laude dignissimos immissis omnibus verborum furiis sustineant. Notae sunt hoc in genere *Memoriae* Iesuitarum *Treuoltienses*, quae multis viris bonis immitti pariter ac iniusta censura sua querelas (s) expresserunt et indignationes grauissimas.

X.

Ac generatim monendi sunt historiae literariae studiosi, librorum iudices non simpliciter et sine discrimine esse sequendos. Multi enim non ipsi libros inspexerunt riteque examinarunt, sed aliorum, quos et propria auctoritas et admiratorum multitudo commendat, suffragiis subscribentes caecum ferunt de libris iudicium. Vnde fit,

(s) Acriter hos censores insectatur *Lazzarinus* in *Oratione Germoniana* p. 34. sqq. *Maranta* in *Expostulatione contra Germonium* p. 20. et *Pfaffius* in *Veritate religionis Protestantium* (libro Gallico) p. 219. sqq. *Fontaninus* in Praef. ad *Discum votiuum* A. 1727. commentario suo illustratum §. 5. p. 26. scribit, auctores Diarii Treuoltiensis *semper sua et suorum laude, nunquam aliena, pasci.* Conf. *Pfaffius Introd. in Hist. lit. Theol.* T. I. p. 43. et *Struuius* Introd. cap. VI. §. 37.

vt saepe libro alicui valde mediocri (t) ingens statuatur pretium, cui scilicet quacunque de causa contigit laudator auctoritate pollens; contra persaepe scriptum aliquod vilipendatur ab omnibus, posteaquam scilicet contemtim de ipso sensit vir quispiam magnus et clarus. Si v. g. *Morhofius* librum aliquem laudat et magni aestimat, vel contra condemnat et in censum quisquiliarum reiicit, caeteri scriptores eius iudicium inconsiderato sequuntur impetu, nec raro se fallunt lectoresque suos. Cauto igitur opus est,

(t) Singulare exemplum huius rei est, quod *Aprigii*, saeculi sexti episcopi, commentarium in *Apocalypsin* prorsus eximie laudat *Trithemius*, sequens iudicium *Honorii*, qui et ipse auctoritatem *Isidori* secutus est: (vid. triumuirorum horum *Catalogi scriptorum ecclesiasticorum*:) quem tamen commentarium *vix cassa nuce dignum esse*, iudicat, qui eum MStum possidet, *Moshemius* Instit. hist. eccles. p. 356. Quanquam et credi potest, a *Moshemio* teneri *Aprigium* falsum, si legas, quae ex *Loaisa* ad *Isidori de script. eccl. cap.* 17. adscripsit *Miraeus*. En exemplum aliud! *Morhofius* Polyhist. T. II. lib. 2. P. 2. cap. 48. §. 7. p. 489. censet, *Cartesii libro de* Passionibus animae *nihil esse elegantius et consummatius*. Contra *Christ. Thomasius* Programm. p. 335. iudicat, istum librum inter omnes a *Cartesio* scriptos esse pessimum et erroribus refertissimum. Nonne, alterum magnorum horum virorum caecum tulisse iudicium, necesse est? Et quantum distant de *Vincentii Lirinensis Commonitorio* sententiae theologorum Pontificiorum et Criticorum Protestantium!

est, nec temere quisque librorum iudex audiendus, sed eorum grauissimum videri nobis debet iudicium, qui et magna eruditionis gloria florent, et in ipsa illa disciplina, ad quam liber pertinet, sunt exercitatissimi. Ne exemplum forte desideretur, quae vulgo feruntur a iurisprudentiae naturalis expertibus iudicia de *Grotii Iure belli et pacis*, *Ziegleri*que et *Boecleri* annotationibus, ea a peritis illius disciplinae suauiter ridentur.

XI.

Caeterum nec a raritate (u) libri, aut ab exscriptionis typographicae (x) crebra repeti-

(u) *Clericus* Bibl. anc. et mod. T. VII. p. 3. et in praef. *Artis criticae* edit. A. 1712. non inepte iudicat, raros libros raro esse praestantes, et ob id ipsum raros fieri solere, quod sint minus erudite scripti. In *Biblioth. Angl.* T. XIV. p. 194. sq. lepide ii exagitantur, qui libros tantum raros conquirunt, et studiosissime sibi comparant.

(x) Vid. *Bayle* Diction. v. *Guevara* not. F; *Gundlingiana*, T. I. p. 77. sq. *Fabricius* Hist. bibliothecae suae T. I. p. 229. *Hubnerus* suae *Geographiae* (quem librum qui dixerit non nisi ab altissimae mentis maximaeque eruditionis viro componi potuisse, eum ipse *Hubnerus* haud dubie irrisisset,) editioni A. 1722 factae in ipso Praefationis exordio haec verba praescripsit: *Dieses ist nunmehr die neun und zwanzigste Auflage von meinen Geographischen Fragen.* Et praefatio editionis anni 1728. hoc habet exordium: *Bey dieser drey und drey-*

petitione, aut ab operis (y) magnitudine, similibusque aliis caussis, certum argumentum pete praestantiae; sed hoc sequere criterium, quod vix vnquam fallet. Si nimirum liber aliquis (1) laudatur magnique fit ab iis, qui illius disciplinae, ad quam liber pertinet, exacte sunt periti; si (2) a laudatione nihil commodi, a reprehensione nihil periculi damnique eis imminet; (3) si laudatores illius libri inter se non sunt amici, vel etiam inimici, vel ne secta quidem siue religiosa siue philosophica inter se coniuncti; denique (4) si ii eum librum laudant vno ore, vel nemine vel minus eruditis dissentientibus; sequitur, librum illum esse bonae notae diligentique lectione dignum.

Hoc

dreyßigsten Auflage. Libros aliquot non optimae notae, qui tamen persaepe recusi ac varias in linguas conuersi sunt, recenset *Wittenius* in praef. *Diarii biographici* lit. D fol. 1. p. 2. et fol. 2. p. 1. *Plures vendi Donatos, quam Virgilios,* recte obseruauit *Cardanus* lib. de vita propria cap. 50. p. 205. Pertinet huc illud *Plinii* lib. II. epist. 14: *Scito, eum pessime dicere, qui laudabitur maxime.*

(y) Exigui libri fere meliores sunt, quippe cum plus curae iis impendatur. Veruntamen et illud Plinianum est lib. I. epist. 20: *Bonus liber melior est quisque, quo maior.* De *Herillo* philosopho *Diogenes Laertius* lib. VII. 165. ita: *Sunt libri eius breues quidem, sed vehementia pleni.* Etiam *Naudaeus* paruos libros praefert magnis lib. de instituenda bibliotheca p. 101. sq. Italorum prouerbium: *Lingua raro sapiens*, de hominibus saepe falsum, de libris saepe verum est.

Hoc *praeiudicium auctoritatis* vitio caret, et ad probabilitatem Logicam supremi gradus referendum est: recteque *Plinius* in vndecima libri noni epistola ait, se librum illum *satis absolutum existimare, de quo tanta diuersitate regionum discreta hominum iudicia consentiant.* Exemplo sit *Lokii* liber *de intellectu humano*, et *Baelii Commentarius in Compelle intrare.* E contrario exigui pretii liber sit necesse est, qui nonnisi ab auctoris sui amicis ac discipulis laudatur; a peritis vero iisdemque incorruptis iudicibus refertur in censum librorum aut mediocriter doctorum aut prorsus malorum.

XII.

Optabile quoque fuerit, nosse, quis in vnoquoque genere liber habeatur pro (z) optimo, item quis cuiusque scriptoris, pluribus libris compositis clari, optimus sit ac praestantissimus. Ad posteriorem quaestionem pertinent, quas edidit *Thomas Crenius*, tres Dissertationes *de libris scriptorum optimis et vtilissimis.* Ad prius quod attinet, magnum vtique adiumentum eruditionis est, nosse, quae sit optima Logica, optimum Lexicon, optima Grammatica, optima Physica; quis sit optimus commentarius in Institutiones Iuris ciuilis, vel in Ius Canonicum; in epistolam

(z) Omnium optimi libri sunt libri *Scripturae* et *libri Naturae*.

ſtolam Pauli ad Romanos, in Geneſin, etc. quae ſit optima Harmonia Euangeliſtarum, optimus liber de veritate religionis Chriſtianae, etc. Conſtitui ita poſſet bibliotheca (*a*) ſelecta, continens non niſi libros omnium optimos, caeteriſque longo interuallo ſuperiores. Sic omnium praefationum optimae et excellentiſſimae habentur in (*b*) *Menagianis* tres illae, *Caluini* ad *Inſtitutiones* ſuas *theologicas*, *Thuani* ad *Hiſtoriam* ſuam, et *Caſauboni* ad *Polybium*. Habemus vero et alias praefationes ſalis pariter ac mellis pleniſſimas. *Wagenſeilianam* ad *Tela ignea Satanae* excellentiſſimis Praefationibus annumerat (*c*) *Io. Fabricius*: alias nominat in *Supplemento* (*d*) *Introductionis* ſuae *Struuius*. Addo *Conringii* Praefationem ad *Taciti Germaniam*, *Neandri* Praefationes ad *Erotemata linguae Graecae et Hebraicae*, *Frickii* Praefationem ad verſionem ſacri codicis Graecam, *Lampii* Prolegomena ſui Commentarii in *Ioannem*.

XIII.

(*a*) Edidi ſuperioribus annis tria Programmata *de bibliotheca ſelecta*, quibus, quae in §. hoc tribus veluti verbis attingo, accurate et copioſe pertractanda ſuſcepi. Nuper ea iterum, et quidem auctiora, communi luci expoſuit in *Poeciles* meae T. III. lib. IV. p. 575. ſqq.

(*b*) T. III. p. 77. ſq. De tribus illis Praefationibus inſpici meretur *Hottingeri Bibliothecarius quadripart.* P. I. Cap. 7. p. 120.

(*c*) Hiſtor. Bibliothecae ſuae T. V. p. 349.

(*d*) Pag. 38.

XIII.

Codicum MSS. notitia peti ex Catalogis eorum debet, quorum haud pauci typis excusi (*e*) prostant. Duos iam nominare sufficiat, catalogum MSS. bibliothecae Vindobonensis, quem sub titulo *Bibliothecae acroamaticae* edidit *Reimmannus*; et catalogum bibliothecae Mediceae, cum *Lambecii Prodromo* cura *Fabricii*, recusum. Caeterum haec notitia (*f*) plus curiositatis, quam boni habet, exceptis iis, quibus codices illos vetustos inspicere, ex iisque sapere licet. Fuerunt tamen, qui et absentibus prodesse studuerunt edendo tales catalogos vna cum excerptis et annotationibus doctissimis. Imperatoriorum codicum MSS. recensionem eiusmodi gemmis distinxit *Lambecius*, Vffenbachianorum *Maius*. Eximia religione inter exaratos manu libros coli *Pandectas Florentinas*, cuius codicis historiam luculentissimam A. 1722. edidit *Henr. Brencmannus*, hic quoque memorari decet. *Omnium totius*

(*e*) *Sanderi Bibliotheca Belgica MSta*, hoc est, elenchus vniuersalis codicum MSS. in Belgii bibliothecis latentium, prodiit Insulis 1641. in 4. Omnium MSS. codicum Angliae et Hiberniae catalogum edidit *Eduardus Bernhardus* Oxonii 1698. fol.

(*f*) Recensionem omnium bibliothecarum, siue veterum, siue recentiorum, in quibus MSS. Graeci codices habentur, exhibet *Montefalconius* in Prolegomenis ad *Palaeographiam* suam p. 15-29.

tius orbis vetustissimum MS. codicem (g) possidere sibi videntur Angli, *codicem Graecum Geneseos*, qui est in bibliotheca Cottoniana.

XIV.

Caeterum codicum prisco aeuo scriptorum πρωτόγραφον ad nostram aetatem peruenit nullum. Certe optimum illud omnium et augustissimum MStum, tabulas dico illas, quibus Decalogum inscripserat ipse DEVS, periit. Quod enim narrat (h) *Coelestinus*, Abbas Ratisbonensis, Iudaeos vrbe Ratisbona a. 1519. eiectos secum asportasse aliquod harum θεογράπτων tabularum fragmentum, iam olim ab ipsis asseruatum, Iudaeus credat Apella, non ego. Quamdiu *Mosis* autographum superfuerit, doceat *Zeltnerus* in sua Bibliorum Germanicorum editione ad *2 Regum XXII. 8.* et *Hottingerus Thesauri philol lib. II. cap 3. sect. 2. p. 553.* Fabula vero Iurdica est, non certa ratio quae non-

(g) Vid. *Magni Crusii* Dissertatio epistolica ad Episcopum *Wormium*, A. 1728. edita. p. 5.

(h) In Mausoleo S. Emmerani 1680. edito Ratisbonae p. 286. Idem narrat, qui a. 1519. vixit *Christophorus Ostrofrancus* in *Historia de Iudaeis Ratisbona expulsis*, quae inserta est Struuianis *Actis literariis* T. II. p. 80. Mirari hic subit, nullo Pontificiae Ecclesiae loco ostentari lapidem illum manu *Christi* inscriptum, de quo *Ioan. VIII. 6.*

nonnullis persuasit, Dominicanorum in coenobio Bononiae superesse autographum (i) *Esdrae.* Idem ferri oportet iudicium de CHRISTI epistola ad Abgarum scripta, cuius αὐτόγραφον saeculo vndecimo Edessae repertum venisse dicebatur in manus Imp. Romani (ii) Argyropoli. Nec vnquam nobis, ac fortasse ne sibi quidem, persuadebunt Venetorum filii, penes se esse *Marci* (k) *Euangelium* ipsius manu exaratum. Nec Tolosae credimus αὐτόγραφον haberi *Euangelium* (l) *Ioannis*: quanquam fidem habemus *Tertulliano*, sua aetate superfuisse (m) scribentis *ipsas authenticas* Apostolorum aliquot epistolas. *Quidni enim* (ita ratiocinamur cum (n) *Grotio*,) *ipsa manus Apostolorum tum exstiterit, cum Quintilianus dicat,*

(i) Vid. *Hottingeri* Thesaurus philol. p. 115. sqq. et lib. II. cap. 1. p. 513; *Fabricii* Codex pseudepigr. V. T. cap. 230; *Serstilii* Personalia Esrae cap. 12; *Wolfius* Biblioth. Hebr. lib. II. sect. 1. §. 5. et 6; *Carpzonius* Crit. S. Vet. Test. P. I. cap. 8. §. 2.

(ii) Vid. *Ittigii* Heptas Dissertationum. p. 104. §. XI.

(k) Vid. *Baronius* ad. A. C. XLV. n. 42; *Burnetus* Itin. P. II. p. 29. edit. Germ. *Montefalconius* Diarii Italici cap. 4. p. 55; ac praecipue, qui manibus et oculis suis illum codicem vsurpauit, *Missonius* in Itinere suo Italico Epist. XVI. p. 275. sqq. Vid. et *Acta erud.* 1732. p. 103.

(l) Vid. *Hottingerus* Hist. eccl. T. VII. p. 1015

(m) Lib. de praescript. cap. 36.

(n) Lib. II. de verit. relig. Christ. [illegible]

dicat, *suo tempore exstitisse manum Ciceronis*, *Gellius Virgilii suo tempore?* Ac vim inferre videntur verbis *Tertulliani*, qui alium ea in sensum interpretantur cum *Rich.* (*o*) *Simonio*. Denique in bibliotheca Thorunienfi duas superesse epistolas *Ciceronis*, in tabellis ceratis ipsius manu exaratas, testis est *Stybelius* in praefatione sua ad *Buchneri Epistolas*. Verum nec fide dignus est hic testis, et fabellam hanc refellit in *Notitia bibliothecae Thorunienfis* (*p*) *Iaenichius*.

XV.

Plurima tamen lapidea et aerea habemus veterum πρωτόγραφα, summo vtique in pretio habenda, et, quae Criticorum cura diligentissime siue describerentur siue depingerentur, dignissima. *Nummos* dico (*q*) et *Inscriptiones*. Harum ingens corpus debemus *Grutero*, quod *Reinesius* (*r*) haud immerito voca-

(*o*) In Responso ad Theologos Batauos, vel potius ad *Io. Clericum*, cap. 14. Conf. *Pfaffius* lib. de var. lect. N. T. cap. 2. §. 4. p. 37. (qui et §. 7. de autographo *Euangelii Ioannis*, initio saeculi quarti superstite, verba facit;) et, qui *Simonium* refellit perspicue, *Io. Frickius* lib. de canone sacro cap. 4. §. 4.

(*p*) p. 38. sqq.

(*q*) Scriptores *de nummis* nominat *Fabricius* in Bibliographia antiquaria cap. XVI. §. 8. sqq. idemque in Latina sua Bibliotheca lib. IV. cap. 5. §. 7. veterum exhibet *Inscriptionum* interpretes.

(*r*) Praef. ad suum *Syntagma Inscriptionum* p. 3.

vocauit *opus, cui simile nec visum ante, nec post videndum.* Praerepturus tamen hanc palmam *Grutero* videtur *Antonius Franciscus Gorius*: si telam, quam exorsus est, pertexere ipsi contigerit, hoc est, eodem modo, quo nuper coepit edere Inscriptiones in Etruriae vrbibus superstites, quemque in *Actis* (s) *eruditorum* descripsi, edere caeteras perrexerit, destinatumque suae industriae agrum percoluerit. *Latinas* inter Inscriptiones nihil antiquius habemus fragmento, quod Romae superest, columnae Duillianae: id quod praeter *Gruterum* exhibet *Andr. Schottus* in *Itinerario* (t) *Italiae*, et *Folieta* in secundo *de lingua Latina* (u) libro; singulari vero libro explanauit *Petrus Ciacconius.* Vno anno posterior est inscriptio Scipionis, filii, Barbati quam vna cum Duilliana repraesentauit illustrauitque Rinteliensis Academiae nunc decus, *Io. Nic. Funccius* in quinto libri *de pueritia Latinae linguae* capite. *Graecarum* vero Inscriptionum vltima, hoc est, ordine inter eas, quae ad nostram aetatem durarunt, prima est illa βουστροφηδὸν exarata, quam paucis abhinc annis in Sigeo reperit legatus quidam Bri-

(s) A. 1728. p. 1. et 2.
(t) p. 349. edit. Amstel. 1655.
(u) p. 153. sq. Conf. *Lipsius* Antiq. lect. lib. II, cap. 14. et *Gassendus* in Vita Peirescii lib. III. p. 166. et lib. V. p. 311.

Britannicus. Singulari eam libro Londini 1721. edito illustrauit *Edmundus Chishullius*, qui et A. 1728. praescripto *Antiquitatum Asiaticarum* titulo cum Sigeam illam, tum caeteras omnium antiquissimas Inscriptiones Graecas edidit vna cum suis interpretationibus.

XVI.

Ad nummarios thesauros (*nummophylacia* vulgo vocant,) quod attinet, Gothano vix esse similem alterum in Germania, locuples nobis testis est (x) *Cyprianus*, ac dubitare nos vetuit nuper *Christianus Sigismundus Liebius* edita *Gotha numaria*: quo in libro splendidissimae formae non solum thesaurum illum Fridericianum accurate describit, verum etiam delectos inde nummos plurimos, luce indigere visos, erudite interpretatur. Quis superstitum hodie nummorum omnium sit vetustissimus, non consentiunt harum deliciarum antistites. *Iac. Basnagium*, qui in *Historia Iudaeorum* (y) scripserat, non reperiri nummos ante Darii et Alexandri M. aetatem factos, refutauit in *Colloquiis* (z) *literariis Gallicis*, A. 1711. editis, *Crozius*: *Harduinum*, qui *Amyntae* cuiusdam iunioris nummum, in

Regia

(x) Lib. de Papatus origine cap. XVI. p. 396.
(y) T. III. p. 255.
(z) p. 183.

Regia Gallorum gaza superstitem, haberi cupiebat pro omnium, quotquot supersunt, nummorum antiquissimo; in errore versatum esse, clare docet (a *Spanhemius*, non solum vetustioris regis Macedonum, *Amyntae*, qui Cyri regnauit temporibus, nummum proferens e Regis Borussiae supellectile, sed etiam hoc antiquiorem *Atyis*, Lydorum regis, in Comitis Pembrockiae thesauro sibi visum. Et hunc quidem vetustate praecedere nummos ad vnum omnes existimat. Quem enim *Phidonis* nummum *Begerus* repraesentat in *Thesauro* (b) *Brandenburgico*, eum vetustiorem esse, negat. Quanquam nec tacendum est, huic Phidonis nummo suam antiquitatis praerogatiuam assertum iuisse singulari Dissertatione, quae Tomo primo *Miscellaneorum Berolinensium* inserta est, *I. C. Schottum*. Idem *Spanhemius* (c) spectandos nobis proponit Romanorum nummos vetustate superiores caeteris Romanis omnibus.

XVII.

Quaenam sint praestantiores librorum editiones, nosse etiam interest literati hominis. *Emendatum* enim *librum esse vice commen-*

(a) Differt. I. de numismatibus §. 5.

(b) T. I. p. 279.

(c) §. 6.

mentarii, ex vero scripsit (*d*) *Giphanius.* Comparanda igitur notitia est eorum (*e*) typographorum, qui, vt sine sphalmatibus excuderentur libri, nulli labori pepercerunt, nulli sumtui. Nam, iudice (*f*) *Morhofio, celebrium typographorum eadem esse notitia debet, quae virorum doctorum.* Sciri itaque oportet, emendatissime exscriptos esse libros, qui prodierunt ex (*g*) officinis *Stephaniana*, *Plantiniana*, *Commeliniana*, *Oporiniana*, *Frobeniana*, *Wechelidna*, *Vogeliniana*; hodie (*h*) *Wetsteniana*, *Scheldoniana*, *Gleditschiana*, *Fritschiana.* Contra sphalmatibus

(*d*) In epistola ad *Muretum*, quae inter Muretianas exstat, p. 626.

(*e*) *Frid. Rothscholzius* emittere parat Historiam bibliopolarum ordine alphabetico descriptam, *ein Buchhändler-Lexicon.*

(*f*) Polyhist. liter. lib. I. cap. 7. §. 37.

(*g*) Catalogum clariorum typographorum, bibliopolarum, et correctorum subiectum vide Struuianae *Introductioni ad notitiam rei literariae.* Etiam *Labbeus* in Indice septimo suae *Bibliothecae Bibliothecarum* exhibet eos bibliopolas, qui catalogos officinales, quos vocat, publicarunt.

(*h*) Vid. *Henr. Wetstenii* Praefatio ad *Nouum Testamentum* A. 1711. editum, et ad *Diogenem Laërtium.* Et tamen in ista *Noui Testamenti* editione aliquot mendas obseruauit et in Differt. A. 1723. edita *de nouiter adornanda N. T. editione* recitauit prof. Helmst. *Polyc. Leyserus.* Pari modo in ea N. T. editione, quam *Rob. Stephanus* A. 1550. vulgauit, quamque nonnulli crediderunt

tibus scatere solent editiones *Venetae*, *Colonienses*, *Geneuenses*. *Nec temere fidendum esse Basileensibus editionibus Graecorum librorum, ob copiam mendorum et lacunarum*, monet (*i*) *Conringius*.

XVIII.

Praeterea reuerenter habendi sunt libri veterum auctorum ad praestantissimos MSS. codices a typographis exacti, e. g. *Ouidius* ab *Aldo Manutio* editus, *Lactantius* (*k*) *Iunianus*, *Curtius* (*l*) *Theocrenianus*. Falluntur quidem, qui (*m*) sibi persuadent, primis exortae typographiae temporibus libros exscriptos fuisse accuratissime, cum inspectio eorum doceat contrarium. Atque vere scribit *Petrus* (*n*) *Victorius*, *non facile dici posse, quam mendose negligenterque libri olim excusi fuerint*; testis quoque est (*o*) *Erasmus*; *editiones Aldinas* (quibus tamen quantum curae fuerit adhibitum, ex *Actis*

V 2 (*p*)

derunt esse, ἀναμάρτητον, plures mendas animaduertit recensuitque G. *Olearius* Obs. XIV. in Matthaeum §. 7. p. 130.

(*i*) Lib. I. de Herm. medic. cap. II. p. 101.

(*k*) Vid. Appendix mea ad Lactantii *Symposium* p. 290.

(*l*) Vid. meum Schediasma *de Anonymis* p. 128. Conf. *Struuii* Introduct. Cap. V. §. 14. p. 221.

(*m*) *Morhofius* Polyhist. lit. lib. I. cap. 7. §. 37. et *Struuius* Introduc. cap. XI. §. 36. p. 554.

(*n*) Var. lect. lib. 26. cap. 2.

(*o*) Chil. 2. cent. 9. n. 84.

(p) *eruditorum* discas licet,) *saepe valde mendosas esse.* Nihilominus magno esse possunt vsui illae editiones, cum eruditus lectoris oculus facile discernat sphalmata operarum a vestigiis incorruptae lectionis, proxime e codicibus manu scriptis haustae.

XIX.

Etiam illas librorum editiones nosse iuuabit, in quas non (q) saeuiit falx censorum, vicissimque eas, quae a male sedulis hominibus castrata exhibent scripta magnae auctoritatis. Sunt autem tria genera librorum, quorum mutilatas habemus editiones. Primo enim e libellis, quae puerorum teruntur manibus, boni quidam viri resecandum censuerunt, quicquid inquinare potest teneros animos. Princeps horum habetur *Conr.* (r) *Gesnerus*, quem certe primum opinor vocabulum *castrationis* vsurpasse de recisione eorum locorum, quae *castitati* (a qua voce quidam etymologi vocem *castrationis* deducunt,) sunt aduersa. At iam

(p) A. 1719. p. 499. sqq.

(q) E. g. *Sleidani* A. 1555. *Platinae* A. 1512. De *Thuani* editionibus vid. Noua librorum rariorum Collectio Rengeriana p. 191. Prisci cuiusdam castratoris librorum, *Athenodori*, mentionem facit *Diogenes Laertius* lib. VII. §. 34.

(r) Vid. *Mollerus* annot. ad. *Morhofii* Polyhist. lit. lib. IV. cap. 13. p. 397. et *Adamus* Vit. Medic. p. 70. b.

Iam ante *Gesnerum Franc. Syluius*, Parisiensis Professor, 1514. edidit (*s*) omissis nugis improbis *Martialem* hoc praefixo titulo: *M. Val. Martialis Epigrammaton lectoris castimonia dignorum liber: vbi omnia Veneris illius despuendae quasi irritamenta, quibus passim sordidatus lectorum nares corrugabat, accurata Francisci Syluii Ambianatis diligentia deletili spongia detersa sunt et eluta.* Ac haec quidem castratio, cum editiones integrae relinquantur viris, non videtur mihi vituperanda, sed potius (*t*) probanda magnopere. Digna item laude est castratio, quam *Hortlederus* adhibuit libris conuiciorum plenissimis, quos edidit *Henricus*, Dux Brunsuicensis, eiusque antagonistae: de qua castratione ipse ita scribit in Praefatione operi suo *de caussis belli Germanici* praefixa *p. 10:* als hat mir in keine Wege gebühren wollen, solche Schrifften ohne Aenderung, wie die andern, an Tag zu geben. Habe derowegen dieselbe unnütze, verbitterte, Ehrenrührige, schmähliche Worte, so viel immer müglich gewesen, als ein rechtes Unkraut ausgejätet, weggeworfen, ausgetilget; und dagegen

(*s*) Testatur et laudat *Vauassor* loco mox laudando.

(*t*) Vid. Praefatio mea ad *Sapientiam Scenae Romanae* p. 6. sqq. *Vauassor* lib. de epigr. cap. 20. p. 134. sq. *Andr. Schottus* Quaest. Tull. lib. I. cap. 9. p. 22. et cap. 29. p. 93. Laudandus et *Beza*, quod, cum senex poëmata sua ederet rursus, ea resecuit, quae castis auribus viderentur grauia. Vid. *Baelius* Dict. v. *Beze* not. X.

gen den edlen Weitzen der herrlichen schönen Reichs-Rechts und historischen Sachen, so darinn befunden werden, unversehrt stehen lassen, der Zuversicht, es werde ieglicher Ehrliebender mehr Gefallen, denn Ungefallen, an solchem meinen Beginnen haben.

XX.

Deinde exsectos fuisse constat illos libros, qui dogmata continent religiosis aliorum doctrinis contraria. Hac de causa non solum *Talmudis* Iudaeorum castrata (*n*) prodiit editio, sed iam *Origenis* (*x*) operibus con-

(*n*) Vid. *Wolfii* Biblioth. Hebr. T. II. Lib. IV. cap. 3. Sect. X. §. 3. p. 900. ac *Tenzelius* Colloq. menstr. A. 1689. p. 642. sq. et. p. 647. sq. Etiam caeteros Rabbinorum libros, cum noua eorum paratur editio, a Pontificiis censoribus diligentissime castrari, obseruat ac simul dolet *Dallaeus* lib. VII. de cultibus Lat. relig. cap 15. p. 899. Hic loci deliberare eos velim, qui vocales accentusque sacro Hebraeo codici aetate aequales credunt, annon et ii committant turpissimum crimen castrationis, qui codicem illum edunt vocalibus suis orbatum atque accentibus.

(*x*) Vid. *Clerici* Ars critica P. III. sect. 2. cap. I. §. 13. sqq. De castratione operum *Cypriani* vid. *Maichelius* lib. de bibliothecis Paris. cap. VI. p. 88. *Pelagii* commentarios in Epistolas Pauli mutilatos edidit *Cassiodorus*: id quod non probat *Buddeus* Isag. hist. theol. p. 1079. Vid. idem in Addendis ad istam Isagogen p. 76. De Sociniani cuiusdam castratione *Paraphraseos N. T. Erasmianae* vid. *Hottingerus* Biblioth. quadrip. P. II. cap. 4. 164. 165. 166. In editione *Palingenii* Lips. 1704.

contigerunt eiusmodi adulteratores: imo ipsis sacris libris impias manus inferre ausi sunt haereticorum (y) nonnulli. Pontificiis Theologis hanc iniuriam Patribus Ecclesiae illatam saepius obiecerunt Protestantes. Adeatur *Dallaei* liber primus *de vsu Patrum* (z) cap. IV. item *Casp. Loescheri* Dissertatio Martisburgi A. 1674. edita *de latrociniis, quae in publicos scriptores, Patres maxime, solent committere haeretici*, et *Hottingeri Analecta* p. 340. sqq. et *Io. Christoph. Wendleri*, Dissertatio, *qua asseritur, Lutheranos neque supprimere neque corrumpere scriptores ecclesiasticos et profanos*, eiusdemque altera *de libris a Pontificiis aliisque haereticis in praeiudicium doctrinae purioris suppressis et cor-*

1704. et Hamb. 1721. turpi castratione omissos esse triginta quinque versus de aeternitate mundi, docuit me per literas *H. A. Meindersius*.

(y) *Marcioni* hoc tribuit *Tertullianus* de praescript. cap. 38. *Marcion et Basilides* (ita *Hieronymus* ait Praef. comm. in epist. Pauli ad Titum,) *non solum Vetus laniarunt Testamentum, sed et Nouum, et quicquid contrarium suo dogmati viderunt, eraserunt.* Exstat singularis liber *Barthol. Germonii de veteribus haereticis ecclesiasticorum codicum corruptoribus*, Parisiis 1713. Praeter haereticos etiam alii e codice sacro quaedam sustulere bona quidem mente, sed audacia pessimi exempli. De historia adulterae Ioan. VIII. 1. sqq. res in vulgus nota est Vid. *Mastrichtius* ad h. l.

(z) Pap. 81. sqq. Ac noti sunt *Indices expurgatorii*, de [illegible] quibus

ruptis. Ac sane Aethiopes lauat *Richardus Simonius*, qui, id factum fuisse a suae sectae hominibus, audacter (*a*) infitiatur. Illud tamen non negamus, esse inter doctos (*aa*) Pontificios, qui magnopere hunc morem improbant: quemadmodum nostratium (*b*) cordatissimus quisque inique fert, castrata fuisse *Lutheri Postilla ecclesiastica*, e quibus eiecta loca exhibet *Arnoldus* in quarto Tomo (*c*) *Historiae ecclesiasticae*.

XXI.

Denique libri historici sunt, quibus eximitur, quicquid vel ingratum est vel etiam noxium videtur. *Guicciardini* Historiam castratam prodiisse eo loco, quo negauit dona-

quibus legi dignus est *Edwinus Santis* lib. de statu religionis Pontificiae cap. 28. Eorum Indicum catalogum exhibet *Bailletus* T. II. iudiciorum P. I. p. 43. sqq. et *Fabricius* in Centifolio Lutherano p. 548. sqq. Conf. *Bibliotheca Reimmanniana* p. 90. 93. 121. 122. 144. 145. 146. Non ita pridem in Pariensi editione *Historiae V. T. Prideauxii* ea omissa sunt, quae repugnare videbantur dogmatibus Pontificiis. Vid. *Gelehrte Zeitungen* 1726. p. 660 sq.

(*a*) Biblioth. crit. T. I. cap. 17. p. 258. sqq. Exemplar omnium Operum *Hieronymi*, a Iesuitis secundum Indices expurgatorios seuere castratum, asseruat in bibliotheca sua *Reimmannus*. Vid. eius Catalogus p. 340.

(*aa*) Vid. *Laur. Bocbelli* querela in *Dieterici* Praef. ad Auctar. Catal. Test. ver. p. 37.

(*b*) E. g. *Cellarius* Diss. de Pathmo Lutheri §. 33. p. 37. sqq.

(*c*) Sect. II. num. XII.

donationes Ecclesiae factas, testis est *Nicius* (d) *Erythraeus.* At fragmentum hoc tamen conseruatum fuit et Basileae A. 1569. (e) editum, ac postea recusum cum *Heideggeri Historia* (f) *Papatus. Platinae* quoque *Vitas* (g) *Pontificum*, *Thuani* (h) *Sleidani*que (i) Historias incidisse constat in editores malae fidei. Praecipue historicorum mercede conductorum opera ante editionem typographicam a censoribus castrari solent: imo et alia scripta historica, quorum quidem castratio modo iusta est, modo iniusta. Prioris exemplum cape e *Vita* (k) *Hobbesii*, vbi *Ant. Woodii Historia Academiae Oxoniensis* censoris correctionem subiisse legitur; posterioris e Franckiana *Bibliotheca Obseruationum ac Recen-*

V 5 *sionum*

(d) Lib. VII. epist. 13. p. 359.

(e) Vid. *Acta erud.* A. 1709. p. 344.

(f) P. 581-596.

(g) Sic in sua *Platinae* editione haec Pii. II. verba, quae quidem in edit. Lugd. 1512. f. 348. itemque in Coloniensi 1600. p. 329. lego: *Sacerdotibus magna ratione sublatas nuptias maiori restituendas videri*, omisisse *Onuphrium Panuinium*, obseruauit nuper *Infantius* Praef. ad suam *Hist: Concilii Pisani* p. 24.

(h) Vid. *Noua librorum rariorum Collectio* Rangeriana p. 209. sqq. et *Struuii* Biblioth. antiqua A. 1705. p. 17.

(i) Exemplum vide in Unschuldigen Nachrichten A. 1719. p. 826.

(k) Edit. A. 1681. p. 54-72.

sionum p. 58. sqq. vbi, quam multa typographus omittere coactus fuerit in *Nic. Antonii Bibliotheca Hispana*, indicatur; item ex Lugdunensi anni 1600. editione libri *Corn. Agrippae de vanitate scientiarum*, in qua multa veritatis testimonia expuncta esse, post *Crenium* (*l*) obseruauit nuper (*m*) *Schelhornius*. Legimus quoque, cultro illo censorio multa exsecta esse e *Christoph. Broweri Historia Treuirensi*, e *Schikfusii Chronico Silesiae*, ex *Ant. Weckii Historia Dresdensi*, et e *Ge. Mich. Pfefferkornii Historia Thuringiae*, *in Conringii* libro *de Orig. Iur. Germ.* cap. 8. p. 37; *Christ. Rungii Miscell. liter.* Specim. II. p. 41. sq. *Croesii Hist. Quaker.* lib. III. p. 559. sq. et in *Io. Christoph. Coleri Anthologia* p. 109. Est meis in manibus exemplar *Historiae Pfefferkornianae*, cui nescio quis sua manu adscripsit, quaecunque inde sustulerat censoris vel iustitia vel aulica prudentia.

XXII.

Caeterum cum castratio illa vel nihil vel minus criminis habeat, si quis eius se profiteatur

(*l*) Animaduerf. philos. hist. P. II. cap. 1. §. 5. p. 13. sq. Hac occasione obseruo, etiam hoc esse illaudabilis castrationis genus, cum in multis nouis editionibus veteres praefationes (saepe doctae et vtiles) omittuntur, grauiter hec immerito indignante ipso illo *Crenio* P. I. cap. 1. §. 2. et 5. itemque P. II. cap. 1. §. 1.

(*m*) Amoenit. liter. T. II. p. 513. sqq.

teatur auctorem: id quod *Castalio* fecit (*n*) in praefatione ad suam versionem vel potius conuersionem *Thomae Kempensis*, et in *Quintiliani* sui editione *Rollinus*; illud prorsus intolerabile est et fraudatorem arguit, si quis factum suum dissimulat. Huius rei vnum exemplum proferre libet e *Phaedro*. In huius libro tertio fabula tertia mirifice reformata est a *Lancelloto*, monacho S. Cyrani, qui editionem *Phaedri* Gallico-Latinam, quae Lutetiae A. 1702. prodiit, adornasse dicitur. Ibi enim *v. 5.* pro *humano* extat *informi*; *v. 10.* pro *insitiuos* legitur *infelices*; *v. 17.* pro *Vxores da tuis pastoribus* exhibetur: *Quod aequum est, da tuis pastoribus*. Scilicet verebatur vir bonus, ne quis fabulam illam applicaret ad monachos.

XXIII.

Non alienum hoc loco fuerit, quaenam prae-

(*n*) Eodem modo S. *Albinus*, qui *Terentium* vna cum versione Gallica paucis locis castratum edidit, id non solum indicauit in Praefatione ac defendit, sed in ipso titulo dixit, esse has comoedias *rendues tres honnetes en y changeant fort peu de chose.* Quarta huius Terentii editio prodiit Paris. 1658. in 12. De aliis huius comici castratoribus vid. *Fabricii* Biblioth. Lat. lib. I. cap. 3. p. 40. *Camerarium* item edidisse *Plautum* castratum, refert ac simul indignatur *Ianus Dousa* in Centurionatu suo lib. II. cap. 8. et 9. Ienae A. 1701. quidam sumto *Georgii Phaedri* nomine edidit *Petronii Satyricon puritate donatum*, eiectisque obscenis vsibus iuuentutis restitutum.

praestantiores deterioresue sint auctorum (o) classicorum, quos vocant, notis illustratorum editiones, indicare. Principem igitur haud dubie locum merentur eae, quibus se totum (p) ferme impendit editor, nihil reliqui faciens ad ornatissime emittendum auctorem suum. Talis est *Curtius* Freinshemianus, *Plautus* Taubmannianus, *Ouidius* Bachetianus, *Horatius* Bentleianus, *Nouum Testamentum* Millianum, *Lucretius* Lambinianus, Proximum locum tenent eae editiones, quae a praestantissimis Criticis cum codicibus MSS. collatae fuerunt, propriisque et aliorum insignium virorum annotationibus illustratae. Huc refero *Sallustium* Gruterianum, *Persium* Casaubonianum. *Statium* Barthianum, *Sallustium* Cortianum *Nepotem* Bosianum, *Gronouii Herodotum*, *Clerici Hesiodum*, *Drakenburgii Silium Italicum*, editiones Heinsianas, Graeuianas, Gronouianas, Burmannianas. Habent tamen hae posteriores hunc (q) naeuum, quod integritatis

(o) De titulo *classici* vid. *Gellius* lib. VII. cap. 13. et lib. XIX. cap. 8.

(p) Sic notum est, *Vogelasium* Gallicae suae versioni *Curtii* impendisse XXX. annos. Vnde Balsacius dixit, Alexandrum Curtianum esse inuincible, sed Alexandrum Vogelasianum esse *inimitable*.

(q) Hunc editionum veterum auctorum naeuum grauiter notat *Perizonius* in sua Praef. ad *Aelianum*. Imo iam olim *Ianus Guilielmius Quaest. in Plauti Amphitruonem*

tis textus quidem magna habetur ratio, sed sensus scriptoris non explanatur, nisi rarissime. Debebant scilicet auctorum explicari difficiliora loca et ambigua, iidemque subinde illustrari ex moribus antiquis: id quod *Lambinus* in suo et *Lucretio* et *Horatio* fecit, *Muretus* in commentario suo ad *Ciceronis Catilinarias*. Quae inscriptae sunt editiones *cum notis* (r) *variorum*, pleraeque textum quidem exhibent satis emendatum, sed in seligendis notis iudicio carent. Eiusdem farinae sunt, quas suo nomine praescripsit *Schreuelius*, quem *nullius fere iudicii consarcinatorem* vocat (s) *Clericus*. Meliores sunt illae

---

struonem cap. 8. haec scripta reliquit: *Magna laus est, loca optimorum scriptorum male affecta persanare: sed profecto non minor, eosdem, vbi obscuriores sunt, illustrare. Vtrumque quidem boni Critici munus est. Nunc illud certatim omnes satagunt; hoc paucissimi persequuntur, ita quidem, vt par erat.*

(r) Vid. *Boecleri* Bibliogr. crit. p. 445. et *Burmanni* praef. ad *Phaedrum* et ad *Velleium*. Pluribus editionum harum plerarumque vitia describit *Borremansius* Var. lect. cap. 7. p. 73. sqq. Caeterum recte iudicat *Fabricius* Bibl. Lat. p. 38. sq. et p. 397. non esse simpliciter damnandas, imo vero laudandas, editiones auctorum, quibus adiunxerit selectas editorum notas vir quispiam eruditione praestans et iudicio. Qualis erat *Freinshemius*, qui selectas aliorum notas adiunxit suo *Floro*.

(s) Art. Crit. P. I. cap. 2. §. 1. n. 5. p. 64. Caeterum eundem titulum meretur editor orationum Ciceronianarum, *Freigius*, cuius annotationes summo iure *futiles* vocat *Boeclerus* Bibliogr. crit. p. 68. De caeterorum

illae editiones, quae in titulo promittunt (*t*) integros criticorum omnium commentarios: qualem nuper *Tacitum*, *Iustinum*, et *Aelianum* dedit *Abr. Gronouius*, *Curtium* *Snakeburgius*, *Florum* et *Thucydidem Duckerus*, alios alii. Quae a *Berneggero* atque *Freinshemio* adornatae sunt editiones, margini adscriptis locis parallelis, subiunctoque Indice philologico accuratissimo, inter optimas omnino sunt habendae. De (*u*) editionibus in vsum Delphini confectis ita iudicat (*x*) *Morhofius*: *Auctorum illorum, quotquot ea ratione in Gallia prodiere, perpauci* (*y*) *sunt, quorum editio noui quid secum afferat, aliisque praeferri tantopere mereatur, nisi* *quod*

sum in *Orationes Ciceronis* meritis tuli iudicium *Poeciles* T. I. lib. 2. p. 282.

(*t*) Recte dixi *promittunt*. Non enim semper praestamus, quod promisimus. *Abr. Gronouius* neutiquam exhibuit notas omnium integras in *Tacitum*: id quod tamen promittit titulus.

(*u*) Historiam harum descriptam vide ab *Huetio* Vitae suae lib. V. p. 119. 120. 121.

(*x*) Polyhist. liter. lib. IV. cap. 11. §. 5. p. 133.

(*y*) Quantopere editiones Delphinianae spernantur in Batauia, narrat *Baelius* Epist. 221. p. 853. Maxime editio *Taciti* nullius est pretii, vt ex vero iudicat *Fresnoius* in *Catalogo Historicorum* p. 95. editionis Menckenianae. Inspice, quaeso, *Gronouii* ad Ciceronis opera, et *Burmanni* ad Vell. Paterculum Praefationes, in quibus Delphinianae illae editiones acerrime exagitantur, allatis etiam a *Gronouio* ineptiarum exemplis. Adde *Crenii* Animaduers. philol. P. IV. p. 6.

quod magnificus plane atque splendidissimus typorum chartaeque nitor gloriam Regis indicant, harum etiam rerum curam gerentis. Indices etiam et castrationes harum editionum reprehendit (z) *Fabricius*. Excipiendus tamen est *Plinius Harduini*, longo sane interuallo post se relinquentis doctissimos viros, qui ante ipsum in eo expoliendo illustrandoque elaborarant. *Cellarianae* editiones ex praestantissimis sunt expressae; annotationes habent (*a*) rariores, philologicas partim, partim historicas, subiuncto Latinitatis Indice, sed eo valde imperfecto. Adornatae eae sunt, vrgentibus bibliopolis, exiguo tempore, et in vsum scholarum, suoque scopo satis sunt accomodatae. Certe nimium aeruginis habet *Schurtzfleischii* (*b*) de iis iudicium.

XXIV.

Thomae (*bb*) *Farnabii* ac *Ioannis* (*c*) *Minellii* anno-

(*z*) Biblioth. Lat. p. 12. et 56.

(*a*) Excipe *Minucium Felicem*, notis philologicis a *Cellario* instructum et copiosissimis et doctissimis. Singularem quoque operam nauauit is *Eutropio*.

(*b*) T. II. Epist. arcan. p. 406. et 498. Priore loco *Ferrariensis* titulo afficit *Cellarium*, scilicet natum Smalcaldiae, vrbe ob officinas clara ferrarias.

(*bb*) Huius vitam ipse exhibet in *Actis erud.* 1733. p. 514.

(*c*) Fuit Roterodami *Scholae Erasmianae Paedagogus*. Ita vocatur in titulo carminis gratulatorii, *Terentio* A. 1663.

annotationes, quas editis ab se auctoribus subiecerunt ad sensa eorum explananda, satis bonae et adolescentibus necessariae sunt. Adolescentibus dico? Imo ne viri quidem, nisi in his literis exercitatissimi, carere iis possunt: id quod vel inde apparet, quod ipsi illi duumuiri, publici literarum professores, se suum auctorem haud recte cepisse, saepe docent (*d*) falsis suis interpretationibus. Libet exempli gratia sex *Minellii* producere errores, in quos incidi superioribus diebus, tractans secundum librum diuinae *Aeneidos*. Igitur *v. 125. taciti* exponit per *tacentis*, cum τὸ *taciti* sit nominatiuus, et significet *tacentes*. *Taciti* autem *ventura cernere*

A. 1663. in 8. cum notis et versione Belgica ab ipso *Minellio* Roterodami edito praefixi. Caeterum Minellianas notas auctoribus iam ante subscripserunt *Herm. Torrentinus* et *Ascensius*: vt omittam *Antonium Mancinellum*, de quo supra mentionem feci ad cap. V. §. 8.

(*d*) *Io. Clericus* Artis crit. P. I. cap. 2. §. 5. p. 64. iudicat, vtrumque et plurima omisisse necessaria, et in plurimis errasse. Quod verum esse iudicium, ego quidem vsu deprehendi. Quanquam *Minellio* eruditiorem se praebet *Farnabius*, agnoscente etiam *Fabricio* Bibl. Lat. lib. I. cap. 15. p. 265. Vnde et *Gibertus*, rhetor Parisinus, in *Actis erud.* A. 1721. p. 263. notas *Farnabii* laudat tanquam *accuratas et eruditas*. Ac *Matth. Berneggerus* in Praef. ad *Florum* notas *Farnabii* vocat *breuiculas quidem illas, verum ita neruosas. bonique succi plenas, vt quantumuis prolixi ac luculenti commentarii vicem praestare queant.*

cernere hoc loco: dicuntur eodem sensu, quo *Cicero* Fam. lib. V. epist. 12. dixit: *vxore iam animo futura*. Ad v. 126: *tectusque recusat prodere voce sua quenquam*, haec adscripsit *Minellius*: *tectus*, *id est*, *domi suae abditus*. Male. *Tectus* enim hic eum significat, qui, quae cognita habet, non expromit. Duo loca *Ciceronis* hanc in rem allata iam video in *Lexico Fabro-Cellariano*. Ad v. 141. haec verba: *Quod te rogo*, *Minellius* apposuit hanc interpretationem: *quod*, *id est*, *propter quod*. Male. Nam τὸ *rogo* hic loci duos regit accusatiuos, alterum personae, alterum rei. *Virgilius* igitur in connexione pro *id te per superos rogo* dixit (dd) *quod te per superos rogo*. *Ouidius* Amor. I. 8. 89: *Et sibi pauca rogent: multos si pauca rogabunt*, caetera. Ad v. 157: *Fas mihi*, *Graiorum sacrata resoluere iura*, en adscriptum a *Minellio*: *Ego obtestor*, *quod fas est mihi*. Absurde. Sensus poëtae hic est: *Fas mihi sit* (quae vox subaudiri debet,) hoc est, liceat mihi id facere, vt nullo me peccato obstringam hoc faciens. Similis est locus *Curtii lib. X. 10. 13*: *precati*, *vt ius fasque esset mortalibus attrectare Deum*. Et alter *Virgilii*, ita praefantis sermoni, quo arcana

(*dd*) Eundem, quem dixi errorem errauit Minellius ad illud Aen. VI, 3, 6: *Quod te ... per genitorem oro*. Nam et hic adscripsit, *quod* positum esse pro *quocirca*.

arcana sacra aperit, *lib. VI. 266: Sit mihi fas, audita loqui.* Porro *sacrata iura resoluere* significat superiore *Virgilii* loco contra iusiurandum agere. *Versu 299.* dicitur *secreta parentis domus.* Hic *Minellius* putauit, τὸ *secreta* esse adiectiuum, cum sit participium passiuum. Parentis mei, inquit Aeneas, domus ab aliis domibus secreta seiunctaque est et separatim iacet. *Versu 316. ardent animi*, id est, *vehementer desiderant*, inquit *Minellius*. Recte. Sed addere debebat, pluralem poëtico more positum esse pro singulari, et *ardent animi* dictum esse pro *ardet animus meus.*

XXV.

Multo vero plures commiserunt errores plerique, qui vrgentibus bibliopolis festinanter (*e*) adiecerunt auctoribus optimis annotationes (*f*) suas, *Minellii* aemulationem in ipso titulo professas. Nam ne textum qui-

(*e*) Hi, quia pueris sufficere putarunt annotationes suas, adscribere potuissent earum fini duos illos versus, quibus *Labyrinthum* suum conclusit *Eberhardus* Bethuniensis:

Simplicibus quia simpliciter mea carmina scripsi,
Iure meae lector ignoscere debet eclipsi.

(*f*) Catalogus auctorum Lipsiae ab A. 1699. vsque ad A. 1713. editorum cum notis Minellianis *Stubelii, Ittneri, Tenzelii, Vbsei, Weinrichii, Walchii, et Gunderechti*, praefixus est editioni Minellianae *Epistolarum Ciceronis familiares* Lips. 1713.

quidem a Criticis emendatum omnes exhibent, sed saepe scripturam vitiosissimam. Ex paucis vt peccatis discas caetera huius generis, in *Curtio* editionis *Iunckerianae* lib. IV. 1. 13. pro *Byblon* ineptissime exhibetur *Babylon*, et cap. 2. 23. pro *ictam* editum est *iactum*, et *ex iumentis* pro *rex munientibus*. Pariter in *Ciceronis Orat. Catil. cap.* 13. pro *hisce ominibus* editio pseudo-Minelliana exhibet *hisce omnibus*, subscripta hac interpretatione: *postquam haec omnia dixi*. Rursus apud *Curtium V.* 7. 11. Minellianus interpres *τὸ respicere* idem esse ait, quod *colere ac venerari*, scilicet Gallicam illam phrasin respiciens, *einem Respect und Ehre geben*; cum significet *intueri oculo inuidiae pleno*. Qualia quidem legentes qui risum teneatis, amici? Ad annotationes quod attinet, saepius eae affusae sunt locis clarissimis, obscuris vero locis vel nihil lucis illatum, vel etiam offusa noua caligo. Memini, me aliquando ferente occasione perlustrasse *Curtium* (g) et *Ciceronis Epistolas* Iunckerianae editionis, ac obseruasse, vix vllum in auctoribus istis occurrere locum paulo difficiliorem, quin annotator ei tribuerit sensum alienissimum. Nuper etiam deprehendebam in Orat. Ci-

(g) E. g. lib. V. 2. 22. *restiti* vertit *ich habe mich widersetzet*, et *nomen*, *der Nahme*, cum prius hoc loco significet *ich bin stehen geblieben und habe mich nicht widersetzet*, posterius *debitum*, *die Schuld*.

ceronis *pro Archia* cap. 8. vocem *reuocatus* non ſolum a Latino, ſed etiam a Germanico interprete exponi per *rurſus rogatus*, cum idem ſit, quod *interpellatus*, quo ſenſu τὸ *reuocare* bis vſurpat *Plinius lib. I. epiſt.* 5. Diſcamus hinc, non eſſe cuiusuis, interpretari claſſicos illos ſcriptores, ſed; quae (*b*) *Lipſii* verba ſunt; *Ciceronem intelligere, intellectumque interpretari, praeſtantioris cuiusdam ingenii eſſe, quam aliquis de populo exiſtimet. Ab hoc errore* (ita idem paulo poſt pergit,) *et ab hoc fonte tam multi hodie et ieiuni* (*i*) *in Ciceronem commentarii.*

XXVI.

Non eſt vero diſſimulandum, fuiſſe quosdam, qui *Minellii* doctrinam diligentiamque non aequarent ſolum, ſed ſuperarent.

(*b*) In Orationibus Ienae habitis p. 37. *Lipſium* id, quod veriſſimum eſt, ſcripſiſſe, manifeſtum quoque faciunt nonnullae haud obſcurorum virorum verſiones librorum *Ciceronis* Germanicae, quae videlicet multum aberrant a vero eius ſenſu. Recordor nunc duorum, quorum alter non ita pridem *Officia Ciceronis*, alter eius *Orationes pro Archia et pro Ligario* ita interpretatus eſt; vt nihil peritis clarius oſtenderint, quam, ſe minime impleſſe menſuram interpretis. Quanquam hi duumuiri penſant grammaticum hunc naeuum magnis aliis laudibus.

(*i*) Eadem querela eſt *Rol. Mareſii* epiſt. 18. itemque *Pauli Manutii*, Epiſt. p. 951. edit. Krauſ. memorantis quorundam *notatiunculas in Ciceronem, leues omnino, minimeque dignas quae legantur.*

rent. Gerne *Cornelius Nepos* Stubelianus notis ornatus est doctissimis, itemque *Curtius*. Nec mediocri laude digna est Verporteniana *Ouidii Tristium* et *in Ponto* scriptorum carminum editio; ac saepe dolui, viro illi vitam non suppeditasse ad parem lucem afferendam auctoribus pluribus. Egregie quoque de studiosa iuuentute meritus est *Weinrichius* pereruditа sua illustratione operis Ciceroniani *de officiis*, et sua *Epistolarum Ciceronis* editione *Bengelius*. Ille quoque, cui sub *Emanuelis Sinceri* nomine latere placuit, perfectam prodidit (*k*) Latini sermonis peritiam: ad cuius formam proxime accedunt, interdum etiam ob adiectos locos parallelos praeferendae, pleraeque (*l*) auctorum Latinorum editiones

(*k*) Loca tamen corrupta emendandi artem non callet, ideoque ad huius generis scopulos haerere cogitur. Verum huius interpretis nomen est *Esaias Schneiderus*. Fungitur Diaconatu Ecclesiae D. Vlrico olim sacrae Augustae Vindelicorum. *Iustini* tamen ac *Terentii* editio non isti, sed *Schoenemanno* Wurtembergico debetur, qui eo consilio *Em. Sinceri* nomen assumsit, vt placerent populo scholastico, quas fecisset notulas. Giessae quoque adscito *Eman. Sinceri* nomine notas in *Florum* et *Velleium Paterculum* edidisse *Ayrmannum*, docetur in *Nouis literariis* Kohlianis anni 1732. p. 419.

(*l*) Rengerianarum harum editionum Catalogus annexus est editioni *Epistolarum Cic. ad Famil* A. 1720. Vna atque altera harum editionum me habere annotatorem dicta est. Sed errasse hanc famam, non fuit mihi hic loci dissimulandum.

nes officinae Halensis Rengerianae, notis instructae Germanicis. Reiecit quidem Germanici sermonis vsum in eiusmodi annotationibus *Stubelius* (m) modo laudatus: sed rationibus vtitur parum firmis, minimeque audiendus est. Quare nec *Ioan. Matthias Gesnerus* dubitauit, *Chrestomathias* suas, *Ciceronianam* et *Plinianam*, A. 1717. et 1723. editas, annotationibus (n) prosequi Germanicis, quibus non verba solum obscuriora illustrat, verum etiam artis criticae, et historiae veteris, imo philosophiae etiam facem adhibet ad res ipsas recte percipiendas. Addo, primum fuisse *Leonh. Christoph. Ruhlium*, qui Graeco scriptori notas eius generis Germanicas adiiceret edita 1727. *Cebetis Tabula*.

XXVII.

Ad βιβλιογνωσίαν etiam pertinet rariorum notitia librorum. Hi tres dispesci possunt in classes. Alii sunt rari pariter et impii, de quibus paulo post dicetur. Alii rari sunt et minus erudite conscripti, e. g. *Hornii* (o) et *Schwimmeri* (p) *Historia philosophica*. Hi ob id ipsum rari fiunt, quia negliguntur ab erudi-

(m) *Im beschäftigten Secretario* P. 31. p. 657. sqq.
(n) De his iudicium meum iam expromsi in *Actis eruditorum* Supplem. T. VII. p. 223. sq.
(o) Vid. *Acta Philos.* P. VI. cap. 5.
(p) Ibid. cap. 7.

eruditis, nec digni habentur editione noua. Alii denique rari iuxta bonique sunt: quorum raritas has potissimum caussas habet. Nam *interdum* liber aliquis argumentum tractat de priuato quodam facto, cuius notitiam exactiorem habere perpaucorum interest. Huc refer *les Factums*, id est, acta iudicialia de certo quodam casu, in Gallia typis exscribi solita. Pertinent huc etiam scripta eruditorum antagonistica, e. g. in caussa Pietistica, Terministica, similibusque. *Deinde* et illi libri rari fiant necesse est, quorum argumentum non nisi ab exiguo eruditorum grege capitur et magni fit, e. g. libri *critici*, quorum aliquot nuper coniuncte recudenda curauit *Schminckius*. *Tertia* raritatis caussa est paucitas (q) exemplorum ty-

 pis

(q) E. g. *Ignatii Epistolae* ex MS. expressae Oxonii A. 1708. Vid. *Acta Erud.* A. 1713. p. 399. Conf. ibid. p. 101. et 108. fine. Aliud exemplum inuenies in *Fabricii* Biblioth. Lat. lib. II. cap. 25. p. 503. et in *Actis erud.* Suppl. T. IV. p. 225. Testatur et *Crusius* in Diss. epist. ad *Wormium* A. 1728. edita p. 16. *Ge. Hooperi*, Episcopi Angliae, libellum *de Valentinianorum haeresi, eiusque origine*, Londini A. 1711. editum, ideo rarissimum esse, quod tantum viginti quatuor exemplaria eius sint impressione typorum confecta. Sic *Ioannis Comneni* edita a. 1701. in Walachia *Descriptio montis Atho* mansura videtur fuisse incognita, quippe paucis eius exemplis a typographo descriptis, nisi eam in septimo suae *Palaeographiae* libro iterum edidisset *Mon-*

pis exscriptorum: *Quarta* defectus commerciorum, ob quem libri in Hispania excusi his in oris sunt rarissimi: *Quinto* non possunt non rari esse libri, qui publico edicto supprimuntur, vel aliis fortunae casibus, v. g. incendio, ad paucitatem exemplarium rediguntur.

XXVIII.

Sexto denique libri quiuis rari fiant necesse est, quorum exempla decursu temporis a bibliopola diuendita sunt, non succedente, ob metum paucitatis emtorum, editione noua. Hinc rarissimi non ita pridem erant *Tuldeni* libri *de cognitione sui*, *Schefferi de philosophia Italica*, *Gerardi a Roo Annales Austriae*, *Meziriaci Vita Aesopi*, *Sexti Empirici* opera, *Kevenhülleri Annales* (r) *Ferdinandei*, *Launoii* liber *de fortuna Aristotelis Parisiensi*, *Naudaei Additiones ad historiam Ludouici XI.* *Richardi Burii Philobiblion*, etc. qui nunc, postquam iterata (s) eorum fuit editio, venales passim prostant. Adeo quoque se subduxerat erudi-

Montefalconius; qui, quae modo dixi, refert *lib. I. p. III.*

(r) Vid. *Catalogus Historicorum Fritschio-Menckenianus* p. 130. et Germanice scripta *Acta Erud.* T. II. p. 185. sqq.

(s) Hoc modo multis historiae Italicae scriptoribus raritatis pretium detraxit *Burmannus*; dum eos collocauit in *Thesauro* suo *Historiae Italicae*.

eruditorum oculis *Hamelmanni Historia Euangelii renati per inferiorem Saxoniam*, A. 1711. recusa Lemgouiae, vt in sua *Historia Lutheranismi* vti ea non posset (*t*) *Seckendorfius*. Hac eadem de causa Disputationes Academicae, etiam longe eruditissimae, exiguo temporis spatio fiunt rarissimae: adeoque laude digni sunt, qui *Graevii Creniique* exemplo selectas Disputationes vnum (*u*) in volumen collectas iterum numerosissime exscribenda curant; cuius laudis in societatem etiam illi sunt admittendi, qui praestantes libros e tenebris eruunt, nouaque editione reddunt parabiles: item ii, qui saltim excerpta e rarioribus libris exhibent, id quod fecit *Richardus Simonius* in *Bibliotheca critica* A. 1708. edita; nec non

(*t*) Obseruauit hoc *D. Gudenius*, eruditissimus Saxoniae nostrae Theologus, et Gottingensis tum Ecclesiae, tum Scholae Regiae nuper Apollo, in Differt. de *Ernesto* Duce Br. et Luneb. §. IX.

(*u*) Sic *Kappius* edidit *Orationum*, *Gabr. Ternius Programmatum exegeticorum* Syllogen; *Gothofr. Menthenii* auspiciis prodiit *Thesaurus Differt. philolog. ad N. T.* duobus tomis constans; *Bernizii* et *Arkelii* cura *Fasciculus* duplex *Differtationum philologicarum*. Eodem consilio *Struuius* raritatis maximae praestantissimos libellos luci reddere instituit, editis A. 1719. *Bibliothecae rariorum librorum* Tomis duobus. Pertinet huc longa illa et docta *Seuerini Lintrupii* Differtatio de optimis Academicis Disputationibus in volumina colligendis, quae partitim exhibetur in *Nouis literariis maris Balthici* A. 1701. p. 176. sqq. et A. 1702. p. 185. et alibi locorum.

Larochius in *Bibliotheca* (x) *curiosa*, atque *Groschuffius* in Rengeriana librorum rariorum collectione.

XXIX.

Eiusdem *Groschuffii* lectu digna est Praefatio, qua de libris rarioribus docte differitur: cui iungendae duae de eodem argumento Dissertationes *Reimmanni*, Tomo decimo *Obseruationum Halensium* insertae, octaua et nona. Neque contemnenda est *Wendleri* Disputatio *de variis raritatis librorum caussis*, in Academia Ienensi A. 1711. edita. Exstat etiam *Theod. Crusii de libris perraris* Dissertatio in *Amoenitatibus literariis* Germanice scriptis, Vergnügung (y) müßiger Stunden,) et altera *Schelhornii* in huius (z) *Amoenitatibus* doctissimis: quibus nuper accessit *Aug. Beyeri* libellus *de libris rarioribus*, et *Io. Vogtii Catalogus Historico-criticus librorum rariorum*, et *Theophili Sinceri* Nachricht von neuen Büchern. Memorari et hic debet *Io. Christoph. Coleri Anthologia*: quippe quo in libro non solum recensentur libri perraro obuii, sed etiam potiora inde excerpta exhibentur. Magnam denique librorum rarorum multitudinem habet

(x) Vid. *Acta Erud.* A. 1711. p. 188. Huc pertinet *La Bibliotheque volante*, quae A. 1700. aliquot fasciculis prodiit. Vid. Monatl. Auszüge. A. 1700.

(y) P. XV. n. I. p. 185. sqq. et. p. 239.

(z) T. II. Diss. I. et. T. V. p. 239. sqq.

habet. *Bibliotheca Theologica Reimmanniana* nuper edita, imo maximam illius bibliothecae librorum partem nihil magis commendat, quam ſua raritas.

XXX.

Addam et ipſe aliquot librorum rariorum (*a*) mentionem, vt ne hoc quidem e loco diſcedam ἀσύμβολος. Per igitur rarorum librorum in claſſem refer *Henrici Stephani* (*b*) librum *de origine mendorum*,

Scul-

(*a*) Quinque libros anti-Iudaicos rariſſimos recenſet *Wolfius* Biblioth. Hebr. T. II. p. 1110. ſqq. De Naudaei rariſſimo libro, *Le Maſcurat* inſcripto, vid. *Gryphius* lib. de hiſtoricis ſaeculi XVII. cap. IV. p. 259. ſq. Ipſe in *Actis Philoſophorum* plures libros ſingulari raritate notabiles recenſui: qui et in *Hiſtoria Gymnaſii Gottingenſis* cap. IV. §. 25. ſqq. perrarum eundemque bonum librum, *Tilemanni Friſii*, cui titulus Münz Spiegel, recenſui copioſe.

(*b*) *Struuius* Introd. Cap. II. §. 15. edit. primae p. 70. negauit, hunc *Stephani* librum vnquam editum fuiſſe. Poſtea ſecundae editionis Cap. V. §. 21. p. 239. memorauit, *Stephanum* ſpecimen libri de origine mendorum edidiſſe. Caeterum adhuc credit, ipſum librum non fuiſſe confectum editumque. Sed praeterquam, quod pſeudonymus a *Struuio* adductus iſtum librum laudat tanquam ſuis vſurpatum oculis, ipſe *Stephanus* in Epiſtola, quae extat in *Vitis Stephanorum a Mattairio* editis, p. 305: *Quem*, inquit, *olim pollicitus de origine mendorum librum, aliquando tandem et ipſum in lucem prodire ſinam.* Etiam *Schediaſm.*

lib.

Scultingii (c) *Bibliothecam ecclesiasticam*, *Benedicti Winckleri libros V.* (d) *de principiis iuris*, *Derodonis* librum (e) *contra Concilium Ephesinum*, *Hartmanni Schedelii* et *Sebast. Franckii*, *Chronica*, *Brasichellani Indicem* (f) *expurgatorium*, *Decembrii Politiam litterariam*, *Petri Martyris Anglerii Epistolas*, *Blondellum de Sibyllis*, *Anonymi* (g) *Onus Ecclesiae*, *Campanellae Syntagma de libris propriis*, *Bodini Theatrum Naturae*, *Io. Baptistae Ferreti* (h) *Musas lapidarias*, *Alphonsi Conradi Commentarium in Apocalypsin*, *Huarti Scrutinium ingeniorum*, *Sebastiani* (i) *Bassonis* Phi-

lib. II. cap. 13. innuit *Stephanus*, se iam edidisse hunc librum. *Origines mendorum*, inquit, *plerasque alibi memoraui*. Imo et *Honorius de S. Maria* in suis *Reflexionibus criticis* p. 7. testis est, exstare hunc libellum, et esse libellum paruulum. Scilicet edidit *Stephanus Castigationes quam plurimorum Ciceronis locorum*, in cuius libelli fine exempla variorum in Cicerone mendorum, et eorum caussas recenset.

(c) Vid. *Acta erud.* A. 1710. p. 283.

(d) Recenset hoc opus *Ge. Beierus* in *Notitia auctorum Iuridicorum* p. 60. sqq.

(e) Vid. *Bayle* Diction v. *Rodon*.

(f) Vid. *Obs. Hal.* et Vergnügung müßiger Stunden.

(g) Vid. liber meus *de Anonymis* pag. 151.

(h) Veronae 1672. fol.

(i) Hunc vna cum scriptis suis sibi ignotum esse, fatebatur *Christ. Thomasius* Orat. p. 18. sq. Nec *Morhofio* cogni-

Philosophiae naturalis aduersus Aristotelem libros XII. Hobbesii Opera philosophica, Schenckelii Memoriam artificialem, etc.

XXXI.

Non erit, opinor, lectoribus meis molestum, hoc loco recognoscere libros rariores, quorum indicium mihi fecit *Catalogus historicorum Fresnoio-Menckenianus*. Ibi scilicet memorantur sequentes: *Petri Bertii Theatrum Geographiae veteris* p. 21; *Antonini Itinerarium cum notis Hieron. Suritae* p. 22; *Ioannis Blaeu Atlas* (k) *Magnus*, duodecim voluminibus constans, p. 24; *Gabr. Prateoli Elenchus haereticorum omnium* p. 42; *Ioan. Cochlaei Historia Hussitarum* p. 45. et 148; *Herib. Rosweidi Vitae Patrum* p. 49; *Origines Murensis monasterii in Heluetia* p. 52; *Matth. Marrierii et Andr. Quercetani Bibliotheca Cluniacensis* p. 53; *Statuta antiqua ordinis Carthusianorum* p. 59; *Barth. de Pisis liber conformitatum vitae S. Francisci cum vita Iesu Christi* p. 64; *Morini des defauts du gouvernement de l' Oratoire* p. 69; *Kircheri Oedipus Aegyptiacus* p. 76; *Nic. Bergierii Histoire des grands chemins*

cognitum fuit illud *Bassonis* opus. Recensui igitur id hoc nomine cupidius in *Actis Philos.* T. III. p. 939. sqq.

(k) Conf. *Struuius* Introd. Cap. V. §. 20. p. 335.

mins de l'Empire Romain p. 88; *Henr. Canisii Lectiones antiquae* p. 118; *Goldastus de regno Bohemiae* p. 149; *Virginum sacrarum monumenta* p. 168; *Goldasti scriptores rerum Suevicarum* p. 173; *Du Chesne Scriptores historiae Francorum* p. 189; *Volumen epistolarum quas Romani Pontifices miserunt ad Carolum Martellum, Pipinum, et Carolum Magnum, editum a Gretsero* p. 198; *Rob. Guagnini et Io. Raulini Epistolae* p. 212; *Hieronymi de la Garde Memoire sur la mort d' Henri IV.* p. 235; *Vict. Siri Memorie recondite dall' anno 1601. sino all' anno. 1640.* p. 238; *Sammarthanorum Gallia Christiana* p. 268; *Petri Saxii* (*l*) *Pontificium Arelatense* p. 291; *Iosephus Texeira de Portugallia* p. 317; *Vincentius* (*m*) *Mirabella de Syracusa* p. 341; *Leon. Augustinus de Sicilia* p. 342; *Io. Mich. Bruti Historia* (*n*) *Florentina* p. 345; *Platinae historia vrbis Mantuae* p. 348; *Dugdalii Monasticum Anglicanum* p. 400; *Simonia*

(*l*) De hoc libro vid. *Gassendus* in Vita Peirescii lib. IV. p. 222. sq. et *Tenzelius* A. 1706 p. 115. sqq. Recusus vero nuper hic liber est in *Menckenii* Tomo primo *Scriptorum rerum Germanicarum.*

(*m*) Hic liber non ita pridem fuit recusus. Vid. *Acta Erud.* A. 1720. p. 4.

(*n*) Conf. *Fresnoii* Methodus legendi historiam p. 194.

nis Okolsky Orbis Poloniae p. 407; *Olai Rudbekii Atlantica* p. 410; *Caroli Ogerii Iter Danicum* p. 417; *Samuelis Guichenonii Genealogia Sabaudiae* p. 438; *Hieronymi Henninges* (o) *Theatrum genealogicum.*

XXXII.

Sunt vero libri nonnulli vsque adeo rari, vt vix in quingentesima quaque bibliotheca reperiantur, quosque adeo *phoenices librorum* iure vocaueris. Talis est *Curtius* vna cum variantibus lectionibus codicis MS. Theocreniani editus: quem nusquam obuium esse, docet ac dolet (p) *Snackenburgius* in Praef. ad *Curtium* suum *p. 4.* Mihi vero duo eius exempla accipere contigit, quorum alterum inferendum duxi bibliothecae *Vffenbachianae*, cuius in Catalogo id producitur *T. IV. p. 164.* Secundo loco nomino

(o) De hoc omnino vid. *Reimmanni* Historia studii genealogici p. 64. sqq. editionis primae.

(p) Conf. *Fabricius* Bibl. Lat. T. II. p. 717. et libellus meus *de anonymis* p. 127. Addo nunc, *Curtium* hunc iterum excusum esse *Lugduni apud Paulum Frellon et Abraham Cloquemin* 1592. in 12. Vix ouum tam ouo simile, quam editio haec priori: vt facile credas, non unum duntaxat libro praefixum esse titulum. At reperi in pagina quadam editionis prioris, et quidem in margine, *turbarum*, pro quo perperam in posteriori est *turbarum*. Hinc manifestum est, a diuersis hasce duas editiones profectas esse typographis. Caeterum non nisi semel oculis occurrit meis posterior haec editio,

mino *Poëma* cuiusdam Scholastici *de Aristotele, praecursore Christi*, quod, omissis annotationibus sui auctoris, rursus edidi in *Actis* (*q*) *Philosophorum*, ipsum vero vetus et insigni prorsus raritate notabile exemplar inserui bibliothecae Gymnasii Gottingensis. Alterum vero huius poëmatis exemplar in bibliotheca Ducis Vinariensis, tertium in bibliotheca Gymnasii Rotenburgensis ad Tubarim, asseruari, docuerunt me doctissimi fratres, *Io. Matthias* et *Andr. Sam. Gesneri*, ille in *Notitia bibliothecae Schurzfleischianae p. 54. sq.* hic in *Notitia bibliothecae Rotenburgensis Gymnasii*, Tomo primo *Sylloges Beyschlagianae* inserta, *p. 755.* Tertium huius generis librorum locum occupet *Ernesti, Landgrauii Hassiae, Catholicus discretus*, cuius publicauit recensionem *Hesseus* in Tomo secundo *Musei* (*r*) *Bremensis p. 501. sqq.* Quartus huius notae liber est is, quem *Lud. Septalius* edidit *de re familiari*: cuius de existentia (*s*) dubitari vetat eruditissimus Abbatis *Fabricii* filius, professor nunc Academia Iuliae, quippe qui librum istum secum retulit

(*q*) T. III. p. 345. sqq.

(*r*) Conf. *Placcii* Theatrum Anonymorum n. 1699. 4.

(*s*) Vid. *Stollii Neue Zusätze zur Hist. der Gelahrheit* p. 90. sq. Exstare hunc librum hoc sub titulo : *Lud. Septalii de ratione instituendae et gubernandae familiae libri V. Mediol. 1626. in 8.* docetur in *Kohlii* Nouis literariis anni 1734. p. 285.

retulit ex Italia. Denique huc est in censum referenda prima editio *Carolini* operis *de cultu imaginum*: cuius quam singularis sit raritas, ipse docui in praefatione ad nouam huius operis editionem.

XXXIII.

Venio ad libros malae notae, quorum plerique et ipsi perrari sunt. Ii trium sunt generum. Primum genus est (*t*) atheorum. Huc refer *Vanini* scripta, *Pomponatii*, *Spinozae*, *Curbachii*, *Wirmarsii*; *Machiauelli* (*u*) *Principem*, *Tolandi Origines Iudaicas*, *Collini* librum *de libertate cogitandi*. Librum enim de

(*t*) Libros atheorum, quorum ingentem multitudinem possidet *Reimmannus*, ipse recenset in *Bibliotheca* sua p. 972 - 1137. Caeterorum quoque paradoxicorum librorum quanta ipsi est copia a p. 677 - 778 !

(*u*) *Bussierius* Hist. Gall. lib. XXI. cap. 26. p. 305. refert, Henricum III. regem *vnum inprimis Machiauellum legisse amasseque*; et lib. XXII. Cap. 27. p. 402. addit, eundem ducem secutum fuisse Ducem Nemursium. Fauentissimum vero iudicem nuper Politicus ille accepit *Io. Frid. Christium*, cuius acumini an succubitura sit *Conringii* sententia, qua nec pro viro eximiae prudentiae habetur *Machiauellus*, et Epicureorum, hoc est, diuinam prouidentiam non agnoscentium, gregi adscribitur, dies docebit. Ego quidem, etsi, cum aliquando legi illum *Principem*, clarissima mihi visus sum deprehendisse impietatis vestigia, tamen paratus sum a *Conringio* deficere, imo a memetipso, vbi lectio *Christiani* operis prorsus alium mihi repraesentauerit [illegible] [illegible] illum.

Valde [illegible]

de tribus impostoribus, de quo *Struuius* copiose egit in libello *de doctis impostoribus*, nunquam prodiisse typis exscriptum, imo ne compositum (x) quidem fuisse, *Monnoius* demonstrasse videtur singulari (y) Dissertatione, tomo quarto *Menagianorum* annexa. Est vero et illud animaduertendum, multos libros in classem hanc referri summa iniuria: id quod accidit *Historiae* (z) *Seuarambum*, *Baelii commentario philosophico de tolerantia religionum*, *Iordani Bruni* libro *de mundis*

(x) Proximae tamen aetatis nebulo quidam librum huius tituli composuit, qui commemoratur in *Biblioth. Vffenbach.* T. III. p. 681. Vid. *Kochii* Obs. miscell. T. II. p. 864. sqq. *Placcius* in Theatro Anon. n. 89 p. 184-197. *La Croze* Entretiens Dial. IV. p. 328. sq. et 334. *Bierlingius* Pyrrhon. hist. cap. V. p. 256. sq. *Fabricius* de script. de verit. relig. christ. cap. 22. p. 475; *Annales Acad. Iuliae* Sem. III. *Coleri* Anthol. p. 196. sq. *Rich. Simonius* Epist. sel. T. I. n. 18. et p. 216; *Bibliotheca Reimmanniana* p. 980. sq. et 1048. *Vnschuldige Nachrichten* 1733. p. 763. sqq.

(y) Cum contra hanc Dissertationem Hagae 1716. edita, fuisset *Reponse à la Dissertation de Mr. de la Monnoie sur le Traité de tribus impostoribus*, suam *Monnoius* vel potius *Monetarius* responsionem edidit in *Memoires de literature* T. I. p. 386. sqq.

(z) Equidem ipse suspectum profanae mentis habui auctorem huius *Historiae* in libro de *Anonymis* p. 165; sed post iteratam, eamque accuratissimam, illius operis lectionem agnoui, ei non fuisse mentem de religionis Christianae diuinitate dubiam.

dis innumerabilibus, *Hominis* (*a*) *politico*; *Thomae Brownii Religioni* (*b*) *Medici*, *Bernardini Ochini* scriptis, *Thomasii* (*c*) Disputationi *de crimine magiae*.

XXXIV.

Alter librorum mali commatis ordo complectitur eos, qui religionem quidem non tollunt omnem, sed Christianae tamen Y 2 aduer-

(*a*) Vid. meus libellus *de Anonymis* p. 95. sq. vbi auctorem huius libelli ab impietatis crimine defendi. Non quidem satisfecit ista mea apologia *Reimmanno*, teste vid. *Bibliotheca* p. 135. et 1113. Sed probaturus tamen, opinor, erat, si legisset, in quae postea incidi, verba *Spizelii*, quae ex ipsius *Infelice literato*, et quidem e cap. 826. repeto. *Planissime mihi persuaseram*, inquit, *anonymum illum* Politici hominis *informatorem esse atheum*, *ac proinde eius effata tum in Epistola* de eradicando atheismo, *tum in Felicis literati Commentario h. num. XI. fueram detestatus*. .. *Attamen*, *cum nuper ex amici cuiusdam indicio cognouerim*, *scriptum illud nonnisi satyricum esse*, -- *non potui non ea de re operis mei anagnostas facere certiores*, *vt ipsi mecum sinistram omnem de auctore illo opinionem abiiciant*, caetera.

(*b*) Religio Medici *vehementer me delectauit*. *Vtinam nemo Medicorum*, *imo Theologorum*, *illo homine sit minus religiosus!* inquit *Conringius* in *Conringianis* p. 10. Adi et *G. Arnoldi Hist. Theol. Betrachtungen* p. 589. et 614.

(*c*) Vid. *Mich. Dau*, Professoris Pernauiensis, Epistola de atheismo, qui *Christ. Thomasio* iniuste imputatur, A. 1790. edita, ac deinde *Programmatibus Thomasianis* inserta p. 549. sqq.

aduersantur eiusque fundamenta subruunt. Huc pertinent *Io. Lyseri* scripta pro polygamia, *Daphnaei Arcuarii* Betrachtung des Ehestandes, *Peyrerius de Praeadamitis*, *Hobbesii Leuiathan*, *Beckeri Mundus fascinatus*, *Herberti Cherburii* liber *de religione*, Anonymi (qui est *Ludouicus Meyerus*, Amstelodamensis medicus,) *Philosophia Scripturae interpres*, *Beuerlandus de peccato originis*, *Mich. Serueti* libri septem *de Trinitatis erroribus*. Caeterum huius furfuris libri alii sunt *theoretici*, alii *practici*. Theoreticis illis, quos modo nominaui, adiungantur practici, quorum rursus plures sunt classes. Alii namque sunt *fanatici*, e. g. *Kuhlmanni* Neubegeisterter Böhme; alii *magici*, v. g. *Clauiculae* (d) *Salomonis*; alii *obsceni*, vt *Ioannis Meursii Elegantiae Latini sermonis*, vna cum annexis *Aloisiae Sigaeae* (e) *Satyris Sotadicis*. Accidit vero interdum, vt et hanc in classem reiiciantur

(d) De his vid. Rengeriana *Noua librorum rar. collectio* fasc. V. p. 747. sqq.

(e) Neque *Meursius* neque *Sigaea* quicquam sui habet in hoc opere, sed auctori nomen fuit *Westrenio*. Vid. *Struuii* Diss. de doctis impostoribus §. 34. sqq. Idem igitur fatum *Sigaea* habuit, quod olim *Philaenis*, de qua vid. *Athenaeus* lib. VIII. p. 335. Caeterum quo anno liber ille multo spurcissimus aeternis tenebris dignus emissus sit in lucem, et qua in vrbe, titulus eius non

tur libri meliore loco digni: idque fere fit a fidelibus quidem illis, sed iusto feruentioribus orthodoxiae patronis. Ita inter *empaectas*, de quibus praedixit *Petrus* (*f*) apostolus, immerito referuntur *Bernardus Connorus* ob editum (*g*) *Euangelium Medici*, *Thomas Burnetius* (*h*) ob *Theoriam* suam *telluris*, *Io. Lockius* ob librum (*i*) *de rationalitate Christianae religionis*, et anonymus (cui

Y 3

non docet. Is enim sola haec verba praefert: *Ioannis Meursii Elegantiae Latini sermonis*.

(*f*) 2. Petr. III. 3.

(*g*) *Connori* Euangelium Medici *multa egregia et ad defendendam veritatem religionis Christianae auctoritatemque Scripturae S. aptissima continet, quamuis erroribus paradoxis non careat*, inquit Theologus Altorfinus, *Feuerlinus*, in tabula XII. *Cursus* sui *philosophici*. *Thomasius* Cautel. P. II. cap. 6. §. 3. p. 52. et Iurisprud. iudic. cap. 10. p. 116. iudicat, bonum esse illum *Connori* librum, scriptum scilicet ad defendendam miraculorum possibilitatem, sed non esse necessarium. Benigne item de hoc libro *Connori* iudicat *Buddeus* Instit. Theol. dogm. lib. II. cap. 1. §. 30. p. 232.

(*h*) *Burnetii* libri duo posthumi argumenti theologici docent, eum quidem ingenii lasciuientis vitio nonnullos incidisse in errores, sed animum eius longissime abfuisse ab impietate et a sacri codicis contemtu. Ac mitius de *Burnetiana Theoria* sentit *Buddeus* Philos. theor. P. III. cap. 1. §. 11. et *Thomasius* T. I. Obs. Hal. 19. p. 294. Conf. *Spanhemius* in Elencho controuersiarum p. 784. sqq. et *Acta erud.* Suppl. T. VIII. p. 288.

(*i*) Hunc qui non ipsum perlegendi otium habet, is ad curatam

(cui nomen *Bernardus Mandeuille*,) ob *Cogitationes* (k) *liberas*.

XXXV.

Tertia classis est librorum seditiosorum. In his eminent *Stephani Iunii Bruti Vindiciae contra tyrannos*, *Hippolithi a Lapide* liber *de ratione status in Imperio Germanico*, *Io. Miltoni Defensio pro populo Anglicano contra Salmasium*, *Wilh. Allenii* libellulus (l) *de iure occidendi tyrannum*. Adi sis *Ackeri* Diatriben *de monarhomachis*. Multi tamen libri et huic classi iniuste adscribuntur, e. g. *Hotomanni Francogallia*, et olim *Pufendorfii Monzambanus*. Caeterum de damnatis libris consuli quoque merentur (m) *Morhofius* atque (n) *Struuius*, ac praecipue *Vffenbachius*

curatam eius recensionem legat in *Hist. Crit. de la rep. des lettres* T. X. p. 1-39.

(k) *Pensées libres*, edit. 1723. Vid. *Coleri* Theologi Vinariensis, Theol. Biblioth. T. I. p. 375. et 513. sqq. ac *Thomasii* Gemischte Händel T. II p. 688. sq. et *Weismanni* Schediasmata Academica p. 217. itemque *Reimmanni* Catalogus librorum suorum criticus p. 1066. sq.

(l) Meis est in manibus editio Lugd. 1658. ita inscripta: *Traité politique, que tuer un Tyran n'est pas un meurtre*. De hoc libro vid. et *Placcii* Theatrum anon. n. 2314. a, et 2481. Inter huius *Allenii* Opera A. 1707. simul edita libellus hic non reperitur. Vid. *Acta erud.* Suppl. T. V. p. 242.

(m) Polyhist. lit. lib. I. cap. 8.

(n) Introd. ad rem lit. Cap. IX. Adde et *Schelhornii Amoenit. liter.* T. II. p. 341. sqq.

bachius, qui in *Bibliothecae* suae Tomo III. p. 681.-758. insignem exhibet talium librorum catalogum.

XXXVI.

Sed discedamus a libris rarioribus, et ad eos nos conuertamus, quos emiserunt auctores sui vel nullo vel falso inscriptos nomine. Illi *anonymi* (nn) vocantur, hi *pseudonymi*. Scriptores de iis nominat *Struuius* in *Introductione* (o) sua, quibus adde meum Schediasma. Eximium plane est (p) *Vincentii Placoii Theatrum anonymorum et pseudonymorum*, Hamburgi A. 1708. editum, cuius vestigiis, quanquam non semper (q) recte, institit *Dahlmannus* quidam im Schauplatz der *masquirten* Gelehrten, Lips. 1710. Hebraeorum anonymorum catalogum singulari industria confecit *Wolfius* in tomo II. et III. *Bibliothecae Hebraeae*. Speciminis modo aliquot anonymorum et pseu-

 dony-

(nn) D. Io. *Wigandus* a. 1576. edidit libellum *contra Nominiſtas et Nominiſtica ſcripta*, hoc est, anonymorum.

(o) Cap. VIII. §. 10. et in Supplem. ad hunc §.

(p) Is in *Theatro anon.* n. 2297. fatetur, se in hoc opere suo vbique vsum esse *Bailleti* libro, inscripto *Auteurs deguisez*. Idem plus, quam ab se exspectabatur, praestitit in *Theatro pseudonymorum*, inserens ei libros quoscunque suppositicios, e. g. *Aristotelis*, *Ambrosii*.

(q) Exemplum eximium imperitiae hominis attuli in libello meo *de anonymis* p. 121. sq.

donymorum celebriorum librorum veros hic producam auctores. Sub nomine igitur *Monzambani* latet *Pufendorfius*; *Sainjorii* *Rich. Simonius*; *Eusebii Romani Mabillonius*; *Goralli*, *Liberii de S. Amore*, et *Phereponi Io. Clericus*; *Clarmundi Rudigerus*; *Theophili Alethaei Io. Lyserus*, item *Laur. Mullerus* et eius successor, *Ieremias Friderici*; *Philareti*, Ethicae scriptoris, *Rodolphus*, Professor Bernensis; *Sarcmasii Schurtzfleischius*; *Steph. Iunii Bruti Languetus*; *Aletophili Curiosi Wagenseilius*; *Antenoris Schilppius*; *Antistii Constantis* non *Spinoza*, sed *van den Hof*; *Peganii* Baro *Rosenrothius*; *Daphnaei Arcuarii Laur. Begerus*; *Clari Bonarscii Carolus Scribanius*; *Burgoldensis*, (r) *Pacifici a Lapide*, et *Constantini Germanici Oldenburgerus*; *L. Cornelii Europaei Inchoferus*; *Alphonsi de Vargas Scioppius*; Franckenbergs *Zechius*; *Petri Firmiani Zacharias Lexouiensis*, monachus Capucinus; *Fursteneris Leibnitius*; *Misandri Io. Samuel Adami*; *Montaltii Paschalius*; *Philandri* von Sittewald *Moscheroschius*; des Spaten *Casp. Stilerus*; *Talandri Augustus Bosius*. Denique, *Palingenii*

(r) Qui scriptor aliud atque aliud falsum suis libris praescribit nomen, is *Proteus* aliquis *literarius* haud immerito vocabitur. Praeter hunc *Oldenburgerum* dignus in primis est eo nomine *Rich. Simonius.*

genii sub vmbra quis tamdiu latuerit, discito ex *Poeciles* meae secundo tomi secundi libro.

XXXVII.

Nec ingratum, scio, lectoribus erit meis, hic loci nudum intueri *Hippolithum a Lapide*, cuius *de ratione status in Imperio Germanico* liber tot oculos totque in se conuertit aculeos. Profecto vix cuiquam felicius cessit sui nominis occultatio, quam huic scriptori, cuius quippe notitia vel curiosissimos viros (*s*) fugit: e quibus *Io. Sluterus* in secunda praefatione libri sui aduersus illum *Hippolithum* A. 1653. editi scribit, *sibi non magis eum, quam Antipodes, notum esse.* Veri speciem permagnam habet eorum opinio, qui ex ipso nomine (*t*) colligerunt, eius auctorem fuisse *Iac. Phil. Steinbergium*, Equitem inferioris Saxoniae. Nomen enim Stein nomine *Hippolithi a Lapide* bis exprimitur, Graece primo, deinde Latine. Verbo vero ἵππος significari videtur dignitas auctoris *equestris*, vel, vt *Bierlingius* in literis

 ad

(*s*) Ea quoque re obscuriorem se fecit *Hippolithus*, quod nihil quicquam responsionis reposuit suis aduersariis.

(*t*) *Leibnitius* A. 1712. haec scribebat ad *Bierlingium*: *Hippolithi auctorem quidam inducti nominis* Steinbergium *esse suspicantur, qui ex his oris* (id est, e Saxonia inferiore) *ortus, in Suecia fortunam fauentem habuit.* Ibi enim factum eum esse Comitem, docet *Iunkerus* in Vita Ludolfi p. 41.

ad me datis suspicabatur, patria viri, in ea regione nati, cuius Principum insignia *equum* habent. Firmat hancce coniecturam testimonium *Iobi Ludolphi*, apud *Placcium* in *Theatro Pseudonymorum* (u) narrantis, ipsum sibi *Steinbergium* id confessum esse. Quanquam ipse statim dubium reddit lectoris animum, addens; se suspicari, *Steinbergium vix quicquam praeter nomen suum ad hoc scriptum contulisse*. Ex quo satis intelligimus, *Steinbergium Ludolfo* haud visum esse idoneum ad librum illum componendum. Ac si verum est, quod *Menckenius* refert in annotatione quadam ad *Fresnoii Catalogum* (x) *historicorum*, librum illum manu Steinbergii scriptum asseruari in tabulario regni Sueciae, facilius inde credideris, descriptorem libri, quam scriptorem, eum fuisse. Mihi quidem, *Steinbergium* non fuisse auctorem, hoc est argumento certissimo, quod eius rei testis non est *Conringius*: cui profecto, in Saxonia inferiore versanti, et rerum personarumque huius Saxoniae non solum curiosissimo, verum etiam gnarissimo, id ignotum esse haudquaquam potuit. Aeque infirmum est *Boecleri* testimonium, cuius ex ore *Frisius* quidam apud *Placcium* et *Christ. Gryphius* in libro *de*

(u) Num. 1362.
(x) p. 107.

de historicis (y) *saeculi XVII.* referunt, *Axelio Oxenstirnio*, viro illustrissimo, et *Saluio*, Suecico ad pacificationem Monasteriensem legato, id libri deberi. Testis enim ipsemet est *Hippolithus p. 2. et 574. et 576.* se Germanum esse natione, cum duos illos procrearit Suecia. Prodeat igitur *Placcius*, qui, *Io. Ioach. Rusdorfium* esse auctorem, prorsus persuasum habet, sed infirmo nitens fundamento, teste quippe vsus eo, qui tantum referebat relata, et iusto maiorem rumori (z) tribuebat fidem. Imo ne esse quidem auctor potuit ille *Rusdorfius*, quippe iam A. 1640. rebus ereptus humanis. A. 1712. prodiit in lucem Gallica huius libri versio, cuius in ipso titulo *Ioachimus* (a) *Transeus*, Suecicus ad Electorem Brandenburgicum legatus, nominatur auctor: qua eadem in sententia *Lynckerus* (a) fuit atque (b) *Burgoldensis.* Sed huius quidem erroris originem aperiemus paulo post. Scilicet cum satis appareret, *Hippolithum* esse virum partium Suecicarum, et hostili odio

(y) Cap. II. p. 49.

(z) Non aliam idem credendi caussam habuit *Wittenius* in Praef. ad Diarium biographicum lit. o fol. 4. p. 1. et in ipso Diario ad A. 1640. d. 27. Aug.

(a) Alii scribunt *Dranséus.* Sed litera T. recte id nomen scribi apparet e *Iunkeri* Vita Iobi Ludolfi p. 56.

(a) In Diss. de forma Imperii Rom. Germ.

(b) Annot. ad Instrum. Pacis Westph. p. 289.

odio in domum Austriacam incensum, vix cuiquam Suecicorum ministrorum carere suspicione (*c*) contigit. Incertissima igitur etiam habenda est *Alex. Arn. Pagenstecheri* fides, in annot. ad *Bockelmanni Synopsin Iuris publici p. 281.* scribentis, quendam, qui, se id ab ipso *Hippolitho* edoctum esse, iactabat, sibi affirmasse, libri huius auctorem fuisse *Lud. Camerarium*, Suecicum ad foederatos Belgas legatum. Producam igitur certiorem grauioremque testem, *Conringium*, cuius haec sunt in *Conringianis* (*d*) verba: *Sub Hippolithi a Lapide nomine latet Boguslaus Philippus Chemnitius, Martini,* (theologi) *nepos, historiographus Sueciae, olim centurio.* Ac sane *Hippolithus* ille *p. 2.* (*e*) fatetur, se aliquot annis *stipendia meruisse*, cum antea fuisset Studiosus Iuris ciuilis perindustrius. Docet etiam apud *Placcium Laur. Normannus*, Suecus, istum *Chemnitium* aliquando se professum esse huius libri auctorem. Nec moror, quod adiicit, ioco id eum fecisse.

Potius

(*c*) Vana igitur et inepta erat coniectura *Tenzelii*, in Colloquiis menstruis A. 1689. p. 318. *H. E.* id est, (vt interpretatur *Placcius* n. 1446. p. 353.) *Hulderico Eybenio*, Assessori Camerae Imperialis, id libri tribuentis. Contrarium vel ex *Eybenii* filii additamentis ad *Magiri Eponymologicum* p. 507. et 508. apparebit.

(*d*) Edit. A. 1708. p. 53. et edit. A. 1719. p. 39.

(*e*) Vid. et p. 575. vbi dicit *se et stylo et pilo pugnare paratum esse.*

Potius inde colligo, *Chemnitium*, non omnis metus vindictae expertem, ita videri voluisse auctorem, vt etiam posset non videri. Certo non iocabatur, cum idem *Conringio* A. 1650. Holmiae versanti aperte fatebatur: id quod ipsius *Conringii* manu perscriptum se vidisse, testis est ad suam *Historiam Frisiae orientalis Brenneysenius*. Ac hoc idem confirmat *Struuius* in *Tubularii* sui *historico-politici* Parte (*f*) secunda ex *Horstii* cuiusdam duabus epistolis Stetini A. 1649. scriptis: e quibus hoc quoque discitur, *Chemnitium* (*g*) librum hunc suum misisse *Transeo* recognoscendum preloque subiiciendum. Adiungo tertium testem, *Isaacum Volmarum*, Ferdinandi III. Imp. ad Imperii comitia legatum, qui in epistola quadam, cuius hanc partem e MS. inserui *Poeciles* meae tomo (*h*) tertio, pro comperto narrat, libri illius, de quo disputamus, verum auctorem esse *Chemnitium*. Denique nuper *Stiernmannus* in Tomo secundo *Bibliothecae* suae *Suiogothicae*, Hol-

(*f*) p. 336. sq.

(*g*) De egregia eius *Historia belli a Gustauo Adolpho in Germania gesti* vid. *Gryphius* libri laudati p. 69. Disco quoque e *Placcio*. Anon. n. 1576. eum edidisse A. 1626. *Senatum Decorum: de praesentibus Germaniae miseriis et reducenda pace*: quem librum qui inspiciendi habet occasionem, is velim eum conferat cum libro *Hippolithi*.

(*h*) p. 407.

Holmiae 1731. editae, et quidem *p. 42.* de illustrissimo illo *Axelio Oxenstierna* ita scripsit: *Illo dirigente et acta subministrante scripsit Philippus Chemnitius Hippolithum a Lapide.* Quod si quis ex me quaerat, cur is adsciuerit nomen *Hippolithi a Lapide*, (*a*) haud equidem dubitauerim, eum significatam voluisse patriam suam, *Holsatiam*, quae Germanice Holstein vocatur, et in Principis sui insignibus praeter caetera candidum videt *equum*, Ditmarsiae, quae pars est Holsatiae, proprium: qua in regione natum esse hunc *Chemnitium*, qui inde colligere voluerit, ei dicam ineptiae ego quidem impingere non ausim.

XXXVIII.

Habuit et nostra aetas scriptorem quendam pseudonymum percelebrem, quem falsum gerere nomen, perpaucis fuit cognitum, *Thomam Crenium.* Huic viro quae caussa fuerit abdicandi veri nominis, quod erat *Thomas Theodorus Crusius*,) assumendique noui, fide historica (ne nunc iusto videar longior,) sum proditurus in *Fragmentis historiae literariae.*

XXXIX.

(*a*) Errani. Veram huius appellationis originem mihi per literas aperuit clarissimus historicus, *Ioannis*, cuius verba inserui Kohlianis *Nouis literariis* anni 1739. p. 657. sq. et postea vir quidam doctissimus mihi incognitus in Supplementorum nouorum ad *Acta erud.* Tomo I. p. 239. sq.

XXXIX.

Pseudonymis scriptoribus subiungo aliquot anonymos. *Glossa interlinearis* in totam Scripturam S. auctorem habet *Anselmum* (i) *Laudunensem*; *Glossa* in eandem *ordinaria Walafridum* (k) *Strabum*; *Glossa Bibliorum Ernestinorum* Germanica *Gerbardum, Glassium*, quosque praeterea alibi (l) nominaui; Appendix ad *Trithemii Catalogum scriptorum ecclesiasticorum Wimphelingium*; Versio Latina *Historiae Concilii Tridentini* Sarpianae *Adamum* (m) *Nettonum*; *Historia Seuarambica Veyrazium* quendam, alias etiam *Monsieur d' Allais* dictum; *Cautio criminalis Fridericum Spee*, Iesuitam; *Historia belli Germanici ab a. 1617. vsque ad a. 1650.* (cuius nitidissima editio prodiit Viennae 1657.) *Leonardum Pappum*, Canonicum Constantiensem; *Platonisme devoile Souverainium*, Reformatum Ecclesiasten; **Vertheidigung des Augapffels** *Matthiam Hoëum*; *Philosophia Scripturae interpres*

(i) Testis est *Henricus Gandauensis* de script. eccl. cap. 80. et *Trithemius* libri eiusdem argumenti cap. 862.

(k) Vid. *Trithemius* de script. eccles. cap. 269. *Auentinus* Annal lib. IV. cap. 13. §. 25; *Io. Frid. Meyerus* Biblioth. Bibl. Diss. IV. §. 2. p. 50. sq. *Ant. Pagius* Crit. Baron. ad A. 849. §. 15.

(l) Vid. liber meus *de anonymis* p. 184. sq.

(m) *Colomesius* in *Melange curieux* p. 818.

pres Ludouicum Meierum; medicum Amstelodamensem; *Commentarii de statu religionis et reip. in Gallia Ioannem Serranum*; *Historia ecclesiastica Gothana Seckendorfium*, *Boeclerum*, et *Artopaeum*; *Caroli VI. Imp.* Wahl-*Capitulation Zechium* iuniorem; *Hercules et Herculiscus Andream Henricum Bucholzium*, Superintendentem (*n*) Brunsuicensem; *Ars cogitandi*, partim *Arnaldum*, partim *Petrum* (*o*) *Nicolium*; *Discours sur la liberté de penser Antonium Collinum*; *Dubia iuris naturae* Professorem Marpurgensem, *Io. Frid. Hombergium*; *Meditationes philosophicae de Deo, mundo, et homine Theodorum Ludouicum* (*p*) *Lau*. Nec debet hic silentio praeteriri *Societas anonymorum Hamburgensis*, a qua paucis abhinc annis edita per vices fuit *Patriota* (*Philopatris*) *Ham-*

(*n*) De hoc vid. *Bierlingii* Historia Iubilaei Academici Rintelensis Sect. I. p. 25. et *Coleri* Theol. Bibl. T. II. p. 860. sq.

(*o*) Vid. *Menagiana* T. IV. p. 141. *Memoires de literature* T. I. p. 221; *Gibertus*, Professor Parisiensis, in Tomo tertio *Iudiciorum de Scriptoribus artis rhetoricae*, A. 1719. edito, p. 211. 222. et 257; *Monnoius* annot. ad *Bailleti Iudicia* T. I. P. I. cap. XI. p. 52. sq. *Historie der Gelehrsamkeit* p. 443. et *Placcius* in Theatro Anon. n. 2422.

(*p*) Vid. *Stollius* Hist. literaturae P. II. Cap. 3. §. 34. p. 495. et *Thomasius* Juristischer Händel T. I. p. 233. sqq.

Hamburgensis: cuius cum collega *Richeius* in nouis operis editione patefecit singulorum nomina, hoc ipso docuit, claros libros solere fieri clariores ac prope meliores, vbi, a quo geniti sint, constiterit lectoribus. Certe ex eo tempore iudicatum est, toti Graeciae non cedere Hamburgum, vno scilicet temporis articulo habens non *septem*, sed *decem sapientes*, id est, philosophos, quorum eloquentiae an sapientiae vis maior sit, incertum videatur plerisque.

XL.

Ante, quam finio, Caput hoc, de libris posthumis dicam, quae videntur commemoratu digna. Sunt eorum tria genera. Nonnulli enim libri sunt elaborati ac perpoliti a suis auctoribus: ideoque iure eduntur, si clarum iam et singulari eruditione cognitum auctorem habet. Accidit hoc *Chamieri Panstratiae Catholicae*, ac non ita pridem *Gilberti Barneti Historiae sui temporis* et *Petri Poireti Posthumis*. Hi enim triumuiri vltimam operi suo imposuerant manum, idque publice legi voluerant. Quidam vero libri adhuc in incude positi amiserunt fabrum suum. Qui quidem si longe absunt a perfectione, edi non merentur; sin similes sunt Apellis Veneri, luci et admirationi et vtilitati exponendi sunt publicae. Alii denique in discipulorum gratiam compositi vel priuatum in vsum congesti sunt,

 non

non eo scripti consilio, vt conspectum subirent eruditiorum. Hos qui emittunt in publicum, ii, dum viros magnos non tanquam heroas galeatos et gladiatos, sed tanquam equitantes in arundine longa repraesentant, laudem eorum valde (a) imminuunt, similesque se praebent superstitiosulis, qui etiam turpes Sanctorum reliquias asseruant atque exosculantur.

XLI.

Doctissimus igitur quisque hoc fieri non vult scriptis huius generis suis, legimusque, *Lipsium* in testamento suo Diris eum deuouisse, qui ausus esset quicquam e suis scriniis proferre in publicum. Ac *Morhofium* quoque morti vicinum interdixisse, *ne quid eorum, quae in literas ipse retulisset*, at *extrema lima non donasset, post mortem suam edatur*, nuper memoriae prodidit *Io. Petrus Koblius* in Praef. ad posthumum eius opus *de legendis, imitandis, et excerpendis auctoribus*. Ac

(a) Etiam in Germanice scriptis *Actis eruditorum* P. CLXXII. p. 281. reprehenduntur editores posthumorum librorum *Gundlingii*. Is tamen, qui eius *Historiam literariam* edidit, haud inepte suum excusat consilium, dicens, cum multi MSS. has praelectiones redemerint viginti Ioachimicis, se hac editione effecisse, vt quilibet eas habere possit et longe minori pretio et multo accuratius descriptas. Scilicet duobus e malis eligendum erat minus.

Ac sane pluribus docuit exemplis (q) *Bailletus*, editores operum posthumorum inimicos esse gloriae magnorum virorum: id quod nuper in *Snackeburgio* deprehendi, qui *Curtio* suo quasuis adiecit coniecturas criticas e *Nic. Heinsii* codice descriptas. Criticus enim ille, quicquid legenti veteres auctores in mentem veniebat, suis solebat marginibus inscribere, alio tempore eas coniecturas expensurus, ac plerasque reiecturus. Qui si haec sua somnia critica videret legi publice, haud dubie et erubesceret et editori grauiter irasceretur. Idque futurum esse, iure colligo ex eo, quod factum est. Cum enim A. 1675. Geneuae editus ab *Oldenburgero* fuisset *Conringii Thesaurus rerumpublicarum totius orbis*, id est, ea, quae de hoc argumento in scholis suis disseruerat vir maximus, adeo illi haec res displicuit, vt statim publicaret *Admonitionem atque ad ipsam posteritatem Protestationem*, ex qua haec verba repetenda duco: *Pridem didici, quid conueniat tironibus, quid orbi erudito. - - In vniuersum non agnosco librum vllum, quem non ipse publicauerim. Si quicquam aliud meum nomen habeat praefixum*, id ceu *ὑποβολιμαῖον vt omnes reiicere velint, etiam atque etiam peto.* Idem accidit, cum quidam praelectam a *Buddeo* in scholis suis *Histo-*

 riam

(q) T. I. *Iudiciorum* P. I. p. 350. sqq. et T. II. P. I. p. 84.

riam criticam Theologiae dogmaticae et moralis edere ausus fuisset. Similem enim protestationem, quam Iuris cultores vocant, emisit in publicum; simulque insertam voluit editis eo anno *Nouis* (*r*) *literariis*.

XLII.

Quid? quod posthumorum talium editione saepe macula inuritur existimationi (*s*) auctoris, vt, qui vir orthodoxus fuerat et pius, pro haeretico habeatur vel impio. Haud igitur immerito dolebat *Seckendorfius*, epistolas *Lutheri* edi promiscue, idemque vna cum aliis (*t*) laude indignam censebat eius industriam, qui collegerat ediderat que viri summi *Colloquia mensalia*. Nec melius de *Luthero* meritum esse puto, qui nuper (*u*) euulgauit, quicquid suo *Noui Testamenti* codici is adscripserat: nisi forte hic editor id spectauit, vt in apricum producens *Lutheri* naeuos, detraheret nonnihil praeiudicio auctoritatis eius. Caeterum ne, quae in hoc posthumorum scriptorum veluti fimo latent margaritae, vna pereant, ego quidem suasor sim, vt, quaecumque manuscripta

(*r*) Gelehrte Zeitungen A. 1724. p. 284. sq. Conf. Coleri Theol. Bibl. T. I. p. 367. sq.

(*s*) Egregium, qui huc pertinet, locum habes in *Poireti Posthumis* p. 530.

(*t*) Vid. *Poecile* mea T. II. p. 16.

(*u*) Vid. Coleri Theol. Bibl. p. 58. p. 851. sqq.

pta nondum perfecta in viri docti nuper mortui scriniis reperiuntur, tradantur homini eius disciplinae, ad quam liber quisque relictus pertinet, excellenter perito, qui, quae (α) digna sunt luce publica, excerpat atque edat, atque ita et communi vtilitati et honori defuncti (x) consulat.

XLIII.

Superest, vt caussas exponam, cur tam largus sit aetate nostra librorum (y) prouentus. Harum prima est Gymnasiorum et Academiarum multitudo. Cum enim earum Professores cogantur saepius pertractare demandatam sibi quisque disciplinam, facile fit ipsis, nouum suae scientiae excudere vel systema vel saltim compendium. Ac jam

(w) Iucunde nuper relatum legi in *Niceronii* Tomo XXII. *Vitarum*, p. 52. *Hugenium* testamento voluisse, omnia sua scripta nondum edita dedi *Burcardo Voldero*, ex eiusque arbitrio publicari, quae is editione publica censuisset digna.

(x) Id certo egit *Eobanus Hessus*, cum *Vlr. Hutteni* iam exstincti carmen quoddam ederet. Ita enim praefandum duxit:

Condidit Huttenus, non edidit. Ergo futurum
Quod fuerit melius, tollite, quicquid erat.

Vid. *Burckardi* Vita Hutteni P. III. p. 322.

(y) Exstat haud inerudita Dissertatio *M. Io. Schusneri*, Ienae A. 1702 edita, *de multitudine librorum*: cuius primum Caput est *de Caussis et origine librorum multorum*, alterum *de damnis ex multitudine librorum*

Buddeus (yy) obseruauit, illas Christianae religionis sectas pauca habere *Compendia* ac *Systemata Theologiae*, quae careant *scholis publicis et Academiis, in quibus*, inquit, *quae instituuntur recitationes* siue acroases, *plerumque eiusmodi scriptis occasionem praebent*. Altera huius rei causa est, quod ars libros scribendi hodie (z) lucrosa est, eosque eruditos, qui, vnde viuant, iam habent, opibus auctio-

in remp. literariam deriuatis, tertium *de regulis in tali librorum multitudine obseruandis*. Lectu item digna *Gundlingii* diss. *de intempestiuo libros scribendi pruritu*, quae in Tomo secundo *Obseruationum selectarum* Halensium locum tenet primum.

(yy) Isag. hist. theol. lib. II. cap. I. p. 421.

(z) Olim non erat sic. Memini, me legere epistolam quandam *Mart. Chemnitii* ad *Ritterum*, in qua testatur, se non solum nullam a bibliopola accepisse operae suae pretium, sed etiam quinquaginta exemplaria sui *Examinis Concilii Trid.* (at quam boni, quanto digni praemio operis!) ab eo parata pecunia redimere coactum esse, nonnisi hac conditione suscepturo huius operis editionem. E contrario quantam vim pecuniae a *Fritschio* accepit *Buddeus*! quantam *Hubnerus* a *Gleditschio*, quantam ab aliis alii! Caeterum facile liquet, ob id ipsum, quod bibliopolae scriptoribus pecuniam pro suo labore soluunt, plurimos libros esse notae deterioris, cum multi malint scribendo multos libros magnosque magnam sibi comparare pecuniam, quam scribendo exiguos; sed elaboratissimos illos et perfecte eruditos, vanam, licet veram, assequi gloriam. Nam etiam literatae reip. ciuibus plerisque placet illud: *Quaerenda pecunia primum, virtus et gloria post nummos.*

auctiores reddit; eos vero alit, quibus non suppetunt praeterea vitae subsidia. Tertia caussa est ars typographica, cuius beneficio et facillime in infinitum multiplicari potest nouorum librorum descriptio, et libri facti sunt adeo vilis pretii, vt etiam minus fortunati homines bibliothecam comparare sibi valeant multorum librorum. Sunt igitur multi, qui possunt scribere libros. Sunt item multi, qui quod possunt, praestant cupidissime. Sunt denique multi, quibus volupe est multos libros coëmere. En tres multitudinis librorum hodiernae caussas!

CAPVT VII.

DE NOTITIA AVCTORVM.

Σύνοψις.

De optima ratione scribendi vitas eruditorum, I. *Exempla Vitarum egregie scriptarum, item scriptores Vitae propriae,* II. *De Lexicis biographicis,* III. *De variis generibus eorum, qui ediderunt Vitas eruditorum,* IV. *De catalogis librorum, quos quisque scripsit,* V. *De auctoribus et collectoribus ex libris in eruditos eorumque libros,* VI. *De diuersitate eruditionis respectu aetatis,* VII. *respectu nationis,* VIII. *de Primatibus literariis,* IX. *De tribus eorum ordinibus,* X. XI. XII. *De*

...

fatim eorum, XIII. *De consiliariis literariis*, XIV. *Distributio auctorum in primanos, secundanos, ac tertianos*, XV-XX. *De auctoribus homonymis*, XXI. *De polygraphis*, XXII-XXVII. *De eruditis agraphis*, XXVIII. XXIX. XXX. *De Epistolographis literariis*, XXXI. *De Excerptis epistolicis literariis*, XXXII. *De scriptoribus Itinerum literariorum*, XXXIII. *De Observationum selectarum collectoribus*, XXXIV. XXXV. *De auctoribus faeminini sexus*, XXXVI. XXXVII. *De plagio literario*, XXXVIII. XXXIX. *Quodnam plagii genus non sit turpe*, XL. XLI. *De doctis illusoribus, sive impostoribus*, XLII. XLIII. *Probatur, epistolas* Ignatii *omnes esse suppositias*, XLIV. XLV. *An* Io. Val. Andreae *fuerit confictor Fraternitatis roseae crucis*, XLVI. *De micrologis literariis*, XLVII.

I.

QVam utile hominibus ad reip. gubernacula sedentibus est, vitas lectitare imperantium; tam fructuosum est (a) literatis, perlustrare excellentium eruditione virorum vitas: quanquam perpaucae ita sunt con-

(a) De utilitate *vitarum eruditorum* praeclare *disserit Holstenius* cap. I. *de vita Porphyrii*.

confectae, uti quidem confici debebant. Perfecta autem vitae descriptio fuerit, quae primo familiam viri docti, natiuitatem, educationem, (b) peregrinationes, munera, coniugium liberosque; fata singula casusque singulares, morbos obitumque, praecipue vero ingenium (bb) et mores ac viuendi rationem describit; deinde studia eius literaria, commercium epistolicum, controuersias literarias, scripta non edita solum, verum etiam inedita, itemque affecta, diligenter exponit. Oppido rarae sunt hae aues:

(b) Sub *peregrinationum* titulum referri debent scholae et Academiae, in quibus literas excoluit.

(bb) Aliquando criticam eruditorum nostrae aetatis eorundemque claritate nominis eminentium historiam describere sum aggressus, petito ex *Ciceronis* Orat. pro Archia cap. 12. titulo eam ita inscripturus: *Effigies ingeniorum nostri temporis expressae a. C. A. H.* Hic ex cuiusque scribendi materiis et in scribendo successibus docturus eram, quanta in quoque insit vis iudicii, quanta memoriae, quanta imaginationis. Sed praeterquam quod haec veritas haud obscurum mihi paritura erat odium, etiamsi solos iam mortuos depinxissem, propterea etiam incepto destiti, quod artis characteristicae consulti meae operae non indigent, quibus quippe et facile et iucundum est, subinde exercere artem suam etiam in viris ingenio clarissimis; et imperitis huius artis parum videbar profuturus, malignitatem mihi et ἀκρισίαν tributuris aequa mensura. Caeterum venustum huius generis specimen edidit *G. S.* Treuerus disputatione *de Lutheri charactere animi*: in cuius ipsius fronte tota praeclare describitur viri summi ingenium.

Nam, quae *Taciti* iusta (c) est querela, *omnis aetas suorum incuriosa est.* Cuius rei si caussam requiris, accipe eam *Velleii Paterculi* (d) verbis: *Praesentia* (praesentes) *inuidia, praeterita* (mortuos virtutemque exstinctam) demum *veneratione prosequimur.* Ex quo factum, vt e. g. caussa exilii Ouidiani, quae illo tempore vulgi erat fabula, vt ipse (e) scribat; *Caussa meae cunctis nimium quoque nota ruinae indicio non est testificanda meo;* nunc ignoretur omnibus. Pari modo, *Archiam* poëtam fuisse prorsus eximium, et virum sua aetate longe lateque per omnem Asiam cunctamque Graeciam et Italiam celebratissimum: id quod *Cicero* nos docet in Oratione (f) pro eo habita; nunc non nossemus, nisi forte fortuna accidisset, vt et Cicero illam nancisceretur occasionem scribendae pro eo orationis, et haec e tot deperditis conseruata sit.

II.

Non tamen desunt, quae valde, nec immerito, collaudantur ab eruditis, Vitae (g) eru-

(c) Vita Agric. cap. I.

(d) Lib. II. cap. 92.

(e) Trist. IV. 10. 99.

(f) Cap. 8.

(g) Harum plerisque praefixa est effigies viri: quae si vera est, quantiuis profecto est pretii. Est enim omnino facies cuiusque index et animi et ingenii. Conf. ...

eruditorum, e. g. *Attici Vita* a *Cornelio Nepote*, *Ciceronis* a *Plutarcho*, *Melanchthonis* a *Camerario*, *Peireskii* a *Gassendo*, *Lipsii* a *Miraeo*, *Pinelli* a *Gualdo*, *Cartesii* a *Bailleto*, *Lockii* et *Erasmi* a *Clerico*, *Casp. Sagittarii* a *Io. Andr. Schmidio*, *Hobbesii* ab *anonymo*, *Reuchlini* a *Maio*, *Ge. Hier. Welschii* a *Luca Schroeckio*, *Flacii* a *Rittero*, *Rich. Simonii* a *Bruzeno*, *Baelii* a *Desmaizeaux*, *Frischlini* a *Langio*, *Tolandi* et *Halesii* et *Serueti* a *Moshemio*, *Ioannis Casae* a *Bembo*, *Grotii* a *Lehmanno*, *Morhofii* a *Mollero*, *Georgii Fabricii* a *Schrebero*, *Iobi Ludolfi* a *Iunkero*, *Vlrici Hutteni* a *Burckhardo*, *Gottfr. Arnoldi* a *Colero*, *Io. Gerhardi* a *Fischero*, *Dauidis Chytraei* a *Schutzio* scripta. *Quibus libris* (vtor *Corn. Nepotis* verbis e Vitae Attici cap. 18.) *nihil potest esse dulcius iis*, *qui*

Apini libellus de collectione imaginum doctorum virorum cap. V. §. 5. Adiici igitur semper oporteret certissimum testimonium, ex quo constet, veram et germanam esse illam, quae *Vitae* praefigitur, faciem. Alienae enim facies, qualem suae *Demonstrationis Euangelicae* editioni Lipsiensi adiectam esse, in *Vitae* suae libro VI. p. 167. refert et indignatur *Huetius*, merito referuntur inter mendacia historiae literariae. Laudandus hic mihi est literatissimus bibliopola Norimbergensis, *Rothscholzius*, qui, vt veras facies clarorum ingenio virorum det orbi literato, nulli parcit sumtui. Quanquam nec in hoc numero deesse fictas facies, ipse sum exemplum.

qui aliquam cupiditatem habent notitiae clarorum virorum. Scilicet qui alium *sempiternae gloriae commendaturus est, is in eo commendando propriam ingenii gloriam,* (vti ex vero iudicat (*a*) *Cicero,*) *consequatur.* necesse est. E re vero foret publica, si singuli maioris famae eruditi de propria vita commentarios posteritate relinquerent: id quod ex priscis *Ouidius* (*b*) fecit, e recentioribus *Petrarcha*, *Thuanus*, *Buchananus*, *Cardanus*, *Morhofius*, ac nuper (*i*) *Huetius*, *Petersenius* et eius vxor, *Breithauptius*, *Thomasius*, (cuius tamen historia nondum est omnibus perfecta partibus;) et *Val. Ern. Loescherus*: qui postremus in Epistola *Miscellaneis sacris Fenstelii* annexa vitam suam (*ii*) literariam, ordinem

(*a*) Lib. V. ad famil. epist. 12.

(*b*) Lib. IV. Tristium eleg. X.

(*i*) Quo quidem saeculi sui anno fuerit in communem hanc lucem editus, non indicauit *Huetius.* Ex libro vero quinto p. 135. vbi narrat, septuagesimum septimum saeculi annum fuisse aetatis suae quadragesimum sextum, cognoscimus, natum ipsum esse A. 1631. Caeterum futuris vitae propriae scriptoribus id potissimum imitandum reliquit *Huetius*, vt, quae quisque vel familiariter vel e scriptis cognita habet suae aetatis ingenia, de iis verum sincerumque testimonium tradat posteritati.

(*ii*) Etiam *Hier. Wolfius* composuerat *Historiam vitae suae*: quam non legi publice, dolendum est. Commemorat eam indeque aliquid profert *Iac. Bruckerus* in

dinem annorum secutus, concinne descripsit vsque ad annum aetatis suae quadragesimum primum.

III.

Nec vero meum hic est, virorum ingenio celebrium vitas exponere, quippe quas ne volumen quidem vnum, quantumuis magnum, ceperit. Illud autem mihi datum credo negotii, vt scriptores vitarum generatim indicem, tyronesque ad *Struuianae Introductionis* caput septimum allegem, vel ad *Indices*, quos suae *Bibliothecae* (k) *Bibliothecarum* subiecit *Phil. Labbaeus*. Primo loco nominandi videntur, qui *Lexica Historica* composuerunt, in iisque nec eruditorum omiserunt mentionem, e veteribus *Callimachus*, cuius opus (l) vniuersale de vitis et scriptis literatorum ingenti posteritatis damno interiit; e medio aeuo *Suidas*, e recentioribus *Carolus Stephanus*, a *Loydio* auctus, *Hoffmannus*, *Morerius*, *Baelius*, *Buddeus*. Maxime huc pertinet in locum *Lexicon biographicum*, auspiciis *Menkenii* bis (ll)

in Progr. a. 1732. edito *de familiae Fuggeriae meritis in rem literariam* p. 6.

(k) Hic liber tertiis curis auctior prodiit Lips. 1682. Eundem mire locupletatum nobis dedit *Teisserius* A. 1686. qui et *Auctarium* adiunxit A. 1705.

(l) Accurate et copiose hoc opus nobis describit *Ionsius* lib II. de script. hist. philos. cap. 5.

(*ll*) editum, solorumque eruditorum memoriae conseruandae destinatum: cuius veluti specimen fuit *Bibliotheca* (*m*) *Koenigiana*. Etiam *Reimmanni* Index vniuersalis in suam *Germaniae Historiam literariam* quoddam est Lexicon literarium biographicum. Haec Lexica etsi, *Baeliano* (*n*) excepto, minus accurata sunt, non tamen carere iis possumus, ex iis quippe aetatem saltim personamque publicam cuiusque cognoscentes, discentesque praeterea, qui libri plura cognituris adeundi sint.

IV.

(*ll*) Tertia editio, quae a. 1733. prodiit prioribus auctior, *C. H. Iqecheri* industriae debetur: quanquam is multis ingratum fecit, cum allegationum, quas vocant, in superioribus editionibus *Vitae* cuique subiunctarum numerum minuit.

(*m*) Hanc valde contemnit *Morhofius* Polyhist. liter. lib. I. cap. 18. §. 15.

(*n*) Hoc opus ego vocare soleo *Cornu copiae*, cui tamen fructibus pulcherrimis admixtum est lolii nonnihil. Fuit autem *Baelio*, vt res docet, potissimum propositum, κριτικῶς describere historiam Galliae et historiam veterum philosophorum. Hoc *Dictionarium thesaurum iucundissima copia rerum elegantissimarum refertum* vocat *Fabricius* Cod. apocr. N. T. p. 393. *Incomparabile opus* appellat *Io. Frid. Mayerus*. Diss. de Lutheri vxore §. XI. *Pfaffius* Introduct. in Hist. Theol. liter. T. I. p. 28: *Inter omnia Lexica*, inquit, *eminet illud Baelii, non propter multitudinem titulorum* (*selecti enim saltem hic apparent tituli*,) *sed propter eruditionem prolixissimam, ingeniumque summum vbique emicans, rarissimaque atque etiam* phi-

IV.

Hinc sequuntur, qui certis voluminibus collectas plurium eruditorum vitas publicarunt, vt *Paulus* (o): *Freherus*; *Clarmundus*; (qui suo quidem ipsi Vitas a se vulgatas composuerunt,) *Boissardus*; *Smithus*; *Rollius*. Adde *Vitas selectas* Vratislauiae A. 1711. editas. Alii in vitis eruditorum describendis adhaeserunt *certae disciplinae*. Ita *Diogenes Laërtius* vitas philosophorum; *Adamus* (p) et *Wit-*

philosophica argumenta hic tractata. A. 1711. *Reimmannus* edidit singulari libello *Censuram Dictionarii Bayliani*, quam ego quidem *Baelianam* appellandam censeo, quia iis tum laudibus, tum castigationibus excipit illud opus, qualibus ipsum *Baelium* credo prosecuturum id fuisse, si ab alio profectum auctore censuram ipsius subiisset. Nec styli fluxu et amoenitate *Baelio Reimmannus* est inferior.

(o) Hoc *Freberi Theatrum* recens editum acerrima censura excepit *Thomasius* in *Mensibus* anni 1688. P. II. p. 247. sqq. Conf. *Baelius* Diction. v. *Agrippa* not. C. Mihi vero et *Freherus* et caeteri huius generis scriptores parcius castigandi videntur. Longe enim amplior eorum labor est, quam vt singula capita iustissimum in modum possint elaborare. Quare gratias iis habeant lectores, quod ingentem ab iis acceperunt materiarum syluam, et alius hanc, alius aliam *Vitam* separatim suscipiat exponendam, eo quidem ita, vt ad perfectionem vix quicquam deesse videatur. Idque et iis dictum volo, qui, *Menkenianum Lexicon biographicum* errorum esse refertissimum, clamitant.

(p) Pluribus de hoc *Adami* opere agit *Krausius* P. I.

Wittenius (*q*) vitas recentiorum (*r*) theologorum, (*s*) iureconsultorum, medicorum, et philosophorum, sub quo nomine et philologos comprehendunt; alii vitas poëtarum, ediderunt. Refer huc *Colomesium*, cuius extat et *Gallia* et *Italia* et *Hispania orientalis*; itemque *Wezelium*, qui quatuor in libris descripsit *Vitas hymnopoeorum*. Alii secundum (*t*) *Academias* et *scholas* descripserunt vitas eruditorum: quo in genere exstant *Meursii Athenae Batauae*, *Zeumeri* et *Richardi Professores Ienenses*, *Motschmanni Erfordia literata*, *Ludouici Historia Rectorum*, eiusdemque *Historia Coburgensis Gymnasii*, *Seelenii Athenae Lubecenses*, mea ipsius *Historia Gymnasii Gottingensis*. Alii secundum *societa-*

der Bücher-Historie p. 87. sqq. Conf. *Baelius* loc. cit. not. F. fine.

(*q*) *Wittenii* exemplo *Pippingius* edidit Vitas LXX. theologorum, et in praef. commemorauit scriptores de vitis recentiorum theologorum. Etiam *Dornius* in *Bibliotheca theologica* scriptores de theologorum vitis exhibet singulari capite, quod secundum est libri secundi.

(*r*) Recentiorum theologorum vitas etiam persecutus est *Dupinius*. Vid. *Acta erud.* A. 1720. p. 535. et Suppl. T. VII. p. 79. et. 100.

(*s*) Notitiam veterum ICtorum et Medicorum exhibet *Fabricius* Bibl. G. T. XII.

(*t*) Prae caeteris Academiis felix est hoc in genere *Altorfina*, quae iam editas habet Vitas suorum Procancellariorum, Theologorum, Medicorum, Philosophorum ac Philologorum, breui et Iurisconsultorum Vitas acceptura.

societates siue *sacras* e. g. *Bibliotheca Iesuitarum*; siue *literarias*, e. g. *Crescimbeni Vitas Arcadum*. Sic in *Historia Parisiensis regiae Societatis literariae* singulorum sociorum vita defunctorum elogia exhibentur. Alii secundum *nationes*, e. g. Vitae Germanorum, Gallorum, Hispanorum. Huc refer. *Quenstedii* (u) *Dialogum de patriis eruditorum*. Alii secundum *prouincias*, e. g. Vitae Francorum, Silesiorum, Neapolitanorum. Alii secundum *vrbes*, v. g. Vitae *Gedanensium*. Non tamen pertinent huc schedae sub titulo *Hamburgi literati* etc. prodeuntes. In his enim sola nomina exhibentur eorum, qui in Academiis versati fuerunt, siue mediocriter, siue egregie, siue plane non eruditi sint. Denique alii secundum *saecula*. Sic *Boeclerus*, *Miraeus* et *Teisserus* saeculi XVI. scriptores persecuti sunt; *Wittenus* in *Diario* (x) *biographico* scriptores saeculi XVII. Imo fuit, qui secundum *annos* describendas susciperet literatorum hominum memorias. Erat

u) De hoc libro iudicium vid. in *Labbei* Biblioth. Bibl. p. 214: quo quidem iudicio nihil indignius fieri poterat eo homine, qui se profitetur *sodalem Iesu*.

(x) Hoc *Diarium* laudat *Thomasius* in *Mensibus* anni 1688. P. II. p. 266. sqq. Plurima tamen eius operis *παροράματα* exhibentur in *Historia Bibliothecae Fabricianae*. p. V. p. 389. Caeterum haud iustum indidit operi suo titulum *Wittenius*. Non enim exhibet biogra-

Erat is *Christianus Grundmannus*, cuius exstant *Ossa et Cineres literatorum A. 1716. et 1717. defunctorum.* Verum laudabili huius viri instituto mors intercessit. Idem tamen fit in Ephemeridibus literariis, quod ad eruditos illos attinet, qui eruditionis suae fama omnem Europam impleuerunt, quorum quippe vitae morte obita breuiter ibi describi solent. Repertus etiam fuit, qui succederet *Grundmanno*, *Christianus Polycarpus Leporinus*, medicus Quedlinburgensis ac Vitas ederet eruditorum Germanorum A. 1719. denatorum. Quanquam gratior eius opera eruditis futura erat, si methodo Grundmannianae religiose inhaerens breuiores exhibuisset, et de multo pluribus, descriptiones. Quae nuper diuersis temporibus edi coeperunt Lutetiae (y) a *Niceronio*,

biographias, sed solum patriam cuiusque, munus publicum, et diem fatalem annotat. Vnde rectius id inscripsisset *Diptycha literaria*, cum diei cuiuscunque emortuali adscripserit nomen et scripta sua. Imitatione *Witteni* I. G. *Gellius* instituit componere *Diarium biographicum*, *saeculi XVI.* eiusque specimen edidit nuper in *Analectis Societ. Char.* T. I. p. 255. sqq. Sed cum iam in promtu sit *Bemberi Historia eius saeculi*, labor ille foret supervacaneus. Operae vero suae pretium fecerit, qui Witteniani operis continuationi se accinxerit.

(y) Vid. *Acta erud.* 1727. p. 488; 1729. p. 369. et 406; 1730. p. 130. et 545. etc. Exstant iam huius Operis Tomi septem et viginti.

seronio, in Batauia (z) ab anonymo, (cui nomen esse dicitur *Gerhardo Outhofio*,) Vitae doctorum virorum, eae ita placuerunt eruditis, vt diuturnum in hoc stadio cursum optent illis duumuiris.

V.

Dixi, in vitis eruditorum exponendis non minimam habendam esse rationem librorum (a) ab iis conscriptorum, cum eorum, qui adhuc exstant, (quorum et editiones (b) variae, item versiones, recenseri debent,

(z) Vid. *Gelehrte Zeitungen* 1731. p. 801.

(a) Quidam ipsi librorum a semet editorum catalogos confecerunt edideruntque. Iam olim *Hieronymus* titulos operum suorum produxit in vltimo capite *Catalogi* sui *scriptorum ecclesiasticorum*. Idem postea fecit Augustinus luculentius in libris *Retractationum*, recentiorique aeuo *Campanella*, *Fort. Licetus* (cuius *libri duo de propriorum operum historia* excusi sunt Patauii 1634.) *Labbeus*, *Buddeus*, *Goezius*, *Ioach. Langius*, *Mosbemius*, *Christianus Wolfius*, aliique.

(b) Hic inquirere libet, quid existimandum sit de editionibus *Operum omnium* a polygraphis scriptorum, e. g. *Lutheri*, *Erasmi*, *Caluini*, *Vossii*, *Conringii*, *Launoii*. Facile igitur apparet, ita quidem conseruari etiam minuta magnorum virorum scripta, illa quoque, quae rectius perirent; caeterum voluminosa illa opera inseruire non tam vsui eruditorum, quam ornandis bibliothecis publicis et ostentandae magnificentiae ciuitatis literariae. Docti enim viri, quos fere tenuiores esse constat, optimos quosque libros separatim recudi optant, vt, quibus opus ipsis est, eos sibi

bent,) tum deperditorum. Nec omittenda est distinctio genuinorum foetuum a libris suppositititiis. Hoc in studio *Vossii* (c) industriam non aequauit solum, sed superauit *Ioannes Albertus Fabricius*, qui hodie principatum tenet inter historiae literariae professores, et *Bibliothecarius reip. literariae optime meritus* vocari meretur. Ac *Bibliothecae* huius, *Latina* pariter et *Graeca*, merito pro monumentis habentur immortalitate dignis. Aemulatus eum est haud infeliciter *Ioannes Christophorus Wolfius*, cuius *Bibliotheca Hebraica* magno meritoque fuit excepta plausu. Vterque in *Praefatione* suos in hoc argumento antecessores in medium producunt: id quod et *Grischouius* facit in *Histo-*

sibi comparent. Ecquis doctorum hominum, vt *Conringii Antiquitates Academicas* aut *Vossii de historicis* libros legat, tanto pretio sua faciet eorum opera? Idem sentio de collectionibus librorum et magnorum et satis obuiorum eiusdem argumenti. Vnas illas Syllogas laudo, quibus comprehenduntur scripta et minutiora et rariora, eademque bonitatis maximae. Eadem erat in sententia Buddeus, cuius verba sunt inserta *Recensionibus Ienensibus* (*Monatl. Nachrichten*) A. 1726. p. 743. 745. 746.

(c) *Vossius* primus vel inter primos in hoc genere elaborauit. Exstant libri eius *de Historicis Graecis et Latinis*, *de mathematicis*, *de rhetoribus et oratoribus*, *de poëtis*, *de philosophis*: quorum operum duo postrema sunt posthuma et imperfecta.

Historiae (*d*) *Philologiae.* Laudari hic etiam debet *Assemanni Bibliotheca* (*e*) *orientalis*, A. 1719. edi coepta. Speciatim ecclesiasticorum (*f*) scriptorum monumenta persequuntur, idque magna diligentia, *Wilhelmus Caueus* in *Historia literaria scriptorum ecclesiasticorum*, et *Oudinus* in tripartito opere, cuius maxima est vtilitas in medii aeui (*g*) hist. literaria. Maiori studio idem argumentum pertractat *Nic. Nurrius* in *Apparatu ad Bibliothecam maximam Patrum.* Subdititia Patrum ecclesiae scripta indicat *Andreas Riuetus* in *Critico sacro*; *Robertus Cocus* in

(*d*) §. XCV. p. 389. sqq.

(*e*) Vid. *Acta Erud.* Suppl. T. VIII. p. 1.

(*f*) Scriptores omnes de scriptoribus ecclesiasticis recenset *Fabricius* in Praef. libri quinti *Bibliothecae Graecae.* De *Trithemio* obseruo, eius *scriptores ecclesiasticos* esse scriptores ecclesiae Christianae addictos, siue theologos, siue ICtos, siue medicos, siue grammaticos, siue geometras, etc.

(*g*) Hic etiam multorum Vitae copiose descriptae exhibentur. Omisit tamen nescio quo casu quosdam clariores, *Albertum M. Lanfrancum*, *Lambertum Schafnabrugensem*, *Rupertum Tuitiensem*, *Ottonem Frisingensem*, *Alanum M. Ioannem Scotum*, *Aegidium Romanum*, *Raymundum Lullium*, *Rab. Maurum*, *Lyranum*, *Taulerum*, *Haymonem*, *Rufinum*, *Orosium*, *Odonem Cluniacensem*, *Carolum M. Nicolaum Cusanum*, *Isidorum Pelusiotam*. Caeterum cur *Clericus* T. XIX. Bibl. anc. et mod. p. 353. sqq. parum aequum se praebeat Oudiniano operi, discas licet ex *Oudini* T. I. p. 986. sqq.

Censura scriptorum ecclesiasticorum, et *Vinc. Placcius* in *Theatro pseudonymorum*.

VI.

Fuerunt etiam, qui eruditorum iudicia de celebrioribus scriptis eorumque auctoribus congesserunt. Iudicia de *Patribus* (*h*) *Ecclesiae* exhibet *Io. Gerhardus* in *Patrologia*; de priscis *historicis Degoreus Whearus* in *Relectionibus hiemalibus*; de historiae Romanae ac Byzantinae scriptoribus *Martinus Hanckius* in duobus, quos de iis edidit, operibus; de omnis generis eruditis *Thomas Pope-Bluntius in Censura* (*i*) *celebriorum auctorum*: quod quidem opus potest subinde

(*h*) Quia Patres Ecclesiae non solum Pontificiis, sed etiam multis nostrae Ecclesiae ingens faciunt praeiudicium, hinc bene fecerit historiae literariae doctor, si hac occasione auditores suos docebit, quid existimandum sit de eruditione praecipuorum Ecclesiae Patrum. Commendo hic *Dallaei* librum *de vsu Patrum*, *Clerici Hieronymiana*, et *Vitas* aliquot Patrum, quas in Germanicum traduci curauit et A. 1721. Praefatione ornauit *Thomasius*; ipsius denique *Thomasii Cautelas circa Iurisprudentiam ecclesiasticam* cap. X. §. 24. sqq. et cap. XI. XII. XIII. XIV.

(*i*) Iam ante *Bluntium* tale opus conscribere in animum induxit *Christophorus Adamus Rupertus*, eiusque specimen reliquit in *Mercurio Epistolari* p. 720. sqq. Exstat et *Tho. Magiri* opus simile *Eponymologicum criticum* inscriptum, et A. 1687. duplo auctius editum a *C. W. Eybenio*. Sed longe praeferendus est *Bluntius*. Caeterum quo quis clarior in orbe literario, eo facili-

de augeri ab industrio possessore. De *interpretibus* ipse suum fert iudicium *Huetius* libro singulari; de poëtis *Scaliger* in Poëtice; de *historicis Lipsius* in (*k*) *Politica*; de *Commentatoribus in sacrum Codicem Richardus Simonius* in separato opere, itemque *Io. Frid. Maeyerus* in *Bibliotheca Biblica*, quam pertexuit *Arndius*. Pari modo de *Patribus Ecclesiae* sententiam suam dicit *Dupinius* in *Bibliotheca* sua *ecclesiastica*; de scriptoribus Hist. eccl. N. T. veteribus et recentioribus *Weismannus* Prolegomenis ad suam *Hist. eccl.* p. 28 - 65; qui et de theologis omnium sectarum, qui saeculo XVI. et XVII. celebriores fuerunt, accuratum exhibet iudicium in Tomo II. *Historiae* illius. Eodem

facilius est complura eius reperire encomia. Vnde decem paginas impleuit praeconiis *Morhofio* tributis *Mollerus* Prolegomenis ad eius *Polyhistorem*. Imo totus liber secundus *Quaestionum Tullianarum Andreae Schotti* non nisi elogia eloquentiae *Ciceronis* continet. Pari modo *elogia Melanchthonis aut iudicia de eo qui compilare velit, librum grandem efficerit*, inquit *Seckendorfius Lutheranismi* lib. I. sect. 34. addit. I. Quantum vero eiusmodi iudiciis tribuendum sit, dicendi locus erit alius.

(*k*) Not. ad lib. I. cap. 9. Etiam in *Bibliotheca historica Fresnoio - Menckeniana* creberrima occurrunt de historicis iudicia. Sic et in *Ludouici le Gendre Nouvelle Histoire de France* Tomo VI. Lutetiae 1719. edito exhibetur Catalogus historicorum, qui Galliae historiam siue vniuersam siue particularem scripserunt, et quidem adiecta singulis accurata *ἐπικρίσει*.

in genere commendari meretur *Adriani Bailleti* opus ita (*l*) inscriptum: *Jugemens des Sçavans sur les principaux ouvrages des Auteurs*; ac simile opus (*m*) *Giberti de scriptoribus rhetoricis*; item *Teisserii Elogia virorum doctorum ex Thuani Historia excerpta*, cum additamentis A. 1715. rursus edita quatuor tomis. *Morhofianus* quoque *Polyhistor* plenus est ἐπικρίσεων, nec non *Boecleri Bibliographia Critica* supra iam laudata, itemque *Naudaei Bibliographia politica*. Non male huc retuleris libros, quos *ANA* vocant, vt *Sarcmasiana*, *Menagiana*, *Patiniana*, *Naudaeana*, *Casauboniana*, etc. cuius generis libros singularibus Dissertationibus (*n*) exhibuerunt *VVolfius* et *Lilienthalius*.

VII.

(*l*) Melior huius est editio secunda, quae A. 1725. Amstelodami prodiit vna cum annotationibus *Bernhardi de la Monnoye*, qui et in praefatione sua et T. II. p. 371. profitetur, se id sibi negotii dedisse, vt corrigeret, quos *Baillètus* commisisset in historia literaria errores. Inserta et sunt huic editioni caetera *Bailleti* opera, quibus illustrauit literariam historiam, itemque *Menagii Anti-Bailletus*, et *Giberti Iudicia de rhetoribus*.

(*m*) Vid. *Acta erud.* A. 1714. p. 78; A. 1721. p. 257. et 298.

(*n*) De libris in ANA iudicium exstat in Germanicis *Obseruationibus Halensibus* P. II. n. 8. Addenda huius generis libris sunt *Verulamiana*, i. e. *Verulamii Sermones fideles*, et e prisco aeuo *Corydiana*, quae conscripserat *Lynceus* Samius, teste *Athenaeo* lib. VI. p. 241. 145. 248.

VII.

Variant etiam de libris eruditorum iudicia pro diuersitate aetatis et nationis. Vergente superiori saeculo magna orta est contentio in Gallia, aliis (*o*) priscos, aliis recentiores scriptores praeferentibus; quos recenset *Ryssellius* in *Mensibus* suis. Ego, quae alibi (*p*) iam dixi de hoc argumento, iis tria hic adiungo velut axiomata. I. *Quae studia veteres magis excoluerunt, quam nostra aetas, in iis veteres vtique nostris hominibus praeferendi sunt.* Poëtae igitur veteris Romae non parum praestant plerisque hodiernis. Poësis enim erat illorum ἔργον, cum hodie sit inter τὰ πάρεργα. II. *Quae studia veteres modice excoluerunt, in iis recentiores sunt praestantiores.* Stolidi igitur erant, qui Ennium Virgilio, Catonem Ciceroni anteponebant, notati merito a *Martiale* lib. V. epigr. 10. et *Quintiliano* Dialogi cap. XVIII. 5. et XXIII. 2. III. *Quae studia veteres excolu-*

(*o*) Iam saeculo decimo quinto disputatum fuit, an veteres nouis scriptoribus sint praeferendi: exstatque ea de re liber *Ben. Accolti*, recensitus in *Actis erud.* 1690. 510. sqq. Haud iniuria vero insanire dixeris *Lambinum*, cum in secunda ad *Lucretium* suum Praefatione *stultos et insanos* vocat, qui hodie Grammaticam, Rhetoricam, vel Logicam scribant, edantque ac iudicat, nihil posse melius scribi, quam scriptum iam habeamus a veteribus.

(*p*) Im Politischen Philosopho cap. VII. §. 18.

coluerunt acriter, *et hodierna aetas itidem excolit studiose*, *in iis hodierni palmam* (*q*) *merentur*. Nam primo posteriores calcant viam iam praeparatam, adeoque iis facile est, progredi (*r*) longius; deinde hodie plura in omnis generis studiis habemus adminicula, altiusque proinde eniti possumus in quouis literarum genere. Quare si quis e. g. in legendis Patrum ecclesiae scriptis assidue versaretur, sique totum *Aristotelem* totumque *Platonem* memoria comprehensum haberet, non lectis nostrae aetatis theologis ac philosophis, non ab vllo habebitur, opinor, pro magno vel theologo vel philosopho. Mihi quidem *Priscianus* in praef. operis grammatici optime videtur litem illam diremisse, scribens, *grammaticae artis auctores*, *quanto sint iuniores*, *tanto perspicaciores et ingeniis floruisse et diligentia valuisse*, additque, *id omnium eruditissimorum iudicio confirmari*.

VIII.

(*q*) Quanto inferiores eruditione sint veteres scriptoribus aetatis nostrae, ostenditur in *Biblioth. Angloise* T. XIV. p. 197. sqq. Ibidem p. 199. iudicatur, lectionem veterum philosophorum parum valere esse ad augendam eruditionem: et p. 200. sq. medica *Hippocratis* scientia valde contemnitur. Etiam *Naudaeus* lib. de instruenda bibliotheca p. 100. iudicat, recentioris aeui scriptores esse antiquis meliores.

(*r*) Non iniuste itaque *Molieris* comoediae praeferuntur

Plau-

VIII.

De nationum diuersis ingeniis diuersisque ingeniorum fructibus quae mihi aliisque cogitata et obseruata fuerunt, exhibui in *Actis* (s) *Philosophorum*. Eodem in opere (t) supplementa illius tractationis exhibui, simulque, quae doctus quidam vir de borealium ingeniis contra meam sententiam protulerat, ἄνευ παθῶν expendi. Quod ipsum responsum etiam ad se pertinere putet velim inciuilis ille ciuilis Iuris consultus, (si modo cantum hunc non alius gallus edidit,) qui (u) Suecorum (quam nationem vt ille assentatione, sic ego veneratione prosequor,) ingenia ita defendit, vt petulantissimis conuiciis me lacerandum putaret. Solet scilicet hoc accidere adulatoribus, vt alte-

Plautinis. Vid. Gelehrte Zeitungen A. 1720. p. 525. Lepida ratio reuincendi antiquarios, hoc est, eos, qui recentiores omnes prae antiquis contemnunt, exhibetur in *Vita Huetii* lib. I. p. 21. Plane similem historiam narrat *Lud. Vives* lib. I. de caus. corrupt. art. p. 34. Imo adeatur et *Phaedrus* lib. V. fab. 5.

(s) T. I. P. IV. cap. I. vbi §. 35. non statuo, aëris tenuitatem ac cibi potusque teneritatem esse veras causas perspicaciae ingenii; sed hoc volo, crassitiem aëris ciborumque impedire vsum ingenii, vti nebulae oculis nostris sunt impedimento, quo minus bene longeque prospiciant.

(t) T. III. p. 828-857.

(u) Schwedische Bibliothec. P. II.

alteram partem nimiis extollant laudibus, nimioque opere dealbent, alteram nimis denigrare studeant. Caeterum sciat idem ille, iudicia mea de ingeniis hominum septem trionibus subiectorum plus commodi, quam ipsius assentationes, afferre reip. literariae. Cum enim ipse frigidam suffundat ignauiae, ego contra discutio torporem non paucorum, et calcar aemulationis subdo nondum satis alacriter currentibus, postea vero eximie ornaturis rem literariam.

IX.

Venit hic mihi in mentem alia eruditorum classis, quam minime omnium, quae in historia literaria praetereatur, dignam existimo. Eos innuo, qui se antesignanos literati gregis praebuerunt, et *primi* siue vniversam literarum culturam instaurarunt, siue certam aliquam disciplinam excoluerunt, siue quacunque alia in re laudabili viae postea frequentissime calcatae duces fuerunt. Hos vocare mihi liceat *primates literarios*. De quibus antequam plura profero, paucis obseruo, statum literatorum toto orbe dispersorum, etsi non est veri nominis respublica (*x*) societasue, tamen ob simi-

(*x*) Resp. literaria ratione formae simillima est *Ecclesiae inuisibili.* Vti hic nullus monarcha, nullum ciuile impe-

similitudinem non vnam appellari *rempublicam literariam*. In hac igitur republica alii sunt *plebs* (y) *literata*, alii vocari merentur *optimates literarii*, quorum pars sunt cuiuscunque disciplinae doctores (z) professoresque. Quemadmodum vero olim in Roma-

imperium, sed summa libertas, sola regnante S. Scriptura; sic illic sola regnat Ratio, nec quisquam in alterum quicquam habet iuris ciuilis. Ac libertas ista adeo est reip. literariae anima, vt toto coelo errarit *Iac. Thomasius*, cum *Progr.* 41. p. 469. scripsit, *forma regiminis monarchici nullam esse literariae reip. salubriorem.* Contrariam huic sententiam paucis, sed acute et eleganter, illustrat *Baelius* Dict. v. *Catius not. D.* Lectu quoque digna est *Christiani Loeberi* Ienae A. 1708. edita meditatio *de forma regiminis reip. literariae*, in qua lucide probat, statum literatorum vniuerse consideratum improprie vocari *rempublicam literariam*, adeoque societati literatorum per totum orbem dispersae nullam esse, ac ne *democraticam* quidem, *formam regiminis*. Idem docetur in den Unpartheyischen Gedancken über die *Iournale* p. 300. sqq.

(y) Vetus iam est haec distinctio. *Canutium*, *Arrium*, et *Furnium plebi literatae* diserte adscribit *Quintilianus* Dial. de caus. corr. eloq. cap. XXI. 1. *Vulgus eruditum Plinius* commemorat lib. II. cap. 7. Sic et *Seneca* mediocriter eruditum hominem Epist. 10. vocat *vnum e populo*. Contra *Cicero* lib. de claris oratoribus cap. 79. *Calidium* esse ait *oratorem non vnum ex multis*. Etiam Virgilius a melioris venae poëtis segregat *Bauium* et *Maeuium*.

(z) Dico veri nominis *doctores*. Nam qui solo titulo sunt

Romanorum senatu vnus erat *Princeps senatus*, sic et literaria resp. omnis aeui suos habuit et coluit, senatus (*a*) literati principes. Et hi ipsi sunt, quos antea dixi *Primates literarios*.

X.

Tres autem sunt istorum *Primatium* ordines. In *primo* eos colloco, qui impetu quodam facto fortissime (*b*) disiecerunt tenebras literarias, et vniuersam reip. literariae

sunt *Doctores* ac *Magistri*, illis suus in *plebe* assignandus est locus, et quidem, quia id non sunt, quod tam ambitiose videri cupiunt, locus omnium vltimus. Non minus inter *plebeios* sunt referendi, qui falsa eruditione onusta gerunt pectora. Scimus, tempore *Lutheri* omnes Facultates Theologicas, quas vocant, ad vulgus literatum pertinuisse. Ac in vniuersum notandum, *optimates* hic censeri non ex opibus ac ciuilibus honoribus, sed ex sola sapientia et eruditione. Hic, vt *Hier. Osorii* verbis e lib. I. *de gloria* p. 46. sqq. vtar, *omnes homines ingenio praestantes, quamuis inopes sint et obscuris parentibus orti, in PRINCIPVM numero habentur: contra, qui hebeti ingenio sunt et languori desidiaeque dediti, quamuis in amplissima familia nati sint, et res magnas administrent, PLEBEII existimantur.*

(*a*) Hi *Primates* inter caeteros doctos eundem fermein modum eminent, quo *Scaliger*, et post eum *Salmasius*, in vrbe Lugdunensi e numero gregariorum Professorum exemtus, Apollinis cuiusdam instar celebatur a Musis Batauis.

(*b*) Vnde eos alibi vocaui *fulmina literaria*. Vid. *Poeciles* T. I. lib. 4. p. 631. sq.

riae faciem feliciter immutarunt. Sic olim in Graecia Primas theoreticae philosophiae fuit (c) *Thales*, practicae et moralis *Socrates*; primus barbariei medii aeui se opposuit *Petrarcha*; primus et eloquentiam et philosophiam et theologiam in Gallia emendauit *Faber Stapulensis*; primus de barbarie literata in Germania triumphauit *Erasmus*, de religiosa *Lutherus*; primus philosophiam eclecticam, prostratis pristinis erroribus innumeris, in Germanicas Academias introduxit *Thomasius*. Inter hos Primates multi vel a discipulis ac sectatoribus suis, vel etiam ab semetipsis constituti sunt *monarchae literarii*, vel potius, quia in rep. literaria non datur iusta monarchia, tyranni, e. g. *Aristoteles*, *Cartesius*.

XI.

Secundus ordo eos complectatur, qui vnam duntaxat disciplinam noua induerunt eaque laetissima ac pulcherrima facie. Hic igitur Primas Iuris naturae est *Grotius*, facile tamen socium admittens *Pufendorffium*; Historiae ecclesiasticae (d) priscis temporibus *Eusebius*, iunioribus *Flacius*; Medicinae olim

(c) Vid. *Acta Philos.* T. III. p. 161. sqq.

(d) *Lutheri* opinio, Comm. in *Genesin* f. 949. b. rati, primum *Compendium historiae* scripsisse *Abrahamum*, inde ab *Adamo* vsque ad sua tempora, debito caret fundamento.

olim *Hippocrates*, nuper *Harueus*; anatomicae scientiae (*e*) *Vesalius*; Iuris publici *Conringius*; Primates Theologiae, iidemque professores theologiae eclectici, *Lutherus*, *Zuinglius* et *Arminius*; Primates Iurisprudentiae ciuilis minus comtae (*f*) *Irnerius*, *Accursius*, et *Bartolus*; tersioris politiorisque *Alciatus* et *Cuiacius*; Primates Philologiae in Germania *Reuchlinus* et *Erasmus*, in Gallia (*g*) *Faber Stapulensis*, in Hispania *Antonius Nebrissensis*; Primas scientiae chronologicae *Iosephus* (*h*) *Scaliger*; Primas artis heraldicae (*i*) *Phil. Iac. Spenerus*; Primas poëtarum Graecorum *Homerus*, Latinorum *Virgilius*. Gallorum *Ronsardus*, Italorum *Dantes*, Germanorum *Opitius*; Primas Historiae literariae in Heluetia *Gesnerus*, in Gallia *Naudaeus*, in Belgio *Vossius*, in Germania *Morhofius*, eiusque successor, *Fabricius*.

XII.

Tertii ordinis ii sunt Primates, qui primi magnum aliquod ac memorabile facinus ediderunt in rep. literaria. Primum hic locum

(*e*) Vid *Stolli* Hist. medicinae P.II. cap.I. §.21. p.414.sqq.
(*f*) *Grauina* lib. I. de orig. Iur. ciu. §. 143. et 144.
(*g*) Vid. *Sammarthanus* Elog. lib. I. cap. I.
(*h*) *Se primum inuasisse hoc argumentum*, ipse scribit in Dedicatione sui operis *de emendatione temporum*. Et in *Prolegomenis* p. 8. dicit, *se omnia noua protulisse*,
(*i*) Vid. *Schmeizelii* Einleitung zur Wapen-Lehre Prolegom. Cap. VII. §. 6. p. 52. sqq.

locum teneat *Moses*, primus ille libri scriptor ex omni aeuo ex omnique natione. Postea primus in Graecia librum scripsit *Pherecydes*, in Germania (k) *Eginhardus*. Cumque hic Latino sit vsus sermone, primus inter Germanos Germanicum librum (l) composuit *Otfridus*. Sic primus Italiae professor fuit *Pythagoras*, Graeciae (m) *Anaximander*. Primus Graecas literas in Italia docuit *Chrysoloras*, in Gallia *Tiphernas*, in Germania *Rich. Crocus*. Primus Hebraicae grammaticae scriptor e Christianis est *Reuchlinus*; primus Madrigalici carminis scriptor in Germania *Casp. Ziegler*us; primus Historiam philosophicam scripsit *Ge. Hornius*; primus Nouellas politicas hebdomadarias *Theophrastus* (n) *Renaudotus*, literarias *Ioan. Gottlieb Krausius*.

XIII.

De hisce Primatibus tria mihi supersunt memoratu digna. Primo scilicet ii ex hoc numero,

(k) Hoc obseruauit *Pag. Gaudentius* lib. de Romanorum philosophia Cap. 106. *Conringius* quidem Comment. de scriptoribus saec. VI. cap. 5. p. 100. *Iornandem* vocat *primum Germanici generis scriptorem*. Sed obserues, quaeso, non patriam Germaniam ei tribui a *Conringio*, sed genus Germanicum. Erat quippe Gothus natione.

(l) Vid. *Poecile* T. I. lib. 4. p. 641.

(m) *Acta Philos.* T. III. p. 181.

(n) Vid. *Acta erud.* 1732. p. 31.

numero; qui inueteratos errores tollere sustinuerunt, criminoso titulo appellitati sua aetate fuerunt *nouatores*, quasi aliquid ob id ipsum falsum ac detestandum sit, quia *nouum*, ac vicissim verum, quia *antiquum* et inueteratum. Deinde iidem non solum ludibriis aetatis suae et insectationibus expositi fuerunt, sed tanquam hostes reip. ac pestilentissimi haeretici acerbissimis excepti (*o*) odiis. Denique id ante omnia velim animaduertas, renouari subinde et emendari faciem literatae reip. solere non caeco aliquo casu, sed auspice et rectore DEO; cuius potentissima prouidentia saepius inde elucet, quod instrumentis vtitur eiusmodi, a quibus nemo exspectasset tantam μεταμόρφωσιν. Quis, quaeso, erat Socrates? Obstetricis filius. Quis Erasmus? Spurius. Quis Lutherus? Pauper monachus. Quis Faber Stapulensis? Rustica proles. Vltimo loco addo, hos, quos dixi, Primates literarios dignos esse praeter caeteros, quorum vitae diligenter et copiose exponantur posteritatique tradantur, ac operae pretium facturum, si quis comprehensas vno volumine edat *Vitas Primatum literariorum*.

XIV.

Habet vero et *consiliarios* suos respublica lite-

(*o*) Vid. Diss. mea de martyriis philosophorum in *Actis Philos.* T. III. p. 88. sqq.

literaria, qui quodammodó inter primates literarios referendi sunt, saltim hoc ipso, dum se praebent consiliarios, pro primatibus certi generis haberi se velle ostendunt. Sunt autem illi consiliarii alii boni, quos inter (*p*) haud vltimum locum obtinet *Verulamius*, alii mali et imperiti: in quem censum supra iam (*q*) retuli scriptorem *Germaniae militiae destitutae*. Estque horum singularis quaedam species, quos *Vtopicos* vocare licebit, quorumque magnum videre erit numerum in *Vtopia* mea (*r*) *literata*.

XV.

Argumentum, quod adhuc tractaui, occasionem mihi praebet dicendi de tribus eorum, qui libros scribunt classibus. Diuidi videlicet ii verissime (*s*) commodissimeque pos-

(*p*) Huc pertinent *Thomasii* Cautelae circa singulas disciplinas, et *Vockerodti* Consultationes scholasticae.

(*q*) Cap. IV. §. 55.

(*r*) Primum huius libri caput iam edidi T. I. *Poecilas* lib. I. p. 95. sqq.

(*s*) Iam veteres eruditam turbam diuiserunt in primanos ac secundanos: id quod ostendi in *Actis Philos*. T. I. p. 586. sq. et T. III. p. 823. Locis e prisco aeuo ibi productis addo nunc *Diog. Laërtii* II. 133. et *Aelian*. IX. 15. Diuisionem illam etiam *Rol. Maresius* produxit pariter et scienter illustrauit lib. II. epist. 57. Clarius vero ac distinctius doceri, si tres faciamus tribus literatorum, maxime eorum, qui libros scribunt, res ipsa docebit. Ac Ciceroni quoque distributio haec placuit

possunt in *primanos*, *secundanos*, ac *tertianos*. *Primani* (*t*) sunt, qui tanta pollent perspicacia, vt non solum inueteratos errores acute cognoscant, iisque laruam veritatis detrahant, sed nouas quoque veritates in apricum proferant. Sunt hi soles coeli literati, quorum tamen nullus caret maculis: vt verius miracula literati orbis vocentur, quam oracula. *Secundanos* (*u*) voco, qui tanta quidem ingenii exsuperantia non sunt, primanis tamen libenter vtuntur doctoribus, veritatesque ab iis propositas, nisi forte obstant errores nimium muniti praeiudiciis, facile (*x*) amplectuntur, easque concinna methodo

placuit ita in *Oratore* cap. 1. scribenti: *Prima sequentem honestum est in secundis tertiisque subsistere.*

(*t*) Hi primani olim vocabantur *auctores classici*. Vid. *Gellius* VII. 13. et XIX. 8. Hos *tenere fasces ingenii*, concinne dixeris cum *Plinio* e Praef. Hist. natur.

(*u*) Eodem plane modo *Seneca* epist. 52. En verba eius! *Quosdam ait Epicurus ad veritatem sine vllius adiutorio fecisse sibi ipsos viam; quosdam indigere ope aliena, non ituros, si nemo praecesserit, sed bene secuturos. Egregium hoc quoque, sed SECVNDAE SORTIS ingenium.* Scilicet alii eruditorum sunt similes fontibus naturalibus, qui e *suo* veluti pectore effundunt aquas; alii fontibus artificialibus, (patrio sermone *fontaines* vocamus cum Gallis,) qui deriuatam aliunde aquam cum ostentatione quadam emittunt, maioremque faciunt, quam naturales illi, admirabilitatem.

(*x*) *Illis* (inquit) *Quintilianus* Instit. orat. cap. vlt. eos dicens,

methodo diserteque traditas (*y*) propagant. *Tertiani* denique sunt, qui secundanis vsi magistris, nec industria iis nec ingenio nec eloquentia pares, sola scribendi sedulitate sunt notabiles, acceptasque ab iis (z) non solum veras, verum etiam falsas sententias mordicus tenent, nouarumque siue verarum siue falsarum doctrinarum praecones hostiliter aggrediuntur.

XVI.

Facile apparet, in primo genere eminere (*a*) iudicium, in altero ingenium, in tertio memoriam. Facile item intelligitur, vlti-

dicens, quos *primanos* appello,) *haec inuenienda fuerunt, nobis* (*Secundanis*) *tantum cognoscenda et discenda sunt. Nobis*, inquit *Minucius* quidam apud *Liuium* lib. XXII. cap. 29. *quoniam prima animi ingeniique negata sors est, secundam ac mediam teneamus.*

(*y*) De his ita scribit *Verulamius* lib. I. de augm. scient. p. 39: *Quidam in SECVNDIS tantum subsistere sat habent, vel subtilis interpretis, vel antagonistae vehementis et neruosi, vel methodici abbreuiatoris nomen ambientes) vtiles redditus et vectigalia scientiarum augeri possunt, patrimonium et fundus minime. Romani etiam equites olim diuidebantur in primos et secundos.* Vid. *Gronouii* Obs. lib. III. cap. 25. p. 673. sq.

(*z*) Hac de caussa non malos se praebent iuuenum studiosorum doctores, imo saepe maximus fit ad eos discentium concursus. Valet et hic distinctio *Ioan. Braunii*, doctum esse alium dicentis inter doctos, alium esse doctum inter studiosos.

(*a*) Ita et *primani* sunt in historia, qui et inueteratas fabellas,

vltimos sibi videri primos, et magnopere praeterea coli ab iis, qui nullo sunt numero, ac ne eo quidem vsque progressi, vt vel minimam scribendo laudem valeant consequi. Facile denique cognoscitur, secundanos vulgo haberi pro primanis, nec tam saepe horum, quam illorum, scripta vendi: id quod iam olim obseruauit *Martialis* in *Lucano*, mediocri poëta, si eum *Virgilio* comparetur, sed quem vulgus libentius legebat, quam *Virgilium*. Ita enim (*b*) loquentem inducit *Lucanum*: *Sunt quidam*, (eruditissimus scilicet quisque,) *qui me dicunt non esse poëtam*, sed historicum metricum: *sed, qui me vendit, bibliopola putat*, esse me praestantissimum poëtam, cum poëmata mea tot emtores, tot lectores inuiant.

XVII.

Admonet me hoc exemplum, *primanos* pariter ac *secundanos*, *tertianos*que diuidi oportere in *reales* ac *verbales*. Nam etiam poëtae et oratores trium sunt classium: pri-

las obseruant et pragmatice tractant omnem historiam; *secundani*, qui ex optimis scriptoribus colligunt historias, deprehensasque ab acutioribus fabulas atro carbone notant; *tertiani*, qui ex historicis apographis addiscunt res gestas, ac veteres fabulas non solum propagant, verum etiam acriter propugnant.

(*b*) Lib. XIV. epigr. 194.

primanique sunt, quos natura (c) fecit summos siue oratores siue poëtas; secundani, quorum scripta plus curae, quam naturae, habent; tertiani, qui ne his quidem arte pares ingenioque, nouissimum constituunt agmen vel oratorum vel poëtarum.

XVIII.

Debent vero cum secundani, tum tertiani rursus in classes minores distribui. Alii scilicet e secundanis fontes, e quibus hauserunt, fideliter monstrant, suosque viae duces frequentissime laudant: alii, dum id non faciunt, mentiuntur, idque aliquando prospero successu, primanos. Ad tertianos quod attinet, hi diuidendi mihi sunt in doctiores et minus doctos. Priori classi adscribo *Georg.* (d) *Hornium* et *Io. Christoph. Becmannum*: quibus quam multi scriptores, etiam ex polygraphis, sunt inferiores!

XIX.

De *secundanis* duo vt obseruem, superest. Primo eos diuido in secundanos natura et in secundanos politicos. Hi, (nam quos significem priori appellatione, perspicuum

 est,)

(c) *Quintilianus* lib. XII. Cap. II: *Quantum poësis ab Homero et Virgilio, tantum fastigium accepit eloquentia a Demosthene atque Cicerone.*

(d) Conf. *Acta philos.* T. I. p. 1057. sq.

est,) vt et infame nouatorum nomen et diras concertationes et ipsam denique egestatem effugiant, subsistendum sibi censent in secundis, sapientes cum primanis, loquentes cum secundanis, interdum etiam cum vulgo. Praestare quippe putant, scriptores esse κατ' ἄνθρωπον, quam κατ' ἀλήθειαν, fructuosiusque esse sentiunt, ciuitatis esse Placentinae, quam Veronensis. Deinde et illud docet historia literaria interior, qui sunt secundani natura, eos, quoties locum primanorum occupare audeant, hoc est, suopte ingenio vtantur ad inuestigandum verum, nouasque, quae quidem ipsis videntur, veritates proferant, turpiter se dare et explodi a cordatioribus.

XX.

Exemplis quidem omnium generum afferendis perlibenter (e) supersederem, sed ne desim historici officio, pauca proferam. Inter Theologos igitur primani (f) erant *Lutherus*, *Erasmus*, *Chemnitius*; secundani *Gerhardus*, *Calouius*, *Melanchthon*, *Witsius*, *Quenstedius*: quanquam facile sentio, fore, qui

(e) Certe nostrae aetatis scriptores viuos ac spirantes in has classes distribuere non ausim, (vno excepto atque altero,) cum, vt vere *Velleius* lib. II. cap. 36. *bulta*, hoc est, periculosa, *sit inhaerentium oculis ingeniorum censura*.

(f) In exegetica theologia primanus est *Seb. Schmidius*,

qui postremum hunc tertianis adscribant faciunt. Inter historicos ecclesiasticos primani sunt *Flacius*, *Dallaeus*, *Blondellus*; secundani *Spanhemius*, *Ittigius*, *Basnagius*; tertiani *Rechenbergius*, *Andreas Caroli*, *Iunckerus*. Inter criticos habes primanos *Lipsium*, *Casaubonum*, *Io. Frid. Gronouium*; secundanos *Gruterum*, *Graeuium*, *Iac. Gronouium*; tertianos plerosque editores auctorum cum notis variorum: quo in numero cum sit *Abr. Gronouius*, tres Criticorum classes habent in vna Gronouiana familia, quem sibi asserant. In philosophia primani erant *Pufendorfius*, *Lockius*, *Thomasius*; secundani *Clericus*, (g) *Buddeus*; tertiani *Iac. Thomasius*, *Bechmannus*, et reliquum Aristotelicorum vulgus. Inter antiquarios tertianum vnum nomino (h) *Io. Rosinum*, qui magno fructu iuuentutis e scriptoribus antiquitatum Romanarum secundanis concinnauit corpus haud inuenustum. Sed manum de hac tabula.

XXI.

Ad accuratam auctorum notitiam et hoc pertinet, vt discernantur auctores cogno-

(g) Hic certe fuit in omni literarum genere secundanus excellentissimus, verissimo nomine dicendus *eclecticus*.

(h) Parem laudem eundemque locum meretur *Pitiscus*, qui *Lexico* suo *Antiquitatum Romanarum* vtilissimo reipublicae literariae non scriptorem, sed descriptorem se praebuit.

mines. Faciunt hoc diligenter *Laërtius*, *Meursius*, *Ionsius*, *Fabricius*, cuius inspiciatur *Bibliotheca Graeca* libro (*i*) quinto. Singulari autem libro, cui titulus: *Homonymoscopia historico-philologico-critica*, istam nauauit operam *Ioannes Mollerus*. Restrictius alii de vno quodam genere auctorum homonymorum singulares composuerunt libellos, vt *Leo Allatius* de *Psellis*, de *Nilis*, de *Georgiis*, de *Simeonibus*; *Io. Meursius* de *Philostratis*; *Antonius* (*k*) *Sanderus* de *Antoniis*; *Andreas Saussay* de *Andreis*; *Io. Alb. Fabricius* de *Fabriciis*; *Erycius Puteanus* de *Eryciis*; *Franciscus Nannius* de *Corneliis*; *Ioachimus Maierus* de *Meieris*; *C. F. Paullinus* de *Paulinis*; *Io. Gottl. Milichius* de *Milichiis*; *Fridericus Quirinus Gregorii* de *Quirinis*; *Adamus Zabinus* de *Raymundis*; *Ge. Henr. Goezius* de *Schmidiis*; *Io. Theodorus Leubscherus* de *Gryphiis*. Quanquam nec negari potest, multos ineptos quoque libellos de claris homonymis prodiisse in publicum, quod genus librorum iam olim risit

(*i*) Cap. 6. p. 830. sqq. Idem in Praefatione Tomi X. exhibet Indicem homonymorm in decem voluminibus *Bibliothecae* suae *Graecae* distinctorum. Conf. *Pag. Gaudentius* lib. de philosophia Romanorum Cap. 24.

(*k*) Huius generis scriptores amore sui nonnihil permotos scripsisse, bene obseruat *Baillettus* Iudic. T. I. P. I. cap. 14. p. 111. sq.

risit (*l*) *Gellius*. Sic in *Deliciis Theod. Crusii literariis* (*m*) exhibetur *Catalogus clarorum Closiorum*, a *Matthaeo Hansio* congestus; in quo tantum abest, vt clara recenseantur nomina, vt ne vnus quidem eorum, qui producuntur, claritudine nominis *Closios antediluuianos*, si qui forte iam tum sub sole fuerunt, antecedat. Scilicet is est plerorumque huius generis scriptorum error, quod existimant, libri sui pretium pendere a multitudine homonymorum potius, quam a claritate et magnitudine. Mea vero sententia maximum operae suae pretium faceret, qui e. g. *de claris Spanhemiis* in titulo promittens Dissertationem, nonnisi de duobus *Fridericis* et vno *Ezechiele* ageret, reliquosque *Spanhemios* erudito silentio praeteriret: quem in modum *Phaedrus* doctos Thraces enumeraturus, ipse Thrax, duos duntaxat laudat in Prologo (*n*) libri tertii, *Linum* et *Orpheum*. Prope omisissem *Christiani Francisci Paulini*, quae minime omittenda videtur, Dissertationem *de claris Asinis et* (*o*) *Asellis*, quae in eius doctissimo opere *de*

(*l*) Noct. Attic. lib. XIV. cap. 6.

(*m*) Vergnügung müßiger Stunden P. VII. p. 49. sqq.

(*n*) v. 56. sq.

(*o*) In hac tamen omissus fuit *Erysichton*, cognomento *asinus*, cuius meminit *Aelianus* Var. hist. lib. I. cap. 27. et rex *Ochus*, quem et ipsum cognominatum fuisse *asinum*,

de asino constituit Sectionis secundae caput secundum. Addo amici cuiusdam monitu, eundem *Paulinum* in sua *Lagographia curiosa sect. II. part. I. cap. III. p. 130. sqq.* et in sua *Lycographia part. II. cap. I. p. 80. 96. sqq.* exhibuisse *claros Hasios* siue *Hasaeos*, et *claros Wolfios*.

XXII.

Auctores etiam (*p*) *polygraphi* commemorari pluribus merentur in historia literaria. Sunt autem hi non vnius generis. Alii dicuntur verius, quam sunt, polygraphi. Tales sunt editores magnae molis operum alienorum, e. g. *Goldastus*, *Graeuius*, *Gronouius*, *Burmannus*, (*q*) *Lunigius*. Tales item sunt auctores librorum nec ingenio perfectorum

num, idem tradit lib. IV. cap. 8. Singularem addo ordinem monachorum, dictum *ordinem asinorum*, quem memorat *Cyprianus* Apolog. Reform. cap. VII. §. 3. p. 871. In Italia quoque fuisse nobilem familiam *Asinellorum*, didici ex *Schotti* Itinerario Italiae p. 160. edit. A. 1655. Adiungo *Asellam*, piam feminam, quam laudat *Hieronymus* epist. 15. et 99; et *Asellum Symmachi* commemoratum lib. IX. epist. 57; et alium *Asellum*, cuius epitaphium producit *Fontaninus* in libro *de disco votiuo* §. 14. p. 39; et clarum illum *Asinium*, de quo *Smetius* T. IV. Epist. sel. 29. p. 214.

(*p*) Vid. *Wowerius* Polymath. cap. 19. p. 216. sq. et *Morhofius* Polyhist. liter. lib. I. cap. 22. §. 28. sqq. et *Baillettus* Iudic. T. I. p. 418. sqq.

(*q*) Polygraphus igitur hic Lipsiensis, de iure Germaniae publico

ctorum nec industria elaboratorum, ac tironum duntaxat vtilitati dicatorum, quos aliorum potius caeca admiratio, quam ipsorum auctorum voluntas, protrusit in publicum. *Lutherum* ac (r) *Melanchthonem* hic nomino, quorum siue ex ore (s) siue ex calamo quicquid effluxit, cupide exceptum a discipulis preloque subiectum fuisse, quis nescit? Ii igitur demum sunt habendi polygraphi, qui ipsi multa elaborarunt et luci (t) exposuerunt publicae.

XXIII.

publico praeclare meritus, maiori iure *claros* inter *poligraphos* adscribetur, quam inter *claros polygraphos*. Operum ab eo editorum catalogus exstat in *Actis erud. Germ.* 69. p. 678. sqq.

(r) Iudicium *Baelii* de *πολυγραφίᾳ Melanchthonis* vid. in eius Diction. v. *Melanchthon* p. 2096. edit. secundae.

(s) Non solum praelectionibus *Lutheri* in libros sacros, e. g. in *Genesin*, id accidit, sed etiam eius sermonibus familiaribus, quorum ingens volumen haudquaquam valet ad referendum *Lutherum* inter polygraphos. Vid. *Seckendorfius* Hist. Luth. lib. III. p. 187. *a*. Referri huc etiam *Spenerus* potest quodammodo, cuius in scriniis quicquid epistolarum theologici argumenti, quicquid concionum sacrarum, post mortem repertum fuit, multis voluminibus publicam in lucem fuit editum.

(t) Editores librorum non inscite diuiseris in *ordinarios* et *extraordinarios*. Illos voco, qui totos se dant scribendis libris, et singulis annis, vel etiam singulis Lipsiensibus nundinis, nouum librum emittunt, editoque vno libro statim se accingunt ad edendum alium.

Horum

XXIII.

Horum rurſus duo ſunt genera. Alii quippe mediocris eruditionis libros edunt, alii eruditiſſimos expolitiſſimosque. In priorem claſſem refero eos, qui tironum (*u*) in gratiam inſtitutiones edunt plurium diſciplinarum. Qualem quidem polygraphum dici ac polyhiſtorem, haud magna laus eſt. Cuilibet enim literarum profeſſori ea, quae didicit, ſuis exponere verbis, ſua proponere methodo, in promptu eſt, modo otium (*x*) ſuppetat et ſcribendi patientia. Quemadmodum igitur *VVagenſeilium*, virum aliis nominibus magnum, non fecit admirabilem *Pera* ſua *iuuenilis*, opus ſex voluminibus conſtans, et omnium paene diſciplinarum inſtitutiones exhibens; ſic nec miramur *Colouium* ob magnum illum librorum catalogum, quem effigiei eius *Bibliis illuſtratis* praefixae inſtar phylacterii Iudaici ſubnexum videmus. Qui enim aliquo tempore philologiae, hinc philoſophiae, atque ad

Horum induſtriam certos intra limites coërcitam vult *Baelius* Diction. v. *Guil. Forbes* not. B.

(*u*) De diſtinctione, qua alii *docti* ſunt *inter doctos*, alii *docti inter ſtudioſos*, vid. *Acta Philoſ.* T. I. p. 1057. ſqq.

(*x*) Lege, quae Celeb. *Ioach. Langius* in praef. ad *Inſtitutiones* ſuas *ſtudii theologici literarias* differit de cauſis ſuae πολυγραφίας, vbi etiam exhibet librorum a ſe editorum catalogum.

ad vltimum theologiae quotidianus professor est, in otioque viuit Academico, quam facile ei est, non indoctas conscribere trium linguarum Grammaticas, totidem linguarum Lexica, Institutiones Logicas, disputatorias, Metaphysicas, Rhetoricas, Poëticas, Epistolicas, Ethicas, Politicas, Physicas, Theologicas, praetereaque Historiam literariam, ciuilem, ecclesiasticam, Consilia et Responsa theologica, Corpus casuum conscientiae, Theologiam moralem, Theologiam polemicam, Commentarium in totam sacram Scripturam, Conciones sacras, Orationes, Disputationes, Programmata, etc.

XXIV.

Tot libros qui mediocri cum ingenio, tum diligentia (y) composuerit, is profecto nomen profiteri suum potest inter polygraphos, licet magnos inter scriptores non item referatur a sapientioribus. Tales sunt omnes illi polygraphi, apud quos *in legem abiit*, vt *Morhofius* ait, *se mutuo exscribere*: quo

(y) In hunc numerum referre audeo *Ciceronem*, eloquentia principem, eruditione non item. Ac nec quis me putet injuria tantum Consulem afficere, en confitentem reum lib. I. de. offic. cap. I. hisce verbis: *Philosophandi scientiam concedens multis, quod est oratoris proprium, videor meo iure quodammodo vindicare.* Simile de *Corn. Celso* iudicium est *Quintiliani* lib. XII. cap. I. scribentis, eum, *mediocri licet virum ingenio*, tamen libros *conscripsisse de omnibus artibus.*

quo quidem nomine celebrari nouimus in primis *Augustinum Barbosam*. Huius generis polygraphorum, quos a genitae prolis copia non male dixeris scriptores *proletarios*, plenam esse Germaniam nostram, iamdudum (z) obseruatum fuit. Scilicet cum vulgus non virtutis, sed molis magnitudinem respiciens, Goliathum maiorem esse heroëm Dauide credat, et, quo quis plures grandioresque libros edidit, eo eum esse sapientiorem eruditioremque, sibi persuadeat, factum est, vt quidam populari (a) huic errori sese accommodantes feliciter obiecerint glaucoma oculis vulgi literati. Quanquam

(z) Vid. *Acta Philos.* T. I. p. 646. sq. Datur igitur vitium aliquod eruditorum, quod *polygraphismum* vocare licebit. Perpetuus hic libros edendi pruritus cum inuadit iuuenes literis nondum satis excultos, id potissimum mali habet, quod impedimento est profectibus in eruditione solida. Labor enim libros componendi assiduus eripit iis tempus ad meditandum et ad plura discenda necessarium: et adeo tales polygraphi pro *Docendo discimus* de se dicere debeant: *Docendo dediscimus*.

(a) Aliter sentit et sapientius *Rol. Maresius*, lib. I. epist. 50. scribens, *se breuis alicuius scripti, modo probi et exacte correcti, auctorem esse malle, quam eiusmodi inemendatorum; in quibus oblita modi millesima pagina surgit, et crescit multa damnosa papyro.* *Thucydidem Lipsius* not. ad. lib. I. Politic. cap. 9 iudicat *res nec multas nec magnas nimium scripsisse, sed palmam fortasse praeripuisse omnibus, qui multas et magnas.* Sci-

quam laus haec non solet esse diuturna, talium scriptorum libris breui intereuntibus ob successionem aliorum eandem crambem recoquentium: quod vel exemplum *Institutionum theologicarum* manifestum facit. Conuenit in eiusmodi polygraphos, quod *Euripides* (b) *Alcestidi* poëtae respondit, se centum versus citius scribere glorianti, quam tres effunderet *Euripides*. *Sed hoc*, inquiebat, *interest, quod tui versus* (c) *in triduum tantummodo, mei vero in omne tempus sufficient.* Conuenit etiam in eos *Salomonis* (d) illud: *In multiloquio non deerit peccatum.* Vti igitur polygraphiam *Erasmi* olim non laudabat *Io. Bapt.* (e) *Egnatius*, sed vituperabat, sic *Balbinus* (f) Iesuita ingenue ad *Christianum*

Scilicet, vt *Plinius* lib. IX. epist. 29. ait, *satius est, vnum aliquid insigniter facere, quam plurima mediocriter.*

(b) Apud *Valerium Max.* lib. III. cap. 7. ext. 1.

(c) *Virgilius*, quaeso, quot et quanta valuisset effundere carminum volumina! At isto pacto male consuluisset famae suae, minor futurus ipsa operum suorum magnitudine.

(d) *Prouerb.* X. 19.

(e) In *Goldasti* Centuria epist. philol. n. 35. p. 151. Ipsum vero *Erasmum* sibi placuisse *polygraphi* appellatione, apparet ex *Colloquio*, quod *Charonta* inscripsit. Ibi enim p. m. 579. se *polygraphum* vocat κατ' ἐξοχήν.

(f) In *Epistolis Weisianis* A. 1716. editis p. 298.

num Weisium: *Tu non es*, inquiebat, *ex numero parientium, sed vomentium. Tot annis singulis* (g) *Comoedias, tot Tragoedias, tot Applausus pangis, vt legitimum tempus ad concipiendum, gestandum, et pariendum deesse videatur.* Acute *Danhauerus* in Dedicatione *Hodosophiae* suae huius generis polygraphorum morbum vocat *logodiarrhoeam*.

XXV.

Inter hos semidoctos (*h*) scriptores alii memoria valent, alii ingenio. Ad prius genus refer praeter modo dictos, traductores librorum ex ignotiore lingua in notiorem, scriptores excerptorum (*i*) historicorum; et alios, qui (*k*) non tam famae, quam fami, scribunt. Posterioris generis *Cardanus* est et (*l*) *Campanella*, et similes nugarum

(g) Recordor hic poëtae Hispani, *Lupi de Vega*, mille et octingentarum comoediarum scriptoris: de quo *Bailletus* T. IV. Iudic. P. II. p. 61. sqq.

(h) Nolim hoc quisquam in contumeliam accipiat. Potest enim aliquis in vna disciplina esse exactae eruditionis, in alia vix mediocris. Memini, A. 1709. in *Actis semieruditorum*, quae tum prodibant, etiam *Schurtzfleischium*, virum alioqui summis eruditissimisque annumerandum hominibus, libri nescio cuius nomine comparere.

(i) E. g. *Erasmus Francisci, Christ. Franc. Paulini, Iac. Dan. Ernesti.*

(k) Inter hos tot Graecorum librorum interpretem, *Guil. Xylandrum*, refert *Huetius* de interpr. p. 278. sq.

(l) Huius librorum catalogum vide in *Actis Philos.* T. I. p. 545.

rum harmamaxarii : quorum vnus *Quirinus Kuhlmannus* (*m*) futurus erat, si vita ei suppeditasset et opportunitas.

XXVI.

Ad polygraphos eruditissimi ingenii vt veniam, horum alii historicorum voluminum, alii philosophicorum, (quo sub titulo omnes proprii iudicii ingeniique felices foetus volo comprehensos,) publicatione nobilitarunt nomina sua. Inter priores quis non agnoscit *Vossium*, *Hottingerum*, *Morhofium*, *Fabricium*? inter posteriores *Cuiacium*, *Petauium*, *Thomasium*, *Clericum*? Vocat hos *Morhofius* (*n*) recte *heroas literarios* : quorum esse arbitror, scribere non scripta prius, vel saltim non satis ante elaborata perfectaque : qualium editione librorum plurimorum etiam (*o*) *Dallaeus* inclaruit, itemque *Conringius*.

p. 545. sqq. Memoratu dignum videtur, *Campanellam* fuisse virum sui nominis. Cum enim *Campanella* Italis significet *tintinnabulum*, maiorem profecto in modum per orbem resonuit nomen *Campanellae*, et ipse studuit, se decantari vbique terrarum, ac gentium similis *Apioni* Polyhistori, quem Tiberius *Cymbalum mundi*, Plinius *publicae famae tympanum* appellabat.

(*m*) Vid. *Morhofius* Polyhist. lit. lib. I. cap. 20. §. 5. et lib. II. cap. 5. §. 63. sqq.

(*n*) Lib. I. cap. 22. §. 37.

(*o*) Suopte hic exemplo docuit, non esse verum in

XXVII.

Operae pretium facturus videor, si praeter eos, quos iam memoraui, celebriores omnis aeui polygraphos, quotquot quidem nunc recordor, in medium produxero. E prisco igitur aeuo magna nomina sunt (α) *Epicuri*, *Chrysippi*, (p) *Varronis*, *Didymi* (q) grammatici, (r) *Origenis*, *Didymi* (s) *Alexandrini*, (t) *Chrysostomi*, (u) *Augustini*; ex aeuo medio *Iosephi* (x) *videntis*, *Michaëlis* (xx) *Pselli*, *Thomae Aquinatis*, *Alberti M.* *Alphonsi* (y)

vniuersum, quod scripserat lib. I. *de vsu Patrum* cap. 5. p. 139: *Doctissimi quique pauca scribunt*, inquiens, *neque alios fere, quam indoctos, insanabile illud scribendi cacoëthes tenet.*

(α) A *Laërtio* lib. X. 26. vocatur *Epicurus* πολυγραφώτατος· ibidem loci *Chrysippi* πολυγραφία memoratur: et §. 25. *Zeno* quoque Epicureus appellatur πολυγράφος ἀνήρ.

(p) *Multimoda satis verendus scriptorum numerositate Varro*, inquit *Sidonius Apollinaris* carm. 23. p. 376.

(q) *Hoc* Didymo *nemo plura scripsit*, inquit *Quintilianus* lib. I. cap. 13. fine.

(r) Vid. *Eusebius* Hist. eccl. lib. VI. cap. 32.

(s) Vid. *Hieronymus* Catal. script. eccl. cap. 109; *Montefalconius* in Prolegom. ad *Palaeogr. Graec.* p. 22.

(t) De hoc omnino vid. *Suidas* v. Ἰωάννης.

(u) Vid. *Gennadius* de script. eccl. cap. 38.

(x) Vid. *Hottingerus* Biblioth. quadrip. P. III. Cap. 2. p. 235. De hoc *Iosepho* differens *Wolfius* Bibl. Hebr. §. 970, p. 564, non meminit eius πολυγραφίας.

(xx) Hunc *Allatius* lib. de *Psellis* §. 33. vocat *omnium* πολυγραφώτατον.

ſi (y) *Toſtati*, *Dionyſii* (z) *Carthuſiani*; ex iunioribus (a) *Athanaſii Kircheri*, *Ioannis Caramuelis*, *Gregorii* (b) *Leti*, *Caluini*, *Coccei*, *Ioannis* (c) *Gerbardi*, *Abasueri Fritſchii*, *Theophili* (d) *Raynaudi*, *Iacobi* (e) *Gretſeri*, *Abrahami* (f) *Bzouii*, *Alberti* (g) *Miraei*, *Barthol.* (h) *Kekermanni*, *Andreae* (i) *Tiraquelli*, *Caroli* (k) *Sorelii*, *Balthaſaris* (l) *Boni-*

(y) Hunc *copia librorum ſcriptorum omnes mortales ſuperaſſe*, credit *Caſaubonus* in *Caſaubonianis* a *Wolfio* editis p. 25.

(z) Vid. *Tritbemius* de ſcript. eccleſ. Cap. 820.

(a) Polygraphos ſaeculi decimi ſeptimi recenſet *Wittenius* Praef. ad *Diar. biograph.* lit. C. fol. 4. Idem ad A. 1669. d. 24. Octobr. memorat Anglum polygraphum, *Guil. Prynnium*, quem *alterum* vocat *Alphonſum Toſtatum*.

(b) Vid. *Miſcell. Lipſ.* T. X. p. 27. ſq.

(c) Vid. *Fiſcherus* in Vita eius p. 368. et 374. ſq. *Gerbardum* hunc ob librorum ipſius inſignem multitudinem *Adamantium* (id eſt, *Origenem*) *Germanicum* vocat *Calouius* in Praef. gener. praemiſſa *Bibliis illuſtratis*.

(d) *Acta erud.* Suppl. T. VII. p. 104.

(e) *Miraeus* de ſcript. ſaeculi XVI. cap. 195.

(f) Ibidem cap. 161.

(g) Vid. ipſe *Auctar. ſcript. Eccl.* p. 108. ſq. et p. 113.

(h) *Wittenii* Diar. biogr. A. 1609. d. 25. Iulii.

(i) *Sammarthanus* Elog. Gall. lib. I. cap. 29.

(k) Hic ipſe edidit catalogum librorum ſuorum, annexum ſuae *Bibliotheque Françoiſe* p. 349. ſqq.

(l) Hic permagnum editorum ab ſe librorum catalogum exhibet

Bonifacii, *Christoph. Cellarii*, *Io. Henrici Maii*, *Gothofr. Arnoldi*, *L. E.* (*m*) *Dupinii*, *Iacobi* (*n*) *Basnagii*, *Nic. Hier. Gundlingii*, *Io. Franc. Buddei*, *Io. Andr. Schmidii*, et, qui primo loco nominandus erat, (*o*) Papae *Benedicti XIII.* Ex iis, qui supersunt, non debeo silentio praeterire *Io. Alb. Fabricium*, *Christoph. Matth. Pfaffium*, *Burc. Gotth. Struuium*, *Ioan. Marckium*, *Ioannem* (*p*) *Clericum*, *Val. Ern. Loescherum*, *Io. Christoph. Wolfium*, *Io. Petrum Ludouici* siue *de Ludewig.*

XXVIII.

Caeterum cum non solum peccent eorum permulti, qui nimium scribunt, verum etiam nil scripsisse aliquando sit in vitio, hanc arripio occasionem, quaedam differendi de (*q*) ἀγράφοις, vt sic loquar, eruditis. Ex

exhibet *Historiae ludicrae* lib. XX. cap. 15. praemissa hac praefatiuncula: *Hac nos quoque vbertate donati inter polygraphos merito numeramur. Atque vtinam tam bonos, quam multos, ingeniolum nostrum partus produxerit!*

(*m*) Vid. *Iournal literaire* T. I. p. 203.

(*n*) De quo vid. *Acta erud. Germ.* P. 130. p. 700.

(*o*) Eius catalogus librorum exstat in *Bibliotheca Dominicanorum*, itemque in *Pinacotheca Beneuentana.*

(*p*) Hic de sua ipsius polygraphia permodestum fert iudicium T. XVI. Biblioth. anc. et mod. p. 423.

(*q*) De doctis *agraphis* nonnihil reperies in *Mart. Hanckii*

Ex veteris aeui philosophis *Pythagoras*, *Socrates*, et *Epictetus* solo ore docuerunt; mihi, non magis prodesse humano generi, qui libros scribant bonae frugis, quam qui totos se dent erudiendae iuuentuti, atque ita plures faciant idoneos ad praecepta sapientiae tum viua voce, tum scribendis libris optimis propaganda. Inter agraphos recentiores *Franciscum Roaldesium*, IÇtum Gallum, laudat (r) *Sammarthanus*, qui tamen, cum idem de *Petro* (s) *Danesio* refert, errasse deprehenditur. Verius adiungit *Iacobum* (t) *Fayum*, quem ideo ait a libris scribendis abstinuisse, quod et vanae gloriae studium fugiendum videretur, et ineptum sit, post absolutissimas tot veterum lucubrationes publicare libros nouos. Sed quam inepta sit haec excusatio, cum perspicuum sit, cumque solis iis ea placere queat, quos tenuitatis suae conscientia tacere cogit, iis, qui scribere valent vtilissima lectuque dignissima, illud *Cicero-*

ckii Orationibus A. 1679. editis p. 203. sqq. Et *Bentingius* A. 1702. Rintelii edidit Disputationem *de caussis, cur nonnulli eruditi nihil in lucem ediderint*, in qua tamen exempla agraphorum omisit. *Crenius* vero aliquot agraphos nominatim producit P. IV. Animaduers. philol. p. 228. sqq.

(r) Elog. lib. VI. cap. I.

(s) Lib. I. cap. 9. vbi vid. annotatio mea.

(t) Lib. IV. cap. 3. n. 11.

tis, (*u*) obiicio: *Communis utilitatis derelictio est contra naturam*, hoc est, contra ius naturae. Ac, ne poëticum illud mihi quis occinat: *Bene qui latuit, bene vixit*, sententiam audiamus (*x*) *Senecae*: *Illi latere sciunt, non viuere. Multum autem interest, vtrum vita tua otiosa sit, an ignaua.* Concludatur eiusdem Sophi praeclaro (*y*) illo: *Eruditionem nec iactare debes nec abscondere.*

XXIX.

Sed redeo ad *Sammarthanum*, qui alium nobis ἀγραφον *lib. IV. cap. 13.* producit, *Claudium Puteanum*; quem eo magis dolendum est a scribendo abstinuisse, quod, si *Cuiacio* (z) fides, *vir fuit et disciplina omni instructissimus, et ingenio prudentiaque acutissimus.* Adiungo *Octauianum* (*a*) *Pantagathum*

(u) Lib III. de officiis cap, 6.

(*x*) Epist. 55. Audiamus et *Ambrosii* verba lib. I. Offic. cap. 3: *Si pro otioso verbo reddemus rationem, videamus, ne reddamus et pro otioso silentio.* Nec illud *Siracidae* praetereomittamus cap. XX. 32: *Sapientia occulta* (Perpene *Lutherus*: Ein weiser Mann, der sich nicht brauchen lässet,) *et thesaurus abditus, quae utilitas in utroque?*

(y) Epist. 19.

(*z*) Oseruat. lib. XVII. cap. 20. Conf. *Klefekeri* Biblioth. praecocium p. 303. sq.

(*a*) De eo vid. Elogia *Tissierii*, et *Miraeus* de script. saeculi

thum, quem eam ob causam, quod e doctrinae suae fonte vberrimo nihil profluere in publicum passus est, *Lipsius* (*b*) vocat *virum magnum, altum, et qui esse doctus eligeret, quam videri.* Nec omittendus *Fridericus Myconius*, qui hanc (*c*) afferebat suae ἀγραφίας excusationem: *Scio, multos voluisse, vt causam Christi et Lutheri etiam scribendo et libris ac commentariis adiuuarem. Sed videbam, ad quid maxime vocatus essem, vt essem vox clamans ad parandam viam Domini. Et videbam, Spiritum S. nunc dedisse scribam doctum, linguas eruditas et prorsus igneas: ita vt superbia esset, si ego vellem post Lutherum, Philippum, Brentium fieri aliquis cornix aut graculus.* *Ludouicum* quoque *Tronchinum* huc refero, theologum Geneuensem, de quo ita (*d*) *Turretinus*: *Fuit, liceat dixisse, fuit*

Cc 5

saeculi XVI. cap. 99. Huic *Pantagatho* cum acciderit, vt alii ipsius emendationes criticas publicarent sparsim, obseruo, etiam *Gatakerum* lib. II. Cinni sui cap. 10. 11. et 12. duorum agraphorum, *Guil. M*[illegible] et *Jo. Leifeldii* doctas aliquot S. Scripturae locorum interpretationes ab interitu vindicasse suoque muniisse suffragio.

(*b*) Comment. in *Tacitum* p. 98.

(*c*) In epistola ad *Eberum* A. 1546. scripta, et nuper a *Io. Ge. Junckero* edita post *Ant. Probi* de Myconio *Orationem* p. 82.

(*d*) Opusc. T. I. p. 277.

fuit vna eius virtus, quae publico commodo non parum noceret. Modestiam intelligo. Cum enim eximias lucubrationes magno cum literarum fructu potuisset emittere, tamen adeo modeste de se suisque sentiebat, vt nullum fere ingenii sui monumentum reliquerit. Digna item est, quae legatur, *Mart. Schenckii* (e) epistola, qua et suam ἀγραφίαν excusat et aliorum πολυγραφίαν reprehendit. Etiam *Mart. Ruarus*, qui tamen (f) *Sam. Naerani* ἀγραφίαν accusat, voluit esse (g) vnus ex agraphis. Quanquam is scripserat nonnulla, se mortuo edenda, quae vellem non periissent, (fuit enim vir insigni et iudicio et eruditione et eloquentia et modestia praeditus: vt dolendum sit, tot tantisque virtutibus coniunctam fuisse Socinianam haeresin:) si vere scripsit ipsius filius in praefatione ad *Epistolarum Centuriam secundam, ea ita comparata fuisse, vt nullius conscientiam sint turbatura, sed solummodo ad mores corrigendos pietatemque colendam incitatura.* Denique illud memoratu dignum videtur, quod *Adrianus* (h) *Cattenburgius*, cum in locum *Lim-*

(e) In *Schelbornii* Amoen. lit. T. X. p. 1051. sqq.
(f) Epist. p. 311.
(g) Vid. eius Epist. p. 192 et 195. Conf. *Zeltneri* annot. p. 8.
(h) Vid. ipsius Bibliotheca scriptorum Remonstrantium p. 31. sq.

Limborchii fieret Professor theologiae, nullum adhuc librum ediderat, qui ex eo tempore praeclaris scriptis nobile consecutus nomen est.

XXX.

Vltimo loco obseruo, tres esse classes doctorum hominum τῶν ἀγράφων. Alii nec voluntatem habent scribendi nec facultatem: hique scriptores librorum, etiam eruditos, contemnere (*i*) solent, quasi otio suo abutentes et superuacaneis fungentes laboribus. Ipsorum vero silentium prudentiae fructus est: quippe, vt habet tritum illud, *dum tacent, philosophi* (*k*) *manent*. Alii et facultatem scribendi habent et voluntatem, sed (*l*) otio et aliis opportunitatibus destituuntur: quos quidem nemo reos egerit peccati, modo vera sit haec excusatio. Denique aliis et facultas et otium suppetit ad scribendum, qui tamen siue ignauia siue timore

(*i*) Notat hoc agraphorum vitium *Frid. Spanhemius* in Praef. ad Dub. Euahg. p. II. p. 2. Scilicet facilius est, orbi literato reddere *Zoilos*, quam *Homeros*.

(*k*) Id est, eruditi habentur a vulgo: cum contra alii illud *Alexandri* laudent apud *Curtium* IV. 14. 3: *Ob id ipsum, quod ignoti, ignobiles sunt. Nunquam ignorantur viri fortes.*

(*l*) Vid. *Poecile* mea T. I. lib. 4. p. 540. sq. Caeterum hi pulchre fecerint, si suas meditationes, quibus nouas veritates eruerunt, breuiter literis mandent, ac tum publi-

more quodam (*m*) auocantur ab augendis hac ratione reipublicae literatae commodis. Hos ego cum peccare non dubitem, tamen facile assenserim, si quis, peccatum tantummodo veniale ab iis peccari in tanto scriptorum bonorum prouentu, contendere voluerit. Nec multum oratores agraphos peccare existimo, *qui*, vt ait (*n*) Cicero, *putant, maiorem visum iri suam dicendi gloriam, si in existimantium arbitrium scripta sua non venerint.*

XXXI.

Epistolographi quoque singularem constituunt auctorum classem, agitque de iis *Morhofius* (*o*) duobus in capitibus. Addatur *Buddei* Dissertatio *de aucta insigniter per recentissimas quasdam epistolarum collectiones re*

publicent. Tantulum enim otii nemini deest. At talia publicandi occasionem praebuerunt editores *Bibliothecae Bremensis*, *Miscellaneorum Lipsiensium*, ac similium syllogarum.

(*m*) Has duas ἀγραφίας caussas iam olim protulit *Plinius* lib. VII. epist. 25: *O quantum eruditorum*, inquit, *aut modestia ipsorum aut quies operit et subtrahit famae!* Acutius vero de talibus iudicat *Horatius* lib. II. sat 3. v. 13: *Inuidiam placare parant virtute relicta.*

(*n*) In *Bruto* cap. 24. Talis agraphus erat *Ge. Gorgius*, Superintendens Iettebsis, qui nullam suarum concionum, quas tamen audientes admirabantur et magnifice praedicabant, edi passus est.

(*o*) Polyhist. lit. lib. I. cap. 23. et 24.

re literaria. Multum sane prodest epistolarum lectio in historia cum (*p*) literaria, tum et reliqua. *Historia epistolaris omnium certissima est*, inquit Alexander VII. P. M. apud *Pezium* in *epistola* (*q*) *apologetica contra Iesuitas.* Scilicet epistolae sunt colloquia familiaria, in quibus multa proferuntur, quae vel non sustinemus narrare publice, vel libris inserendi vix vllam habemus occasionem: vt adeo epistolis eruditorum contineatur *historia literaria anecdota.* Vere *Lipsius* in Praefatione ad librum I. *epistolarum miscellorum*: *Detegimur*, inquit, *in epistolis, et subiicimur oculis paene nudi. Nosse me aut alium vis? Epistolas lege, quae depingunt. Ingenii mei, affectus, iudicii, imo et vitae, non vana imago istic. Alibi fucus et simula-*

(*p*) Adeo vtilis est lectio epistolarum in historia literaria, vt aperte fatear, me ex *Epistolis* illis *obscurarum virorum* multa didicisse historiam illam vel illustrantia vel locupletantia. Aliquando etiam e *Sidonii Apollinaris epistolis* cognoui statum rei literariae, qui fuit saeculo quinto in Gallia, simulque nomina virorum ingenio excellentium, qui illo temporis tractu magna doctrinae laude inter Gallos floruerunt. Lege praeclare de vsu epistolarum in historia literaria differentem *Hottingerum* Biblioth. quadrip. P. I. cap. 6 p. 108. sq. Ibidem consilium dat p. 110. de instituenda Societate epistolica: quod etiam *Tenzelio* venit in mentem *Biblioth. curiosae* A. 1704. p. 200. sq.

(*q*) Pag. 239.

simulatio habitat: hic candor, hic veritas, et nonnisi natiuus ille color. Consequitur hinc, plura arcana literaria in illis reperiri epistolis, quas scriptor sperat ab vno tantum lectum iri, quam in iis, quas auctores ipsi publicant. Vnde epistolae, quae post mortem demum scribentium eduntur, sunt habendae pro testibus et fidelioribus et loquacioribus. Caeterum inter epistolas historiam literariam (a) illustrantes praecipuae sunt epistolae *Erasmi, Melanchthonis, Mureti, Eobani Hessi, Petrarchae, Boxhornii, Rolandi Maresii, Grotii, Vossii, Scaligeri, Casauboni, Lipsii, Salmasii, Sarrauii, Reinesii, Patini, Richteri, Baelii.* Maiorem quoque in modum iure laudatur *Burmanniana epistolarum literariarum sylloge*, quae in quinque maioris formae voluminibus Leidae publicata fuit A. 1727.

XXXII.

Ne vero tot ineptiis, totque inutilibus lectori rebus, quibus scatere solent epistolae

(a) *Basilii M.* epistolae quam multum illustrent historiam saeculi quarti ecclesiasticam, his verbis docet *Dupinius* Biblioth. eccl. T. II. p. 268: *In huius epistolis conspicitur tota historia illius aetatis ad viuum depicta, varii ingeniorum characteres, singularum partium rationes oppositae, causae, propter quas agerent, et quibus artibus res suas ad optatum finem adducerent. Ibi status Ecclesiarum Orientalis et Occidentalis viuidis et natiuis coloribus adumbratus est.*

lae familiares, oneretur orbis literatus, sed labor legentium compendifiat, sapienter excogitatum fuit a quibusdam, vt ex epistolis literatorum nondum editis excerpantur et edantur ea duntaxat, quae cognouisse iuuat lectores, et quibus amplificatur historia literaria. Hoc modo *Tenzelius* (r) excerpta ex *Mutiani Rufi* epistolis protulit in primo *Historiae Gothanae* Supplemento, eiusque secutus est vestigia *Struuius* in *Actis literariis*, *Ritmeierus* in *Conringianis epistolicis*, Editor *Nonae collectionis librorum rariorum* fascic. III. p. 548. sqq. Ipse quoque talia excerpta epistolica edidi tum in laudatis *Struuii Actis literariis* fascic. VIII. p. 30. seqq. et p. 67. sqq. tum in *Poecile* mea, quam pluribus locis ornarunt eiusmodi excerpta, liberaliter mihi magna epistolarum Mss. volumina suppeditante illusti illo *Vffenbachio*.

XXXIII.

Proxime se applicant merito epistolis his literariis *Itinera literaria*, quorum auctores ea diligenter describunt, quae suis ipsimet oculis deprehenderunt ad literariam historiam pertinentia. Primo est hic loco memorandus *Baudeloti* *Dairualii* liber Gallicus, iterum A. 1693. editus Lutetiae, *de vtilitatibus itinerum literariis*: cuius argumenti et sunt tres lectu dignissimae *Orationes*, *Io.* *Fabri-*

(r) Vid. ipse *Biblioth. cur.* A. 1704. p. 202.

Fabricii de vtilitate, quam Theologiae studiosus ex itinere Italico capere potest, Altdorfii 1678; *Andr. Ad. Hochstetteri de vtilitate peregrinationis Anglicanae*, Tubingae 1697; et *Bernh. Raupachii de vtilitate peregrinationis Danicae*, cum accessione multarum annotationum iterum edita Hamburgi 1717. Ipsorum vero huius generis Itinerariorum haec sunt potiora. *Nic. Clenardi Epistolarum* (in itinere scriptarum) *libri* (s) *duo*, Mabillonii *Iter Germanicum*, Montefalconii *Diarium Italicum*, Benthemii *Iter Hollandicum literarium*, eiusdem *Iter Anglicum*, Burneti *Iter per Heluetiam et Italiam*, Iac. Sponii et Ge. Wheleri *Itinerarium*, Iac. Tollii *Epistolae itinerariae*, Maxim. Missonii *Iter Italicum*, Francisci et Andreae Schottorum *Itinerarium* (t) *Italiae*, Turnefortii *Iter in orientem Regis sui iussu* (u) *susceptum*, Martenii ac Durandi, Congregationis S. Mauri monachorum, *Itineraria* (x) *literaria*, Iodoci Sinceri

(s) *Rariores* esse has Epistolas, obseruat *Morhofius* lib. II. Polyhist. liter. cap. 10. §. 35. Idem monetur in *Bibliotheca Reimmanniana* p. 949. vbi et accurata exhibetur earum recensio. Meis in manibus est editio nitida Wecheliana anni 1606.

(t) Huius optima et locupletissima est editio Amstelodamensis anni 1655.

(u) Recensetur in *Actis erud.* 1719. p. 195. sqq.

(x) Vid. *Acta erud.* 1718. p. 488. et A. 1725. p. 54.

ceri (quo ſub nomine latere placuit *Iuſto* (y) *Zinzerlingio*,) *Itinerarium Galliae*, Argentor. 1617; Gotfr. Hegenitii *Itinerarium Friſio Hollandicum et* Abr. Ortelii *Gallo-Brabanticum*, Lugd. B. 1630; Abr. Goelnitzii *Vlyſſes Belgico-Gallicus*, ibidem editus A. 1631. Adiungo Theophili Daſſiliandri *Commentarium itinerarium*, et Ioan. Raii *Iter per Germaniam, Italiam et Galliam*: quorum priore doctos Italiae viros eorumque opera laudari; poſteriore, quicquid ad viros doctos, rem literariam, et ſcripta doctorum pertinet, diligentiſſime deſcribi, teſtis eſt (z) *Morhofius*. Denique addo, auctorem *Bibliothecae curioſae*, quae Treuoltii A. 1704. prodiit, tomi ſecundi quarto in capite admodum venuſtam exhibere ideam ſuſcipiendae per Italiam peregrinationis literariae p. 48 - 78.

XXXIV.

Sequitur, vt et eorum laudem inſtitutum, qui ad augendam ſcientiam humanam in omni literarum genere breues quidem illas, ſed rarioris argumenti accurateque elaboratas diſſertationes (a) coniuncte emiſerunt, partimque adhuc emittunt, ea ſcili-cet

(y) Refert id *Ge. Richterus* Epiſt. p. 90.

(z) Polyhiſt. lit. lib. I. cap. 21. §. 3.

(a) Addo, eiuſmodi ſingulares obſeruationes ſubinde etiam

cet exponentes, de quibus vel nemo dum scripsit vel nemo satis erudite scripsit. Horum alii in societatem coierunt, compositasque a sociis lucubrationes per vices ediderunt; alii suas solorum meditationes eodem modo exposuerunt et luci et censurae publicae. Ad societates illas literarias quod attinet, nasci coepit A. 1700. sylloge *Obseruationum selectarum* Latinarum Halensis, A. 1704. *Obseruationes selectae* Germanicae, A. 1712. *Histoire Critique de la republique des lettres*, A. 1716. *Miscellanea Lipsiensia*, A. 1717. *Parerga Academica* Ienensia, et *Societatis colligentium Wittebergensis Apparatus literarius*, et *Memoires de literature de l' Academie Royale des Inscriptions et des belles letres*, A. 1718. *Bibliotheca nouissima Obseruationum* Halensis, et *Bibliotheca Bremensis*, A. 1725. *Amoenitates literariae Schelhornianae*, et *Analecta literaria Societatis caritatis*, et *Bibliotheca Lubecensis*, A. 1727. *Meletemata Thorunensia*, et *Sylloge Beyschlagiana*, A. 1728. *Museum Bremense*, A. 1733. *Miscellanea Duisburgensia*, A. 1734. Hessisches Hebe-Opffer, et (collectore *Io. Christoph. Colero*) Nützliche Anmerckungen. XXXV.

etiam occurrere in *Actis eruditorum*, in Rengeriana *Noua Bibliotheca*, in Italico *Diario literario*, in *Diario Loescheriano theologico*.

XXXV.

Ex altero ordine harum syllogarum A. 1697. edere coepit *Thomas Crenius Animaduersiones philologicas et historicas*, A. 1699. *Io. Clericus* sua *Parrhasiana*, A. 1704. anonymus (b) *Bibliothecam curiosam* Treuoltiensem, A. 1706. *Nic. Hier. Gundlingius Otia*, A. 1707. idem *Obseruationes selectas*, (quarum tamen primus dontaxat tomus exiit,) A. 1707. *Clericus Syluas philologicas*, A. 1713. *Theodorus Crusius Amoenitates literarias*, (Vergnügung müßiger Stunden) A. 1715. *Gundlingius Gundlingiana*, et *Sallengrius Memoires des literature*, et *Mich. Lilienthalius Selecta historica et literaria*, A. 1719. *Henr. Scharbauius Parerga sacra*, A. 1722. ipse *Poecilen* meam, A. 1723. *Petrus Zornius Opuscula sacra*, A. 1724. *Io. Mich. Weinrichius Obseruationes historicas et philologicas*, A. 1725. *Io. Christoph. Colerus Anthologiam*, et *Ioan. Gottfr. Lakemacherus Obseruationes philologicas*, A. 1727. *Io. Frid. Christius Noctes Academicas*, et *Io. Christoph. Krusickius Vindemias literarias*.

XXXVI.

Viris doctrinae fama conspicuis, ad quorum notitiam abhuc viam monstraui, ad-

(b) Vid. Act. erud. Supplem. T. V. p. 181.

(c) Ne quis forte me barbarismi reum agat, auctoris [illegible]

iungo auctores (*c*) feminini generis, de quibus *Owenus* (*d*) verissimum fert iudicium his verbis:

Musae sunt generis muliebris, Apollo virilis:
Vnus enim Musis praestat Apollo nouem.

Plures exstant libri de doctis mulieribus, *Menagii*, *Lehmii*, *Gottfr. Olearii*, *Paschii*, *Schulteti*, *Paullini*, *Iunkeri*, *Eberti*, *Meuschenii*, *Omeisii*, *Iac. Thomasii.* Adde mea *Acta Philosopharum*, et *Gynaeceum fanaticum Feustkingii*, et *Rolandi Maresii* epistolam 52. libri secundi.

XXXVII.

Digna sunt celebriores Musarum cultrices, quarum hic producantur nomina. E prisco

vox generis vtriusque est. Apud *Virgilium* AEn. XII. 159. *auctor audendi* est Iuno. *Ouidio* Sappho vocatur *auctor* Epist. Heroid. v. 3. et Medea Metam. VII. 157; *Liuio* Theoxena XL. 4. Rursus *Ouidius* in epistola Hypermnestrae v. 110. *senectutem* vocat *auctorem*. *Macrobius*, lib. I. Somn. Scip. cap. XI. lunam vocat *mortalium corporum et auctorem et conditricem*. Atque *Augustinus* in *Grammatica* sua p. m. 235. dicere nos iubet *hic et haec auctor, hi et hae auctores*. Hac occasione et obseruo, Agrippinam, Neronis matrem, vocari *conditorem Coloniae Vbiorum* a Tacito. Germ. cap. 28.

(d) Lib. I. epigr 60.

prisco igitur aeuo memorari merentur (e) *Theano, Sappho, Cleopatra, Arete, Leontium, Sulpicia, Zenobia*; ex medio *Proba Falconia, Hypatia, Eudoxia*, Theodosii II. Imp. vxor, *Eudocia* Constantini Ducae Imp. (f) vxor, *Heloissa, Roswita, Anna Comnena*; ex nouo, quod vocamus, aeuo *Olympia Fuluia Morata, Argula (g) Stauffia, Aloysia Sigaea, Rupeae*, mater (h) et filia, *Elisabetha Ioanna Westonia, Cassandra Fidelis, Elstobia, Maria Iarsia Gornacensis, Lucretia Marinella, Maria Sibylla Meriana, Helena Cornara, Hulieria, Schurmannia, Magdalena Scuderia, Murouia Guionia, Io. Eleonora Petersenia, Antonia Burignonia, Anna Daceria, Sophia Elisabetha (a) Brenneria, Christiana Mariana Ziegleria*. Adiungimus extra ordinem, quippe summo laudandas loco, tres Reginas,

 Elisa-

(e) Hanc etiam viris omnibus priorem scripsisse historiam aliquam philosophicam, obseruaui in *Actis Philos.* T. I. p. 178.

(f) De hac vid. *Montefalconius* Palaeogr. lib. I. cap. 9. p. 109. et lib. IV. cap. 5.

(g) Vid. de ea *Seckendorfius* in Indice Hist. Luth. et in Supplem. Indicis §. 74.

(h) *Sammarthanus* Elog. lib. III. cap. 24.

(a) Huius Vita exponitur in *Nouellis literariis* Kohlienis anni 1734. p. 818. sqq.

(i) De

Elisabetham (i) Angliae, *Margaritam* (k) *Valesiam* Nauarrae, et *Christinam* Sueciae; quae certe quidem non honoris gratia ob qualemcunque literarum gustum, sed ob singularem eruditionem maximo merito relatae sunt in numerum mulierum literatarum.

XXXVIII.

Haud alienum fuerit, tribus veluti verbis attingere malae notae auctores, inter quos praecipui sunt *plagiarii* ac *docti impostores*; quorum illi aliena vindicant sibi, hi sua venditant pro alienis. Scilicet etiam literarium coelum suos habet soles, lunas, *stellas*, et planetas. *Planetarum* nomen merentur docti impostores, vel potius *planorum*. *Soles* et *stellae* sunt, qui suapte luce radiant, ac proprii ingenii face illustrant orbem literatum. *Lunae* denique *literariae* appellari possunt, qui nil propriae lucis habentes, aliena exsplendescunt, et aeque, vt naturalis illa luna, longe magis videntur, quam sunt, lumina mundi. Hos vocare solemus *plagiarios*,

(i) De miris huius reginae in literis profectibus legi meretur *Vita Rogerii Aschami*, quo ea magistro fuit vsa. Digna quoque, quae hoc loco laudetur, est infelix illa Anglorum regina, *Iana Graia*, cuius de amore erga literas quoque relatum legitur in *Memoires Litt. de la Gr. Bretagne* T. XVI. p. 518. sq. aeterna dignum est memoria.

(k) Vid. Elogia *Sammarthani* lib. I. cap. 17.

giarios, quos tamen aequum eſt diſtinguere in *craſſos* et *ſubtiliores*, hoc eſt, cautius peccantes. Poſterioris generis ſunt, qui e plurium libris congerunt, quicquid ſcribunt, *deſcriptores* verius, quam *ſcriptores*: qualium ſcriptorum plenam eſſe noſtram Germaniam, teſtis eſt (vtinam falſus!) ſub *Monzambani* perſona *Pufendorfius* in Praefatione. Hi graculo illi Aeſopio ſimiles, quam nudi et ridiculi euaſuri ſunt, ſi pauo ſuas quisque pennas repetierit!

XXXIX.

Sed hos quidem dimittamus, et ad alteros veniamus, qui totos aliorum libros inuerſis veſtigiis Caci iſtar Virgiliani faciunt ſuos. Hos inter famoſiores ſunt *Georgius Beckerus*, editor *Oratoris extemporanei*; *Petrus* (a) *Galatinus in Arcanis catholicae veritatis*; *Macrobius*; (b) *Laurentius a Villavincentio*; *Ouzelius* in notis ad *Minucium Felicem*. Incidi ipſe aliquando in eiusmodi raptorem

(a) De hoc vid. *Hottingerus* T. VI. Hiſt. eccl. p. 98. ſqq.

(b) Hunc *perfrictae frontis plagiarium* appellat [illegible]*nius* in *Methodo* ſua *ſtudii theologici*. Conf. *Buddei* Iſagoge hiſt. theol. p. 13. et 14. Sed cauſam dicit pro illo *Laurentio Andr. Sam. Geſnerus*, in *Sylloge Beyſchlagiana* 762. ſq. manifeſtum faciens, eum tantum videri voluiſſe collectorem et ſimul emendatorem horum librorum, ac laudabili dolo, vt ſcilicet legerentur a ſuae ſectae hominibus, eorum auctoris haeretici nomen ſubtraxiſſe.

ctorem, cum Dissertationem illam elaborabam, qua erroris conuici eos, qui credunt, Friderici Imp. collo pedem imposuisse Pontificem. Scilicet offerebatur mihi eodem de argumento Dissertatio *M. Io. Danielis Artopaei*, Lipsiae A. 1673. edita, quam et adducit *Casp. Sagittarius Introd. ad Hist. eccl.* cap. XXIV. §. 39. p. 631. et ex hoc *Struuius Bibl. hist.* cap. VII. §. 14. p. 158. Quam quidem Disputationem perlegenti mihi statim apparuit, eius auctorem turpissimum commisisse plagium. Descripserat enim eam, vix verbis interdum, sed leuiter mutatis, aut transpositis, ex *Io. Gerhardi Confessione Catholica*, vbi in Praefatione eademque Dedicatione, libri secundi parti primae praefixa p. 336. 337. 338. et 339. editionis nouissimae tota illa Dissertatio reperitur. *Artopaeus* autem ille ne prooemium quidem suum de suo adiecerat, sed et hic *Gerhardi* compilarat scrinia: id quod cuiuis ex collatione manifestum potest reddi. Quo vero magis illa fraus lateret, ne semel quidem fecit mentionem nominis *Gerhardini*. Illud nimiae est impudentiae et plane inexcusabilis, quod in fine suae Dissertationis *DEO gratias agit pro concessis* (ad furandum scilicet) *viribus*. Memoratu etiam dignus est *Donatus Acciaiolus*, qui vitam Caroli M. ab *Eginbardo* compositam edidit pro suo ipsius opere; itemque *Frid. Gladouius*, de cuius plagio cum

turpi

turpi ignorantia coniuncto exstat singularis liber *Herbstii*, an. 1718. editus; et, qui an. 1724. illustrem occupauit inter plagiarios (m) locum, *Maximilianus Wietrowskius*.

XL.

Vnum tamen habeo plagiarium, cui nolim atram notam inurere, *Cyprianum*, martyrem sanctissimum. Is paene totum suum *de idolorum vanitate* libellum hausit e fonte *Minucii Felicis*: verum ea re non sibi gloriam, sed lectoribus suis vtilitatem afferre studuit. Cum enim *Minucii* libellus vix vllius esset in manibus, non sibi religioni duxit martyr, ex eo decerpere, quae illa tempestate ciuibus suis cognitu necessaria iudicabat, et singulari concludere libello. Sanctus igitur viri scopus eius operam discernit ab eorum plagio literario, qui solam sui nominis gloriam habentes propositam, alienas laudes impudenter in se transfundunt. Scilicet aegrotis mentibus mederi cupiens vir sanctus, sufficere putabat, si iis optimum propinaret medicamentum, licet

(m) Vid. *Acta erud.* Suppl. T. IX. p. 316. De *Giphanio* queritur *Lambinus* in praefatione tertiae editionis *Lucretii*, eum esse impudentissimum suum plagiarium, ac tantum non omnia, quae in sua editione habeat bona, e Lambiniana exscripsisse. Commemorat etiam, doctos aliquot viros hoc nomine satyras mordacissimas, composuisse in *Giphanium*.

non aperiret iisdem, quo in prato natae sint herbae suae, quoue in pharmacopolio praeparatae. Audiamus, quaeso, quae eodem argumento *I. Fellus* disserit, Oxoniensis episcopus, etsi excusatio eius ioco videtur propior. *Non est dissimulandum*, inquit in prima suarum ad istum libellum annotationum, *plurima e Minucio ad verbum hac esse traducta. Sed primis Christianis cor erat unum et anima una, et nemo eorum, quae possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia, quemadmodum dicitur Actor. IV. 32. Adeo nulla de plagio actio esse potuit* (n). Scriptores denique *de plagio literario* (o) sunt *Iac. Thomasius*, *Almelouenius*, *Fabricius*, *Abercrombius*, *Grenius*, et, qui de hoc hominum genere philosophatur, *Io. Conr. Schwarzius*.

XLI.

Caeterum quam excusationem debemus literario *Cypriani* plagio, eadem digni mihi (oo) videntur ii studiosae iuuentutis doctores,

(n) Eodem paene modo *Augustinus* lib. IV. de doctr. Christ. cap. 29. caussam agit minus doctorum sacerdotum, iubens eos aliorum conciones memoriae mandare ac dein e cathedra ecclesiastica recitare. Eodem modo *Lutheri* conciones vsurpari iussit *Vitus Dietericus* in *Bibliotheca Reimmanniana* p. 441.

(o) Vid. *Struuii* Introd. cap. VIII. §. 20.

(oo) Eadem vero dignus mihi non videtur *Ignatius Loiola*

res, qui non suae eruditionis specimen edituri, sed soli discipulorum suorum vtilitati seruituri, collectas ex pluribus scriptoribus theses et obseruationes iis proponunt. Ita *Thomasius* in *Iurisprudentia* sua *diuina* permulta ad verbum descripsit ex *Pufendorfii Officio hominis et ciuis*: idemque in primo *Philosophiae* suae *aulicae* capite (p) secutus est *κατὰ πόδα Georgii Hornii* vestigia. Pari iure defendetur *Buddeus*, qui *Institutiones* suas *philosophiae eclecticae* ex aliis composuit bonae notae libris, hoc ipso praestans se *eclecticum*, hoc est, hinc illinc optima quaeque instar apis colligentem. Ac ipse in Praefatione ad primum earum tomum rectissime: *Vbi, inquit, aliquid ab aliis, quod cum veritate consentiat, dictum inueni, id assumere eclectico more non dubitaui: nomina autem illorum indicare, instituti ratio et conditio elementorum non permisit.* Rursus in secundi tomi prooemio: *Praestantissimos secutus sum (q) auctores, quorum vbique indicare*

iola, Diuus ille canonicus, de cuius plagio manifesto vid. *Saligii* Hist. Aug. Conf. lib. V. cap. 3. p. 77.

(p) Hoc ipsum iam [illegible] ac simul vitio carere dixi in *Actis philos.* T. I. p. 1045. Conf. excusatio plagii *Capelliani* in *Placcii Theatro pseudonymorum*, n. 549. a.

(q) E. g. totum Caput secundum Partis quintae *Philosophiae*

dicare nomina superuacaneum fuisset, neque, vt id hoc loco fiat, necessarium duco. Ita denique in praefatione tertii tomi profitetur aperte, *se, quae per clarissimos auctores sparsa erant, collegisse et in vnum rite coire corpus iussisse.* Etiam *Morbofius*, quo tempore suis discipulis recitabat doctrinam de quinque ingeniorum formis, *ex Richerii Obstetrice animorum*, et quidem e *cap. IV.* §. 7. decerptam, ac nunc in *Polyhistoris literarii lib. II. cap. 1.* §. *42-50.* occurrentem, nondum constituisse videtur publicam emittere in lucem, quae tum calamis excipienda praelegebat: libenter alioqui monstraturus fontem ac magistrum suum. Debet ergo hoc *Morbofii* furtum eundem in modum excusari, quo ipse caussam dixit *Berneggeri*, cum deprehendisset, eum aliquid ad verbum descripsisse e *loc. Lectio. Ille*, (a) inquit, *has forsan extemporales et inter negotia deproperatas Orationes typis non destinauit. Nam filius illas post mortem viri citra controuersiam doctissimi edidit.*

phiae theoreticae, quod inscriptum est *de legibus motus earumque suspensione*, paene ad verbum descripsit ex *Bern. Connori Euangelio Medici*, et quidem a *p.* 38-58. vt vel hinc appareat, non esse tam malum, quam nonnullis videtur, librum istum.

(a) Polyhist. liter. lib. II. cap. 6. extremo.

XLII.

Veniamus ad *doctos impostores*, quos rectius *illusores* (r) vocaueris, qui libros alienis sub nominibus componunt, nec religioni (s) solum, sed etiam historiae peruertendae animos habent intentos. Tales ante ortam typographiam (quo quidem tempore facilius erat, suas merces exponere pro alienis,) fuerunt permulti, maxime primis Christianae religionis (t) temporibus. Vnde tot scripta supposititia, de quibus *Riuetus* in *Critico sacro*, et *Fabricius* in *Codice apocrypho Noui Testamenti*. Addantur, quae hic idem alibi tradit de *libris Sibyllinis*, de *oraculis Zoroastris*, de *scriptis Hermetis*, *Sanchoniathonis*, *Musaei*, *Orphei*, aliisque

(r) *Muretus* Comment. ad *Ciceronis* Orat. II. Catil. cap. 4. hos appellari iubet *librorum subiectores*, quemadmodum isto loco *Cicero* vocauit *testamentorum subiectores*, qui falsa testamenta supponunt pro veris.

(s) Huc refer pestilentissimum doctorum impostorum genus eorum, qui medicamentum mentiti lectoribus suis venenum propinant. Hoc modo A. 1731. aliquis edidit praescripto Comitis *Boullainuillerii* nomine *Refutationem Spinozae*, quae non est refutatio, sed acerrima Spinozismi propugnatio. Ac supra iam *Cap. VI.* §. 34. memoraui spurcissimum librum quendam, hoc insignem titulo: *Io. Meursii Elegantiae Latini sermonis*.

(t) Vid. *Dallaeus* lib. I. de vsu Patrum Cap. 4. *Acta Philos.* P. VII. Cap. 1. §. 15. *Conringius* lib. I. de Herm. medic. cap. 4. p. 39. et cap. 5. p. 44. 45. 48.

que huius furfuris turpissimis foetibus. Caeterum *de doctis impostoribus* singularis exstat Dissertatio *Struuii*, cum qua iungatur caput XIII. libri quarti *Bibliothecae Latinae Fabricii*. Ac ipse iamdudum singularem de huius farinae hominibus edere volui libellum. Adeo multa (*u*) supersunt, quae horum duumuirum obseruationibus merentur adiici.

XLIII.

Literariorum horum illusorum (*x*) praecipuos quosdam nominabo. E priscis insignis est *Iosephus* (*y*) *Gorionides*, *Pseudo-Ignatius*, *Pseudo-Dionysius Areopagita*, *Isidorus*

(*u*) Imprimis commemorari meretur docta eademque religiosa illusio Iesuitarum, qua persuadebant nonnullis Indiae Brachmanibus, vt fierent Christiani. Exponit eam *Rich. Simonius* T. II. Epist. sel. 32. p. 226. Scilicet Indis illi exhibebant Historiam religionis Catholicae ab antiquissimis inde temporibus deductam sermone Indico, et chartae Pergamenae fumo infectae inscriptam. Indi, antiquissimam religionem esse verissimam, persuasum habentes, simulque vetustatem chartae admirantes, statim victas dabant manus, suaque nomina profitebantur inter Christianos.

(*x*) *Harduino* Iesuitae placuit, totum orbem literatum implere doctis illusoribus. Sed hic nae facit intelligendo, vt nihil intelligat: ac scienter alii ostenderunt, ipsum eo ipso esse illusorem turpissimum. Vid. *Bierlingius* de Pyrrhonismo hist. cap. I. §. 10.

(*y*) De hoc praeter caeteros vid. *Molleri* Homonymoscopia Sect. II. cap. 2. §. 6. p. 232. sqq.

rus Mercator, et Stoicus ille *Diotimus*, qui *Epicuro* plures affinxit epistolas: quibus adiunxi socium in *Actis* (z) *Philosophorum* auctorem epistolarum sub *Hippocratis* et *Democriti* nominibus editarum: qui quidem non diu solum imposuit orbi literato, sed tam etiam felici successu, vt *Christ. Thomasius* epistolis illis, salis scilicet ac sapientiae plenissimis, apponeret annotationes philosophicas. E viciniori aeuo habemus *Annium Viterbiensem*; *Sigonium*, cui *Consolatio Ciceroniana* tribuitur, *Georgium Rüxnerum*, familiarum nobilium conditorem; *Curtium Inghiramum*; *Gueuaram*; *Muretum*, qui sub *Trabeae* persona imposuit *Scaligero*; *Hieronymum Romanum de la Higuera*, qui *Dextri Chronicon* fabricatus est; *Franciscum Nodotium*, qui *Petronio* fragmentum supposuit; *Veirasium*, effictorem *Historiae Seuarambicae*; *Cyriacum* (a) *Anconitanum*, compositorem Inscriptionum Romanarum; *Guenebaldum*, fictorem (b) Graecae Inscriptionis. Adde mendacem auctorem epistolae Ioan-

(z) T. I. p. 670. sqq.

(a) Vid. *Burmanni* Praef. *ad Gruteri Inscriptiones*. Ea tamen huic viro laus debetur, quod primus omnium aggressus est colligere in vnum corpus Inscriptiones priscas: cuius rei testis est *Franc. Philelphus* Epist. fol. 35. b, et 36. a.

(b) De hoc vid. *Montefalconius* in Recensione *Palaeographiae* suae §. VIII.

Ioannis, Electoris Saxoniae, morti proximi, de qua pererudita exstat Dissertatio *Mart. Schmeizelii.* Nec omitti par est ficta monumenta sepulcralia, quorum festiuam copiam exhibui in *Poecile* (c) mea. Illud vero summe mirum, quod *Dupinius* hunc voluit in censum referri, adoptans sibi atque edens pro sua (d) *Basnagii* viui adhuc spirantisque *Historiam Iudaicam.*

XLIV.

Ad *Pseudo-Ignatium* quod attinet, est sane, quod mirer, esse adhuc eruditissimos viros, qui sputa eius lingant, nec agnoscant fraudem tot manifestis proditam indiciis. Vide, quaeso, quae dixi A. 1710. in *Actis eruditorum p. 196. sqq.* Atque haec transscribere dignatus est in suos *Commentarios de scriptoribus ecclesiasticis* (e) *Oudinus*, qui et caetera argu-

(c) T. III. p. 175. sqq. Addo nunc *Sardanapali* fictitium sepulcrum e *Brissonii* lib. I. de regno Persarum §. 253; *S. Martinae* e *Pagii* Crit. Baron. ad A. C. 226; *Thomae* apostoli e *Grozii* Hist. Christ. Indiae lib. IV. p. 286. sqq. *M. Furii Camilli* ex *Caroli* Memorab. ecclef. lib. VII. cap. 44. p. 373. sq.

(d) Vid. *Basnagius* in Praefatione editionis secundae, et lib. IV. cap. XI. §. 2. et 3. p. 236. vbi iudicat, simile exemplum impudentiae vix vllum occurrere praeterea in historia literaria. Sunt tamen, qui putant, (nec ego impetrare a me possum, vt aliter existimem,) factum id esse insciente *Dupinio* a turpilucricupido bibliopola.

(e) T. I. p. 139. sqq.

argumenta profert, quae credere nos cogunt, epistolas illas nulla excepta esse foetus subdititios. *Clericus* quidem in *Arte* sua *Critica* (*f*) iudicat, *Pearsonium eo successu defendisse* Epistolas Ignatii, *vt bellum illud certà ac perpetua victoria confecerit.* Verum tam acuti viri oculos, credo, praestrinxit auctoritas Episcoporum Angliae, quorum animos dissensione sua (α) offendere non sustinebat. Contrarium edoceri potest, qui legere voluerit editas Rothomagi a. 1674. *Matthaei Larroquani Obseruationes in Ignatianas Pearsonii Vindicias:* quas nuper *Colerus* recensuit in *Bibliotheca* sua (β) *theologica.*

XLV.

Mihi quidem haec potissima videntur ac certissima τῆς νοθείας indicia: 1. scopus harum epistolarum, id spectantium, vt in immensum augeatur auctoritas ac maiestas Episcoporum. Id quod indicio est, vel post *Cyprianum* scripsisse illarum auctorem epistola-

(*f*) P. III, Sect. 2, cap. 6. §. 9. p. 520. edit. 1697.

(α) Obseruatum quibusdam est, multa fecisse *Clericum* in gratiam Episcoporum Angliae, metu scilicet adductum, ne quando inusta haereseos nota Batauis cogeretur terris excedere, sperantemque, fore tum, vt sacri Angliae proceres se reciperent in sua tabernacula.

(β) Parte LXXI. p. 1071. sqq.

ſtolarum. Ac obſeruauit (*g*) *Dudwellus*, *non eſſe ouum ouo ſimilius, quam Ignatianae totam Cypriani de epiſcoporum auctoritate ratiocinationem*; 2. ſilentium de his epiſtolis per tria priora ſaecula; 3. cognomen *Theophori* in epiſtolarum harum inſcriptionibus nomini *Ignatii* adiunctum; 4. fabulae iunioris aeui, e. g. in *Epiſtolae ad Epheſios* §. *XIX*; 5. ipſa peregrinationis (*h*) ratio, in qua ſcriptae dicuntur hae epiſtolae. Addo, illud quoque eſſe indicium fabulae, quod Romam ibi miſſus dicitur *Ignatius*. Eccur vero Romam, quaeſo? An forte ciuis Romanus fuit *Ignatius*? Nam *Plinius* narrat, ſe Romanum miſiſſe Chriſtianorum illos qui ciues eſſent Romani. At nec Romanus ciuis fuit *Ignatius*, nec vlla cauſa fingi poteſt, cur Romae potius, quam Antiochiae, interfectum eum voluerit Traianus. 6. ipſa ſtyli facies. Certe quotiescunque has legi epiſtolas, (legi autem ſaepius,) deprehendi, omnia in illis eſſe frigida, ieiuna, inepti tumoris affectataeque grandiloquentiae plena, et nimis viuide ſpirantia vanum ac planum Graeculum. 7. auctoritas ſummorum

(*g*) Diſſert. Cypr. VII. §. 13. et 33. Conf. *Rigaltius* ad *Cypriani* Epiſt. 66. p. 168.

(*h*) Vid. *Riuetus* Critici ſacri lib. II. cap. 1. p. 179. Simili paene modo planus quidam compoſuit *Epiſtolas Themiſtoclis*.

rum Criticorum. Eusebius quidem (*i*) eas epistolas, et quidem primus, venditauit pro genuinis. Verum quis moueatur auctoritate hominis criticae prudentiae tam expertis, vt vel Abgari et Christi mutuas epistolas pro veris amplexetur? Quis non potius eos ducat sequendos, qui post susceptum illarum epistolarum examen censuerunt, eas ad vnam omnes a Graeculo quopiam declamatore confectas et confictas fuisse? Dixerunt autem hanc sententiam *Centuriatores Magdeburgici*, *Mart. Chemnitius*, *Io. Gerhardus*, *Ge. Callixtus*, *Fenzelius*, (*k*) *Zeltnerus*, *Caluinus*, *Blondellus*, *Salmasius*, *Dallaeus*, *Rob. Cocus*,

(*i*) Hist. eccles. lib. III. cap. 36.

(*k*) Is ita in notis ad *Ruari Epistolas* p. 105. censet: *Argumenta certe, quae contra earum* epistolarum γνησιότητα *congessit sexaginta sex omnino* Io. Dallaeus, *eiusmodi sunt, vt neque* Pearsonianas Vindicias neque *Hammondianas omnes illis incidisse neruos existiment, quotquot Episcoporum causam agere, non multum interest.* Eodem modo *Io. Sudorius* (*le Sueur*) indicat Hist. eccl. T. I. p. 218. scribens, Epistolarum *Ignatii* νοθείαν ad vnam omnium tam clare demonstrasse *Dallaeum*, vt omnibus veritatis amantibus satisfecisse videatur, vtque plurimum ei debeatur pro tam grauis erroris locupletissima refutatione. Nuper etiam *Stollius*, vir emunctae naris, in sua *Historia Patrum Ecclesiae* assensus est, falsum in his epistolis loqui Ignatium.

XLVII.

Antequam quiescere iubeo calamum, et huic *Synopsi Historiae literariae vniuersalis* finem impono, libet commemorare scriptores (p) *micrologiae literariae*. Eos dico, qui curiosa magis, quam vtili, opera singularibus libellis proposuerunt *doctos Principes, theologos natalibus nobiles, doctos coelibes, doctos pueros* siue *ingenia praecocia, doctos αὐτοδιδάκτους, doctos spurios, doctos caecos, rusticos, sutores, mercatores, milites, correctores; doctos magiae vel commercii cum spiritu familiari suspectos, doctos pedantismi vel charlataneriae reos; doctores publicos ingenti auditorum numero stipatos;* (q) *etc.* Ipse sub titulo *caecorum videntium* illos descripsi

et is iunior captus fuerat amore *theologiae mysticae*, annis et sapientia prouectior in posteriori ad *Poireti Eruditionem* praefatione ipse se refutauit, simulque grauissimos Mysticorum errores indicauit atque profligauit.

(p) Hoc περὶ μικρῶν λέγειν vocat *Aelianus* Var. hist. lib. XI. cap. 12.

(q) In *Theod. Crusii* Deliciis literariis (Vergnügung müßiger Stunden) P. XVI. p. 791. sqq. exstat dissertatio de poëtis, qui iidem pictores fuerint; et P. XIX. p. 576. nominantur scriptores micrographici de

philo p. 39. et in *Menippo cap.* 12. docet, totam illam rem esse fabulam siue comoediam, *Fraternitatemque* illam duntaxat fictam (*α*) esse a Fama. Eius etiam insignia, *Theophilo* ipsius Lipsiae A. 1706. recuso praefixa, *crucem* habent *Andreanam*, in cuius interuallis singulis *rosa* iacet. Ego quidem ex his et ex iis, quae alii (*n*) de hac quaestione in vtramque partem scripserunt, satis intelligere mihi visus sum, veram esse *Arnoldi* sententiam, sed hoc addendum, *Io. Valentinum Andreae* puduisse (*o*) postea iuuenilis erroris, eoque non solum dimisso, sed etiam publice damnato in orthodoxiae castra bona fide se recepisse.

 XLVII.

(*α*) Etiam Theologi Leidenses in edito a. 1625. *Iudicio de secta Fratrum Roseae Crucis* (quod exhibet in sua Summa Controuers. p. 1001. sqq. *Hornbeckius*,) sub finem ita scribunt: *Hanc sectam, si non potius commentum est capitis cuiusdam male feriati, Fraternitatem huiusmodi ementiti*, caetera.

(*n*) Vid. *Iaegeri* Hist. saec. XVII. Dec. 6. lib. 4. cap. 3. p. 58; *Caroli* Memorab. eccl. lib. II. cap. 25. et 39; *Bierlingii* de Pyrrhonismo hist. cap. 5. §. 3. p. 255. sq. *Weismanni* Hist. eccl. T. II. p. 1133; *Miscellanea Leibnitiana* p. 222; *Kazaueri* Disp. de Rosaecrucianis, A. 1715. edita; *Bibliotheca Reimmanniana* p. 736. et seq.

(*o*) Simile habemus exemplum *Christiani Thomasii*. Nam et

agnoſcit, ad ſcriptores huius generis dici oportere: *In tenui labor, et tenuis quoque gloria vobis.*

ſpretis atque inſuper habitis ſeuerioribus ſtudiis, ad ſummum ſe literarum culmen perueniſſe putent, ſi ſciuerint, quot vxores Calpuius *duxerit, vel quot pocula exhauſerit* Baudius, *aut ſi ad vnguem edidicerint, quot annis eodem calamo vſus fuerit* Leo Allatius; *quod baculi ictibus* Scioppius *iuſſu legati Anglici fuerit laceratus; vel quot pilos* Franc. Philelphus, *grammatica lite ſuperior, e barba* Timothei, *aduerſarii, euulſerit.*

INDEX.

INDEX.

Maior numerus Caput, *minor* paragraphum *signat*.

A.

Ff Acade-

(a) Eorum duntaxat nomina hoc in *Indice* proferuntur, de quibus aliquid singulare commemoratur.

Alphon-

INDEX.

Maior numerus Caput, *minor* paragraphum *signat.*

Ff Acade-

(a) Eorum duntaxat nomina hoc in *Indice* proferuntur, de quibus aliquid singulare commemoratur.

Histo-

Ff 5 *Iusti-*

Ma-

O. Ob-

O.

P.

Plinius.

Refor-

WIDENER LIBRARY
HX IJBZ /

